2023/2862

28.12.2023.

Sporazum o partnerstvu između Europske unije i njezinih država članica, s jedne strane, i članica Organizacije afričkih, karipskih i pacifičkih država, s druge strane

DIO I. – OPĆE ODREDBE

DIO II. – STRATEŠKI PRIORITETI

GLAVA I. – LJUDSKA PRAVA, DEMOKRACIJA I UPRAVLJANJE U DRUŠTVIMA USMJERENIMA NA LJUDE I TEMELJENIMA NA PRAVIMA

GLAVA II. – MIR I SIGURNOST

GLAVA III. – LJUDSKI I DRUŠTVENI RAZVOJ

GLAVA IV. – UKLJUČIV I ODRŽIV GOSPODARSKI RAST I RAZVOJ

GLAVA V. – OKOLIŠNA ODRŽIVOST I KLIMATSKE PROMJENE

GLAVA VI. – MIGRACIJE I MOBILNOST

DIO III. – GLOBALNI SAVEZI I MEĐUNARODNA SURADNJA

DIO IV. – NAČINI SURADNJE I PROVEDBE

DIO V. – INSTITUCIONALNI OKVIR

DIO VI. – ZAVRŠNE ODREDBE

REGIONALNI PROTOKOLI

REGIONALNI PROTOKOL ZA AFRIKU

DIO I. – OKVIR ZA SURADNJU

DIO II. – KLJUČNA PODRUČJA SURADNJE

GLAVA I. – UKLJUČIV I ODRŽIV GOSPODARSKI RAST I RAZVOJ

GLAVA II. – LJUDSKI I DRUŠTVENI RAZVOJ

GLAVA III. – OKOLIŠ, UPRAVLJANJE PRIRODNIM RESURSIMA I KLIMATSKE PROMJENE

GLAVA IV. – MIR I SIGURNOST

GLAVA V. – LJUDSKA PRAVA, DEMOKRACIJA I UPRAVLJANJE

GLAVA VI. – MIGRACIJE I MOBILNOST

REGIONALNI PROTOKOL ZA KARIBE:

DIO I. – OKVIR ZA SURADNJU

DIO II. – KLJUČNA PODRUČJA SURADNJE

GLAVA I. – UKLJUČIV I ODRŽIV GOSPODARSKI RAST I RAZVOJ

GLAVA II. – OKOLIŠNA ODRŽIVOST, KLIMATSKE PROMJENE I ODRŽIVO UPRAVLJANJE PRIRODNIM RESURSIMA

GLAVA III. – LJUDSKA PRAVA, UPRAVLJANJE, MIR I SIGURNOST

GLAVA IV. – LJUDSKI RAZVOJ, SOCIJALNA KOHEZIJA I MOBILNOST

REGIONALNI PROTOKOL ZA PACIFIK:

DIO I. – OKVIR ZA SURADNJU

DIO II. – KLJUČNA PODRUČJA SURADNJE

GLAVA I. – OKOLIŠNA ODRŽIVOST I KLIMATSKE PROMJENE

GLAVA II. – UKLJUČIV I ODRŽIV GOSPODARSKI RAZVOJ

GLAVA III. – OCEANI, MORA I RIBARSTVO

GLAVA IV. – SIGURNOST, LJUDSKA PRAVA, DEMOKRACIJA I UPRAVLJANJE

GLAVA V. – LJUDSKI I DRUŠTVENI RAZVOJ

PRILOZI

PRILOG I.: POSTUPCI VRAĆANJA I PONOVNOG PRIHVATA

PRILOG II.: OPERACIJE EUROPSKE INVESTICIJSKE BANKE

KRALJEVINA BELGIJA,

REPUBLIKA BUGARSKA,

ČEŠKA REPUBLIKA,

KRALJEVINA DANSKA,

SAVEZNA REPUBLIKA NJEMAČKA,

REPUBLIKA ESTONIJA,

IRSKA,

HELENSKA REPUBLIKA,

KRALJEVINA ŠPANJOLSKA,

FRANCUSKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA HRVATSKA,

TALIJANSKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA CIPAR,

REPUBLIKA LATVIJA,

REPUBLIKA LITVA,

VELIKO VOJVODSTVO LUKSEMBURG,

MAĐARSKA,

REPUBLIKA MALTA,

KRALJEVINA NIZOZEMSKA,

REPUBLIKA AUSTRIJA,

REPUBLIKA POLJSKA,

PORTUGALSKA REPUBLIKA,

RUMUNJSKA,

REPUBLIKA SLOVENIJA,

SLOVAČKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA FINSKA,

KRALJEVINA ŠVEDSKA,

ugovorne stranke Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije, dalje u tekstu „države članice Europske unije”,

i

EUROPSKA UNIJA,

dalje u tekstu zajednički „stranka EU”,

s jedne strane, i

REPUBLIKA ANGOLA,

ANTIGVA I BARBUDA,

ZAJEDNICA BAHAMÂ,

BARBADOS,

BELIZE,

REPUBLIKA BENIN,

REPUBLIKA BOCVANA,

BURKINA FASO,

REPUBLIKA BURUNDI,

REPUBLIKA CABO VERDE,

REPUBLIKA KAMERUN,

SREDNJOAFRIČKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA ČAD,

UNIJA KOMORÂ,

REPUBLIKA KONGO,

COOKOVI OTOCI,

REPUBLIKA CÔTE D'IVOIRE,

REPUBLIKA KUBA,

DEMOKRATSKA REPUBLIKA KONGO,

REPUBLIKA DŽIBUTI,

ZAJEDNICA DOMINIKE,

DOMINIKANSKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA EKVATORSKA GVINEJA,

DRŽAVA ERITREJA,

KRALJEVINA ESVATINI,

SAVEZNA DEMOKRATSKA REPUBLIKA ETIOPIJA,

REPUBLIKA FIDŽI,

GABONSKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA GAMBIJA,

REPUBLIKA GANA,

GRENADA,

REPUBLIKA GVINEJA,

REPUBLIKA GVINEJA BISAU,

KOOPERATIVNA REPUBLIKA GVAJANA,

REPUBLIKA HAITI,

JAMAJKA,

REPUBLIKA KENIJA,

REPUBLIKA KIRIBATI,

KRALJEVINA LESOTO,

REPUBLIKA LIBERIJA,

REPUBLIKA MADAGASKAR,

REPUBLIKA MALAVI,

REPUBLIKA MALDIVI,

REPUBLIKA MALI,

REPUBLIKA MARŠALOVI OTOCI,

ISLAMSKA REPUBLIKA MAURITANIJA,

REPUBLIKA MAURICIJUS,

SAVEZNE DRŽAVE MIKRONEZIJE,

REPUBLIKA MOZAMBIK,

REPUBLIKA NAMIBIJA,

REPUBLIKA NAURU,

REPUBLIKA NIGER,

SAVEZNA REPUBLIKA NIGERIJA,

NIUE,

REPUBLIKA PALAU,

NEZAVISNA DRŽAVA PAPUA NOVA GVINEJA,

REPUBLIKA RUANDA,

FEDERACIJA SVETI KRISTOFOR I NEVIS,

SVETA LUCIJA,

SVETI VINCENT I GRENADINI,

NEZAVISNA DRŽAVA SAMOA,

DEMOKRATSKA REPUBLIKA SVETI TOMA I PRINSIPE,

REPUBLIKA SENEGAL,

REPUBLIKA SEJŠELI,

REPUBLIKA SIJERA LEONE,

SALOMONOVI OTOCI,

SAVEZNA REPUBLIKA SOMALIJA,

REPUBLIKA SUDAN,

REPUBLIKA SURINAM,

UJEDINJENA REPUBLIKA TANZANIJA,

DEMOKRATSKA REPUBLIKA TIMOR-LESTE,

TOGOANSKA REPUBLIKA,

KRALJEVINA TONGA,

REPUBLIKA TRINIDAD I TOBAGO,

TUVALU,

REPUBLIKA UGANDA,

REPUBLIKA VANUATU,

REPUBLIKA ZAMBIJA,

REPUBLIKA ZIMBABVE,

članice Organizacije afričkih, karipskih i pacifičkih država (OAKPD), dalje u tekstu „članice OAKPD-a”, s druge strane,

dalje u tekstu zajednički „stranke”,

UZIMAJUĆI U OBZIR revidirani Sporazum iz Georgetowna o osnivanju Organizacije afričkih, karipskih i pacifičkih država s jedne strane, i Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije s druge strane;

S OBZIROM NA svoju snažnu povezanost te bliske političke, gospodarske i kulturne veze koje ih ujedinjuju;

PONOVNO POTVRĐUJUĆI svoju privrženost globalnom poretku utemeljenom na pravilima, uz multilateralizam kao ključno načelo i Ujedinjene narode u središtu tog poretka;

POTVRĐUJUĆI svoju predanost održivom razvoju u skladu s Programom održivog razvoja do 2030.;

NAGLAŠAVAJUĆI važnost redovitog dijaloga o pitanjima od zajedničkog interesa na svim relevantnim razinama;

PONOVNO POTVRĐUJUĆI svoju predanost učvršćivanju partnerstva koordiniranjem djelovanja na međunarodnim forumima na temelju zajedničkih interesa, zajedničkih vrijednosti i uzajamnog poštovanja te prepoznajući mogućnost da zajedničkim djelovanjem ostvare rezultate na globalnoj razini;

POTVRĐUJUĆI svoju predanost demokratskim načelima i ljudskim pravima kako su utvrđena u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i drugim relevantnim međunarodnim instrumentima u području ljudskih prava, kao i načelima vladavine prava i dobrog upravljanja;

PODSJEĆAJUĆI na svoju odlučnost da promiču mir i sigurnost, međunarodnu obvezu neširenja oružja za masovno uništenje te odlučnost da spriječe i kazneno gone najteža kaznena djela koja se tiču međunarodne zajednice;

PONOVNO POTVRĐUJUĆI svoju predanost poticanju suradnje više dionika kako bi se postigao održivi razvoj, uzimajući pritom u obzir različite uloge različitih dionika i istodobno osiguravajući da svi djeluju u okviru vladavine prava;

NAGLAŠAVAJUĆI hitnost svladavanja globalnih izazova u području okoliša, važnost Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama te hitnu potrebu za izgradnjom stabilnih i održivih niskougljičnih gospodarstava i društava otpornih na klimatske promjene i za napretkom u postizanju zajedničkih ciljeva u području okoliša, klimatskih promjena i obnovljivih izvora energije;

PREPOZNAJUĆI važnost strukturne gospodarske preobrazbe za postizanje uključivog i održivoga gospodarskog rasta i razvoja;

PODSJEĆAJUĆI na svoju predanost načelima i pravilima kojima se uređuje međunarodna trgovina, posebno onima dogovorenima u okviru Svjetske trgovinske organizacije;

PODSJEĆAJUĆI na svoju predanost poštovanju radničkih prava u skladu s načelima utvrđenima u konvencijama Međunarodne organizacije rada;

PREPOZNAJUĆI važnu ulogu znanosti, tehnologije, istraživanja i inovacija u ubrzavanju prelaska na društva temeljena na znanju, što se olakšava upotrebom digitalnih alata u postizanju održivog razvoja;

PODSJEĆAJUĆI na svoju predanost poticanju ljudskog i društvenog razvoja, iskorjenjivanju siromaštva te borbi protiv diskriminacije i nejednakosti kako nitko ne bi bio zapostavljen;

PREPOZNAJUĆI da demografska kretanja u kombinaciji s gospodarskim, društvenim i okolišnim promjenama nude prilike za održivi razvoj, ali mogu i otežati njegovo postizanje;

PONOVNO POTVRĐUJUĆI da su rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica ključni za postizanje uključivog i održivog razvoja;

PREPOZNAJUĆI važnost mladih za oblikovanje budućnosti i njihov doprinos održivom razvoju;

PONOVNO POTVRĐUJUĆI svoju predanost promicanju partnerstva usmjerenog na ljude i poboljšanju međuljudskih kontakata, među ostalim suradnjom i razmjenama u području znanosti, tehnologije, inovacija, obrazovanja i kulture;

PONOVNO POTVRĐUJUĆI svoju predanost jačanju suradnje i dijaloga o migracijama i mobilnosti;

PREPOZNAJUĆI sve veće rizike prouzročene prirodnim katastrofama te gospodarskim i drugim egzogenim šokovima, uključujući pandemije;

POTVRĐUJUĆI svoju spremnost na suradnju kako bi se poduprla regionalna i kontinentalna integracija, posebno radi postizanja ciljeva utvrđenih u Programu Afričke unije za razdoblje do 2063. i u okvirima za integraciju i suradnju na Karibima i Pacifiku;

PODSJEĆAJUĆI na načela usklađenosti politika radi razvoja i djelotvornosti pomoći te na načela Akcijskog plana iz Adis Abebe (AAAA);

UZIMAJUĆI U OBZIR Sporazum o partnerstvu između članica Skupine afričkih, karipskih i pacifičkih država s jedne strane i Europske zajednice i njezinih država članica s druge strane ([1]), kako je zadnje izmijenjen („Sporazum iz Cotonoua"),

SPORAZUMJELI SU SE KAKO SLIJEDI:

DIO I.

OPĆE ODREDBE

Članak 1.

Ciljevi

1. Europska unija i njezine države članice, dalje u tekstu „stranka EU", s jedne strane, i članice Organizacije afričkih, karipskih i pacifičkih država (OAKPD), s druge strane, dalje u tekstu zajednički „stranke", suglasne su sklopiti ovaj Sporazum kojim se uspostavlja ojačano političko partnerstvo kako bi se ostvarili uzajamno korisni rezultati u kontekstu zajedničkih i isprepletenih interesa te u skladu s njihovim zajedničkim vrijednostima.

2. Ovim se Sporazumom doprinosi postizanju ciljeva održivog razvoja Ujedinjenih naroda (UN), pri čemu Program održivog razvoja do 2030. usvojen na sastanku na vrhu UN-a o održivom razvoju održanom 25. rujna 2015. („Program do 2030.") i Pariški sporazum donesen u sklopu Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime sastavljene u New Yorku 12. prosinca 2015. („Pariški sporazum") čine sveobuhvatni okvir za partnerstvo na temelju ovog Sporazuma.

3. Ciljevi su ovog Sporazuma:

(a) promicati, štititi i poštovati ljudska prava, demokratska načela, vladavinu prava i dobro upravljanje, posvećujući posebnu pozornost rodnoj ravnopravnosti;

(b) izgraditi mirne i otporne države i društva te nastojati pronaći rješenja za postojeće i nove prijetnje miru i sigurnosti;

(c) poticati ljudski i društveni razvoj, osobito kako bi se iskorijenilo siromaštvo i riješio problem nejednakosti, osiguravajući svima dostojanstven život i da nitko ne bude zapostavljen, pri čemu se posebna pozornost posvećuje ženama i djevojčicama;

(d) mobilizirati ulaganja, podupirati trgovinu i poticati razvoj privatnog sektora u cilju postizanja održivog i uključivog rasta te otvaranja dostojanstvenih radnih mjesta za sve;

(e) boriti se protiv klimatskih promjena, štititi okoliš i osigurati održivo upravljanje prirodnim resursima; i

(f) primijeniti sveobuhvatan i uravnotežen pristup migracijama kako bi se iskoristile prednosti sigurnih, urednih i zakonitih migracija i mobilnosti te zaustavile nezakonite migracije, a ujedno uklonili njihovi temeljni uzroci, uz potpuno poštovanje međunarodnog prava te u skladu s nadležnostima stranaka.

4. Partnerski dijalog i mjere prilagođene posebnostima stranaka glavna su sredstva za postizanje ciljeva ovog Sporazuma.

5. Ovim se Sporazumom strankama olakšava zauzimanje zajedničkih stajališta na svjetskoj razini i jačaju partnerstva radi promicanja multilateralizma i međunarodnog poretka utemeljenog na pravilima te unapređenja globalnog djelovanja.

([1]) SL EZ L 317, 15.12.2000., str. 3.

Članak 2.

Načela

1. Stranke nastoje ostvariti ciljeve ovog Sporazuma u duhu zajedničke odgovornosti, solidarnosti, uzajamnosti, međusobnog poštovanja i preuzimanja odgovornosti.

2. Stranke ponovno potvrđuju svoje zalaganje za razvoj prijateljskih odnosa među narodima uz poštovanje načela suverene jednakosti svih država i za suzdržavanje od prijetnji ili primjene sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti bilo koje države ili od bilo kojeg drugog djelovanja koje nije u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda („Povelja UN-a”).

3. Stranke su suglasne svaki regionalni protokol primjenjivati u skladu s općim načelima dogovorenima u općem dijelu, uzimajući pritom u obzir posebnosti regija. Suglasne su i da mjere prilagode različitim potrebama najmanje razvijenih zemalja, zemalja bez izlaza na more, malih otočnih država u razvoju i obalnih država na niskoj nadmorskoj visini, uzimajući u obzir različite izazove s kojima se suočavaju.

4. Stranke donose odluke i poduzimaju mjere na najprimjerenijoj domaćoj, regionalnoj ili višedržavnoj razini.

5. Stranke sustavno promiču rodnu perspektivu i osiguravaju uključivanje rodne ravnopravnosti u sve politike.

6. Stranke primjenjuju integriran pristup međusobnoj suradnji koji obuhvaća političke, gospodarske, društvene, okolišne i kulturne elemente.

7. Stranke jačaju rad na unapređenju regionalne integracije i suradnje kako bi što bolje rješavale sigurnosna pitanja, iskoristile gospodarske prednosti globalizacije i kako bi, prema potrebi, svladavale transnacionalne izazove i iskoristile transnacionalne prilike.

8. Stranke promiču pristup s više dionika koji omogućuje aktivno uključivanje šireg spektra aktera u partnerski dijalog i suradnju, uključujući parlamente, lokalne vlasti, civilno društvo i privatni sektor.

9. Kako bi se djelotvornije i učinkovitije ostvarili ciljevi partnerstva iz ovog Sporazuma, može se uspostaviti suradnja u okviru formalnih i *ad hoc* regionalnih struktura. Stranke se osim toga mogu dogovarati o donošenju odredaba i fleksibilnih postupaka kojima se zainteresiranim strankama omogućuje produbljivanje dijaloga i suradnje u rješavanju posebnih tematskih i međuregionalnih pitanja.

Članak 3.

Partnerski dijalog

1. Stranke sudjeluju u redovitom, uravnoteženom, sveobuhvatnom i sadržajnom partnerskom dijalogu o svim područjima ovog Sporazuma, iz kojeg proizlaze obveze i, ako je primjenjivo, mjere na objema stranama, radi djelotvorne provedbe ovog Sporazuma.

2. Stranke su suglasne da su ciljevi partnerskog dijaloga razmjena informacija, poticanje međusobnog razumijevanja i olakšavanje uspostave dogovorenih prioriteta i zajedničkih programa na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini. Stranke surađuju i usklađuju se u području pitanja od zajedničkog interesa i novih izazova u međunarodnom okruženju.

3. Stranke su suglasne da se partnerski dijalog provodi na fleksibilan i prilagođen način, da se održava u redovitim vremenskim razmacima, u odgovarajućem formatu i na najprimjerenijoj domaćoj, regionalnoj ili višedržavnoj razini te da se za dijalog u potpunosti iskorištavaju svi mogući kanali, među ostalim u regionalnom i međunarodnom okruženju. Suglasne su pratiti i ocjenjivati djelotvornost partnerskog dijaloga te prema potrebi prilagoditi njegovo područje primjene.

4. Stranke su suglasne parlamente i, prema potrebi, predstavnike organizacija civilnog društva i privatnog sektora propisno obavijestiti, s njima se savjetovati i omogućiti im sudjelovanje u partnerskom dijalogu. Partnerskom dijalogu pridružuju se prema potrebi regionalne i kontinentalne organizacije.

Članak 4.

Dosljednost politika

1. Stranke rade na usklađenosti politika na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini u svrhu postizanja ciljeva ovog Sporazuma s pomoću ciljanog, strateškog i partnerskog pristupa.

2. Stranke pojedinačno i zajednički potiču sinergije među politikama kako bi izbjegle ili na najmanju moguću mjeru svele eventualne negativne učinke svojih politika na druge stranke. Obvezuju se obavješćivati druge stranke i s njima se prema potrebi savjetovati o inicijativama i mjerama koje bi na njih mogle znatno utjecati.

3. Stranke ponovno potvrđuju svoju predanost usklađenosti politika radi razvoja kao ključnog elementa za postizanje ciljeva održivog razvoja.

Članak 5.

Akteri

1. Stranke prepoznaju da vlade imaju središnju ulogu u utvrđivanju i provedbi prioriteta i strategija svojih zemalja. Prepoznaju ključnu ulogu parlamenata u oblikovanju i donošenju zakonodavstva, dogovaranju o proračunima i pozivanju vlada na odgovornost. Prepoznaju ulogu i doprinos lokalnih vlasti u jačanju demokratske odgovornosti i nadopunjavanju mjera vlade.

2. Stranke prepoznaju važnu ulogu podregionalnih, regionalnih, kontinentalnih i međukontinentalnih organizacija u postizanju ciljeva ovog Sporazuma, a posebno ciljeva regionalnih protokola.

3. Stranke prepoznaju važnu ulogu i doprinos dionika u svim oblicima i sa svim nacionalnim značajkama, odnosno civilnog društva, gospodarskih i socijalnih partnera, uključujući sindikalne organizacije, i privatnog sektora, te su suglasne promicati i jačati njihovo djelotvorno sudjelovanje kako bi se potaknuli uključiviji politički procesi koji obuhvaćaju više dionika. Za te potrebe stranke osiguravaju da svi ti dionici, prema potrebi, budu obaviješteni i da se s njima savjetuje o strategijama i sektorskim politikama, da daju doprinos širokom procesu dijaloga, dobiju potporu za izgradnju kapaciteta u ključnim područjima i sudjeluju u provedbi programa suradnje u područjima koja se na njih odnose. Ta suradnja u programima suradnje temelji se na mjeri u kojoj programi suradnje odgovaraju na potrebe stanovništva i na njihovim posebnim nadležnostima te uspostavljenim odgovornim i transparentnim upravljačkim strukturama.

Članak 6.

Struktura

1. Ovaj Sporazum sastoji se od općeg dijela (dijelovi od I. do VI.), triju regionalnih protokola („regionalni protokoli”) i prilogâ.

2. Opći dio i prilozi pravno su obvezujući za stranke.

3. Regionalni protokoli pravno su obvezujući za stranku EU i za afričke, karipske i pacifičke članice OAKPD-a. Ništa u regionalnim protokolima i njihovu tumačenju i provedbi ne može utjecati na odredbe iz općeg dijela i odluke Vijeća ministara OAKPD-EU niti od njih odstupati.

Članak 7.

Međusektorske teme

1. Stranke su suglasne pri utvrđivanju mjera u svim područjima suradnje sustavno uzimati u obzir sljedeće međusektorske teme: ljudska prava, demokracija, rodna ravnopravnost, mir i sigurnost, zaštita okoliša, borba protiv klimatskih promjena, kultura i mladi.

2. Stranke surađuju kako bi poduprle izgradnju kapaciteta za djelotvorno svladavanje izazova i postizanje ciljeva utvrđenih u ovom Sporazumu. Cilj im je poticati jačanje institucija, promicati razmjenu najbolje prakse te olakšati prijenos i razmjenu znanja.

3. Stranke jačaju otpornost zemalja, zajednica i pojedinaca, a posebno ranjivog stanovništva, na poteškoće povezane s okolišem i klimatskim promjenama, gospodarske šokove, sukobe i političke krize te epidemije i pandemije.

DIO II.

STRATEŠKI PRIORITETI

GLAVA I.

Ljudska prava, demokracija i upravljanje u društvima usmjerenima na ljude i temeljenima na pravima

Članak 8.

Stranke ponovno potvrđuju svoju odlučnost da promiču, štite i poštuju ljudska prava, temeljne slobode i demokratska načela te da ojačaju vladavinu prava i dobro upravljanje u skladu s Poveljom UN-a, Općom deklaracijom o ljudskim pravima i međunarodnim pravom, a posebno međunarodnim pravom o ljudskim pravima i, ako je to primjenjivo, međunarodnim humanitarnim pravom.

Stranke promiču politike usmjerene na ljude i temeljene na pravima kojima su obuhvaćena sva ljudska prava, kojima se svim članovima društva osigurava jednak pristup mogućnostima i koje su usmjerene na održivi razvoj usredotočen na čovjeka. Stranke prepoznaju da je poštovanje demokracije, ljudskih prava, temeljnih sloboda, vladavine prava i dobrog upravljanja sastavni dio održivog razvoja.

Članak 9.

Ljudska prava, demokracija i vladavina prava

1. Stranke prepoznaju da su ljudska prava univerzalna, nedjeljiva, međuovisna i međusobno povezana te promiču, štite i poštuju sva ljudska prava, neovisno o tome jesu li građanska, politička, gospodarska, socijalna ili kulturna. One štite i osiguravaju potpuno i ravnopravno uživanje svih temeljnih sloboda, kao što su sloboda mišljenja i izražavanja, sloboda okupljanja i udruživanja te sloboda misli, vjeroispovijesti i uvjerenja.

2. Stranke se obvezuju promicati univerzalno poštovanje i uvažavanje ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, među ostalim na temelju spola, etničkog ili društvenog podrijetla, vjeroispovijesti ili uvjerenja, političkog ili bilo kakvog drugog mišljenja, invaliditeta, dobi ili drugog statusa. Obvezuju se na borbu protiv svih oblika rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i s njima povezane netolerancije te svih oblika nasilja i diskriminacije, uključujući sve slučajeve zagovaranja mržnje. Obvezuju se na priznavanje i unapređenje prava autohtonih naroda, kako je utvrđeno u Općoj deklaraciji UN-a o pravima autohtonih naroda (UNDRIP).

3. Stranke održavaju partnerski dijalog o smrtnoj kazni na bilateralnoj razini. Ako je smrtna kazna predviđena nacionalnim zakonodavstvom i još se primjenjuje, stranke se pridržavaju zakonitog postupanja i međunarodno dogovorenih minimalnih standarda.

4. Stranke ponovno potvrđuju da se općeprihvaćenim demokratskim načelima na kojima se temelji organizacija države osiguravaju legitimitet njezine vlasti i zakonitost njezina djelovanja, koji se odražavaju u njezinu ustavnom, zakonodavnom i upravnom sustavu, te postojanje mehanizama sudjelovanja. One čuvaju i jačaju primjenu tih načela osiguravanjem uključivih, transparentnih i vjerodostojnih izbora uz dužno poštovanje suvereniteta te omogućavanjem i podupiranjem participativnih postupaka donošenja odluka. Stranke promiču primjenu najbolje izborne prakse i suradnju, među ostalim na promatranju izbora unutar stranke EU i članica OAKPD-a, ovisno o tome koje je primjenjivo.

5. Stranke aktivno podupiru jačanje vladavine prava na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini prepoznajući njezinu ključnu važnost za zaštitu ljudskih prava i djelotvorno funkcioniranje demokratskih institucija. To uključuje osiguravanje neovisnog i nepristranog pravosudnog sustava koji dobro funkcionira, jednakosti pred zakonom, prava na pošteno suđenje i zakonito postupanje te pristupa djelotvornim mehanizmima pravne zaštite.

6. Stranke priznaju pravo na razvoj na temelju nedjeljivosti, međuovisnosti, univerzalnosti i neotuđivosti svih ljudskih prava, prema kojima svako ljudsko biće i svi narodi imaju pravo sudjelovati i doprinijeti gospodarskom, društvenom, kulturnom i političkom razvoju, u kojem se u potpunosti mogu ostvariti sva ljudska prava i temeljne slobode. Podupiru mjere za osnaživanje prava na razvoj i osiguravaju, među ostalim, da svi imaju jednake mogućnosti za pristup temeljnim resursima i osnovnim uslugama kao što su obrazovanje, zdravstvene usluge, hrana, stanovanje, zapošljavanje i pravedna raspodjela prihoda te da od tih resursa i usluga svi mogu ostvariti korist.

7. Stranke su suglasne da je poštovanje ljudskih prava, demokratskih načela i vladavine prava temelj njihove domaće i međunarodne politike te ključan element ovog Sporazuma.

Članak 10.

Rodna ravnopravnost

1. Stranke ponovno potvrđuju svoju predanost postizanju rodne ravnopravnosti, potpunom uživanju svih ljudskih prava za sve te jačanju uloge svih ljudi kao pokretača održivog razvoja. Uključuju načelo rodne ravnopravnosti u svoje nacionalne ustave ili drugo odgovarajuće zakonodavstvo.

2. Stranke su svjesne da se ženama zbog rodne neravnopravnosti uskraćuju temeljna ljudska prava i mogućnosti. Donose i jačaju provedivo zakonodavstvo, pravne okvire i pouzdane politike, programe i mehanizme kako bi osigurale da žene i djevojčice imaju jednak pristup, jednake mogućnosti i jednaku kontrolu u svim područjima života te da u svim područjima života mogu sudjelovati ravnopravno s muškarcima i dječacima.

3. Stranke se posebno usredotočuju na poboljšavanje pristupa žena i, ako je to primjenjivo, djevojčica svim resursima koji su im tijekom života potrebni kako bi ostvarile svoj puni potencijal, svoja ljudska prava i temeljne slobode, kao što su pristup kvalitetnom obrazovanju, zdravstvo i mogućnosti zapošljavanja te pristup gospodarskim resursima, donošenju političkih odluka, upravljačkim strukturama i privatnim poduzećima i kontroli nad njima, pri čemu posebno vode računa o ženama u ranjivom položaju. Promiču potpuno i stvarno sudjelovanje žena i jednake mogućnosti za žene na vodećim položajima na svim razinama donošenja odluka u političkom, gospodarskom i javnom životu.

4. Stranke se obvezuju sprječavati, suzbijati i kazneno goniti sve oblike seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja i diskriminacije u javnom i privatnom životu, uključujući trgovinu ljudima te seksualno iskorištavanje i zlostavljanje. Poduzimaju sve potrebne mjere za uklanjanje duboko ukorijenjene rodne pristranosti i svih štetnih praksi, kao što su brak s djetetom, rani i prisilni brak te sakaćenje i rezanje ženskih spolnih organa.

Članak 11.

Uključiva i pluralistička društva

1. Stranke se obvezuju osigurati jednake mogućnosti za sve članove društva u svim područjima života. One sprječavaju, zabranjuju i iskorjenjuju diskriminirajuće prakse te donose učinkovite mjere kako bi osigurale potpuno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava.

2. Stranke štite i promiču slobodu izražavanja, mišljenja i okupljanja te neovisnost i pluralizam medija kao stupove demokracije, imajući u vidu da to nisu samo ljudska prava nego i preduvjeti za demokraciju, razvoj i dijalog.

3. Stranke potiču uključiva i pluralistička društva, što uključuje višestranačku demokraciju. Promiču ključnu ulogu učinkovitih, transparentnih i odgovornih nacionalnih i lokalnih skupština i političkih stranaka. Promiču i aktivno i stvarno sudjelovanje svih dionika i građana, uključujući žene i mlade, u prilagodljivim, uključivim, participativnim i reprezentativnim političkim procesima i donošenju odluka na svim razinama.

4. Stranke čuvaju i šire poticajni prostor za aktivno, organizirano, transparentno civilno društvo, prepoznajući njegovu ulogu u promicanju i nadzoru demokracije, ljudskih prava, temeljnih sloboda, socijalne pravde i uključenosti te ulogu zaštitnika nositeljâ prava i vladavine prava, čime se jačaju domaća transparentnost i odgovornost.

5. Prepoznajući da internet nudi platformu za razmjenu znanja i ideja, stranke nastoje u potpunosti iskoristiti potencijal digitalnih rješenja za promicanje jednakog javnog pristupa informacijama na svim razinama i participativnog donošenja odluka te unaprijediti digitalne kompetencije, uz istodobno uklanjanje rizika od zlouporabe te promicanje otvorenih stavova prema raznolikosti i njezina poštovanja.

Članak 12.

Dobro upravljanje

1. Stranke ponovno potvrđuju da se dobro upravljanje temelji na transparentnim, odgovornim, pouzdanim i participativnim vladama te odgovarajućim mehanizmima nadzora. Stranke su suglasne da je dobro upravljanje ključno za poštovanje svih ljudskih prava, demokratskih načela i vladavine prava. Obvezuju se na osiguravanje univerzalnog pristupa javnim uslugama bez bilo kakve diskriminacije. Nadalje se obvezuju na transparentnost i odgovornost kao sastavne dijelove dobrog upravljanja i izgradnje institucija.

2. Stranke se obvezuju na transparentno i odgovorno upravljanje ljudskim, prirodnim, gospodarskim i financijskim resursima u svrhu pravedne podjele koristi i održivog razvoja.

3. Stranke se obvezuju na stvaranje poticajnog okruženja za povećanje transparentnosti i odgovornosti u javnoj upravi, uključujući jačanje integriteta i neovisnosti upravljačkih institucija. Stranke razvijaju i primjenjuju sustave dobrog upravljanja javnim financijama usklađene s temeljnim načelima djelotvornosti, transparentnosti i odgovornosti, u cilju zaštite javnih financija i poboljšanja pružanja javnih usluga uklanjanjem administrativnih uskih grla i regulatornih nedostataka.

4. Stranke osiguravaju transparentnost i odgovornost u području javnog financiranja, uključujući financijsku pomoć, te pružanja javnih usluga. Unapređuju prikupljanje poreznih prihoda i bore se protiv utaje i izbjegavanja plaćanja poreza te nezakonitih financijskih tokova. Suglasne su surađivati u borbi protiv pranja novca i financiranja terorizma te sudjelovati u pravovremenom partnerskom dijalogu na bilateralnoj i međunarodnoj razini o pitanjima povezanima sa suzbijanjem pranja novca i financiranja terorizma.

5. Stranke se bore protiv korupcije na svim razinama i u svim njezinim oblicima razvijajući i provodeći ili održavajući djelotvorne, koordinirane politike za borbu protiv korupcije koje odražavaju načela vladavine prava, pravilnog upravljanja javnim poslovima i javnom imovinom, integriteta, transparentnosti i odgovornosti. Donose zakonodavne i druge mjere za sprječavanje i kazneni progon podmićivanja i pronevjere, zlouporabe ili drugih vrsta preusmjeravanja sredstava koja provode javni dužnosnici u svoju izravnu ili neizravnu korist te za naplatu i povrat imovine stečene korupcijom.

6. Stranke prepoznaju i obvezuju se provoditi načela dobrog poreznog upravljanja, među ostalim globalne standarde o transparentnosti, razmjeni informacija i pravednom oporezivanju te minimalne standarde protiv smanjenja porezne osnovice i premještanja dobiti. Promiču dobro porezno upravljanje, poboljšavaju međunarodnu suradnju u području oporezivanja i olakšavaju prikupljanje poreznih prihoda. Surađuju kako bi povećale sposobnost poštovanja tih načela i primjene standarda te iskoristile prednosti uspješnog financijskog sektora temeljenog na pravilima. Suglasne su sudjelovati u pravodobnom partnerskom dijalogu o poreznim pitanjima na bilateralnoj i međunarodnoj razini.

7. Stranke su suglasne da je dobro upravljanje temelj njihove unutarnje i međunarodne politike i ključan element ovog Sporazuma. Suglasne su i da se ozbiljni slučajevi korupcije, što uključuje radnje podmićivanja koje dovode do korupcije, smatraju kršenjem tog elementa.

Članak 13.

Javna uprava

Stranke prepoznaju važnost dobro opremljenih, učinkovitih i djelotvornih sustava i postupaka javne službe s jakim ljudskim resursima te se obvezuju poticati suradnju u tom području. Suglasne su i surađivati u cilju modernizacije svojih javnih uprava i razvoja odgovorne, učinkovite, transparentne i profesionalne javne službe. U tom pogledu nastoje, među ostalim, poboljšati organizacijsku učinkovitost, povećati djelotvornost institucija u pružanju usluga, ubrzati uvođenje e-upravljanja i digitalnih usluga te digitalizaciju javnih registara i ojačati procese decentralizacije, u skladu sa svojim gospodarskim i socijalnim razvojnim strategijama.

Članak 14.

Statistički podaci

1. Stranke prepoznaju da su statistički podaci ključni za postizanje održivog razvoja te razvijaju i jačaju svoje statističke sustave, uključujući prikupljanje, obradu, kontrolu kvalitete i širenje statističkih podataka, kako bi doprinijele dugoročnom cilju osiguravanja kvalitetnih, međunarodno usporedivih, pristupačnih, pravodobnih i pouzdanih razvrstanih podataka jer su oni ključni za donošenje informiranih odluka kojima se podupiru odgovarajući socijalni i gospodarski razvojni prioriteti te za poticanje i praćenje napretka.

2. Stranke se obvezuju na povećanje statističke pismenosti i promicanje upotrebe podataka pri odlučivanju komunikacijom s korisnicima u vladi i izvan nje te upotrebom novih tehnologija i izvora podataka. Surađuju u upotrebi tehnologije za prikupljanje i zaštitu podataka te promiču širenje usporedivih statističkih podataka na nacionalnoj i regionalnoj razini.

3. Stranke osiguravaju profesionalnu neovisnost svojih ureda za statistiku.

Članak 15.

Osobni podaci

1. Stranke prepoznaju zajednički interes za zaštitu prava svakog pojedinca na privatnost pri obradi osobnih podataka te važnost održavanja pouzdanih sustava zaštite podataka i osiguravanja njihove djelotvorne provedbe. Osiguravaju, među ostalim, da se osobni podaci obrađuju pošteno i transparentno i prikupljaju u izričito navedene, posebne i zakonite svrhe te da se ne obrađuju na način koji nije u skladu s tim svrhama.

Za potrebe ovog članka „obrada” znači svaki postupak ili skup postupaka koji se obavljaju na osobnim podacima ili na skupovima osobnih podataka, bilo automatiziranim bilo neautomatiziranim sredstvima kao što su prikupljanje, bilježenje, organizacija, strukturiranje, pohrana, prilagodba ili izmjena, pronalaženje, obavljanje uvida, upotreba, otkrivanje prijenosom, širenjem ili stavljanjem na raspolaganje na drugi način, usklađivanje ili kombiniranje, ograničavanje, brisanje ili uništavanje.

2. Stranke osiguravaju visoku razinu zaštite osobnih podataka svakog pojedinca u skladu s postojećim multilateralnim standardima i međunarodnim pravnim instrumentima i praksama. U tu svrhu uspostavljaju odgovarajuće pravne i regulatorne sustave i politike te primjerene administrativne kapacitete za njihovu provedbu, uključujući neovisna nadzorna tijela.

GLAVA II.

Mir i sigurnost

Članak 16.

Stranke prepoznaju da su mir, stabilnost i sigurnost, uključujući ljudsku sigurnost i otpornost, ključni za održivi razvoj i blagostanje. Održivi razvoj nije moguć bez mira i sigurnosti, a oni nisu mogući bez uključivog razvoja. Stranke primjenjuju sveobuhvatan i integriran pristup sukobima i krizama, uključujući nestabilna stanja, suzbijaju širenje oružja za masovno uništenje i procesuiraju sva teška kaznena djela koja se tiču međunarodne zajednice. Stranke suzbijaju nove ili rastuće sigurnosne prijetnje, uključujući terorizam i njegovo financiranje, nasilni ekstremizam, organizirani kriminal, širenje oružja za masovno uništenje, piratstvo i trgovinu ljudima, drogom, oružjem i drugom nezakonitom robom te kiberkriminalitet i prijetnje kibersigurnosti.

Članak 17.

Sukobi i krize

1. Stranke primjenjuju integriran pristup sukobu i krizama, koji obuhvaća sprečavanje, posredovanje, rješavanje i mirenje, te upravljanje krizama, održavanje mira i potporu miru. Podupiru tranzicijsko pravosuđe primjenom kontekstu prilagođenih mjera kojima se promiču istina, pravda, odštete i jamstva za neponavljanje. Doprinose izgradnji institucija i države te ljudskoj sigurnosti, posvećujući posebnu pozornost nestabilnim situacijama.

2. Stranke surađuju kako bi na sveobuhvatan način spriječile i uklonile temeljne uzroke sukoba i nestabilnosti. Posebnu pozornost pridaju učinkovitom upravljanju prirodnim resursima, posebno sirovinama, kako bi društvo u cjelini ostvarilo održivu korist i kako bi se osiguralo da nezakonito iskorištavanje i trgovina ne doprinose uzrokovanju i održavanju sukoba.

3. Stranke uviđaju koliko su za rješavanje sukoba važni dijalog i savjetovanje uz uzajamno poštovanje, u kojima trebaju sudjelovati lokalna tijela i zajednice te organizacije civilnog društva. U tom kontekstu blisko surađuju s kontinentalnim i regionalnim organizacijama.

4. Stranke koordinirano poduzimaju sve potrebne mjere kako bi spriječile eskalaciju nasilja, ograničile njegovo teritorijalno širenje i olakšale mirno rješavanje sporova. Posebnu pozornost pridaju osiguravanju da se financijski resursi upotrebljavaju u skladu s načelima i ciljevima ovog Sporazuma i sprečavanju zlouporabe sredstava u svrhe ratovanja. Stranke osim toga poduzimaju mjere za sprečavanje plaćeničkih aktivnosti i rješavanje problema novačenja djece te nastoje odrediti odgovorna ograničenja vojnih izdataka.

5. U situacijama nakon sukoba stranke poduzimaju sve potrebne mjere za stabilizaciju situacije u prijelaznom razdoblju kako bi olakšale povratak u nenasilno, stabilno i demokratsko stanje. To može obuhvaćati poticanje razoružanja i demobilizacije te povratka i održive reintegracije bivših boraca u društvo. Stranke osiguravaju stvaranje potrebne povezanosti hitnih mjera, rehabilitacije i dugoročnih ciljeva razvoja.

6. Stranke promiču djelotvorno sudjelovanje svih građana, uključujući žene i mlade, u izgradnji mira, sprečavanju i rješavanju sukoba, posredovanju u sukobima te pružanju humanitarne pomoći, kao i u upravljanju krizama, održavanju mira i potpori miru. Stranke smatraju da je važno riješiti problem rodno uvjetovanog nasilja nad ženama i djevojčicama u sukobima te zasebni problem zločina i nasilja nad ranjivim osobama i osobama s invaliditetom.

Članak 18.

Neširenje oružja za masovno uništenje

1. Stranke uviđaju da je širenje oružja za masovno uništenje i sredstava njihove isporuke državnim i nedržavnim akterima jedna od najozbiljnijih prijetnji međunarodnoj stabilnosti i sigurnosti. Stranke su stoga suglasne surađivati i doprinositi suzbijanju širenja oružja za masovno uništenje i sredstava njihove isporuke te potpuno poštovati i na nacionalnoj razini provoditi svoje postojeće obveze iz međunarodnih ugovora i sporazuma o razoružanju i neširenju oružja te druge primjenjive međunarodne obveze. Stranke su suglasne da je ova odredba ključan element ovog Sporazuma.

2. Stranke su nadalje suglasne surađivati u suzbijanju širenja oružja za masovno uništenje i sredstava njihove isporuke prvo poduzimanjem koraka za potpisivanje, ratifikaciju ili pristupanje, ovisno o tome što je primjenjivo, te za punu provedbu i poštovanje svih drugih relevantnih međunarodnih instrumenata, drugo, uspostavom i održavanjem učinkovitog sustava kontrole izvoza, u okviru kojega se kontroliraju izvoz i provoz robe povezane s oružjem za masovno uništenje, uključujući kontrolu krajnje upotrebe tehnologija dvojne namjene, i koji uključuje učinkovite kazne za kršenja kontrole izvoza, i treće, suradnjom na multilateralnim forumima i u režimima kontrole izvoza.

3. Stranke su suglasne uspostaviti redoviti partnerski dijalog koji će dopuniti i učvrstiti njihovu suradnju u suzbijanju širenja oružja za masovno uništenje i sredstava njihove isporuke.

4. Budući da kemijski, biološki, radiološki i nuklearni rizici mogu imati vrlo negativan učinak na društva i da mogu proizlaziti iz kriminalnih aktivnosti, uključujući nezakonito širenje, nezakonitu trgovinu, terorizam, nesreće ili prirodne opasnosti kao što su pandemije, stranke surađuju kako bi ojačale institucionalne kapacitete za ublažavanje tih rizika.

Članak 19.

Teška kaznena djela koja se tiču međunarodne zajednice

1. Stranke su suglasne zajednički djelovati u cilju sprječavanja genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina primjenom odgovarajućih bilateralnih i multilateralnih okvira u skladu s načelom odgovornosti pružanja zaštite.

2. Stranke, ponovno potvrđujući da najteža kaznena djela koja se tiču međunarodne zajednice kao cjeline ne smiju ostati nekažnjena, osiguravaju njihovu poštenu i učinkovitu istragu i kazneni progon poduzimanjem mjera na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, ovisno o tome što je primjereno.

3. Stranke smatraju da su osnivanje i učinkovito funkcioniranje Međunarodnog kaznenog suda (MKS) važno postignuće za međunarodni mir i pravdu. Ponovno potvrđuju svoju predanost potpunoj suradnji s nacionalnim, regionalnim i međunarodnim kaznenopravnim mehanizmima, uključujući MKS, u skladu s načelom komplementarnosti. Stranke se potiču na ratifikaciju i provedbu Rimskog statuta MKS-a i povezanih instrumenata te na daljnje jačanje djelotvornosti MKS-a. Radi se na jačanju kaznenopravnih mehanizama na svim razinama.

Članak 20.

Terorizam i nasilni ekstremizam

1. Stranke ponovno potvrđuju da strogo osuđuju sve terorističke činove, nasilni ekstremizam i radikalizaciju te se obvezuju na borbu protiv terorizma u okviru međunarodne suradnje u skladu s Poveljom UN-a i međunarodnim pravom te relevantnim konvencijama i instrumentima. Stranke uviđaju da je borba protiv terorizma u svim njegovim oblicima i pojavnostima zajednički prioritet te surađuju na svim razinama kako bi spriječile i suzbile terorizam, nasilni ekstremizam i radikalizaciju. Stranke su svjesne važnosti borbe protiv svih čimbenika koji doprinose nasilnom ekstremizmu u svim njegovim oblicima, uključujući vjersku netoleranciju, govor mržnje, ksenofobiju, rasizam i druge oblike netolerancije, te se obvezuju na protivljenje nasilnom ekstremizmu i poticanje vjerske tolerancije i međuvjerskog dijaloga.

2. Stranke su suglasne da je ključno da se borba protiv terorizma provodi uz potpuno poštovanje vladavine prava i međunarodnog prava, uključujući međunarodno pravo o ljudskim pravima, međunarodno pravo o izbjeglicama i međunarodno humanitarno pravo, načela Povelje UN-a, primjenjive rezolucije i izjave Vijeća sigurnosti UN-a te relevantne međunarodne instrumente za borbu protiv terorizma.

3. Stranke surađuju u zaštiti kritične infrastrukture, svladavanju izazova povezanih s terorizmom koji utječu na granice te jačanju zaštite civilnog zračnog prometa.

Članak 21.

Organizirani kriminal

1. Svjesne negativnih političkih, gospodarskih, kulturnih i društvenih posljedica organiziranih kriminalnih aktivnosti, stranke jačaju suradnju radi djelotvornijeg sprečavanja i suzbijanja tih aktivnosti. Surađuju u okviru integriranog pristupa usmjerenog na uklanjanje temeljnih uzroka i pružanje rješenja koja će biti alternativa kriminalu. U tom pogledu usmjerene su na veze organiziranog kriminala i trgovine ljudima te krijumčarenja migranata, nezakonite trgovine oružjem, opasnim materijalima, opojnim drogama i njihovim prekursorima, divljom faunom i florom, drvnom sirovinom i kulturnim dobrima te drugih nezakonitih gospodarskih i financijskih aktivnosti.

2. Stranke se obvezuju pojačati rad na sprečavanju, suzbijanju i iskorjenjivanju trgovine ljudima te podupirati izradu i provedbu odgovarajućih zakonodavnih i institucionalnih okvira i strategija, obraćajući posebnu pozornost na osobe u ranjivom položaju, uključujući žene, djecu i maloljetnike bez pratnje, i na njihove potrebe. Stranke nastavljaju poštovati standarde Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, sastavljene u New Yorku 15. studenoga 2000. i njezina Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom.

3. Stranke pojačano rade na naplati i povratu ukradene imovine i suzbijanju svih oblika organiziranog kriminala. U tom pogledu jačaju pravne i administrativne okvire za borbu protiv pranja novca i nezakonitih financijskih tokova, uključujući porezne prijevare i prijevare u javnoj nabavi te aktivnu i pasivnu korupciju u privatnom i javnom sektoru, koji mogu negativno utjecati na mobilizaciju domaćih resursa.

4. Stranke promiču sigurnost građana, pri čemu posebnu pozornost posvećuju jačanju institucija i vladavine prava, zaštiti ljudskih prava te promicanju reformi pravosuđa i sigurnosnog sektora. Promiču multidisciplinarne programe usmjerene na rješavanje problema ranjivih skupina i potporu žrtvama nasilja, među ostalim nasilja počinjenog vatrenim oružjem, te posredovanje i druga rješenja koja se u zajednici osmisle za sprečavanje nasilja i pomirenje.

Članak 22.

Pomorska sigurnost

1. Stranke su suglasne s jačanjem pomorske sigurnosti, posebno suzbijanjem različitih oblika kaznenih djela počinjenih na moru i nezakonite trgovine, borbom protiv piratstva i oružane pljačke na moru, zaštitom ključne pomorske infrastrukture te promicanjem slobode plovidbe i vladavine prava na moru u skladu s Konvencijom UN-a o pravu mora, sastavljenom u Montego Bayu 10. prosinca 1982. (UNCLOS).

2. Stranke su suglasne dodatno raditi na izvršavanju pomorskog zakonodavstva kako bi uklonile pomorske prijetnje u zemljama koje su najviše pogođene zločinima počinjenima na moru. Suglasne su pojačati postupke istrage i kaznenog progona kao način suzbijanja kaznenih djela počinjenih na moru. Suglasne su promicati provedbu modela kaznenog progona piratstva u okviru nacionalne nadležnosti kao regionalnog kaznenopravnog odgovora i mehanizma odvraćanja od kaznenih djela počinjenih na moru, kao što su piratstvo, oružana pljačka, onečišćenje mora i vode, krijumčarenje migranata, trgovina drogom i oružjem te prijevoz nuklearnog otpada. Stranke su suglasne promicati regionalne inicijative u područjima pomorske sigurnosti, borbe protiv piratstva i zaštite od onečišćenja mora.

Članak 23.

Malo i lako oružje i drugo konvencionalno oružje

1. Stranke prepoznaju da je širenje nezakonitog malog i lakog oružja ozbiljna prijetnja međunarodnom miru i sigurnosti.

2. Stranke su suglasne pojačati borbu protiv nezakonite trgovine, prekomjernoga gomilanja i nekontroliranog širenja malog i lakog oružja te drugog konvencionalnog oružja i pripadajućeg streljiva, među ostalim zbog nedovoljno osiguranih zaliha i zaliha kojima se nepravilno upravlja, u skladu s Akcijskim programom UN-a za sprečavanje, suzbijanje i iskorjenjivanje nezakonite trgovine malim i lakim oružjem u svim njegovim aspektima. Stranke su suglasne promicati praćenje krijumčarskih mreža na temelju obavještajnih podataka kako bi se učinkovitije suzbio rizik koji za regionalnu stabilnost i dalje predstavlja veliki odljev državnih zaliha. Rade na jačanju nacionalnih kapaciteta nadležnih tijela i nacionalnih središnjica za izvršavanje zakonodavstva radi prikupljanja, zapljene, praćenja te analize nezakonitog vatrenog oružja i povezanih podataka iz kaznenog pravosuđa, boljeg razumijevanja i praćenja tokova nezakonite trgovine te poticanja razmjene informacija i međunarodne suradnje.

3. Stranke uviđaju važnost uspostave kontrole međunarodne trgovine konvencionalnim oružjem, uključujući uvoz i izvoz, u skladu s postojećim međunarodnim standardima, među ostalim Ugovorom o trgovini oružjem, sastavljenim u New Yorku 2. travnja 2013. i primjenjivim rezolucijama UN-a. Nastoje provesti te kontrole na odgovoran način kako bi pridonijele međunarodnom i regionalnom miru, sigurnosti i stabilnosti i smanjenju ljudske patnje te spriječile preusmjeravanje konvencionalnog oružja neovlaštenim akterima. Stranke osim toga uviđaju važnost domaćih propisa i kontrole u području zakonite nabave i posjedovanja vatrenog oružja radi smanjenja oružanog nasilja.

4. Stranke surađuju u cilju uklanjanja mina i eksplozivnih ostataka rata, uključujući improvizirane eksplozivne naprave.

Članak 24.

Nedopuštene droge

1. Stranke nastoje osigurati sveobuhvatan, uravnotežen, integriran i na dokazima utemeljen pristup sprečavanju i rješavanju problema nezakonite trgovine drogama i novim psihoaktivnim tvarima te promicanju smanjenja potražnje za drogama. U tu svrhu i kako bi pridonijele promicanju mirnih i uključivih društava, bave se čimbenicima rizika koji utječu na pojedince, zajednice i društvo, a koji mogu uključivati nedostatak usluga, infrastrukturne potrebe, nasilje povezano s drogama, isključenost, marginalizaciju i društvenu dezintegraciju.

2. Stranke su suglasne da politike i mjere povezane s drogama, uključujući sudjelovanje civilnog društva te znanstvene i akademske zajednice, budu usmjerene na jačanje struktura za sprečavanje i učinkovito rješavanje problema nezakonitih droga u cilju znatnog smanjenja opskrbe, trgovine i potražnje za nedopuštenim drogama.

3. Stranke nastoje smanjiti štetne posljedice zlouporabe droga za pojedince i društvo u cjelini te djelotvorno smanjiti zlouporabu i nezakonitu trgovinu poznatim i nepredviđenim prekursorima, uključujući prekursore za „dizajnerske” droge.

4. Stranke blisko surađuju međusobno i s relevantnim međunarodnim organizacijama kako bi održale koordinaciju aktivnosti i mjera protiv trgovine nedopuštenim drogama.

Članak 25.

Kibersigurnost i kiberkriminalitet

1. Stranke uviđaju važnost otvorenog, sigurnog, stabilnog, pristupačnog i mirnog okruženja informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) koje se temelji na standardima, pravilima i načelima odgovornog postupanja države i primjeni postojećeg međunarodnog prava. U tu se svrhu stranke zalažu za jačanje suradnje radi promicanja kibersigurnosti, sprečavanja i suzbijanja kiberkriminaliteta i elektroničkog kriminala u području visokih tehnologija i zlouporabe društvenih medija te poboljšanja mrežne sigurnosti razmjenom najboljih primjera iz prakse kojima se povećava kiberotpornost, među ostalim u pogledu zaštite kritične infrastrukture.

2. Stranke uviđaju da su za sprečavanje i suzbijanje kiberkriminaliteta, uključujući seksualno iskorištavanje i zlostavljanje djece na internetu, potrebne suradnja i razmjena najboljih primjera iz prakse za borbu protiv kiberkriminaliteta na temelju postojećih međunarodnih normi i standarda, uključujući one iz Budimpeštanske konvencije o kibernetičkom kriminalu, sastavljene u Budimpešti 23. studenoga 2001., i Konvencije Afričke unije o kibersigurnosti i zaštiti osobnih podataka, sastavljene u Malabou 27. lipnja 2014.

Članak 26.

Suradnja tijela za izvršavanje zakonodavstva

1. Stranke olakšavaju suradnju među regionalnim i međunarodnim tijelima, agencijama i službama za izvršavanje zakonodavstva u cilju zaustavljanja i uklanjanja transnacionalnih kaznenih djela i terorističkih prijetnji koje su im zajedničke. Tom se suradnjom doprinosi sprječavanju kaznenih djela, a među ostalim obuhvaća i razmjenu stajališta o zakonodavnim okvirima te administrativnu i tehničku pomoć usmjerenu na jačanje institucionalnih i operativnih sposobnosti tijela za izvršavanje zakonodavstva i razmjenu informacija i mjera povezanih sa istragama.

2. Stranke uvažavaju važnost sigurnih granica te nastoje svladati postojeće i buduće izazove koji utječu na granice primjenom pristupa integriranog upravljanja granicama. Promiču legitimne međusektorske mjere usmjerene na sprječavanje, otkrivanje i, ako je primjenjivo, suzbijanje prekograničnog kriminala i drugih rizika.

GLAVA III.

Ljudski i društveni razvoj

Članak 27.

Stranke ponovno potvrđuju svoju odlučnost da zajedno rade na postizanju održivog razvoja i iskorjenjivanju svih oblika siromaštva, da se bore protiv nejednakosti i da promiču socijalnu koheziju. Suglasne su i surađivati kako bi osigurale da svatko ima potrebna sredstva za dostojanstven život s primjerenim životnim standardom, među ostalim zahvaljujući prikladnim sustavima socijalne zaštite i socijalnih usluga. Posebnu pozornost posvećuju ženama i djevojčicama, mladima, djeci te najranjivijim i najugroženijim osobama u skladu s načelima da nitko ne bude zapostavljen i da se nastoji prvo obuhvatiti one koji su najzapostavljeniji. Suglasne su i zajedno raditi na svladavanju izazova i iskorištavanju prilika koje donosi brz rast stanovništva.

Poglavlje 1.

Pristup socijalnim uslugama

Članak 28.

Obrazovanje

1. Stranke podupiru uključivo cjeloživotno učenje i ravnopravno kvalitetno obrazovanje na svim razinama. Nastoje osigurati da sve djevojčice i dječaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje te da imaju pristup kvalitetnom ranom razvoju, skrbi te predškolskom odgoju i obrazovanju, uzimajući u obzir rodni jaz. Nastoje svim ženama i muškarcima osigurati jednak pristup cjenovno pristupačnom i kvalitetnom tehničkom, strukovnom i tercijarnom obrazovanju, uključujući sveučilišno obrazovanje. Posebnu pozornost posvećuju ulaganju u znanost, tehnologiju, inženjerstvo i matematiku (STEM) te promicanju digitalnog i umjetničkog obrazovanja za sve.

2. Stranke dodatno rade na tome da osiguraju da svi steknu znanje, vještine i sposobnosti za poboljšanje kvalitete života, potpunu uključenost u društvo, doprinos društvenoj i gospodarskoj dobrobiti svojih zajednica te aktivno i ravnopravno sudjelovanje u demokratskom i kulturnom životu.

3. Stranke promiču sigurne škole i obrazovne sustave koji dobro funkcioniraju, s odgovarajućim resursima za planiranje, upravljanje i osiguravanje djelotvornosti obrazovanja i osposobljavanja, među ostalim s pomoću internetskih i drugih nekonvencionalnih sredstava. Surađuju na uspostavi i jačanju sustavâ osiguranja kvalitete i uzajamnog priznavanja kvalifikacija. Olakšavaju mobilnost studenata, zaposlenika i akademske zajednice među afričkim, karipskim i pacifičkim zemljama te Europskom unijom.

Članak 29.

Zdravstvo

1. Stranke uviđaju da je zdravlje ključno za život ljudi i ključan pokazatelj održivog razvoja. Ponovno potvrđuju svoju predanost zaštiti i promicanju najvišeg mogućeg standarda fizičkog i mentalnog zdravlja za sve.

2. Stranke jačaju nacionalne zdravstvene sustave održivim mehanizmima i resursima za financiranje zdravstva, operativnom infrastrukturom, kvalificiranim zdravstvenim osobljem, među ostalim u pogledu zapošljavanja i zadržavanja, te odgovarajućim tehnologijama, kao što su digitalni alati, kako bi poduprle razvoj mobilnog zdravstva.

3. Stranke promiču univerzalno zdravstveno osiguranje, ravnopravan i univerzalan pristup sveobuhvatnim i kvalitetnim zdravstvenim uslugama te pristup sigurnim, djelotvornim, kvalitetnim i cjenovno pristupačnim osnovnim lijekovima i cjepivima.

4. Stranke surađuju kako bi spriječile i riješile problem zaraznih bolesti i drugih velikih prekograničnih prijetnji zdravlju, kao što je antimikrobna otpornost, te smanjile teret nezaraznih bolesti boljom prevencijom i kontrolom. Surađuju kako bi riješile globalne zdravstvene krize i spriječile njihovu eskalaciju, među ostalim podupiranjem sustava ranog upozoravanja radi brze razmjene informacija, pripravnosti i ranog djelovanja u pogledu humanitarne pomoći kojom se spašavaju životi, te izradom dosljednih i međusektorskih planova za jačanje kapaciteta zdravstvenih sustava. Podupiru istraživanje i razvoj te uvođenje cjepiva, dijagnostike i lijekova.

5. Stranke podupiru univerzalan pristup proizvodima povezanima sa spolnim i reproduktivnim zdravljem te uslugama zdravstvene skrbi, među ostalim za planiranje obitelji, informiranje i obrazovanje, te uključivanje reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe.

Članak 30.

Sigurnost opskrbe hranom i bolja prehrana

1. Stranke uviđaju da su postizanje sigurnosti opskrbe hranom i poboljšanje prehrane velik globalni izazov u borbi protiv siromaštva i sve veće nejednakosti te su stoga suglasne rješavati njihove strukturne uzroke, koji uključuju sukobe, krize, uništavanje prirodnih resursa i klimatske promjene.

2. Stranke promiču otporne izvore prihoda, siguran pristup zemljištu, vodi i drugim resursima, uključivi i održivi rast poljoprivredne proizvodnje i produktivnosti te učinkovite lance vrijednosti.

3. Stranke promiču mjere za prilagodbu klimatskim promjenama i promjenjivosti klime u svim segmentima lanaca vrijednosti proizvodnje hrane.

4. Stranke nastoje svima osigurati pristup cjenovno pristupačnoj, sigurnoj, dostatnoj i nutritivno bogatoj hrani, povećati kapacitete za proizvodnju raznovrsne hrane i razviti politike za sigurnost opskrbe hranom i prehrane te mehanizme socijalne zaštite za sigurnost opskrbe hranom i poboljšanu prehranu koji povećavaju otpornost najranjivijih osoba, posebno u zemljama koje se suočavaju s čestim krizama.

5. Stranke jačaju koordinirani, ubrzani i međusektorski rad na iskorjenjivanju gladi, uklanjanju svih oblika pothranjenosti i sprječavanju gladi u svim okolnostima.

Članak 31.

Vodoopskrba, sanitarne usluge i stanovanje

1. Stranke promiču univerzalan pristup primjerenoj i sigurnoj vodi za piće, među ostalim održivim i integriranim upravljanjem vodnim resursima i sustavima te učinkovitijom upotrebom i recikliranjem vode.

2. Stranke nastoje svima osigurati primjeren i ravnopravan pristup sanitarnim uslugama, uključujući gospodarenje otpadom i promicanje higijene, s posebnim naglaskom na potrebama žena i djevojčica te osoba u ranjivom položaju.

3. Stranke prepoznaju da primjereno, sigurno i cjenovno pristupačno stanovanje ima transformativan učinak na ranjive i marginalizirane zajednice te znatan utjecaj na zdravlje ljudi i socioekonomski razvoj njihovih zajednica. Razvojem politika, strategija, planova i građevinskih propisa stranke rade na osiguravanju pristupa primjerenom, sigurnom i cjenovno pristupačnom stanovanju za sve te na unapređenju sirotinjskih naselja.

4. Stranke promiču pristup cjenovno pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve te dobro uspostavljenim energetskim sustavima kojima se, među ostalim, podupiru sektori vodoopskrbe, sanitarnih usluga i stanovanja.

Poglavlje 2.

Nejednakost i socijalna kohezija

Članak 32.

Socijalna kohezija i zaštita

1. Stranke nastoje ojačati socijalnu koheziju postupnim povećanjem jednakosti i socijalne uključivosti te osiguravanjem napretka ljudskog i društvenog razvoja usporedno s gospodarskim razvojem, a da pritom nitko ne bude zapostavljen. Posebna pozornost posvećuje se osobama u nepovoljnom, ranjivom i marginaliziranom položaju, uključujući starije osobe i djecu bez roditelja, u skladu s načelima solidarnosti i nediskriminacije. Osobito promiču:

(a) gospodarske politike usmjerene na uključivije društvo koje omogućuju bolju raspodjelu dohotka i stvorene vrijednosti;

(b) pravedne i pouzdane financijske politike i politike plaća, kojima se omogućuje bolja preraspodjela bogatstva, osiguravaju odgovarajuće razine socijalnih izdataka i smanjuje neformalna ekonomija;

(c) djelotvorne socijalne politike i ravnopravan pristup socijalnim uslugama, socijalnoj pomoći i sigurnosti te pravdi; i

(d) politike zapošljavanja namijenjene postizanju pune i produktivne zaposlenosti i dostojanstvenog rada za sve, uključujući mlade i osobe s invaliditetom, te ostvarivanju jednake plaće za jednak rad.

2. Stranke promiču razvoj i provedbu politika i sustavâ socijalne zaštite i sigurnosti kako bi se iskorijenilo siromaštvo i poboljšala socijalna kohezija. Prepoznaju transformativnu društvenu ulogu politika i sustavâ socijalne zaštite, kojima se potiče jednakost, promiču socijalna uključenost i dijalog sa socijalnim partnerima te jača uključiv i pravedan gospodarski rast. Obvezuju se na postupnu izgradnju univerzalnih sustava socijalne zaštite u nacionalnom vlasništvu, uključujući donošenje minimalnih razina socijalne zaštite.

3. Stranke promiču prava osoba s invaliditetom kako bi osigurale njihovo potpuno uključenje u društvo i ravnopravno sudjelovanje na tržištu rada, vodeći računa o njihovim posebnim potrebama. Stranke poduzimaju konkretne korake za potpisivanje, ratifikaciju i potpunu provedbu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, sastavljene u New Yorku 13. prosinca 2006.

Članak 33.

Dostojanstven rad

1. Stranke ponovno potvrđuju svoju predanost postizanju pune i produktivne zaposlenosti i dostojanstvenog rada za sve žene i muškarce, uključujući mlade i osobe s invaliditetom. U tu svrhu promiču Program za dostojanstven rad utvrđen u Deklaraciji Međunarodne organizacije rada (ILO) o socijalnoj pravdi za pravednu globalizaciju iz 2008.

2. Stranke ponovno potvrđuju svoje obveze kao članice ILO-a i svoje obveze iz Deklaracije ILO-a o temeljnim načelima i pravima na radu i njezina praćenja. Ponovno potvrđuju svoju predanost socijalnom dijalogu te promicanju i djelotvornoj provedbi međunarodno priznatih temeljnih standarda rada, utvrđenih primjenjivim konvencijama i protokolima ILO-a o slobodi udruživanja i pravu na kolektivno pregovaranje, ukidanju prisilnog rada, modernog ropstva i trgovine ljudima, iskorjenjivanju dječjeg rada, posebno njegovih najgorih oblika, minimalnoj dobi za rad, jednakosti plaća i nediskriminaciji pri zapošljavanju. Stalno i kontinuirano nastoje ratificirati te konvencije i protokole ili im pristupiti, ovisno o tome što je primjenjivo, ako to još nisu učinile.

3. Stranke promiču sigurna i zaštićena radna okruženja za sve radnike. Donose i provode mjere i politike koje se odnose na sigurnost i zdravlje na radu, i u formalnom i u neformalnom gospodarstvu, te rade na uspostavi i održavanju učinkovitog sustava inspekcije rada u skladu s međunarodnim standardima rada koje je utvrdio ILO.

Poglavlje 3.

Stanovništvo i razvoj

Članak 34.

Demografija

1. Stranke su svjesne da demografski rast i demografska kretanja mogu imati znatan učinak na razvojna postignuća i gospodarski napredak te zajedno rade na integriranom pristupu kojim se smanjuju poteškoće i povećavaju koristi od demografske dividende. U tu svrhu nastoje uspostaviti, podupirati, održavati i očuvati strukturne reforme i preobrazbe u gospodarskim i društvenim sustavima radi stvaranja dostojanstvenih mogućnosti za obrazovanje, zapošljavanje i život sve brojnijeg mladog stanovništva.

2. Stranke podupiru uključive procese dijaloga o politikama i u sve politike uključuju demografske trendove i projekcije kako bi potaknule i promicale potpuno i aktivno sudjelovanje djece i mladih u društvu te kako bi ojačale ulogu starijih, pobrinule se za njihove potrebe i omogućile njihovo aktivno sudjelovanje.

3. Stranke unapređuju uključivu i održivu urbanizaciju učinkovitim urbanističkim upravljanjem i planiranjem u cilju smanjenja svih negativnih utjecaja na okoliš i otklanjanja svih drugih negativnih društvenih i gospodarskih posljedica brzog rasta stanovništva u urbanim područjima. Nastoje djelotvorno svladati izazove i iskoristiti prilike koje donosi brza urbanizacija, među ostalim donošenjem nacionalnih urbanističkih politika, participativnim integriranim urbanističkim planiranjem, pružanjem komunalnih usluga, uključujući gospodarenje otpadom, te financiranjem urbanog razvoja i infrastrukture kako bi gradovi bili otporni i ugodni za život.

Članak 35.

Mladi

1. Stranke su suglasne promicati aktivno sudjelovanje mladih u društvu, među ostalim u razvoju, provedbi i praćenju politika koje na njih utječu. To uključuje:

(a) potporu pri stjecanju znanja, vještina i sposobnosti za potpuno uključivanje u društvo, uključujući vještine relevantne za tržište rada, u okviru obrazovanja, strukovnog i tehničkog osposobljavanja te pristupa digitalnim tehnologijama;

(b) stvaranje mogućnosti za dostojanstven rad, među ostalim podupiranjem poduzetništva mladih; i

(c) promicanje angažmana mladih i odgovornoga građanstva stvaranjem prostora za aktivno sudjelovanje mladih u političkom i kulturnom životu te u izgradnji i održavanju mira, među ostalim u cilju borbe protiv radikalizacije i nasilnog ekstremizma.

2. Stranke su suglasne da je osiguravanje sigurnog i poticajnog okruženja za djecu ključan element u poticanju zdravog mladog stanovništva koje može ostvariti svoj puni potencijal u fizičkom, psihološkom, društvenom i gospodarskom smislu. Rade na priznavanju i ostvarivanju prava i potreba djevojčica i dječaka od rođenja i ranog djetinjstva do adolescencije i prelaska u odraslu dob. Rade na poboljšanju zaštite djece i njihova sudjelovanja u odlukama koje se na njih odnose.

Članak 36.

Rodna ravnopravnost te osnaživanje žena i djevojčica

1. Stranke su svjesne da su rodna ravnopravnost i ekonomsko osnaživanje žena ključni za postizanje pravednog održivog razvoja i uključivog rasta. Provode reforme, među ostalim izradom i konsolidacijom pravnih okvira, kako bi ženama pružile jednaka prava na gospodarske i financijske resurse te pristup, pravo vlasništva i kontrolu nad zemljištem i prirodnim resursima, nasljedstvom i drugim oblicima vlasništva. Poduzimaju mjere za povećanje potpunog i djelotvorno sudjelovanja žena u političkom životu.

Osim jednakog pristupa zapošljavanju i dostojanstvenim uvjetima rada stranke promiču i priznavanje neplaćene skrbi i rada u kućanstvu pružanjem javnih usluga, infrastrukture i politika socijalne zaštite te promicanjem zajedničkih odgovornosti unutar kućanstva i obitelji u cjelini.

2. Stranke se obvezuju na punu i djelotvornu provedbu Pekinške deklaracije i platforme za djelovanje, Programa djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju te ishodâ konferencija posvećenih njihovu preispitivanju, a u tom se kontekstu zalažu i za spolno i reproduktivno zdravlje i prava.

3. Stranke su svjesne da je upravljanje menstrualnim zdravljem važno za zdravlje, dostojanstvo, mobilnost i dobrobit žena i djevojčica, te su stoga suglasne promicati prikladne i primjerene mjere potpore.

Poglavlje 4.

Kultura

Članak 37.

Kultura i održivi razvoj

1. Stranke ponovno potvrđuju da je kultura ključan element održivog razvoja i sastavan dio njegove društvene, gospodarske i okolišne dimenzije. Obvezuju se na uključivanje kulturne perspektive u svoje razvojne politike i strategije, uzimajući u obzir kulturne posebnosti te lokalne i autohtone sustave znanja.

2. Stranke jačaju doprinos kulturnih aktera održivom razvoju njihovim sudjelovanjem u poboljšanom dijalogu, profesionalnim mrežama i partnerstvima s više dionika.

Članak 38.

Kulturna raznolikost i uzajamno razumijevanje

1. Stranke su svjesne da svi ljudi imaju pravo na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu zajednice u skladu s Općom deklaracijom o ljudskim pravima te se obvezuju na zaštitu i očuvanje kulturnih prava i slobode umjetničkog izražavanja.

2. Stranke su suglasne promicati viziju ljudskog i društvenog razvoja koja uključuje dijalog među kulturama i priznavanje kulturne raznolikosti kao zajedničke baštine čovječanstva. Obvezuju se na jačanje uzajamnog razumijevanja i znanja o svojim kulturama uz dužno poštovanje raznolikosti, univerzalnih vrijednosti i ljudskih prava poticanjem kulturne dimenzije u obrazovanju te kulturnih razmjena i zajedničkih inicijativa usmjerenih na poticanje međukulturnog dijaloga.

3. Stranke prepoznaju ulogu kulture u očuvanju mira i nacionalne kohezije. Potvrđuju da su poštovanje raznolikosti kultura, tolerancija, dijalog i suradnja u ozračju uzajamnog povjerenja i razumijevanja ključni za uspostavu i održavanje mira i sigurnosti te procese pomirenja i obnovu kolektivnog pamćenja i društvenih veza među zajednicama. Jačaju ulogu kulture u izgradnji otpornosti i postizanju održivog oporavka i obnove nakon krize, posebno u području urbanog razvoja.

Članak 39.

Kulturna baština i kreativni sektori

1. Stranke promiču priznavanje baštine kao čimbenika ujedinjenja koji može odražavati različite identitete i ostavštine, ali istodobno poticati stvaranje zajedničkih vrijednosti. Rade na zaštiti, održavanju, očuvanju i razvoju materijalne i nematerijalne kulturne baštine u skladu s međunarodnim standardima i konvencijama kao sredstva za ostvarivanje socijalne kohezije, kreativnosti i inovacija.

2. Stranke su suglasne da su kulturni i kreativni sektori, uključujući suvremenu umjetnost, ključni za uključiv gospodarski rast, diversifikaciju i otvaranje novih radnih mjesta. U tu svrhu potiču kulturno poduzetništvo i dugoročni razvoj kulturnih i kreativnih sektora.

3. Stranke poduzimaju mjere u skladu s postojećim međunarodnim pravom za sprječavanje i suzbijanje nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima. Promiču očuvanje, izgradnju kapaciteta i suradnju među stručnjacima za kulturnu baštinu, izvornim zajednicama i kulturnim ustanovama te održavaju međunarodnu suradnju i kontinuirani dijalog radi promicanja pristupa kulturnoj baštini.

GLAVA IV.

Uključiv i održiv gospodarski rast i razvoj

Članak 40.

1. Stranke uviđaju važnost jačanja gospodarskih veza u zajedničkom interesu i na obostranu korist radi postizanja strukturne gospodarske preobrazbe zahvaljujući uključivom i održivom gospodarskom rastu i razvoju u skladu s ciljevima održivog razvoja, vodeći računa o svojim razinama razvoja. Provode integrirane strategije koje obuhvaćaju gospodarsku, socijalnu i okolišnu dimenziju održivog razvoja. Poduzimaju prikladne mjere za otvaranje dostojanstvenih radnih mjesta za sve i podupiru prelazak na resursno učinkovita gospodarstva s niskim razinama emisija. Podupiru socioekonomsko osnaživanje marginaliziranih skupina, žena i mladih.

2. Stranke podupiru razvoj privatnog sektora te privlače i zadržavaju domaća i strana ulaganja, uključujući ulaganja iz svoje dijaspore. Potiču trgovinu i suradnju u području znanosti, tehnologije, inovacija i istraživanja u cilju uspostave snažnih, konkurentnih i diversificiranih gospodarstava, produbljivanja regionalne integracije te poticanja integracije gospodarstava članica OAKPD-a u regionalne i globalne lance vrijednosti. Rade na poboljšanju makroekonomske i financijske stabilnosti kako bi se ostvarila veća ulaganja i ojačao održivi gospodarski rast. Suglasne su povećati proizvodne i regulatorne kapacitete, ojačati poduzetništvo i promicati proizvodnju i industrijalizaciju s naglaskom na inovacijama i dodanoj vrijednosti u proizvodnim i uslužnim sektorima. Stranke surađuju kako bi ojačale kapacitete za olakšavanje strukturne gospodarske preobrazbe i poboljšale održivu trgovinu.

3. Stranke promiču javno-privatni dijalog s naglaskom na pitanjima koja pozitivno utječu na njihove aktivnosti na ostvarenju gospodarske preobrazbe i održivoga gospodarskog rasta te surađuju sa svim relevantnim dionicima i osiguravaju poštovanje i zaštitu ljudskih prava i temeljnih standarda rada.

Poglavlje 1.

Ulaganja

Članak 41.

Mobilizacija održivih i društveno odgovornih ulaganja

1. Stranke se obvezuju mobilizirati održiva i društveno odgovorna ulaganja u cilju jačanja uključivog i održivoga gospodarskog rasta i razvoja. U tu svrhu uspostavljaju povoljno ulagačko okruženje koje privlači domaća i strana ulaganja, uključujući ulaganja iz svoje dijaspore, te podupiru pravo na donošenje propisa zahvaljujući transparentnim, predvidljivim i učinkovitim regulatornim, administrativnim i političkim okvirima.

2. Stranke su suglasne podupirati potrebne gospodarske i institucionalne reforme i politike koje se temelje na cjelokupnoj razvojnoj strategiji zemlje i koje su dosljedne i sinergijske na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini u cilju stvaranja povoljnog okruženja za održiva ulaganja i olakšavanja razvoja dinamičnog, održivog i konkurentnog privatnog sektora.

3. Stranke surađuju na uspostavi stabilnih financijskih sustava radi mobilizacije ulaganja u održive projekte. Poduzimaju mjere za potporu ulaganjima povećanjem pristupa financiranju upotrebom tehničke pomoći, bespovratnih sredstava, jamstava i inovativnih financijskih instrumenata za ublažavanje rizika, jačanje povjerenja ulagatelja i iskorištavanje privatnih i javnih izvora financiranja. Pritom uzimaju u obzir i potrebu za uklanjanjem nedostataka na tržištu ili nepovoljnih investicijskih okolnosti, osiguravajući pritom dodatnost ulaganja koja se ne bi ostvarila bez tih mjera potpore. Posebnu pozornost posvećuju prioritetnim sektorima utvrđenim u članku 44. stavku 6.

4. Stranke su suglasne poboljšati regulatorno okruženje te kvalitetu, raspoloživost i pristupačnost financijskih i nefinancijskih usluga kako bi poduprle razvoj mikropoduzeća te malih i srednjih poduzeća (MMSP-ovi) u kontekstu mobilizacije domaćih ulaganja.

5. Stranke razumiju i prepoznaju važnost odgovornog ulaganja relevantnih aktera kao sredstva za postizanje dugoročne održive gospodarske, društvene i okolišne vrijednosti. Kako bi ostvarile taj cilj, stranke promiču prakse usmjerene na društveno odgovorno poslovanje i odgovorno poslovno ponašanje, uključujući međunarodno priznate provedbene smjernice, standarde i primjenjive instrumente, koji ulagateljima, vladama i drugim akterima pružaju smjernice za provedbu društveno odgovornog poslovanja i odgovornog poslovnog ponašanja kao dopune nacionalnim zakonima i drugom primjenjivom zakonodavstvu.

Članak 42.

Olakšavanje i zaštita ulaganja

1. Stranke su suglasne olakšati ulaganja donošenjem zakonodavstva, propisa i politika usmjerenih na smanjenje regulatornih i administrativnih prepreka, povećanje transparentnosti i izbjegavanje štetnog tržišnog natjecanja za ulaganja. Suglasne su da se takve mjere razvijaju na transparentan način i javno objavljuju kako bi se potaknuo javno-privatni dijalog i pružila prilika za sudjelovanje svih dionika.

2. Stranke zajednički promiču djelotvornu upotrebu digitalnih alata u cilju olakšavanja ulaganja.

3. Stranke su u skladu sa svojim strategijama suglasne da je važno osigurati pravnu sigurnost i prikladnu zaštitu za postojeća ulaganja, koja se moraju tretirati bez diskriminacije i uz primjenu djelotvornih mehanizama za sprječavanje i rješavanje sporova. U tom pogledu ponovno potvrđuju važnost sklapanja međunarodnih sporazuma o ulaganjima kojima se u potpunosti štiti njihovo suvereno pravo na reguliranje ulaganja u legitimne svrhe javne politike.

4. Stranke jačaju kapacitete relevantnih javnih i privatnih institucija za djelotvorno promicanje i olakšavanje ulaganja te sprječavanje i rješavanje sporova povezanih s ulaganjima.

Poglavlje 2.

Gospodarski rast, diversifikacija i industrijalizacija

Članak 43.

Uključivi i održivi rast

1. Stranke su suglasne o važnosti gospodarske preobrazbe, razvoja privatnog sektora i industrijskog napretka za uključivi i održivi rast. Promiču punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve poboljšanjem konkurentnosti, diversifikacije, digitalizacije, inovacija, pristupa financiranju, dodavanja vrijednosti u proizvodnom i uslužnom sektoru te veza među sektorima i industrijama. Posebnu pozornost posvećuju lokalnim MMSP-ovima te formalizaciji neformalnih gospodarskih aktivnosti.

2. Stranke promiču prelazak na gospodarstvo s niskim razinama emisija i učinkovitim iskorištavanjem resursa. Podupiru pristupe koji uključuju održivu potrošnju i proizvodnju, okolišno prihvatljivo gospodarenje otpadom i kemikalijama te mjere za smanjenje svih oblika onečišćenja. Stranke su suglasne da je dobro upravljanje urbanizacijom ključan element u promicanju održivoga gospodarskog razvoja. Stoga surađuju na djelotvornom otklanjanju poteškoća i iskorištavanju prilika koje donosi brza urbanizacija i podupiru urbani razvoj i infrastrukturu te djelotvornu povezanost gradova i sela.

3. Stranke su suglasne surađivati u području zapošljavanja i socijalnih pitanja, osobito kako bi poduprle gospodarsku i socijalnu uključenost i osnaživanje žena, mladih te najsiromašnijih i najranjivijih osoba. Nadalje su suglasne osigurati poštovanje radnih i socijalnih standarda utvrđenih u konvencijama i protokolima ILO-a te pristup pravosuđu u skladu sa zakonitim postupanjem, uključujući primjerene i djelotvorne pravne lijekove.

Članak 44.

Gospodarska preobrazba i industrijalizacija

1. Stranke jačaju suradnju u području gospodarske preobrazbe, uključujući industrijalizaciju. Promiču prelazak s ovisnosti o osnovnim proizvodima na diversificirana gospodarstva, oplemenjivanje prirodnih resursa, dodavanje vrijednosti te integraciju u regionalne i globalne lance vrijednosti. Slažu se oko važnosti uloge uslužnog sektora u gospodarskoj preobrazbi i industrijalizaciji.

2. Stranke surađuju kako bi potaknule razvoj proizvodnih kapaciteta, poboljšanje produktivnosti, diversifikaciju i konkurentnost. Nastoje prevladati ograničenja opskrbe, među ostalim promicanjem tehnoloških inovacija i poboljšanja te njihovim širenjem, poboljšanjem poslovnog i ulagačkog okruženja, jačanjem regulatornih kapaciteta i makroekonomske stabilnosti te razvojem učinkovitih tržišta kapitala i stabilnih financijskih sustava za bolji pristup financiranju, posebno za privatni sektor. U tu svrhu potvrđuju važnost digitalizacije gospodarstva za ubrzavanje razvoja proizvodnih kapaciteta. Naglasak je na sektorima i industrijama s visokom dodanom vrijednošću i velikim potencijalom za otvaranje dostojanstvenih radnih mjesta.

3. Stranke se obvezuju poboljšati makroekonomsku i financijsku stabilnost provedbom pouzdanih i transparentnih fiskalnih i monetarnih politika te promicati gospodarske i strukturne reforme kako bi se stvorilo povoljno okruženje za povećana ulaganja i potaknuo razvoj privatnog sektora. Stranke nadalje uviđaju važnost neovisnosti središnjih banaka u određivanju ciljeva politike i provedbi monetarnih politika. Isto tako, suglasne su održavati dijalog i razmjenjivati informacije među svojim tijelima na primjeren način kako bi se poboljšalo razumijevanje temelja gospodarstava stranaka.

4. Stranke se obvezuju pojačati napore u području tehničkog i strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te istraživanja i inovacija, te djelotvornije povezati te mjere s mogućnostima i potrebnim vještinama na tržištu rada. Surađuju kako bi iskoristile međusobna iskustva, među ostalim u području razvoja proizvodnih kapaciteta razvojem vještina i promicanjem prijenosa tehnologije te poticanjem veza među poduzećima iz članica OAKPD-a i stranke EU, s naglaskom na MMSP-ove.

5. Stranke ponovno potvrđuju važnu ulogu infrastrukture u rješavanju problema ograničenja opskrbe i u razvoju konkurentnih regionalnih i podregionalnih lanaca vrijednosti jer infrastruktura olakšava učinkovito kretanje robe, usluga i kapitala. Zajednički razvijaju učinkovitu i održivu infrastrukturu, uključujući zračni, kopneni i pomorski promet, energetiku, vodoopskrbu i digitalnu povezanost, uzimajući u obzir različite potrebe najmanje razvijenih gospodarstava, gospodarstava bez izlaza na more i otočnih gospodarstava. U skladu s time surađuju kako bi mobilizirale javne i privatne resurse, među ostalim ulaganjem u razvoj infrastrukture.

6. Stranke su predane ostvarivanju zajedničkoga gospodarskog rasta te su suglasne surađivati u nizu područja koja se smatraju prioritetnim sektorima: poljoprivredi i poljoprivrednom poslovanju, stočarstvu i kožarstvu, plavom gospodarstvu, ribarstvu, rudarstvu i ekstraktivnim industrijama, kulturnim i kreativnim industrijama, održivom turizmu, održivoj energiji, IKT-u te prometu. Stranke naglašavaju važnu ulogu tih sektora u dodavanju vrijednosti, otvaranju dostojanstvenih radnih mjesta, povećanju proizvodnih kapaciteta i ukupnim nastojanjima uloženima u gospodarsku preobrazbu. U skladu s tim surađuju na utvrđivanju pokretača rasta za svaki sektor, mobilizaciji ulaganja i uklanjanju ograničenja koja ugrožavaju uspostavu silaznih i uzlaznih veza.

7. Stranke promiču dijalog, potiču prijenos vještina i tehnologija, rade na poboljšanju lanaca vrijednosti te jačaju suradnju radi uzajamnog obogaćivanja iskustava i širenja najboljih primjera iz prakse u poljoprivrednom sektoru. Surađuju kako bi podupirale mehanizme i okvire za povećanje održive i kvalitetne poljoprivredne proizvodnje.

Članak 45.

Razvoj privatnog sektora

1. Stranke uviđaju važnost razvoja privatnog sektora za gospodarsku preobrazbu i otvaranje novih radnih mjesta i stoga nastoje promicati poduzetništvo te razviti i poboljšati konkurentnost poduzeća. Poseban naglasak stavljaju na MMSP-ove, uključujući novoosnovana poduzeća, osobito promicanjem poticajnih pravnih, administrativnih i institucionalnih okvira u cilju njihove uspješne integracije u održive lance opskrbe i vrijednosti. Pozornost posvećuju i neformalnom sektoru i formalizaciji neformalnih gospodarskih aktivnosti te uključivanju ciljeva povezanih s održivosti u poslovne modele. Stranke su nadalje suglasne podupirati razvoj poduzetništva među ženama i mladima u kontekstu njihova ekonomskog osnaživanja i promicanja uključivog razvoja. Potvrđuju važnost izgradnje regionalnih i nacionalnih kapaciteta kako bi se poboljšala konkurentnost u sektoru proizvodnje srednjih i visokih tehnologija.

2. Stranke promiču dijalog i suradnju između javnog i privatnog sektora, među ostalim u okviru poslovnih foruma privatnog sektora. Jačaju suradnju radi uzajamnog obogaćivanja iskustava i širenja najboljih primjera iz prakse kojima se potiču poduzetništvo, dijalog i kontakti među poduzećima te prijenos vještina i tehnologije.

3. Stranke su suglasne da je potrebno uspostaviti strategije i izraditi bolje politike financijskog uključivanja i odgovarajuće zakonodavstvo te poboljšati pristup financiranju i financijskim i nefinancijskim uslugama, među ostalim primjenom inovativnih mehanizama financiranja, posebno vodeći računa o osiguravanju pristupačnih kredita za obiteljske poljoprivrednike, maloposjednike, MMSP-ove, žene i mlade poduzetnike.

4. Stranke prepoznaju da i javni i privatni izvori financiranja imaju ključnu ulogu u podupiranju razvoja privatnog sektora, osobito alati i mehanizmi kao što su javno-privatna partnerstva (JPP) i mješovito financiranje, te u poticanju ulaganja u relevantne sektore, uključujući razvoj infrastrukture. Stoga zajednički razvijaju transparentne i predvidljive okvire i strategije za primjenu JPP-ova, uključujući jačanje sposobnosti institucija za pregovaranje o projektima u okviru sporazuma o JPP-u te njihovu provedbu i praćenje.

Poglavlje 3.

Znanost, tehnologija, inovacije i istraživanja

Članak 46.

Znanost, tehnologija i inovacije

1. Stranke prepoznaju ulogu znanosti, tehnologije i inovacija u širenju granica znanja, ubrzanju prelaska i napretka prema održivom razvoju zahvaljujući gospodarskoj preobrazbi, dodavanju vrijednosti u lance vrijednosti, stvaranju veza među poduzećima i poticanju razvoja znanja i osnaživanja ljudi, posebno žena i mladih, te podupiranju donositelja odluka i oblikovatelja politika u ostvarivanju održivog razvoja.

2. Stranke rade na razvoju društava znanja. Suglasne su ulagati u ljudski kapital, promicati donošenje dosljednih i sveobuhvatnih okvira politika i regulatornih okvira te razvijati povezanost infrastrukture i digitalne alate.

3. Stranke jačaju suradnju na temelju uzajamne koristi, nadovezujući se na postojeće mehanizme i istražujući nove mogućnosti financiranja znanosti, tehnologije i inovacija, pri čemu primjenjuju odgovarajuću i djelotvornu zaštitu prava intelektualnog vlasništva. Promiču autohtono, tradicionalno i lokalno znanje kao alat za premošćivanje razlika u znanju i tehnologiji u relevantnim sektorima.

4. Stranke potiču ulaganja u stvaranje, širenje i prijenos novih tehnologija s posebnim naglaskom na čistim i inovativnim tehnologijama kojima se štiti okoliš. Promiču obnovljivu energiju i zajednički razvijaju proizvodne i regulatorne kapacitete.

5. Stranke se bave mogućim učinkom tehnologija na društvo, rješavaju probleme povezane s kibersigurnošću i jamče zaštitu osobnih podataka te razmatraju učinke disruptivne tehnologije, uključujući umjetnu inteligenciju i robotiku.

6. Stranke prepoznaju ulogu svemira kao pokretača društvenih i gospodarskih koristi, među ostalim u područjima okoliša, klimatskih promjena, upravljanja oceanima, prometa, energetike, poljoprivrede, rudarstva i šumarstva. Surađuju na pitanjima od zajedničkog interesa u civilnim svemirskim aktivnostima kao što su istraživanje svemira, aplikacije i usluge globalnih navigacijskih satelitskih sustava, razvoj satelitskih sustava proširivanja, upotreba aplikacija i usluga promatranja Zemlje te znanost o Zemlji.

Članak 47.

Istraživanje i razvoj

1. Stranke su suglasne da su istraživanje i razvoj ključni u stvaranju gospodarskog blagostanja i prilika za dostojanstven rad te da mogu znatno pridonijeti postizanju ciljeva ovog Sporazuma.

2. Stranke potiču stvaranje i širenje novih znanja, vodeći računa o njihovim mogućim, među ostalim štetnim, učincima na okoliš i društvo. Podupiru unapređenje vještina kako bi se održao korak s tehnološkim napretkom i inovacijama te potiču mobilnost i stručno usavršavanje istraživača. Promiču partnerstva između industrije, akademske zajednice i javnog sektora te aktivnosti privatnog sektora usmjerene na prikupljanje znanja i ispitivanje ideja u cilju stvaranja novih proizvoda sa stvarnim komercijalnim potencijalom, pridajući posebnu pozornost ženama i mladima kao inovatorima.

3. Stranke promiču ulaganja u istraživanje i razvoj, posebno u segmentima lanaca vrijednosti s visokom dodanom vrijednošću, te nastoje svladati društvene izazove, osobito u područjima okoliša, klimatskih promjena, energetike, sigurnosti hrane i zaštite opskrbe hranom te zdravlja.

Članak 48.

IKT i digitalno gospodarstvo

1. Stranke surađuju na smanjenju digitalnog jaza promicanjem suradnje u području razvoja digitalnog društva koje koristi građanima i poduzećima osiguravajući im pristup digitalnim tehnologijama, uključujući IKT prilagođen lokalnim okolnostima. Stranke podupiru mjere koje omogućuju jednostavan pristup IKT-u, uključujući upotrebu cjenovno pristupačnih i obnovljivih izvora energije te razvoj i postavljanje jeftinih bežičnih mreža. Rade i na poboljšanju komplementarnosti i usklađenosti komunikacijskih sustava i njihovoj prilagodbi novim tehnologijama.

2. Stranke su suglasne u pogledu ključne uloge digitalnoga gospodarstva u povećanju i ubrzavanju promjena koje mogu potaknuti znatnu gospodarsku diversifikaciju, otvoriti nova radna mjesta i znatno ubrzati rast. Suglasne su unapređivati digitalizaciju radi smanjenja transakcijskih troškova i asimetričnosti informacija, pri čemu im je glavni cilj poboljšanje produktivnosti i održivosti.

3. Stranke promiču i podupiru digitalno poduzetništvo, osobito među ženama i mladima, te digitalnu transformaciju MMSP-ova. Potiču razvoj e-trgovine radi obnove lanaca opskrbe i širenja tržišta, širenje e-bankarstva, među ostalim radi smanjenja troškova doznaka, i uvođenje rješenja za e-upravu.

4. Stranke surađuju na razvoju i upravljanju politikama zaštite privatnosti i podataka, promicanju mjera za olakšavanje protoka podataka te podupiranju regulatornog okvira za promicanje proizvodnje, prodaje i isporuke digitalnih proizvoda i usluga.

Poglavlje 4.

Trgovinska suradnja

Članak 49.

Trgovina i održivi razvoj

1. Stranke uviđaju da su društveni i gospodarski razvoj i zaštita okoliša međuovisni i da se uzajamno nadopunjuju. Vodeći računa o svojim razinama razvoja, ponovno potvrđuju predanost poboljšanju integracije održivog razvoja, koji čine gospodarski i društveni razvoj te zaštita okoliša, u svaki aspekt svojih trgovinskih odnosa u cilju promicanja održivog rasta. U tu svrhu stranke u svojim trgovinskim odnosima potiču visoku razinu zaštite okoliša i radnika te socijalne zaštite, osobito pridržavanje obveza navedenih u članku 54., glavi V. poglavljima od 1. do 3. te glavi III. poglavlju 2. ovog dijela, kako bi ostvarile ciljeve povezane s dogovorenim ciljevima održivog razvoja u okviru Programa do 2030. Stranke su nadalje suglasne da se okolišne i socijalne mjere ne bi smjele upotrebljavati u svrhu protekcionizma.

2. Stranke su suglasne da je neprimjereno radi poticanja trgovine i ulaganja snižavati ili nuditi snižavanje razine domaće zaštite zajamčene zakonima o zaštiti okoliša ili radu ili razine njihove provedbe.

3. Stranke su upoznate sa svojim pravima da odrede ciljeve i prioritete politike održivog razvoja te uspostave socijalnu zaštitu i zaštitu rada i okoliša na nacionalnoj razini, među ostalim u području klimatskih promjena, kako smatraju primjerenima pod uvjetom da doneseni zakoni i politike nisu u suprotnosti s njihovim obvezama prema međunarodno priznatim standardima zaštite i primjenjivim sporazumima.

4. Stranke promiču trgovinu proizvodima dobivenima uz održivo upravljanje, očuvanje i učinkovitu upotrebu prirodnih resursa. Stranke surađuju na promicanju trgovine te ulaganja u robu i usluge od posebne važnosti za ublažavanje klimatskih promjena, među ostalim u proizvode proizvedene i ponovno proizvedene uz niske razine emisija ugljika, obnovljivu energiju te energetski učinkovite proizvode i usluge u skladu sa svojim međunarodnim obvezama.

5. Stranke surađuju na promicanju usklađenosti i uzajamne potpore među trgovinskim, radnim i okolišnim politikama te jačaju dijalog i razmjenu informacija i najboljih primjera iz prakse o trgovinskim aspektima održivog razvoja, među ostalim uz sudjelovanje relevantnih dionika. U tom su kontekstu nadalje suglasne surađivati na promicanju praksi društveno odgovornog poslovanja i odgovornog poslovnog ponašanja, uključujući međunarodno priznate smjernice, standarde i primjenjive instrumente, uključivanjem tih praksi u trgovinske i poslovne aktivnosti. Osim toga, suradnja je usmjerena na svladavanje izazova i iskorištavanje prilika koje donose trgovinski aspekti dobrovoljnih privatnih i javnih programa osiguranja održivosti, koji su među ostalim povezani s radom, okolišem, očuvanjem bioraznolikosti, održivom upotrebom i upravljanjem šumskim resursima te održivim ribolovom i trgovinom proizvodima održivog ribarstva.

6. Stranke su suglasne održavati ili uspostaviti, ovisno o tome što je potrebno, sustave za podupiranje i praćenje djelotvorne provedbe međunarodno priznatih socijalnih, radnih i ekoloških standarda i relevantnih sporazuma u kontekstu svojih trgovinskih odnosa, među ostalim jačanjem institucionalnih kapaciteta za donošenje i provedbu primjenjivog zakonodavstva.

Članak 50.

Trgovinski dogovori

1. Stranke prepoznaju važnost nadogradnje na postignuća Sporazuma iz Cotonoua u kontekstu svojih trgovinskih odnosa. Naglašavaju važnost trgovine u svim svojim odnosima i obvezuju se promicati povećanje i diversifikaciju trgovinskih tokova na obostranu korist, osobito radi integracije gospodarstava članica OAKPD-a u regionalne i globalne lance vrijednosti.

2. Stranke su suglasne da se trgovinska suradnja odvija u skladu s multilateralnim trgovinskim sustavom koji se temelji na pravilima kako bi se ojačala slobodna, poštena i otvorena trgovina u cilju postizanja održivog rasta i razvoja, osobito u članicama OAKPD-a. U tu svrhu suradnja mora biti u skladu s obvezama koje su stranke preuzele u okviru Svjetske trgovinske organizacije (WTO), uključujući odredbe o posebnom i različitom postupanju.

3. Stranke prepoznaju važnost sklapanja trgovinskih sporazuma kako bi se ostvarile bolje prilike za trgovanje i potaknula njihova djelotvorna integracija u svjetsko gospodarstvo. Stranke su upoznate sa svojim pravom na sklapanje regionalnih ili multilateralnih sporazuma radi smanjenja ili ukidanja necarinskih mjera koje utječu na trgovinu robom i uslugama. Stranke nadalje nastoje ograničiti moguće negativne učinke svojih trgovinskih sporazuma s trećim stranama na konkurentnost koju svaka stranka ima na domaćem tržištu druge stranke i obrnuto.

4. Imajući u vidu potrebu za nadogradnjom na svoje postojeće preferencijalne trgovinske dogovore i sporazume o gospodarskom partnerstvu (SGP-ovi) kao instrumente trgovinske suradnje, stranke su svjesne da se suradnja prvenstveno jača kako bi se podržala konkretna provedba tih postojećih instrumenata.

5. Stranke su nadalje suglasne da je okvir SGP-a uključiv i da se njime uzima u obzir heterogenost situacija u članicama i regijama OAKPD-a u različitim fazama postupka SGP-a te na različitim razinama razvoja članica OAKPD-a. Potpisnice SGP-ova ponovno potvrđuju svoju predanost poduzimanju svih potrebnih mjera kako bi se osigurala njihova potpuna provedba, što bi trebalo potaknuti njihov gospodarski rast i razvoj te istodobno doprinijeti produbljivanju procesa regionalne integracije unutar Afrike, Kariba i Pacifika (AKP). Stranke prepoznaju važnost širenja područja primjene SGP-ova i poticanja pristupanja novih država članica. Stranke su suglasne na odgovarajućim razinama održavati ili uspostaviti sporazume AKP-EU radi praćenja provedbe SGP-ova i procjene njihova učinka na razvoj gospodarstava članica OAKPD-a u svim regijama AKP-a te na njihove procese regionalne integracije.

6. Stranke SGP-ova suglasne su da se upućivanja u njima na odredbe o odgovarajućim mjerama u Sporazumu iz Cotonoua smatraju upućivanjima na odgovarajuće odredbe ovog Sporazuma.

7. Stranke su nadalje suglasne da njihova suradnja doprinosi jačanju nastojanja i procesa regionalne integracije unutar Afrike, Kariba i Pacifika te daljnjem poticanju regionalne trgovine unutar AKP-a.

8. Stranke naglašavaju važnost svojeg aktivnog sudjelovanja u WTO-u i drugim relevantnim međunarodnim organizacijama tako što postaju članice tih organizacija i strogo slijede njihove programe i aktivnosti. Suglasne su blisko surađivati u određivanju i promicanju svojih zajedničkih interesa u međunarodnoj gospodarskoj i trgovinskoj suradnji, posebno u okviru WTO-a. U tom kontekstu posebnu pažnju pridaju poboljšanju pristupa proizvoda i usluga podrijetlom iz članica OAKPD-a tržištu Europske unije i drugim tržištima.

9. Stranke su suglasne da je fleksibilnost pravila WTO-a važna kako bi se uzele u obzir različite razine razvoja zemalja i regija AKP-a i njihove poteškoće pri ispunjavanju obveza. Stoga su suglasne dodatno surađivati kako bi razvile potrebne i odgovarajuće kapacitete za djelotvornu provedbu svojih obveza u okviru WTO-a. Stranke uvažavaju i inovativni pristup posebnom i različitom postupanju koje je sastavni dio Sporazuma WTO-a o olakšavanju trgovine, kojim se najmanje razvijenim zemljama i zemljama u razvoju omogućuje da u potpunosti ispune svoje obveze o kojima ovisi pružanje potrebne trgovinske potpore u skladu s obavijestima o provedbi u okviru Sporazuma o olakšavanju trgovine.

10. Stranke prepoznaju važnost poboljšanja dijaloga radi rješavanja trgovinskih i povezanih pitanja od zajedničkog interesa. Suglasne su promicati uključivanje civilnog društva i privatnog sektora u taj dijalog.

Članak 51.

Trgovina uslugama

1. Stranke su suglasne da je trgovina uslugama snažan pokretač rasta i razvoja njihovih gospodarstava te ponovno potvrđuju svoja prava i obveze u okviru Općeg sporazuma WTO-a o trgovini uslugama (GATS).

2. Stranke se obvezuju na suradnju i poboljšanje trgovine uslugama, osobito u pogledu oblika pružanja usluga koje su u njihovu izvoznom interesu, uključujući kretanje fizičkih osoba u poslovne svrhe, te sektora koje smatraju prioritetnima, uključujući sektor IKT-a, turizam, promet, okolišne, financijske i sportske usluge te druge prioritetne sektore kada je to potrebno.

3. Uzimajući u obzir članak 39. stavak 2., stranke surađuju na jačanju kapaciteta za pružanje usluga povezanih s kulturnim i kreativnim industrijama.

4. Stranke surađuju na uklanjanju prepreka trgovini uslugama radi olakšavanja pristupa tržištima i poboljšanja trgovine. Nadalje su suglasne jačati suradnju kako bi poduprle razvoj nacionalnih regulatornih okvira i kapaciteta, poboljšale sposobnost pružatelja usluga da poštuju propise i standarde stranke EU i članica OAKPD-a na kontinentalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i podnacionalnoj razini te potaknule, ako je to primjenjivo, sklapanje sporazuma o međusobnom priznavanju u uslužnim sektorima od zajedničkog interesa iz stavka 2.

5. Stranke prepoznaju važnost isplativih i učinkovitih usluga pomorskog prometa kao glavne vrste prijevoza koja olakšava trgovinu. Stranke se obvezuju poboljšati konkurentnost usluga pomorskog prometa jačanjem povezanosti kako bi se poboljšao siguran protok robe i ljudi u sektoru pomorskog prometa. U tu svrhu surađuju u odgovarajućim forumima kako bi liberalizirale pomorski promet kao glavnu vrstu prijevoza koja olakšava trgovinu. Omogućuju pristup tržištima međunarodnog pomorskog prometa te lukama i uslugama u lukama bez diskriminacije i na komercijalnoj osnovi. Stranke zajednički razvijaju i promiču isplative i učinkovite usluge pomorskog prometa u članicama OAKPD-a kako bi se poboljšalo sudjelovanje operatera iz članica OAKPD-a u međunarodnim brodarskim uslugama.

Članak 52.

Područja povezana s trgovinom

1. Stranke potvrđuju sve veću važnost necarinskih mjera u trgovini zbog uklanjanja carinskih prepreka. Stoga prepoznaju potrebu za suradnjom u cilju praćenja i uklanjanja nepotrebnih prepreka trgovini, čime se povećava i olakšava trgovina između stranke EU i članica OAKPD-a te među članicama OAKPD-a. U tom su pogledu stranke suglasne održati ili uspostaviti, ovisno o tome što je primjenjivo, sporazume za rješavanje pitanja necarinskih mjera koje bi mogle negativno utjecati na izvoz na tržište druge stranke.

2. Stranke su suglasne poboljšati suradnju u području normizacije i certifikacije robe kako bi spriječile, utvrdile i uklonile nepotrebne tehničke prepreke u trgovini u okviru područja primjene Sporazuma WTO-a o tehničkim preprekama u trgovini te ga nastoje nadograditi povećanjem i jačanjem transparentnosti. Stranke su nadalje suglasne surađivati na uspostavi i jačanju tehničkih sposobnosti i institucionalne infrastrukture u pitanjima koja se odnose na tehničke prepreke u trgovini.

3. Stranke ponovno potvrđuju pravo svake stranke da donosi ili provodi sanitarne i fitosanitarne mjere za zaštitu života ili zdravlja ljudi, životinja ili biljaka na svojem državnom području, uz osiguravanje da takve mjere stranaka ne stvaraju nepotrebne prepreke trgovini, u skladu sa Sporazumom WTO-a o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera. Stranke su u tu svrhu suglasne poboljšati suradnju radi djelotvorne provedbe načela i pravila iz Sporazuma WTO-a o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera, uzimajući u obzir njihove pojedinačne razine razvoja. U tom kontekstu stranke surađuju na rješavanju sanitarnih i fitosanitarnih pitanja, uključujući pitanja antimikrobne otpornosti i dobrobiti životinja, kako bi se ojačali kapaciteti stranaka i poboljšao pristup tržištima druge stranke uz istodobno osiguravanje odgovarajuće razine zaštite ljudi, životinja i biljaka.

4. Stranke su svjesne da je sustav intelektualnog vlasništva namijenjen promicanju gospodarskog, društvenog i kulturnog napretka poticanjem kreativnog rada i tehnoloških inovacija, posebno između stranke EU i regija AKP-a, uz doprinos održivijem i uključivijem gospodarstvu. U tom kontekstu stranke ponovno potvrđuju važnost zaštite i provedbe prava intelektualnog vlasništva, kako je navedeno u članku 7. Sporazuma WTO-a o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva („Sporazum o TRIPS-u”), što bi trebalo doprinijeti promicanju tehnoloških inovacija, prijenosu i širenju tehnologije te uzajamnoj koristi proizvođača i korisnika tehnološkog znanja na način koji doprinosi društvenoj i gospodarskoj dobrobiti te ravnoteži prava i obveza. Stranke prepoznaju potrebu za zaštitom prava intelektualnog vlasništva, uključujući autorsko pravo i srodna prava, žigove, oznake zemljopisnog podrijetla, industrijski dizajn, topografije integriranih sklopova, oplemenjivačka prava na biljne sorte i patente. Ta zaštita uključuje i zaštitu od nepoštenog tržišnog natjecanja te zaštitu neobjavljenih informacija. Stranke u tom kontekstu naglašavaju važnost poštovanja Sporazuma o TRIPS-u, Konvencije o biološkoj raznolikosti, sastavljene u Rio de Janeiru 5. lipnja 1992. te konvencija iz dijela I. Sporazuma o TRIPS-u u skladu s razinom razvoja. Stranke nadalje naglašavaju važnost suradnje i tehničke pomoći u području intelektualnog vlasništva za mjere, postupke i pravne lijekove koji su potrebni kako bi se osigurala provedba prava intelektualnog vlasništva, a time i postigla djelotvorna razina zaštite, osobito u članicama OAKPD-a.

5. Stranke ponovno potvrđuju da su uvođenje i provedba djelotvornih i pouzdanih politika i pravila tržišnog natjecanja ključni za poboljšanje i osiguravanje ozračja povoljnog za ulaganja, održivog procesa industrijalizacije i transparentnog pristupa tržištima. Stoga se obvezuju na provedbu nacionalnih ili regionalnih pravila i politika u cilju djelotvornog suzbijanja poslovnih praksi koje narušavaju tržišno natjecanje, uključujući subvencije povezane s gospodarskim aktivnostima koje dodjeljuju stranke, a koje mogu narušiti pravilno funkcioniranje tržišta i negativno utjecati na trgovinske interese drugih stranaka. Stranke se obvezuju osigurati ravnopravne uvjete tržišnog natjecanja za javne i privatne sudionike na tržištu. Stranke su suglasne i poboljšati suradnju u tom području kako bi oblikovale i poduprle djelotvorne politike tržišnog natjecanja uspostavom odgovarajućih nacionalnih i regionalnih tijela koja postupno osiguravaju učinkovitu primjenu pravila o tržišnom natjecanju. U tom kontekstu stranke su suglasne surađivati kako bi razvile odgovarajuće kapacitete u cilju uspostave primjerenog pravnog okvira za zaštitu tržišnog natjecanja i njegove provedbe u okviru odgovarajućih agencija za tržišno natjecanje, posebno na državnom području članica OAKPD-a.

6. Stranke su suglasne poboljšati suradnju kako bi poboljšale funkcioniranje međunarodnih tržišta robe i tržišnu transparentnost.

7. Stranke prepoznaju važnost transparentne javne nabave za promicanje gospodarskog razvoja i industrijalizacije. Stranke su suglasne u pogledu važnosti suradnje za jačanje uzajamnog razumijevanja svojih sustava javne nabave. Stranke se obvezuju poštovati načela transparentnosti, konkurentnosti i predvidljivosti sustava nabave te surađivati u tu svrhu.

Članak 53.

Olakšavanje trgovine

Stranke prepoznaju važnost smanjenja troškova trgovine za ostvarivanje uključivog i održivog rasta u svojim gospodarstvima. Stoga surađuju kako bi pojednostavnile uvoz, izvoz, provoz i druge carinske postupke, uključujući digitalizaciju carinskih postupaka i postupanja, te povećale transparentnost carinskih i trgovinskih propisa i olakšale zakonitu trgovinu na temelju svojih obveza u okviru Sporazuma WTO-a o olakšavanju trgovine. U skladu s odredbama Sporazuma WTO-a o olakšavanju trgovine, članicama OAKPD-a potrebna je primjerena i predvidljiva tehnička pomoć za izgradnju kapaciteta koji su im potrebni za potpunu provedbu ovog Sporazuma. Stranke se nadalje obvezuju pružati tu pomoć ovisno o provedbenim potrebama članica OAKPD-a kako su navedene u okviru Sporazuma WTO-a o olakšavanju trgovine.

GLAVA V.

Okolišna održivost i klimatske promjene

Članak 54.

1. Stranke su suglasne da su uništavanje okoliša, neodrživa upotreba prirodnih resursa i klimatske promjene ozbiljna prijetnja ostvarivanju održivog razvoja te da ugrožavaju život, kvalitetu života i izvore prihoda sadašnjih i budućih naraštaja. U tom pogledu stranke ponovno potvrđuju potrebu za visokom razinom zaštite okoliša te za djelotvornim očuvanjem prirodnih resursa i održivim upravljanjem tim resursima, uključujući bioraznolikost. Ponovno potvrđuju i potrebu za suglasnosti o ambicioznim mjerama za upravljanje negativnim učincima klimatskih promjena i smanjenje tih učinaka te potrebu za usmjeravanjem svojih gospodarstava na održiv i otporan niskougljični rast uz istodobno otvaranje dostojanstvenih radnih mjesta za sve.

2. Stranke uključuju okolišnu održivost, borbu protiv klimatskih promjena i ostvarivanje ekološki održivog rasta u sve politike, planove i ulaganja. Nastoje sklopiti djelotvorne saveze na međunarodnoj razini o relevantnim pitanjima u cilju poticanja globalnog djelovanja i osiguravanja konstruktivne suradnje s lokalnim vlastima, civilnim društvom i privatnim sektorom. Stranke djelotvorno provode multilateralne sporazume o zaštiti okoliša čije su stranke.

3. Stranke nastoje povećati i ojačati otpornost, osobito ranjivog stanovništva, na probleme povezane s okolišem i klimatskim promjenama te prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane ljudskim djelovanjem.

4. Stranke pri promicanju okolišne održivosti te borbe protiv klimatskih promjena i prirodnih katastrofa uzimaju u obzir: i. ranjivost malih otočnih zemalja u razvoju, najmanje razvijenih zemalja, zemalja u razvoju bez izlaza na more i obalnog stanovništva, uključujući njihove pokušaje prilagodbe, osobito prilagodbe opasnostima od klimatskih promjena i iscrpljivanja prirodnih resursa; ii. izloženost i podložnost zemalja sve gorim sušama, poplavama, obalnoj eroziji, nedostatku vode, degradaciji zemljišta i šuma, gubitku bioraznolikosti, krčenju šuma i dezertifikaciji; iii. potrebu za smanjenjem, sprječavanjem i ublažavanjem gubitaka i štete povezanih sa štetnim učincima klimatskih promjena, uključujući spore i postupne pojave kao što je podizanje razine mora; iv. povezanost strategija za klimatske promjene i smanjenja rizika od katastrofa te otpornosti i sigurnosti opskrbe hranom; v. ključnu ulogu prirodnih ekosustava u osiguravanju sigurnosti opskrbe hranom i prehrane te borbi protiv klimatskih promjena; vi. povezanost uništavanja okoliša i klimatskih promjena s prisilnim i drugim migracijama i vii. negativan učinak klimatskih promjena i uništavanja okoliša na mir i sigurnost.

Poglavlje 1.

Okolišna održivost

Članak 55.

Okoliš i prirodni resursi

1. Stranke rade na očuvanju, zaštiti, poboljšanju i obnovi okoliša. U tu svrhu promiču mjere na nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj razini, među ostalim u područjima koja su vrlo važna za očuvanje bioraznolikosti te u područjima zaštite prirodnih ekosustava, kvalitete zraka i vode, nestašice vode i suše, gospodarenja otpadom, industrijskog onečišćenja i opasnosti te gospodarenja kemikalijama.

2. Stranke podupiru očuvanje te održivo upravljanje i upotrebu prirodnih resursa, uključujući zemljišta, vodu, šume, bioraznolikost i ekosustave. Promiču mjere za okončanje nezakonite trgovine zaštićenim vrstama faune i flore te rješavaju pitanja potražnje i ponude nezakonitih proizvoda od divlje faune i flore. Promiču održivo upravljanje u poljodjelstvu, ribarstvu i šumarstvu.

3. Stranke promiču pravne instrumente, integrirane strategije zaštite okoliša i razvoja te dobro upravljanje radi uključivanja pitanja bioraznolikosti u sve relevantne sektore kako bi se zaustavio gubitak bioraznolikosti i održale usluge ekosustava. Stranke promiču pristupe koji se temelje na ekosustavima i prirodna rješenja za postizanje okolišnih ciljeva. Prepoznaju važnost ekosustava i bioraznolikosti za rješavanje problema klimatskih promjena te očuvanje i obnovu svih ekosustava, uključujući vodne i kopnene ekosustave. Osim toga uspostavljaju, provode i poboljšavaju upravljanje zaštićenim područjima.

4. Stranke prepoznaju da prirodni ekosustavi, osobito šume, pružaju staništa za životinje i biljke te imaju važnu ulogu u ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi klimatskim promjenama, u očuvanju bioraznolikosti te u sprečavanju i suzbijanju dezertifikacije i degradacije zemljišta. Stranke prepoznaju i da šume, močvare i savane omogućuju zaštitu vode i tla, štite od prirodnih opasnosti i pružaju druge usluge ekosustava. Uzimajući u obzir prethodno navedeno, stranke promiču očuvanje i obnovu svih ekosustava, uključujući šume.

5. Stranke se bore protiv dezertifikacije, degradacije zemljišta i suše te nastoje obnoviti i sanirati degradirana zemljišta i tlo kako bi omogućile održivo upravljanje zemljištem i stvorile okruženje bez degradacije zemljišta. Smanjuju gubitak bioraznolikosti, stvaraju mogućnosti zapošljavanja i pomažu poboljšati usluge i funkcije ekosustava, među ostalim poboljšanjem pripravnosti i otpornosti na rizik od suše te dodatnim smanjenjem rizika i učinka pješčanih oluja i olujnih vjetrova s prašinom.

6. Stranke promiču pravedan i ravnopravan pristup i podjelu koristi koja proizlazi iz upotrebe genetskih resursa te primjeren pristup takvim resursima prema međunarodnom dogovoru.

7. Stranke promiču pristupe koji se temelje na kružnom gospodarstvu i prakse povezane s održivom potrošnjom i proizvodnjom te nastoje iskoristiti mogućnosti ulaganja koje proizlaze iz najboljih dostupnih čistih tehnologija.

Poglavlje 2.

Oceani, mora i morski resursi

Članak 56.

Upravljanje oceanima

1. Stranke uviđaju sve veće pritiske i kumulativne učinke ljudskih aktivnosti na mora i oceane te potvrđuju da se radi o međupovezanom zajedničkom dobru čije je očuvanje, zaštita i upravljanje zajednička odgovornost koja iziskuje zajedničko i usklađeno djelovanje dionika. Stranke ponovno potvrđuju univerzalnost i jedinstvenost UNCLOS-a kao temelja za djelovanje i suradnju na nacionalnoj, regionalnoj i svjetskoj razini u morskom i pomorskom sektoru.

2. Stranke jačaju upravljanje oceanima i nastoje djelotvorno smanjiti sve veće pritiske na mora i oceane, koji ugrožavaju otpornost morskih ekosustava i njihov doprinos ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi tim promjenama.

3. Stranke promiču i poboljšavaju zaštitu i obnovu morskih ekosustava te očuvanje morskih resursa i održivo upravljanje tim resursima, među ostalim u područjima izvan svoje nadležnosti, kako bi poboljšale zdravlje i produktivnost oceana. Promiču održivo upravljanje ribarstvom na nacionalnoj, regionalnoj i svjetskoj razini surađujući s relevantnim regionalnim organizacijama za upravljanje ribarstvom i boreći se protiv nezakonitog, neprijavljenog i nereguliranog ribolova. Stranke promiču očuvanje ugroženih vodenih vrsta i mjere za kontrolu onečišćenja i morskog otpada te ublažavanje učinaka klimatskih promjena, uključujući zakiseljavanje oceana.

4. Stranke promiču održivi razvoj plavoga gospodarstva kako bi osigurale doprinos oceana sigurnosti opskrbe hranom i prehrani, poboljšale životne uvjeta, stvorile mogućnosti zapošljavanja te osigurale socijalnu jednakost i kulturnu dobrobit za sadašnje i buduće naraštaje.

5. Stranke podupiru provedbu politika i strategija plavog rasta radi promicanja integriranog upravljanja oceanima kojim se obnavljaju, štite i održavaju raznolikost, produktivnost, otpornost te temeljne funkcije i unutarnja vrijednost morskih ekosustava.

6. Stranke promiču dijalog i suradnju u svim aspektima upravljanja oceanima, među ostalim u pitanjima povezanima s klimatskim promjenama, podizanjem razine mora i njegovim mogućim učincima i posljedicama, dubokomorskim rudarstvom, ribarstvom, onečišćenjem mora te istraživanjem i razvojem.

Poglavlje 3.

Klimatske promjene

Članak 57.

Obveze u području klime

1. Stranke su svjesne da negativni učinci klimatskih promjena i promjenjivost klime ugrožavaju živote i izvore prihoda ljudi. Potvrđuju svoju predanost poduzimanju hitnih mjera za sprječavanje klimatskih promjena, ublažavanju njihovih učinaka te hitnoj i usklađenoj suradnji na međunarodnoj, regionalnoj, međuregionalnoj i nacionalnoj razini kako bi se ojačao globalni odgovor na klimatske promjene.

2. Stranke se obvezuju djelotvorno provoditi Okvirnu konvenciju Ujedinjenih naroda o promjeni klime, sastavljenu u New Yorku 9. svibnja 1992., i Pariški sporazum.

3. Stranke su predane ostvarivanju općeg cilja zadržavanja povećanja globalne prosječne temperature na razini koja je znatno niža od 2 °C iznad razine u predindustrijskom razdoblju te ulaganjem napora u ograničavanje povišenja temperature na 1,5 °C iznad razine u predindustrijskom razdoblju, da se poboljša sposobnost prilagodbe, smanji ranjivost i ojača otpornost te da se sva ulaganja i financijski tokovi usklade s Pariškim sporazumom.

Članak 58.

Djelovanje u području klime

1. Stranke se obvezuju poduzeti djelovanje u području klime radi rješavanja pitanja prilagodbe, ublažavanja i načina provedbe te radi usmjeravanja na najugroženije zemlje, uključujući male otočne zemlje u razvoju, niske obalne zemlje, najmanje razvijene zemlje i zemlje u razvoju bez izlaza na more.

2. Stranke su suglasne provoditi svoje nacionalno utvrđene doprinose i pratiti napredak u njihovu ostvarenju te nastojati oblikovati i priopćiti dugoročne strategije za razvoj u smjeru niskih razina emisija stakleničkih plinova do sredine stoljeća kako bi ostvarile temperaturni cilj iz Pariškog sporazuma, vodeći pritom računa o svojim zajedničkim, ali različitim odgovornostima i mogućnostima s obzirom na različite nacionalne okolnosti. Obvezuju se poboljšati povezanost nacionalno utvrđenih doprinosa, Programa do 2030. i svojih nacionalnih strategija.

3. Stranke su suglasne sudjelovati u planiranju prilagodbe, provedbi i praćenju napretka provedbe nacionalnih planova prilagodbe i drugih strategija. U tu se svrhu obvezuju uspostaviti i ojačati djelotvorne upravljačke strukture. Svjesne su potrebe za dodatnim poboljšanjem integracije nacionalnih planova prilagodbe i drugih strategija prilagodbe u nacionalne strategije i postupke kako bi se postigao održivi razvoj otporan na klimatske promjene.

Članak 59.

Klimatske promjene i sigurnost

Stranke se obvezuju uklanjati sigurnosne prijetnje uzrokovane klimatskim promjenama i uništavanjem okoliša, osobito u slučaju nestabilnih stanja i najugroženijih zemalja. Stranke razvijaju strategije otpornosti vodeći računa o sigurnosnim prijetnjama.

Poglavlje 4.

Prirodne katastrofe

Članak 60.

Smanjenje rizika od katastrofa i upravljanje katastrofama

1. Stranke uviđaju negativne učinke prirodnih katastrofa na održivi razvoj, uključujući tsunamije, potrese i vulkanske erupcije, te sve veću učestalost i intenzitet klimatskih pojava kao što su cikloni, uragani, poplave i suše.

2. Stranke promiču dosljedne politike i strategije na svim razinama kako bi utvrdile ranjivosti i druge pokretače rizika. Surađuju na povećanju otpornosti na kratkoročne i dugoročne učinke katastrofa te pridaju posebnu pozornost koordinaciji, komplementarnosti i sinergijama među strategijama za smanjenje rizika od katastrofa i prilagodbu klimatskim promjenama. Stranke poduzimaju mjere ranog upozoravanja i prevencije, poboljšavaju smanjenje rizika i pripravnost jačanjem komunikacije i upravljanja rizicima na lokalnoj razini te djelotvornim uključivanjem smanjenja rizika od katastrofa u razvojne strategije.

3. Stranke u svoje djelovanje sustavno uključuju sveobuhvatnu procjenu rizika, upravljanje i otpornost i time osiguravaju da se pojedinci, zajednice, institucije i zemlje mogu bolje pripremiti, oduprijeti, prilagoditi i brže oporaviti od šokova i naknadnih šokova i u slučajevima kada su učinci snažniji od pokušaja prilagodbe, a da pritom ne ugroze mogućnosti dugoročnog razvoja.

4. Stranke ublažavaju rizike od katastrofa integriranim pristupom koji uključuje više opasnosti i obuhvaća razumijevanje rizika od katastrofa, jačanje upravljanja tim rizikom te izgradnju institucionalnih kapaciteta za djelotvornu provedbu ulaganja koja se temelje na procjeni rizika. Osiguravaju uključive i pravedne ishode za izgradnju otpornosti najugroženijih.

5. Stranke razvijaju strategije za jačanje urbane i ruralne otpornosti u svrhu poboljšanja upravljanja rizicima od katastrofa s posebnim naglaskom na neplaniranim naseljima.

Članak 61.

Odgovor na katastrofe i oporavak od katastrofa

1. Stranke su suglasne da je rani i koordinirani odgovor na prirodne katastrofe ključan za obnovu i oporavak nakon katastrofa. Stranke su suglasne u pogledu važnosti koordiniranih procjena potreba, poboljšane pripravnosti na katastrofe i kapaciteta za lokalne, rane i djelotvorne odgovore koji zadovoljavaju potrebe ljudi pogođenih krizom, među ostalim primjenom djelotvornih komunikacijskih strategija.

2. Stranke su suglasne da se u odgovoru na katastrofe i oporavku od katastrofa kratkoročno prednost daje hitnoj pomoći i obnovi, uključujući potporu za rani oporavak. Suglasne su da su ciljevi pomoći nakon kriznih situacija povezivanje kratkoročne pomoći s dugoročnijim razvojem u okviru održivog procesa oporavka, bolja ponovna izgradnja, uključujući rad na obnovi, i rehabilitacija socioekonomskih i kulturnih struktura. To podrazumijeva bolje usklađivanje među dionicima u području humanitarne pomoći i razvoja od početka krize kako bi se na odgovarajući način izgradila otpornost pogođenog stanovništva.

GLAVA VI.

Migracije i mobilnost

Članak 62.

Stranke, vođene načelima solidarnosti, partnerstva i zajedničke odgovornosti, ponovno potvrđuju svoju predanost jačanju suradnje u području migracija i mobilnosti. Obvezuju se primjenjivati sveobuhvatan, dosljedan, pragmatičan i uravnotežen pristup, uz potpuno poštovanje međunarodnog prava, uključujući međunarodno pravo o ljudskim pravima i, ako je primjenjivo, međunarodno pravo o izbjeglicama i međunarodno humanitarno pravo, te načela suvereniteta uzimajući u obzir svoje nadležnosti. Uviđaju da migracije i mobilnost mogu imati pozitivne učinke na održivi razvoj kada se njima dobro upravlja i prepoznaju da je potrebno poduzeti mjere za uklanjanje negativnih učinaka koje nezakonita migracija može imati na zemlje podrijetla, tranzita i odredišta. Stranke su suglasne raditi na jačanju kapaciteta u cilju učinkovitog i djelotvornog upravljanja svim aspektima migracija. Ponovno potvrđuju svoju predanost jamčenju poštovanja dostojanstva svih izbjeglica i migranata te zaštite njihovih ljudskih prava. Stranke razmatraju sve relevantne aspekte migracija i mobilnosti iz ove glave u okviru svojeg redovitog partnerskog dijaloga.

Poglavlje 1.

Zakonite migracije i mobilnost

Članak 63.

Zakonite migracije i mobilnost

1. Stranke nastoje iskoristiti prednosti sigurnih, urednih i zakonitih migracija i mobilnosti, uz potpuno poštovanje međunarodnog prava i u skladu sa svojim nadležnostima. U tom pogledu rade na razvoju i primjeni zakonitih načina migracije, uključujući migracije radne snage i druge programe mobilnosti, uzimajući u obzir nacionalne prioritete i potrebe tržišta rada.

2. Stranke rade na primjeni transparentnih i djelotvornih zahtjeva za prihvat i boravak u svrhu rada, istraživanja, studiranja, osposobljavanja i volonterstva u cilju olakšavanja kružnih migracija i mobilnosti. Stranke povećavaju transparentnost informacija o primjenjivim migracijskim propisima.

3. Stranke smatraju kružne migracije sredstvom za poticanje rasta i razvoja u zemljama podrijetla i odredišta. U tu svrhu razmatraju programe za kružne migracije te provode i poboljšavaju, kada je to potrebno, pravne okvire za olakšavanje postupaka ponovnog ulaska državljana države članice Europske unije ili članice OAKPD-a koji zakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije te razmatraju aspekte njihove reintegracije u zemlje podrijetla kako bi se osiguralo da njihovo stečeno iskustvo ili kvalifikacije mogu koristiti lokalnom tržištu rada i zajednici.

4. Stranke vode dijalog o postupcima za zakonite migracije, uključujući spajanje obitelji i, kada je to primjenjivo, prenosivost mirovinskih prava. Stranke nastavljaju otvoren dijalog o pitanjima povezanima s vizama i o olakšavanju mobilnosti i međuljudskih kontakata, među ostalim u područjima kao što su turizam, kultura, sport, obrazovanje, istraživanje i poslovanje, u cilju poticanja uzajamnog razumijevanja i promicanja zajedničkih vrijednosti.

5. Stranke promiču suradnju među relevantnim agencijama i institucijama, lokalnim tijelima, civilnim društvom i socijalnim partnerima kako bi se potaknuli zajednički istraživački projekti i utvrdili manjak vještina te mogućnosti ulaganja i zapošljavanja te evaluirale politike i strategije migracija radne snage.

6. Stranke surađuju na poboljšanju transparentnosti i usporedivosti svih kvalifikacija kako bi se olakšalo njihovo priznavanje u svrhu pristupa daljnjem učenju i njihovo prihvaćanje na tržištu rada.

7. Stranke surađuju na poboljšanju i modernizaciji registara građanskog statusa radi poboljšanja sigurnosti i izdavanja osobnih iskaznica i putovnica.

Članak 64.

Integracija i nediskriminacija

1. Stranke nastoje donijeti djelotvorne integracijske politike za osobe koje zakonito borave na njihovim državnim područjima kako bi im dodijelile prava i nametnule obveze usporedive s pravima i obvezama svojih građana te kako bi promicale socijalnu koheziju. U tom pogledu stranke podupiru razvoj i provedbu strategija za integraciju državljana države članice Europske unije ili članice OAKPD-a koji zakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije na tržište rada i u društvo zemlje domaćina, podupirući i jačajući suradnju i koordinaciju različitih dionika koji rade na integraciji na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, uključujući lokalnu upravu i civilno društvo.

2. Stranke su suglasne osigurati pravedno postupanje prema državljanima države članice Europske unije ili članice OAKPD-a koji zakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije, jačanje nediskriminacije u gospodarskom, društvenom i kulturnom životu te razvoj mjera protiv rasizma i ksenofobije.

3. Stranke su suglasne da u postupanju prema državljanima države članice Europske unije ili članice OAKPD-a koji zakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije ne smije biti nikakve diskriminacije na nacionalnoj osnovi u pogledu uvjeta rada, naknade za rad i otpuštanja, u odnosu na vlastite državljane država članica Europske unije i svake članice OAKPD-a. U tu svrhu stranke surađuju kako bi zajamčile da se migracijski propisi i mehanizmi zapošljavanja temelje na poštenim i etičkim načelima kojima se osigurava pošteno i dostojanstveno postupanje prema svim državljanima države članice Europske unije ili članice OAKPD-a koji zakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije u zemljama domaćinima i zaštita od iskorištavanja.

Poglavlje 2.

Migracije i razvoj

Članak 65.

Migracije i razvoj

Stranke su suglasne da dobro upravljanje migracijama može dovesti do blagostanja, inovacija i održivog razvoja te su nadalje suglasne surađivati i podupirati zemlje podrijetla, među ostalim poticanjem rasta i mogućnosti zapošljavanja te promicanjem ulaganja, razvoja privatnog sektora, trgovine i inovacija, obrazovanja i strukovnog osposobljavanja, zdravlja te socijalne zaštite i sigurnosti, osobito za mlade i žene. Stranke surađuju kako bi stvorile uvjete u kojima bi se ograničio negativan učinak gubitka vještina na razvoj zemalja podrijetla.

Članak 66.

Dijaspora i razvoj

Stranke prepoznaju važnost dijaspore i različitih načina na koje pripadnici dijaspore doprinose razvoju svojih zemalja podrijetla, među ostalim financiranjem, ulaganjem, prijenosom znanja, stručnosti i tehnologije, kulturnim vezama, mrežama i mehanizmima te u okviru nacionalnih procesa pomirenja.

Članak 67.

Doznake

1. Stranke nastoje promicati jeftinije, sigurnije, brže i zakonite prijenose doznaka kako bi se olakšala produktivna domaća ulaganja, među ostalim upotrebom novih tehnologija i inovativnih instrumenata.

2. Stranke surađuju kako bi smanjile transakcijske troškove doznaka na manje od 3 %, uklonile koridore za doznake s troškovima višima od 5 % u skladu s međunarodno dogovorenim ciljevima te poboljšale regulatorne okvire za povećanje sudjelovanja netradicionalnih aktera.

Članak 68.

Migracije jug-jug

1. Stranke prepoznaju važnost migracija jug-jug u smislu izazova i prilika koje donose, uključujući potencijalne koristi dobrog upravljanja takvim migracijama za održivi razvoj zemalja podrijetla, tranzita i odredišta. U tu svrhu stranke podupiru politike i mjere za promicanje gospodarskog i društvenog razvoja u zemljama podrijetla, tranzita i odredišta.

2. Stranke razmjenjuju iskustva i najbolje primjere iz prakse u području ublažavanja društvenog i gospodarskog učinka migracijskih tokova jug-jug na zemlje podrijetla, tranzita i odredišta te jačaju suradnju na nacionalnoj i regionalnoj razini.

Članak 69.

Prirodne katastrofe, klimatske promjene i uništavanje okoliša

1. Stranke uzimaju u obzir povezanost migracija, uključujući prisilne migracije, s prirodnim katastrofama, klimatskim promjenama i uništavanjem okoliša.

2. Stranke poduzimaju mjere kako bi nastojale ispuniti potrebe raseljenih osoba donošenjem strategija za ublažavanje, prilagodbu i otpornost na prirodne katastrofe, štetne učinke klimatskih promjena i uništavanje okoliša na svim relevantnim razinama, uključujući međuregionalne razine.

Poglavlje 3.

Nezakonite migracije

Članak 70.

Temeljni uzroci nezakonitih migracija

1. Stranke potvrđuju zajedničku političku predanost uklanjanju temeljnih uzroka nezakonitih i prisilnih migracija te razvoju odgovarajućih odgovora na njih.

2. Stranke ponovno potvrđuju svoju odlučnost da zaustave tokove nezakonitih migracija uz potpuno poštovanje međunarodnog prava i ljudskih prava. U tom pogledu prepoznaju negativne učinke nezakonitih migracija na zemlje podrijetla, tranzita i odredišta, uključujući povezane humanitarne i sigurnosne izazove. Stranke uviđaju da su migranti izloženi većem riziku od kršenja ljudskih prava, trgovine ljudima i zlostavljanja te su suglasne provoditi mjere za zaštitu tih migranata od svih oblika iskorištavanja i zlostavljanja.

Članak 71.

Krijumčarenje migranata

1. Stranke intenzivnije surađuju na sprečavanju prekograničnog kriminala koji čini krijumčarenje migranata te na okončanju prakse nekažnjavanja zločinačkih organizacija djelotvornom provedbom istraga i kaznenog progona.

2. Stranke osiguravaju uspostavu odgovarajućih zakonodavnih i institucionalnih okvira u skladu s Konvencijom UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, posebno njezinim Protokolom protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom. Obvezuju se i poboljšati razmjenu informacija te poticati operativnu, policijsku i pravosudnu suradnju.

Članak 72.

Trgovina ljudima

Stranke se bore protiv trgovine ljudima u skladu sa Konvencijom UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i Protokolom za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom. Stranke također jačaju prevenciju, među ostalim borbom protiv nekažnjavanja svih počinitelja, i osiguravaju da sve žrtve mogu ostvariti svoja prava, uzimajući u obzir posebnu ranjivost žena i djece.

Članak 73.

Integrirano upravljanje granicama

Stranke promiču i podupiru integrirano upravljanje granicama, uključujući nadzor državnih granica, te prikupljanje i razmjenu informacija i obavještajnih podataka, te sprečavanje izrade i upotrebe krivotvorenih isprava, kao i operativnu, policijsku i pravosudnu suradnju u istragama i kaznenom progonu.

Poglavlje 4.

Vraćanje, ponovni prihvat i reintegracija

Članak 74.

Vraćanje i ponovni prihvat

1. Stranke ponovno potvrđuju svoje pravo na vraćanje migranata s nezakonitim boravkom i pravnu obvezu svake države članice Europske unije i svake članice OAKPD-a da ponovno prihvate vlastite državljane koji nezakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije bez ikakvih uvjeta i dodatnih formalnosti osim provjere predviđene stavkom 3. U tu svrhu stranke surađuju u području vraćanja i ponovnog prihvata te osiguravaju potpunu zaštitu i poštovanje prava i dostojanstva pojedinaca, među ostalim u svakom postupku pokrenutom radi vraćanja migranata s nezakonitim boravkom u njihove zemlje podrijetla.

2. Svaka država članica Europske unije prihvaća vraćanje i ponovni prihvat svih svojih državljana koji nezakonito borave na državnom području članice OAKPD-a na zahtjev dotične države bez dodatnih formalnosti osim provjere predviđene stavkom 3. za one osobe koje nemaju važeću putnu ispravu.

Svaka članica OAKPD-a prihvaća vraćanje i ponovni prihvat svih svojih državljana koji nezakonito borave na državnom području države članice Europske unije na zahtjev te države članice bez dodatnih formalnosti osim provjere predviđene stavkom 3. za osobe koje nemaju važeću putnu ispravu.

Kad je riječ o državama članicama Europske unije, obveze utvrđene u ovom stavku primjenjuju se samo u pogledu osoba koje imaju državljanstvo države članice Europske unije. Kad je riječ o članicama OAKPD-a, obveze utvrđene u ovom stavku primjenjuju se samo u pogledu osoba koje se smatraju njihovim državljanima u skladu s njihovim pojedinačnim pravnim sustavima.

3. Države članice Europske unije i članice OAKPD-a obvezuju se brzo odgovarati na međusobne zahtjeve za ponovni prihvat. Provode postupke provjere na temelju najprikladnijih i najučinkovitijih postupaka identifikacije kako bi utvrdile državljanstvo dotične osobe i izdale odgovarajuće putne isprave za potrebe vraćanja, kako je utvrđeno u Prilogu I. Ništa u tom prilogu ne sprečava vraćanje osobe u okviru formalnih ili neformalnih dogovora između države kojoj se podnosi zahtjev za ponovni prihvat i države koja podnosi taj zahtjev.

4. Neovisno o postupcima predviđenim u članku 101. stavku 5., ako stranka smatra da druga stranka ne poštuje rok iz Priloga I. u skladu sa standardom 5.26. poglavlja 5. Priloga 9. Konvenciji o međunarodnom civilnom zrakoplovstvu, o tome obavješćuje tu drugu stranku. Ako ta druga stranka i dalje ne ispunjava te obveze, stranka koja je dostavila obavijest može početi poduzimati razmjerne mjere nakon isteka 30 dana od obavijesti.

5. Stranke su suglasne pratiti provedbu tih obveza u okviru redovitog partnerskog dijaloga.

Članak 75.

Reintegracija

Stranke razmatraju načine suradnje kako bi promicale dobrovoljni povratak i olakšale održivu reintegraciju vraćenih osoba, prema potrebi i održivim programima reintegracije. Pri vraćanju se posebna pozornost pridaje osobama u ranjivom položaju, kao što su djeca, starije osobe, osobe s invaliditetom i žrtve trgovine ljudima.

Poglavlje 5.

Zaštita i azil

Članak 76.

Izbjeglice i druge raseljene osobe

1. Stranke su predane jačanju zaštite i dostojanstva izbjeglica i drugih raseljenih osoba u skladu s međunarodnim pravom i međunarodnim pravom o ljudskim pravima, među ostalim načelom zabrane prisilnog udaljenja ili vraćanja i, ako je primjenjivo, međunarodnim pravom o izbjeglicama i međunarodnim humanitarnim pravom.

2. Stranke podupiru integraciju izbjeglica i drugih raseljenih osoba u zemlje domaćine kad je to primjereno i jačaju kapacitete zemalja prvog azila, tranzita i odredišta. Stranke surađuju kako bi izbjeglicama i raseljenim osobama u zemljama tranzita i zemljama domaćinima osigurale zaštitu u izbjegličkim kampovima te pristup pravosuđu, pravnoj pomoći, zaštiti svjedoka te liječničkoj i sociopsihološkoj potpori.

3. Stranke posebnu pozornost pridaju osobama u ranjivom položaju i njihovim posebnim potrebama, među ostalim ženama, djeci i maloljetnicima bez pratnje, u skladu s načelom najboljeg interesa djeteta.

DIO III.

GLOBALNI SAVEZI I MEĐUNARODNA SURADNJA

Članak 77.

Stranke ponovno potvrđuju važnost suradnje na međunarodnoj razini u cilju promicanja i obrane svojih zajedničkih interesa te očuvanja i jačanja multilateralizma. Obvezuju se udružiti snage radi stvaranja mirnijeg, kooperativnijeg i pravednijeg svijeta koji čvrsto počiva na zajedničkim vrijednostima mira, demokracije, ljudskih prava, vladavine prava, rodne ravnopravnosti, održivog razvoja, očuvanja okoliša i borbe protiv klimatskih promjena. Suglasne su o važnosti izgradnje i jačanja globalnih saveza za uspostavu djelotvornog multilateralnog sustava koji doprinosi svladavanju globalnih izazova radi sigurnijeg i boljeg svijeta za sve.

Članak 78.

Multilateralizam i globalno upravljanje

1. Stranke su predane međunarodnom poretku utemeljenom na pravilima uz multilateralizam kao ključno načelo i UN-a u središtu tog poretka. Promiču međunarodni dijalog i traže multilateralna rješenja za poticanje globalnog djelovanja.

2. Stranke poduzimaju potrebne korake za ratifikaciju primjenjivih međunarodnih ugovora i konvencija ili pristupanje primjenjivim međunarodnim ugovorima i konvencijama, ovisno o tome koje je primjenjivo, te njihovu provedbu i prenošenje u domaće zakonodavstvo.

3. Stranke nastoje ojačati globalno upravljanje i podupirati potrebne reforme i modernizaciju multilateralnih institucija kako bi ih učinile reprezentativnijima, prilagodljivijima, djelotvornijima, učinkovitijima, uključivijima, transparentnijima, demokratskijima i odgovornijima.

4. Stranke produbljuju svoj pristup multilateralizmu s više dionika djelotvornijim uključivanjem civilnog društva, privatnog sektora i socijalnih partnera u razvoj rješenja za globalne izazove.

Članak 79.

Suradnja u okviru međunarodnih organizacija i foruma

1. Stranke nastoje donijeti zajedničke rezolucije, deklaracije i izjave, uskladiti stajališta i prema potrebi glasovati te poduzimati zajedničke mjere na temelju zajedničkih interesa, uzajamnog poštovanja i jednakosti kako bi osigurale veću prisutnost i utjecaj u okviru međunarodnih i regionalnih organizacija i foruma.

2. Stranke uspostavljaju primjerene operativne modalitete za djelotvornu suradnju i koordinaciju na međunarodnoj razini, uključujući sazivanje ministarskih sastanaka na razini članica OAKPD-a i stranke EU. Stranke nastoje na političkoj i operativnoj razini redovito usuglašavati zajedničko stajalište o nizu strateških tema i zajednički rješavati probleme od zajedničkog i globalnog interesa kako bi potaknule globalno djelovanje.

3. Stranke mogu aktivno nastojati blisko surađivati i uspostavljati strateška partnerstva s trećim zemljama i grupacijama koje dijele iste vrijednosti i interese radi pronalaska suradničkih rješenja za zajedničke probleme kad god je to moguće.

Članak 80.

Područja međunarodnog djelovanja

1. Stranke su suglasne surađivati i poduzimati zajedničke mjere u pogledu pitanja koja se odnose na strateške prioritete utvrđene u dijelu II. te drugih problematičnih područja kada to smatraju potrebnim.

2. Stranke jačaju suradnju i dijalog kako bi osigurale međunarodni mir i sigurnost. Primjenjuju uključiv i integriran pristup za sprječavanje i rješavanje sukoba i kriza koji se temelji na širokim, dubokim i trajnim regionalnim i međunarodnim partnerstvima. Rade na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini kako bi povećale djelotvornost multilateralnog angažmana u izgradnji održivog mira i sigurnosti jačanjem partnerstava s UN-om te regionalnim i podregionalnim subjektima. Suzbijaju teška kaznena djela koja se tiču međunarodne zajednice i prijetnje međunarodnoj sigurnosti kao što su organizirani kriminal, terorizam i nasilni ekstremizam te surađuju na promicanju i jačanju međunarodnih struktura za nadzor naoružanja, neširenje oružja i razoružanje te na poboljšanju kibersigurnosti i suzbijanju kiberkriminaliteta.

3. Stranke djeluju na međunarodnim forumima u cilju poštovanja međunarodnih normi i sporazuma, promicanja i zaštite ljudskih prava za sve, postizanja rodne ravnopravnosti te jačanja demokracije i vladavine prava. Surađuju s tijelima i mehanizmima UN-a za ljudska prava te u potpunosti podupiru rad Vijeća UN-a za ljudska prava. Prema potrebi uspostavljaju međuregionalne saveze koji služe zajedničkim vrijednostima i interesima.

4. Stranke surađuju kako bi unaprijedile ostvarivanje ciljeva održivog razvoja i drugih međunarodno dogovorenih planova za promicanje ljudskog i društvenog razvoja. Blisko surađuju na međunarodnoj razini kako bi:

(a) iskorijenile krajnje siromaštvo i glad;

(b) odgovorile na nesigurnost opskrbe hranom;

(c) promicale univerzalan pristup kvalitetnim i cjenovno pristupačnim socijalnim uslugama kao što su obrazovanje, zdravstvo, vodoopskrba, sanitarne usluge i stanovanje;

(d) ojačale položaj žena i mladih; i

(e) zaštitile najranjivije osobe u društvu i olakšale njihovu uključenost i doprinos u gospodarskom, društvenom i političkom životu na način da nitko ne bude zapostavljen.

Surađuju kako bi poboljšale usklađenost i dosljednost međunarodnog financijskog i monetarnog sustava i osigurale bolji pristup financiranju razvoja te tako pridonijele održivom razvoju.

5. Stranke surađuju na međunarodnoj razini kako bi postigle uključiv i održiv gospodarski rast i razvoj primjenom mjera usmjerenih na strukturnu gospodarsku preobrazbu, otvaranje dostojanstvenih radnih mjesta za sve i integraciju, uključujući regionalnu i kontinentalnu, članica OAKPD-a u svjetsko gospodarstvo. Stranke čuvaju i jačaju multilateralni trgovinski sustav koji se temelji na pravilima, u čijem je središtu WTO, sa svim njegovim funkcijama kako bi se u okviru tog sustava omogućilo djelotvorno svladavanje globalnih trgovinskih izazova i iskorištavanje razvojnog potencijala trgovine.

6. Stranke jačaju suradnju kako bi promicale znatne i odlučne zajedničke mjere u području okolišne održivosti i klimatskih promjena, povećale globalne ambicije i pridonijele postizanju dugoročnih ciljeva Pariškog sporazuma. Poštuju međunarodne norme i sporazume kojima se osiguravaju globalna javna dobra i štite budući naraštaji, a rade i na jačanju međunarodnog upravljanja oceanima.

7. Stranke zajedno s partnerima u cijelom svijetu primjenjuju sveobuhvatan i cjelovit pristup u svim aspektima migracija i mobilnosti koji se temelji na načelima solidarnosti, zajedničke odgovornosti i partnerstva.

DIO IV.

NAČINI SURADNJE I PROVEDBE

Članak 81.

Djelotvorni i raznovrsni načini suradnje

1. Stranke su suglasne mobilizirati financijske i nefinancijske resurse kako bi postigle ciljeve utvrđene u ovom Sporazumu na temelju zajedničkih interesa, u duhu istinskog partnerstva i u skladu s načelom da nitko ne bude zapostavljen. Naglašavaju ključnu važnost financiranja razvoja za provedbu Programa do 2030. i Pariškog sporazuma.

2. Stranke su suglasne da načini suradnje moraju biti raznovrsni i obuhvaćati niz politika i instrumenata iz svih dostupnih izvora i od svih dostupnih aktera. Suglasne su i da se načini suradnje prilagođavaju i provode na temelju ciljeva, strategija i prioriteta različitih zemalja i regija te da su uspostavljeni na nacionalnoj, regionalnoj, kontinentalnoj i međuregionalnoj razini.

3. Stranke ponovno potvrđuju svoju predanost načelima razvojne djelotvornosti, odnosno odgovornosti partnerskih zemalja za ispunjavanje razvojnih prioriteta, uključivim partnerstvima, usmjerenosti na rezultate, transparentnosti i uzajamnoj odgovornosti.

Članak 82.

Međunarodna razvojna suradnja

1. Stranka EU ponovno potvrđuje svoju političku predanost jačanju resursa razvojne suradnje u cilju postizanja održivog razvoja, osobito iskorjenjivanjem siromaštva te borbom protiv uništavanja okoliša i klimatskih promjena. Stranka EU obvezuje se staviti na raspolaganje odgovarajuću razinu financijskih resursa u skladu sa svojim unutarnjim propisima i postupcima.

2. Stranke su suglasne da se pri dodjeli resursa prednost daje zemljama kojima je pomoć najpotrebnija i u kojima takvi resursi mogu imati najveći učinak, osobito najmanje razvijenim zemljama, zemljama s niskim dohotkom, zemljama u krizi i sukobu te nestabilnim i ugroženim zemljama koje su izašle iz krize i/ili sukoba, uključujući male otočne zemlje u razvoju i zemlje u razvoju bez izlaza na more. Posebna pozornost posvećuje se i specifičnim izazovima s kojima se suočavaju zemlje sa srednjim dohotkom, osobito onima povezanima s nejednakosti, socijalnom isključenosti i pristupom resursima.

3. Stranka EU mobilizira resurse za potporu programima u afričkim, karipskim i pacifičkim državama te doprinosi regionalnoj, međuregionalnoj i međukontinentalnoj suradnji i inicijativama kako bi se među strankama ojačala suradnja u pitanjima od zajedničkog interesa.

4. Stranke su suglasne da suradnja može imati različite oblike, kao što su programi potpore sektorskoj politici, mjere administrativne i tehničke suradnje, izgradnja kapaciteta i trostrani dogovori, te da se može osigurati različitim vrstama financiranja i postupaka, među ostalim proračunskom potporom, proračunskim jamstvima i operacijama mješovitog financiranja.

5. Stranka EU i naprednije članice OAKPD-a obvezuju se razvijati nove oblike suradnje, uključujući inovativne financijske instrumente i sufinanciranje.

6. Stranke surađuju i promiču upotrebu financijskih resursa u svrhu poticanja mobilizacije domaćih resursa, pružanja humanitarne i hitne pomoći, pronalaska rješenja za nepredviđene okolnosti i nove potrebe ili izazove te olakšavanja trgovine i promicanja međunarodnih inicijativa ili prioriteta.

7. Stranke su suglasne da sve odluke o pružanju proračunske potpore moraju:

(a) temeljiti se na jasnom skupu kriterija prihvatljivosti te pažljivoj procjeni rizika i koristi;

(b) temeljiti se na državnoj i uzajamnoj odgovornosti i zajedničkoj predanosti univerzalnim vrijednostima i načelima;

(c) uključivati pojačani dijalog o politikama, poboljšano upravljanje i dodatne napore radi prikupljanja više sredstava i bolje potrošnje; i

(d) biti raznovrsne tako da bolje odgovaraju političkom, gospodarskom i društvenom kontekstu zemlje korisnice.

8. Stranke su suglasne promicati predvidljivost i sigurnost tokova resursa i pojačano raditi na daljnjem poboljšanju načina provedbe razvojne suradnje i upravljanja njome, osobito poboljšanjem koordinacije i dosljednosti te uzimajući u obzir svoje komparativne prednosti, uključujući tranzicijska iskustva.

9. Stranke su suglasne da se izrada programa mora temeljiti na ranom, kontinuiranom i uključivom dijalogu između stranke EU i članica OAKPD-a, u kojem sudjeluju nacionalna i lokalna tijela, regionalne, kontinentalne i međunarodne organizacije te parlamenti, civilno društvo, privatni sektor i drugi dionici kako bi se povećala demokratska odgovornost nad procesom i potaknula potpora nacionalnim i regionalnim strategijama. Suglasne su da se izrada programa prema potrebi usklađuje sa strateškim ciklusima korisnika i da se pritom upotrebljavaju njihove institucije, sustavi i postupci. Suglasne su i da se u okviru izrade programa uspostavlja poseban i prilagođen višegodišnji okvir za suradnju, koji uključuje diversificirane načine suradnje.

10. Stranke su suglasne da se potiče suradnja s trećim zemljama i drugim akterima, među ostalim suradnja jug-jug i trostrana suradnja kada postoje jasna dodana vrijednost i dokazana komparativna prednost.

11. Stranke mogu odlučiti u zajednički dogovoreno vrijeme preispitati upravljanje financijskim resursima i njihov učinak u cilju poboljšanja djelotvornosti izrade programa i dodjele potpore.

12. Stranke jačaju dijalog i suradnju u svrhu razborite upotrebe financijskih resursa, među ostalim u suradnji s Europskim uredom za borbu protiv prijevara prema potrebi.

Članak 83.

Domaći javni resursi

1. Članice OAKPD-a koje su stranke ovog Sporazuma ponovno potvrđuju da će nastojati poboljšati mobilizaciju domaćih sredstava. Promiču okruženja u kojima se povećavaju domaći privatni tokovi i potiče trgovina kao pokretač razvoja.

2. Članice OAKPD-a koje su stranke ovog Sporazuma nastoje unaprijediti prikupljanje poreznih prihoda uspostavom moderniziranih poreznih sustava, poboljšanjem porezne politike, učinkovitijim ubiranjem poreza te jačanjem i reformom porezne uprave. Nastoje poboljšati pravednost, transparentnost, učinkovitost i djelotvornost svojih poreznih sustava, među ostalim proširenjem porezne osnovice i daljnjim radom na integraciji neformalnog sektora u formalno gospodarstvo u skladu s okolnostima u pojedinoj zemlji. Jačaju fiskalnu legitimnost povećanjem učinkovitosti i djelotvornosti svojih javnih rashoda.

3. Stranke su suglasne uložiti dodatni trud za suzbijanje nezakonitih financijskih tokova kako bi ih iskorijenile, surađivati u cilju povrata izgubljene imovine i kapitala te raditi na jačanju dobre prakse u području povrata imovine radi poticanja održivog razvoja. Promiču mjere za borbu protiv korupcije, prijevara i pranja novca te poduzimaju mjere za suzbijanje utaje i izbjegavanja plaćanja poreza i drugih štetnih poreznih praksi povećanjem međunarodne suradnje, poboljšanjem domaćih propisa te jačanjem kapaciteta i razmjene informacija.

4. Stranke surađuju kako bi poboljšale i ojačale dobro financijsko i porezno upravljanje, transparentnost i odgovornost. Obvezuju se na širenje međunarodne porezne suradnje na uključiv, pravedan i transparentan način te su u tom pogledu suglasne surađivati na međunarodnim forumima o međunarodnim poreznim pitanjima.

Članak 84.

Domaći i međunarodni privatni resursi

1. Stranke prepoznaju da su tokovi privatnog kapitala ključna dopuna nacionalnim razvojnim aktivnostima. Izrađuju politike i prema potrebi jačaju regulatorne okvire i instrumente kako bi se poticaji za privatni sektor bolje uskladili s javnim ciljevima. Surađuju kako bi mobilizirale društveno odgovorna ulaganja i potaknule privatni sektor da kao partner sudjeluje u razvojnom procesu te ulaže u područja ključna za održivi razvoj.

2. Kombiniranjem bespovratnih sredstava i zajmova te jamstvima stranke nastoje privući privatno financiranje i ukloniti nedostatke na tržištu, ali i istodobno ograničiti narušavanje tržišta.

3. Stranke prepoznaju da su doznake ključan privatni izvor financiranja održivog razvoja. Donose relevantno zakonodavstvo i uspostavljaju regulatorne okvire kako bi stvorile konkurentno i transparentno tržište za jeftiniji, brži i sigurniji prijenos novca zakonitim i službenim kanalima u zemljama podrijetla i zemljama primateljicama te uspostavile inovativna i cjenovno pristupačna rješenja za prijenos. Potiču stvaranje inovativnih financijskih proizvoda i stvaraju poticaje za jačanje doprinosa njihovih dijaspora razvoju. Promiču dijalog među svim relevantnim javnim i privatnim dionicima kako bi olakšale tokove novčanih doznaka i ojačale njihov učinak na razvoj.

Članak 85.

Dug i održivost duga

1. Stranke se obvezuju osigurati dugoročnu održivost duga donošenjem koordiniranih politika usmjerenih na financiranje, ublažavanje i restrukturiranje duga ili upravljanje njime, ovisno o potrebi. Suglasne su pomagati zemljama u izgradnji kapaciteta za upravljanje dugom i razvoju srednjoročnih i dugoročnih strategija za to upravljanje.

2. Stranke naglašavaju važnost suradnje dužnika i vjerovnika kako bi se spriječile i riješile dužničke krize. Slažu se da je potrebno ojačati dijalog, razmjenu informacija i transparentnost kako bi se procjene i analize održivosti duga temeljile na sveobuhvatnim, objektivnim i pouzdanim podacima.

3. Uzimajući u obzir povezanost duga i gospodarskog rasta, stranke se obvezuju na sudjelovanje u dijalogu i suradnju u kontekstu međunarodnih rasprava o općem problemu duga, ne dovodeći u pitanje posebne rasprave koje se odvijaju u okviru relevantnih foruma.

4. Stranke su suglasne na odgovarajući način pridonijeti međunarodno odobrenim inicijativama za ublažavanje duga kako bi se umanjilo opterećenje članica OAKPD-a uzrokovano obvezom otplate duga.

DIO V.

INSTITUCIONALNI OKVIR

Članak 86.

Zajedničke institucije

1. Stranke osnivaju sljedeće zajedničke institucije na razini članica OAKPD-a i stranke EU: Vijeće ministara OAKPD-EU, Odbor visokih dužnosnika na razini veleposlanika OAKPD-EU (OAKPD-EU ALSOC) i Zajedničku parlamentarnu skupštinu OAKPD-EU. Stranke uspostavljaju i vijeće ministara, zajednički odbor i parlamentarnu skupštinu kao zajedničke institucije za svaki regionalni protokol.

2. Stranke nastoje osigurati koordinaciju i komplementarnost između zajedničkih institucija ovog Sporazuma i zajedničkih institucija drugih okvira ili sporazuma kojih su stranke, uključujući SGP-ove, ne dovodeći u pitanje njihove primjenjive odredbe.

Članak 87.

Sastanak na vrhu šefova država ili vlada

Stranke se mogu sastajati na razini šefova država ili vlada prema zajedničkom dogovoru, u odgovarajućem obliku i na temelju zajednički dogovorenog rasporeda i dnevnog reda.

Članak 88.

Vijeće ministara OAKPD-EU

1. Vijeće ministara OAKPD-EU sastoji se od predstavnika svake članice OAKPD-a na ministarskoj razini, s jedne strane, i predstavnika Europske unije i njezinih država članica na ministarskoj razini, s druge strane. Njime supredsjedaju predsjedatelj kojeg imenuju članice OAKPD-a, s jedne strane, i predsjedatelj kojeg imenuje stranka EU, s druge strane.

2. Vijeće ministara OAKPD-EU u načelu se sastaje svake tri godine i kad god se to smatra potrebnim na inicijativu supredsjedateljâ u obliku i sastavu koji su primjereni s obzirom na pitanja koja se trebaju riješiti. Sastancima prema potrebi mogu prisustvovati promatrači.

3. Vijeće ministara OAKPD-EU može osnovati odbore i radne skupine radi učinkovitijeg i djelotvornijeg rješavanja posebnih problema, primjerice problema povezanih s trgovinom i financiranjem razvoja. Osim toga može delegirati ovlasti OAKPD-EU ALSOC-u.

4. Zadaće Vijeća ministara OAKPD-EU jesu:

(a) pružanje strateških političkih smjernica;

(b) nadzor djelotvorne i dosljedne provedbe ovog Sporazuma;

(c) donošenje političkih smjernica i odluka za provedbu posebnih aspekata potrebnih za provedbu odredaba ovog Sporazuma; i

(d) donošenje zajedničkih stajališta i dogovaranje o zajedničkom djelovanju u području međunarodne suradnje te olakšavanje koordinacije u okviru međunarodnih organizacija i foruma.

5. Vijeće ministara OAKPD-EU donosi odluke koje su obvezujuće za sve stranke, osim ako je drukčije navedeno, ili daje preporuke u vezi s bilo kojom od svojih zadaća navedenih u stavku 4. slijedom zajedničkog dogovora stranaka. Njegovi postupci valjani su samo ako su nazočni predstavnici Europske unije, najmanje polovice država članica Europske unije i najmanje dvije trećine članova koji predstavljaju vlade članica OAKPD-a. Bilo kojeg člana Vijeća ministara OAKPD-EU koji ne može sudjelovati može zastupati druga osoba. Taj zastupnik ima sva prava tog člana. Vijeće ministara OAKPD-EU podnosi izvješće o provedbi ovog Sporazuma Zajedničkoj parlamentarnoj skupštini. Ispituje i uzima u obzir rezolucije i preporuke koje donese Zajednička parlamentarna skupština.

6. Vijeće ministara OAKPD-EU može donositi odluke ili davati preporuke pisanim postupkom. Pisani postupak može predložiti bilo koja stranka i može se pokrenuti uz suglasnost supredsjedateljâ. Pravila iz stavka 5. primjenjuju se *mutatis mutandis* na pisani postupak.

7. Vijeće ministara OAKPD-EU donosi svoj poslovnik na prvom sastanku, a najkasnije šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Članak 89.

Odbor visokih dužnosnika na razini veleposlanika OAKPD-EU

1. Odbor visokih dužnosnika na razini veleposlanika OAKPD-EU (OAKPD-EU ALSOC) sastoji se od predstavnika svake članice OAKPD-a na razini veleposlanika ili visokog dužnosnika i glavnog tajnika OAKPD-a po službenoj dužnosti, s jedne strane, i predstavnikâ Europske unije i njezinih država članica na razini veleposlanika ili visokog dužnosnika, s druge strane. OAKPD-EU ALSOC sastaje se jednom godišnje i na posebnim sjednicama na zahtjev supredsjedateljâ, a posebno radi pripreme za sjednica Vijeća ministara OAKPD-EU. Njime supredsjedaju iste stranke koje supredsjedaju Vijećem ministara OAKPD-EU. Donosi odluke i daje preporuke slijedom zajedničkog dogovora stranaka. Sastancima prema potrebi mogu prisustvovati promatrači.

2. OAKPD-EU ALSOC priprema sjednice i pomaže Vijeću ministara OAKPD-EU u ispunjavanju njegovih zadaća te izvršava bilo koju zadaću koju mu to vijeće povjeri.

3. OAKPD-EU ALSOC donosi svoj poslovnik na prvom sastanku najkasnije šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Članak 90.

Zajednička parlamentarna skupština OAKPD-EU

1. Svaki član triju regionalnih parlamentarnih skupština član je Zajedničke parlamentarne skupštine OAKPD-EU. Zajednička parlamentarna skupština OAKPD-EU sastaje se jednom godišnje u skladu sa svojim poslovnikom iz stavka 3. Njome supredsjedaju zastupnik u Europskom parlamentu i zastupnik u parlamentu članica OAKPD-a koji su imenovani u skladu s odgovarajućim postupcima.

2. Zadaće Zajedničke parlamentarne skupštine OAKPD-EU kao savjetodavnog tijela jesu:

(a) donošenje rezolucija i davanje preporuka kako bi se postigli ciljevi ovog Sporazuma; i

(b) promicanje demokratskih procesa, poticanje suradnje među parlamentima i olakšavanje boljeg razumijevanja među narodima članica OAKPD-a i Europske unije.

3. Zajednička parlamentarna skupština OAKPD-EU donosi svoj poslovnik na prvom sastanku, a najkasnije šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Članak 91.

Regionalni sastanak na vrhu

Stranke svakog regionalnog protokola mogu se odlučiti sastati na razini šefova država ili vlada u dogovorenim vremenskim razmacima i na temelju zajednički dogovorenog rasporeda i dnevnog reda.

Članak 92.

Regionalna vijeća ministara

1. Stranke osnivaju vijeće ministara za svaki od triju regionalnih protokola:

(a) Vijeće ministara Afrika – EU sastoji se od predstavnika svake afričke države stranke na ministarskoj razini, s jedne strane, i predstavnikâ Europske unije i njezinih država članica na ministarskoj razini, s druge strane;

(b) Vijeće ministara Karibi – EU sastoji se od predstavnika svake karipske države stranke na ministarskoj razini, s jedne strane, i predstavnikâ Europske unije i njezinih država članica na ministarskoj razini, s druge strane; i

(c) Vijeće ministara Pacifik – EU sastoji se od predstavnika svake pacifičke države stranke na ministarskoj razini, s jedne strane, i predstavnikâ Europske unije i njezinih država članica na ministarskoj razini, s druge strane.

Svakim regionalnim vijećem ministara supredsjedaju, s jedne strane, predsjedatelj kojeg imenuju stranke afričkih, karipskih, odnosno pacifičkih država i, s druge strane, predsjedatelj kojeg imenuje stranka EU, u skladu s vlastitim postupcima.

Svako regionalno vijeće ministara sastaje se u zajednički dogovorenim vremenskim razmacima u sastavu koji je primjeren s obzirom na pitanja koja se trebaju riješiti i na inicijativu supredsjedateljâ te donosi odluke zajedničkim dogovorom.

2. Zadaće pojedinih regionalnih vijeća ministara jesu:

(a) određivanje prioriteta i, prema potrebi, utvrđivanje planova djelovanja u odnosu na ciljeve svojih regionalnih protokola;

(b) donošenje odluka i davanje preporuka za provedbu posebnih aspekata svojih regionalnih protokola, uključujući odluke o njihovoj reviziji ili izmjeni, u skladu s člankom 99. stavkom 5.; odluke su obvezujuće za sve stranke regionalnih protokola, osim ako je drukčije navedeno; i

(c) održavanje dijaloga i razmjene mišljenja o svim pitanjima od zajedničkog interesa.

3. Svako regionalno vijeće ministara donosi odluke i daje preporuke do kojih je došlo zajedničkim dogovorom. Njihovi postupci valjani su samo ako su nazočni predstavnici Europske unije, najmanje polovice država članica Europske unije i najmanje dvije trećine članova koji predstavljaju odgovarajuću afričku, karipsku i pacifičku regiju. Bilo kojeg člana regionalnih vijeća ministara koji ne može sudjelovati može zastupati druga osoba. Taj zastupnik ima sva prava tog člana.

4. Svako regionalno vijeće ministara:

(a) može donositi odluke ili davati preporuke pisanim postupkom; pravila iz članka 88. primjenjuju se *mutatis mutandis* na pisani postupak regionalnog vijeća ministara;

(b) može osnivati pododbore i radne skupine radi učinkovitijeg i djelotvornijeg rješavanja pojedinih pitanja te može delegirati ovlasti odgovarajućim regionalnim zajedničkim odborima;

(c) podnosi izvješće o provedbi svojeg protokola Vijeću ministara OAKPD-EU; i

(d) donosi svoj poslovnik na prvom sastanku, a najkasnije šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Članak 93.

Regionalni zajednički odbori

1. Svaki regionalni zajednički odbor sastoji se, s jedne strane, od predstavnika svake afričke članice OAKPD-a za Protokol Afrika – EU, predstavnika svake karipske članice OAKPD-a za Protokol Karibi – EU te predstavnika svake pacifičke članice OAKPD-a za Protokol Pacifik – EU, na razini veleposlanika ili visokog dužnosnika te, s druge strane, predstavnikâ Europske unije i njezinih država članica na razini veleposlanika ili visokog dužnosnika.

2. Svakim regionalnim zajedničkim odborom supredsjedaju iste stranke koje supredsjedaju pojedinim regionalnim vijećima ministara. Kada je to potrebno, odbori mogu odlučiti pozvati promatrače na prijedlog bilo koje stranke i uz suglasnost supredsjedateljâ.

3. Svaki regionalni zajednički odbor priprema sjednice i pomaže u ispunjavanju zadaća svojeg regionalnog vijeća ministara te izvršava bilo koju zadaću koju mu to regionalno vijeće ministara povjeri.

4. Svaki regionalni zajednički odbor donosi svoj poslovnik na prvom sastanku, a najkasnije šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Članak 94.

Regionalne parlamentarne skupštine

1. Stranke osnivaju regionalnu parlamentarnu skupštinu za svaki od triju regionalnih protokola kojom supredsjeda zastupnik u Europskom parlamentu, s jedne strane, i zastupnik u parlamentu iz afričke, karipske, odnosno pacifičke stranke koji je imenovan za predsjedatelja, s druge strane, u skladu s vlastitim postupcima:

(a) Parlamentarna skupština Afrika – EU sastoji se od jednakog broja zastupnika u Europskom parlamentu, s jedne strane, i zastupnika u parlamentu svake afričke države stranke, s druge strane;

(b) Parlamentarna skupština Karibi – EU sastoji se od jednakog broja zastupnika u Europskom parlamentu, s jedne strane, i zastupnika u parlamentu svake karipske države stranke, s druge strane;

(c) Parlamentarna skupština Pacifik – EU sastoji se od jednakog broja zastupnika u Europskom parlamentu, s jedne strane, i zastupnika u parlamentu svake pacifičke države stranke, s druge strane.

2. Kao savjetodavno tijelo, svaka se regionalna parlamentarna skupština sastaje posebice prije sastanaka relevantnih regionalnih vijeća ministara. U tom pogledu svaka regionalna parlamentarna skupština mora biti pravodobno obaviještena o dnevnom redu relevantnog regionalnog vijeća ministara na temelju kojeg mu može davati preporuke te mora biti obaviještena o odlukama i preporukama tog regionalnog vijeća.

3. Svaka regionalna parlamentarna skupština:

(a) može donositi rezolucije i raspravljati o svim pitanjima koja se odnose na odgovarajući regionalni protokol;

(b) može promicati demokratske procese u okviru dijaloga i savjetovanja te olakšati bolje razumijevanje među narodima Europske unije i narodima afričkih, karipskih i pacifičkih država;

(c) surađuje sa Zajedničkom parlamentarnom skupštinom OAKPD-EU u pogledu pitanja koja se odnose na ovaj Sporazum kako bi se osigurale koordinacija i dosljednost; i

(d) donosi svoj poslovnik na prvom sastanku, a najkasnije šest mjeseci nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Članak 95.

Suradnja s dionicima

1. Stranke su suglasne da je suradnja s dionicima, osobito lokalnim tijelima, civilnim društvom i predstavnicima privatnog sektora, ključna za informirano donošenje odluka i promicanje ciljeva partnerstva.

2. Dionici se moraju pravodobno obavijestiti i mogu dati doprinos širokom procesu dijaloga, osobito u kontekstu sastanaka odgovarajućeg vijeća ministara.

3. Kako bi se promicala takva suradnja, uspostavljaju se primjereni otvoreni i transparentni mehanizmi za strukturirano savjetovanje s dionicima.

4. Rezultati savjetovanja s dionicima dostavljaju se relevantnom vijeću ministara, zajedničkom odboru ili parlamentarnoj skupštini.

DIO VI.

ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 96.

Teritorijalna primjena

Ovaj se Sporazum primjenjuje, s jedne strane, na područja na kojima se primjenjuju Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije i pod uvjetima utvrđenima u tim ugovorima, a s druge strane, na državna područja članica OAKPD-a.

Članak 97.

Drugi sporazumi ili dogovori

Nijedan ugovor, konvencija, sporazum ni dogovor bilo koje vrste između jedne ili više država članica Europske unije i jedne ili više članica OAKPD-a ne smije priječiti provedbu ovog Sporazuma.

Članak 98.

Pristanak na obvezivanje, stupanje na snagu i privremena primjena

1. Stranke izražavaju da pristaju biti obvezane ovim Sporazumom u skladu sa svojim unutarnjim pravilima i postupcima.

2. Ovaj Sporazum stupa na snagu prvog dana drugog mjeseca koji slijedi nakon datuma na koji su Europska unija i njezine države članice i najmanje dvije trećine članica OAKPD-a dovršili svoje unutarnje postupke u tu svrhu i položili isprave u kojima izražavaju svoju suglasnost na obvezivanje pri Glavnom tajništvu Vijeća Europske unije („depozitar”), koji šalje ovjerenu presliku Tajništvu OAKPD-a.

3. Članica OAKPD-a koja nije dovršila postupke iz stavka 2. do dana stupanja na snagu ovog Sporazuma u skladu sa stavkom 2. to može učiniti u roku od 12 mjeseci od tog datuma. U slučaju tih članica OAKPD-a ovaj se Sporazum počinje primjenjivati prvog dana drugog mjeseca koji slijedi nakon što isprave u kojima izražavaju svoj pristanak na obvezivanje polože kod depozitara, koji šalje ovjerenu presliku Tajništvu OAKPD-a. Te članice OAKPD-a priznaju valjanost svih mjera poduzetih u okviru provedbe ovog Sporazuma nakon datuma njegova stupanja na snagu u skladu sa stavkom 2.

4. Neovisno o stavcima 2. i 3., Europska unija i članice OAKPD-a mogu privremeno u cijelosti ili djelomično primjenjivati ovaj Sporazum do njegova stupanja na snagu i u skladu sa svojim unutarnjim postupcima. Privremena primjena počinje prvog dana drugog mjeseca koji slijedi nakon datuma potpisivanja ovog Sporazuma. Prije početka privremene primjene, Europska unija obavješćuje članice OAKPD-a o dijelovima ovog Sporazuma koje privremeno primjenjuje.

Članak 99.

Trajanje i revizija

1. Ovaj se Sporazum sklapa na početno razdoblje od 20 godina. Tri godine prije isteka tog početnog razdoblja stranke započinju dijalog s ciljem ponovnog razmatranja odredaba kojima će se naknadno uređivati njihovi odnosi. Ovaj se Sporazum automatski produljuje za jedno razdoblje od pet godina, osim ako se sve stranke usuglase o njegovu okončanju ili produljenju prije isteka početnog razdoblja od 20 godina.

2. Stranke mogu predati prijedloge izmjena ovog Sporazuma Vijeću ministara OAKPD-EU najkasnije šest mjeseci prije odgovarajućeg sastanka Vijeća ministara OAKPD-EU. Sve izmjene odobrava Vijeće ministara OAKPD-EU te se na njih primjenjuju postupci utvrđeni u članku 98. za stupanje na snagu i privremenu primjenu ovog Sporazuma.

3. U roku od šest mjeseci od isteka Programa do 2030. stranke započinju pregovore kako bi preispitale i revidirale strateške prioritete ovog Sporazuma, uključujući Regionalni protokol za Afriku, Regionalni protokol za Karibe i Regionalni protokol za Pacifik, i unijele sve druge potrebne izmjene. Izmijenjeni Sporazum stupa na snagu u skladu s postupcima utvrđenima za stupanje na snagu i privremenu primjenu ovog Sporazuma.

4. Stranke mogu podnijeti prijedloge izmjena prilogâ ovom Sporazumu Vijeću ministara OAKPD-EU najkasnije šest mjeseci prije odgovarajućeg sastanka Vijeća ministara OAKPD-EU. Sve izmjene odobrava Vijeće ministara OAKPD-EU.

5. Stranke odgovarajućeg regionalnog protokola mogu podnijeti prijedloge za izmjene svojeg protokola odgovarajućem regionalnom vijeću ministara i Vijeću ministara OAKPD-EU najkasnije 120 dana prije odgovarajućeg sastanka regionalnog vijeća ministara. Sve izmjene donosi odgovarajuće regionalno vijeće ministara i o njima odmah obavješćuje Vijeće ministara OAKPD-EU, koje može dati svoje odobrenje u roku od 120 dana od datuma obavijesti, primjerice pisanim postupkom ili delegiranjem ovlasti OAKPD-EU ALSOC-u. Vijeće ministara OAKPD-EU može odbiti dati svoje odobrenje za izmjenu za koju smatra da nije u skladu s ovim Sporazumom te o razlozima tog odbijanja obavješćuje relevantno regionalno vijeće ministara. Ako se odobrenje ne odbije u roku od 120 dana od datuma obavijesti, ono se smatra potvrđenim. Izmijenjeni regionalni protokol stupa na snagu prvog dana drugog mjeseca koji slijedi nakon datuma suglasnosti.

6. Vijeće ministara OAKPD-EU može donijeti bilo koje potrebne prijelazne mjere ako se predviđa izrada novog sporazuma među strankama i dok takav sporazum ne stupi na snagu ili se ne počne privremeno primjenjivati.

Članak 100.

Prestanak

Ovaj Sporazum može okončati stranka EU u odnosu na bilo koju članicu OAKPD-a i bilo koja članica OAKPD-a u odnosu na stranku EU. Okončanje stupa na snagu šest mjeseci nakon što pisanu obavijest o okončanju primi depozitar, koji ovjerenu presliku šalje Tajništvu OAKPD-a.

Članak 101.

Rješavanje sporova i ispunjavanje obveza

1. Stranke poduzimaju sve opće ili posebne mjere potrebne za ispunjavanje svojih obveza iz ovog Sporazuma. Među sobom rješavaju razlike i sporove u vezi s primjenom ovog Sporazuma i rješavaju pitanja povezana s tumačenjem ovog Sporazuma u skladu s ovim člankom.

2. Ne dovodeći u pitanje postupke iz stavaka od 3. do 9. ovog članka i članka 74. stavka 4., bilo koje pitanje povezano s tumačenjem ovog Sporazuma može se riješiti savjetovanjem u okviru Vijeća ministara OAKPD-EU ili, uz suglasnost stranaka, posebnog pododbora ili bilo kojeg drugog odgovarajućeg mehanizma u okviru kojeg se izvješćuje Vijeće ministara OAKPD-EU. Stranke dostavljaju relevantne informacije potrebne za detaljno razmatranje pitanja u cilju njegova pravodobnog i sporazumnog rješavanja.

3. Za potrebe stavaka od 4. do 9. pojam „stranka” odnosi se na Europsku uniju i njezine države članice, s jedne strane, i na svaku članicu OAKPD-a, s druge strane.

4. Stranke rade na uklanjanju razlika među sobom u okviru partnerskog dijaloga kako bi spriječile situacije u kojima jedna stranka može smatrati potrebnim pribjeći postupku savjetovanja predviđenom u stavcima 5. i 6.

5. Ako bilo koja stranka smatra da druga stranka nije ispunila bilo koju obvezu u okviru ovog Sporazuma, o tome obavješćuje drugu stranku i dostavlja sve relevantne informacije potrebne za detaljno ispitivanje situacije kako bi se postiglo obostrano prihvatljivo rješenje u roku od 90 dana od datuma obavijesti. Ako se to smatra nedostatnim, stranke održavaju strukturirana i sustavna savjetovanja. Ako stranke ne mogu doći do obostrano prihvatljivog rješenja u roku od 120 dana od početka savjetovanja, stranka koja je dostavila obavijest može poduzeti mjere razmjerne neispunjenju predmetne obveze.

6. Neovisno o stavku 5., ako stranka smatra da druga stranka krši bilo koji ključni element iz članaka 9. i 18., osim u posebno hitnim slučajevima, ili ako postoje ozbiljni slučajevi korupcije iz članka 12., o tome obavješćuje drugu stranku i dostavlja sve relevantne informacije potrebne za detaljno ispitivanje situacije kako bi se postiglo obostrano prihvatljivo rješenja u roku od 60 dana od datuma obavijesti. Ako se to smatra nedostatnim, stranke održavaju strukturirana i sustavna savjetovanja. U fazi strukturiranog i sustavnog savjetovanja uz pristanak predmetnih stranaka sudjeluje poseban zajednički odbor, pri čemu se održava bilateralni karakter savjetovanja. Posebni zajednički odbor, koji se sastoji od jednakog broja predstavnika stranke EU i članica OAKPD-a u skladu s načelima istinskog partnerstva i uzajamne odgovornosti, pruža savjete o ispunjavanju obveza i prema potrebi pomaže predmetnoj stranci da poduzme mjere potrebne za ispunjavanje obveza koje proizlaze iz ovog Sporazuma. Predmetna stranka ostaje isključivo odgovorna za ispunjavanje svojih obveza iz ovog Sporazuma. Ako stranke ne mogu doći do obostrano prihvatljivog rješenja u roku od 90 dana od početka savjetovanja, stranka koja je dostavila obavijest može poduzeti odgovarajuće mjere.

7. Ako bilo koja stranka smatra da je kršenje bilo kojeg ključnog elementa posebno hitan slučaj, ona može bez prethodnog savjetovanja poduzeti odgovarajuće mjere s trenutačnim učinkom. Pojam posebno hitnih slučajeva odnosi se na iznimne slučajeve posebno ozbiljnog i očitog kršenja jednog od bitnih elemenata iz članaka 9. i 18.

8. „Odgovarajuće mjere” iz stavaka 6. i 7. poduzimaju se uz potpuno poštovanje međunarodnog prava i razmjerne su neispunjenju obveza iz ovog Sporazuma. Prednost se daje mjerama koje najmanje narušavaju funkcioniranje ovog Sporazuma. Odgovarajuće mjere mogu uključivati djelomičnu ili potpunu suspenziju ovog Sporazuma. Nakon poduzimanja odgovarajućih mjera može se održati savjetovanje na zahtjev bilo koje stranke kako bi se temeljito ispitalo stanje i pronašla rješenja koja omogućuju povlačenje tih odgovarajućih mjera.

9. Stranke su suglasne da se savjetovanje odvija na razini i u obliku koji se smatra najpogodnijim za pronalazak obostrano prihvatljivog rješenja. Suglasne su da uz pristanak predmetnih stranaka u postupku savjetovanja mogu sudjelovati relevantni regionalni i međunarodni akteri, pri čemu se održava bilateralni karakter savjetovanja.

Članak 102.

Pristupanje

1. Svaka nova država članica Europske unije postaje strankom ovog Sporazuma od dana svojeg pristupanja Europskoj uniji na osnovi klauzule u tu svrhu u aktu o pristupanju. Ako akt o pristupanju Uniji ne predviđa takvo automatsko pristupanje nove države članice ovom Sporazumu, dotična država članica pristupa ovom Sporazumu polaganjem akta o pristupanju kod depozitara, koji ovjerenu presliku šalje Tajništvu OAKPD-a.

2. Svaki zahtjev za pristupanje ovom Sporazumu koji podnese nezavisna država koja je članica OAKPD -a ili bilo koja druga nezavisna država čija su strukturna obilježja te gospodarsko i društveno stanje usporedivi sa stanjem u članicama OAKPD -a dostavlja se Vijeću ministara OAKPD-EU. Ako Vijeće ministara OAKPD-EU odobri zahtjev, dotična država pristupa ovom Sporazumu polaganjem akta o pristupanju kod depozitara, koji ovjerenu presliku šalje Tajništvu OAKPD-a.

3. Stranke preispituju učinke pristupanja novih država ovom Sporazumu.

4. Vijeće ministara OAKPD-EU može odlučiti o bilo kojim prijelaznim mjerama ili mjerama izmjene koje bi mogle biti potrebne.

Članak 103.

Status promatrača

Trećim akterima, uključujući regionalne i kontinentalne organizacije, može se odlukom relevantne zajedničke institucije i radi u ostvarenja ciljeva ovog Sporazuma dodijeliti status promatrača u institucijama osnovanima u skladu s dijelom V. općeg dijela ovog Sporazuma.

Članak 104.

Vjerodostojni tekstovi

Ovaj je Sporazum sastavljen u po dva primjerka na bugarskom, češkom, danskom, engleskom, estonskom, finskom, francuskom, grčkom, hrvatskom, irskom, latvijskom, litavskom, mađarskom, malteškom, nizozemskom, njemačkom, poljskom, portugalskom, rumunjskom, slovačkom, slovenskom, španjolskom, švedskom i talijanskom jeziku, pri čemu je svaki od tih tekstova jednako vjerodostojan.

REGIONALNI PROTOKOLI

REGIONALNI PROTOKOL ZA AFRIKU

DIO I.

OKVIR ZA SURADNJU

Poglavlje 1.

Priroda i područje primjene

Članak 1.

Istinsko partnerstvo

1. Za potrebe ovog Protokola „stranke” znači relevantne stranke koje obvezuje ovaj Protokol u skladu s člankom 6. općeg dijela ovog Sporazuma.

2. Odnosi među strankama uređeni su odredbama navedenima u općem dijelu ovog Sporazuma i strateškim prioritetima u skladu s ovim Protokolom, koji se uzajamno nadopunjuju i jačaju u skladu s člankom 6. općeg dijela Sporazuma.

3. Stranke provode ovaj Protokol u duhu zajedničkog vlasništva, uzajamnosti i uzajamne odgovornosti te transparentnosti uz komplementarne odgovornosti na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini.

Članak 2.

Strateški prioriteti

1. Stranke poduzimaju posebne mjere u sljedećim ključnim područjima djelovanja navedenima u dijelu II. ovog Protokola:

(a) uključiv i održiv gospodarski rast i razvoj;

(b) ljudski i društveni razvoj;

(c) okoliš, upravljanje prirodnim resursima i klimatske promjene;

(d) mir i sigurnost;

(e) ljudska prava, demokracija i upravljanje;

(f) migracije i mobilnost.

2. Stranke se mogu zajednički dogovoriti o drugim područjima djelovanja i suradnje.

Članak 3.

Regionalna i kontinentalna integracija i suradnja

1. Stranke potiču međupovezanost i strateške veze između Afrike i Europske unije.

2. Stranke podupiru regionalnu i kontinentalnu integraciju u Africi kao djelotvoran način za postizanje mira i blagostanja te radi ostvarenja prioriteta ovog Protokola, uzimajući u obzir ciljeve Programa Afričke unije (AU) za razdoblje do 2063. („Program do 2063.”) i drugih relevantnih regionalnih okvira.

3. Stranke podupiru regionalnu gospodarsku integraciju u Africi, među ostalim izgradnjom većih tržišta, boljom međupovezanosti i poticanjem slobodnog kretanjem osoba, robe, usluga, kapitala, radne snage i tehnologije u kontekstu provedbe Ugovora o osnivanju Afričke ekonomske zajednice, sastavljenog u Abuji 3. lipnja 1991., te Sporazuma o uspostavi kontinentalnog područja slobodne trgovine u Africi, sastavljenog u Kigaliju 21. ožujka 2018.

4. Stranke podupiru AU i regionalne organizacije u promicanju mira, sigurnosti, demokracije i upravljanja u kontekstu regionalnih i kontinentalnih mehanizama kao što su Afrička struktura za mir i sigurnost te Afrička struktura za upravljanje.

5. Stranke su suglasne osigurati usklađenost i komplementarnost ovog Protokola s partnerstvom među kontinentima kako je definirano na uzastopnim sastancima na vrhu između AU-a i EU-a te u povezanim zaključnim dokumentima. Stranke nastoje ostvariti kontinentalne prioritete iz Programa do 2063. te prepoznaju ulogu AU-a i regionalnih gospodarskih zajednica u rješavanju kontinentalnih i međuregionalnih pitanja. U tom kontekstu mogu sudjelovati u dijalogu i surađivati na rješavanju međuregionalnih i kontinentalnih pitanja s afričkim zemljama koje nisu stranke ovog Sporazuma.

6. Stranke su suglasne surađivati i jačati suradnju s regionalnim gospodarskim zajednicama, priznajući njihovu ključnu ulogu u izgradnji u okviru afričkog programa za integraciju. Suglasne su surađivati i s drugim relevantnim regionalnim i kontinentalnim akterima koji su voljni i sposobni promicati zajedničke ciljeve.

7. Stranke potiču regionalnu suradnju s prekomorskim zemljama i područjima (PZP-ovi) povezanima s EU-om te najudaljenijim regijama EU-a u područjima od zajedničkog interesa.

Poglavlje 2.

Sudionici i procesi

Članak 4.

Institucionalne odredbe

1. Zajedničke institucije osnovane ovim Protokolom, čiji su sastav i funkcije definirani u općem dijelu ovog Sporazuma, sljedeće su:

(a) Vijeće ministara Afrika – EU;

(b) Zajednički odbor Afrika – EU;

(c) Parlamentarna skupština Afrika – EU.

2. Pri suradnji i provedbi ovog Protokola stranke uzimaju u obzir strateške i političke smjernice sa sastanaka na vrhu između AU-a i EU-a.

Članak 5.

Savjetovanje s dionicima

Stranke uspostavljaju mehanizme za otvoreno i transparentno savjetovanje sa svim relevantnim dionicima, uključujući lokalna tijela, predstavnike civilnog društva i privatni sektor, kako bi ih informirale i prikupljale njihove doprinose u vezi s političkim procesima i provedbom ovog Protokola u skladu s člankom 5. stavkom 3. općeg dijela ovog Sporazuma.

Članak 6.

Provedba i praćenje

1. Stranke za svako područje djelovanja promiču djelotvorne mehanizme suradnje i provode povezane aktivnosti na najprimjerenijoj domaćoj, regionalnoj, višedržavnoj i kontinentalnoj razini. U tu svrhu prepoznaju ulogu regionalnih i kontinentalnih organizacija u provedbi ovog Protokola i nastoje poboljšati sudjelovanje relevantnih dionika.

2. Stranke prate provedbu ovog Protokola, među ostalim primjenom pristupa s više dionika. Mogu ga redovito preispitivati te prema potrebi revidirati i proširiti njegovo područje primjene na postojeća i nova područja djelovanja u skladu s postupkom iz članka 99. stavka 5. općeg dijela ovog Sporazuma.

DIO II.

KLJUČNA PODRUČJA SURADNJE

GLAVA I.

Uključiv i održiv gospodarski rast i razvoj

Članak 7.

Stranke promiču uključiv i održiv gospodarski rast i razvoj u svrhu ostvarenja zajedničkog interesa i koristi poticanjem strukturne gospodarske preobrazbe i diversifikacije, otvaranjem kvalitetnih novih radnih mjesta s dostojanstvenim uvjetima rada te promicanjem regionalne gospodarske integracije. Ulažu u ljudski kapital i vještine, promiču stabilan makroekonomski okvir i stvaraju poslovno okruženje koje pogoduje većim tokovima ulaganja i razvoju privatnog sektora. Poduzimaju mjere i surađuju kako bi ojačale kapacitete za ublažavanje klimatskih promjena i smanjenje drugih rizika za okoliš, pri čemu podupiru promjenu paradigme u proizvodnji i potrošnji te promiču infrastrukturu otpornu na klimatske promjene, obnovljive izvore energije i čiste tehnologije, dobro gospodarenje otpadom i kemikalijama te integrirano upravljanje vodama, u cilju razdvajanja gospodarskog rasta od uništavanja okoliša te omogućavanja postupnog prelaska na kružno gospodarstvo. Iskorištavaju ključne sektore s visokom stopom rasta i velikim potencijalom za otvaranje dostojanstvenih radnih mjesta, što dovodi do integracije u regionalne i globalne lance visoke vrijednosti. Nastoje osigurati da svi ostvaruju koristi od oslobođenih poslovnih prilika, pridajući posebnu pozornost ženama i mladima, te da se promiču i primjenjuju temeljni standardi rada, među ostalim djelotvornim socijalnim dijalogom.

Poglavlje 1.

Gospodarska preobrazba

Članak 8.

Gospodarsko upravljanje

1. Stranke poboljšavaju makroekonomsku stabilnost i promiču strukturne reforme te odgovarajuće gospodarske, fiskalne i monetarne politike kojima se stvara prijeko potreban prostor za širenje ulaganja, otvaranje novih radnih mjesta, razvoj privatnog sektora i jačanje otpornosti na gospodarske šokove. Olakšavaju proces gospodarskih reformi boljim zajedničkim razumijevanjem i razmjenom informacija o temeljima svojih gospodarstava te oblikovanju i provedbi gospodarskih politika.

2. Stranke su suglasne podupirati načela dobroga gospodarskog upravljanja, donositi mjere za poboljšanje upravljanja javnim financijama, raditi na održivosti javnog duga, jačati nacionalne i regionalne statističke sustave i regionalne multilateralne nadzorne mehanizme te promicati transparentno izvršenje proračuna uz javni pristup dokumentima, djelotvorne sustave kontrole te konkurentan, transparentan i odgovoran sustav javne nabave.

Članak 9.

Ljudski kapital i vještine

1. Stranke jačaju ljudski kapital ulaganjem u obrazovanje, poboljšanje vještina i izgradnju kapaciteta radi usklađivanja sa zahtjevima tržišta rada i poboljšanja produktivnosti rada, pri čemu posebnu pozornost pridaju načelima rodne ravnopravnosti i nediskriminacije. Osiguravaju usmjerenost nacionalnih obrazovnih sustava i kurikuluma na buduće potrebe zapošljavanja i ispunjavanje nacionalnih potreba za kapacitetima.

2. Stranke, među ostalim u suradnji s privatnim sektorom, promiču sustave tehničkog i strukovnog obrazovanja i osposobljavanja koji se temelje na potražnji i koji su prilagođeni potrebama i mogućnostima lokalnih i regionalnih tržišta rada, osobito u ruralnim i udaljenim područjima.

3. Stranke surađuju kako bi razvile i provodile politike kojima se poboljšavaju digitalne vještine i pismenost te ih integriraju u obrazovni sustav.

Članak 10.

Poslovno okruženje i ulagačka klima

1. Stranke poboljšavaju nacionalne i regionalne regulatorne okvire i pojednostavnjuju poslovne propise i postupke, smanjuju i pojednostavnjuju administrativne formalnosti, jačaju suradnju i grade kapacitete za provedbu djelotvornih politika tržišnog natjecanja. Donose otvorene, transparentne i jasne regulatorne okvire za poslovanje i ulaganja sa zaštitom vlasničkih prava, prava na zemljište i prava intelektualnog vlasništva. Osiguravaju djelotvornost, transparentnost i predvidljivost poreznih sustava, jačaju ulogu carinskih tijela u olakšavanju trgovine te provode postojeća pravila za suzbijanje prijevara i drugih povreda. Promiču politike kojima se jačaju relevantnost, učinkovitost i djelotvornost institucija tržišta rada, pritom uspostavljajući odgovarajuću ravnotežu između fleksibilnosti i zaštite radnika.

2. Stranke podupiru reforme financijskog sektora mjerama kojima se promiče poboljšanje pristupa financiranju i financijskim uslugama, osobito za mikropoduzeća te mala i srednja poduzeća (MMSP-ove), razvoj i međupovezanost financijskih tržišta te integracija tržišta kapitala kako bi se osigurala učinkovita raspodjela štednje na produktivna ulaganja i privatni sektor. Nastoje poticati tržišno natjecanje među pružateljima financijskih usluga, razviti održiv bankarski i nebankarski financijski sektor te unaprijediti mobilne i digitalne financijske usluge u cilju povećanja pristupa financiranju, posebno za MMSP-ove. Cilj im je isto tako pojačati suradnju u području provedbe međunarodnih normi i osigurati otvorenost tržišta, zaštitu potrošača i drugih korisnika te bolji pristup mobilnim uslugama.

3. Stranke nastoje poduzećima i ulagateljima pružiti relevantne i pristupačne informacije o poslovnim prilikama i o tome kako osnovati nova poduzeća u Africi i EU-u. Podupiru strukturirani javno-privatni dijalog, umrežavanje gospodarskih subjekata i razvoj poslovnih partnerstava kako bi osigurale da se u radu na smanjenju rizika ulaganja i uklanjanju prepreka održivim ulaganjima uzimaju u obzir perspektive privatnog sektora, pri čemu se prednost daje programima reformi ulagačkog okruženja.

4. Stranke podupiru izgradnju kapaciteta javnih tijela radi poboljšanja politika i provedbe regulatornih reformi poslovnog i ulagačkog okruženja, među ostalim osposobljavanjem i prijenosom stručnosti i znanja.

5. Stranke su suglasne da se u okviru njihova dijaloga na odgovarajući način razmatraju pitanja povezana s poslovnim i ulagačkim okruženjem.

Članak 11.

Infrastruktura

1. Stranke podupiru održiv i otporan razvoj ključne infrastrukture u područjima kao što su energetika, promet, informacijske i komunikacijske tehnologije (IKT) i digitalna povezivost kako bi olakšale preobrazbu svojih gospodarstava uzimajući u obzir Program za razvoj infrastrukture u Africi.

2. Stranke surađuju radi utvrđivanja, promicanja i zajedničkog financiranja projekata za koje se očekuje da će olakšati preobrazbu njihovih gospodarstava. Surađuju na izgradnji i održavanju dobro usmjerene infrastrukture, uključujući industrijske parkove i zone proizvodnje za izvoz kako bi se poduprle konkurentne industrije i sektori povezani s globalnim tržištima.

3. Stranke poboljšavaju upravljanje infrastrukturnim sektorom. Mobiliziraju ulaganja, poboljšavaju mobilizaciju domaćih resursa, potiču javno-privatna partnerstva te iskorištavaju vještine i inovacije privatnog sektora u pružanju infrastrukture i povezanih usluga.

4. Stranke su suglasne olakšati održiv i otporan razvoj i održavanje infrastrukture povećanjem financijske, tehnološke i tehničke potpore, s posebnim naglaskom na najmanje razvijenim zemljama, zemljama u razvoju bez izlaza na more i malim otočnim zemljama u razvoju.

Članak 12.

Intelektualno vlasništvo

1. Stranke jačaju suradnju u području prava intelektualnog vlasništva, među ostalim oblikovanju regulatornog okvira za promicanje, zaštitu i provedbu tih prava uzimajući u obzir temeljne ciljeve politike.

2. Stranke surađuju na jačanju kapaciteta za promicanje, zaštitu i provedbu prava intelektualnog vlasništva na domaćoj, regionalnoj i kontinentalnoj razini.

3. Stranke osiguravaju dostupnost postupaka provedbe u skladu sa svojim zakonodavstvom kako bi se nositeljima prava omogućilo poduzimanje djelotvornih mjera protiv svake povrede prava intelektualnog vlasništva.

4. Stranke izgrađuju kapacitete za promicanje registracije i zaštite oznaka zemljopisnog podrijetla za afričke i europske poljoprivredne i prehrambene proizvode. Poduzimaju mjere kojima se podupire provedba Kontinentalne strategije AU-e za oznake zemljopisnog podrijetla u Africi te podupiru lokalne zajednice da u potpunosti iskoriste oznake zemljopisnog podrijetla za napredovanje u regionalnim i globalnim lancima vrijednosti.

Članak 13.

Ulaganja

1. Stranke se obvezuju zajednički raditi na poticanju društveno odgovornih ulaganja iz domaćih i stranih javnih i privatnih izvora. Posebnu pozornost posvećuju sektorima koji su ključni za gospodarski razvoj i imaju velik potencijal za otvaranje održivih radnih mjesta, osobito u sektorima s dodanom vrijednošću, te kojima se potiče okolišna održivost.

2. Stranke su suglasne olakšavati ulaganja donošenjem zakonodavstva, propisa i politika, koje razvijaju na transparentan način te kojima se potiče javno-privatni dijalog i omogućuje sudjelovanje svih dionika.

3. Stranke pojačano rade na poboljšanju ulagačkog i poslovnog okruženja. Podupiru mjere kojima se umanjuje nepoznavanje lokalnih uvjeta za ulaganja među stranim ulagateljima. Promiču poslovne kontakte i informacijske mreže te olakšavaju zajednička ulaganja i zajedničke pothvate.

4. Stranke promiču djelotvornu i stratešku upotrebu javnih ulaganja kako bi privukle ulaganja iz privatnog sektora mješovitim financiranjem, jamstvima i drugim inovativnim financijskim instrumentima u cilju mobilizacije dodatnih resursa s tržišta kapitala, smanjenja rizika ulaganja i olakšavanja pristupa financiranju. Stranke uzimaju u obzir druge inicijative koje doprinose financiranju i promicanju ulaganja privatnog sektora u Africi kako bi se osigurala dosljednost.

5. Stranke promiču društveno odgovorno poslovanje i odgovorno poslovno ponašanje u cijelom lancu vrijednosti osiguravanjem okvira politike kojima se potiče prihvaćanje relevantnih praksi u poduzećima te poticanjem poštovanja, provedbe, praćenja i širenja relevantnih međunarodnih standarda, kao što su Vodeća načela UN-a o poslovanju i ljudskim pravima, Smjernice OECD-a za multinacionalna poduzeća i Trostrana deklaracija Međunarodne organizacije rada o načelima za multinacionalna poduzeća i socijalnu politiku. Prepoznaju doprinos drugih dobrovoljnih inicijativa, uključujući samoregulaciju industrije, održivosti i društveno odgovornom poslovanju.

Članak 14.

Industrijalizacija

1. Stranke promiču uključivu i održivu industrijalizaciju u Africi s pomoću inovacija i tehnološkog razvoja i s naglaskom na sektorima s visokom dodanom vrijednošću i radno intenzivnim sektorima.

2. Stranke promiču preobrazbu afričkih gospodarstava i njihov prelazak s ovisnosti o osnovnim proizvodima na diversificirana gospodarstva lokalnom obradom i preradom sirovina, proizvodnjom s dodanom vrijednosti te integracijom u regionalne i globalne lance vrijednosti, među ostalim uzimajući u obzir Strategiju za ubrzani industrijski razvoj u Africi.

3. Stranke rade na uklanjanju uskih grla koja ometaju industrijski razvoj. Nastoje ukloniti ograničenja opskrbe, promiču povećanje produktivnosti, potiču upotrebu naprednih informacijskih i komunikacijskih tehnologija i umjetne inteligencije te podupiru digitalnu transformaciju uzimajući u obzir društvene medije, mobilne tehnologije, analitiku te računalstvo u oblaku (SMAC). Potiču klimatski pametne prakse pogodne za okoliš te upotrebu čiste, cjenovno pristupačne energije.

4. Stranke nastoje stvoriti industrijske veze većim dodavanjem vrijednosti, među ostalim za poljoprivredu i zemlje bogate resursima. Nastoje ojačati odnose između manjih i većih industrija u Africi. Razvijaju uslužni sektor kako bi osigurale njegov učinkovit doprinos industrijalizaciji.

5. Stranke olakšavaju razvoj MMSP-ova u Africi, među ostalim razvijanjem veza unutar Afrike i sinergija s poduzećima iz EU-a. Podupiru politike za razvoj poduzetništva među mladima i ženama u kontekstu njihova ekonomskog osnaživanja i promicanja uključivog razvoja.

Članak 15.

Razvoj privatnog sektora

1. Stranke promiču i jačaju ulogu privatnog sektora kao djelotvornog pokretača održivog razvoja na temelju društveno odgovornog poslovanja i odgovornog poslovnog ponašanja. Osiguravaju poticajno okruženje za oslobađanje potencijala poduzetnika koji nastoje iskoristiti nove prilike i za bolje iskorištavanje afričke poduzetničke baze kombiniranjem alata kao što su financiranje, usluge, osposobljavanje, poslovna kultura, regulatorni okviri te inovacije i primjena modernih tehnologija. Posebnu pozornost posvećuju neformalnom sektoru i formalizaciji neformalnih gospodarskih aktivnosti.

2. Stranke uspostavljaju odgovarajući poslovni okvir te podupiru MMSP-ove i novoosnovana poduzeća u iskorištavanju mogućnosti za rast, među ostalim promicanjem inicijativa za njihovu internacionalizaciju. Jačaju usluge potpore MMSP-ovima usmjeravanjem na popratne mjere, pristup tržištu, izgradnju kapaciteta i modernizaciju poslovanja. Promiču i podupiru inovacije i poduzetništvo, osobito među mladima i ženama.

3. Stranke podupiru strukturirani dijalog među privatnim sektorima iz Afrike i EU-a te suradnju među MMSP-ovima iz Afrike i EU-a kako bi doprinijele poboljšanju poslovnog okruženja koje omogućuje rast u svim gospodarskim sektorima.

4. Stranke promiču sudjelovanje i aktivnosti privatnog sektora u području razvoja zelenog poslovanja i kružnoga gospodarstva, među ostalim razvojem socijalnog poduzetništva i olakšavanjem pristupa održivom financiranju.

5. Stranke potiču i olakšavaju širu upotrebu svojih valuta u međunarodnim transakcijama.

Članak 16.

Trgovinska suradnja

1. Stranke uviđaju važnost znatnog doprinosa trgovine gospodarskom rastu i razvoju te jačaju prilike za trgovanje radi ostvarivanja uzajamne koristi. Surađuju radi izgradnje trgovinskih kapaciteta te uspostave okvirnih uvjeta i politika za olakšavanje povećanih trgovinskih tokova među sobom.

2. Stranke su suglasne da se trgovinska suradnja provodi u potpunosti u skladu s odredbama WTO, uključujući posebno i različito postupanje.

3. Stranke su suglasne da se trgovinska suradnja prvenstveno temelji na postojećim preferencijalnim trgovinskim dogovorima i sporazumima o gospodarskom partnerstvu (SGP-ovi).

4. Potpisnice SGP-ova podupiru njihovu provedbu, uključujući mogućnost proširenja njihova područja primjene i pristupanja novih članica, ako je to primjereno.

5. Stranke surađuju kako bi svojim sredstvima podupirale provedbu kontinentalnog područja slobodne trgovine u Africi.

6. Stranke su suglasne da se provedbe SGP-ova, Sporazuma o uspostavi kontinentalnog područja slobodne trgovine u Africi i drugih primjenjivih trgovinskih dogovora nadopunjuju i uzajamno potvrđuju te da doprinose produbljivanju procesa regionalne i kontinentalne integracije u okviru programa AU-a za trgovinsku i strukturnu transformaciju.

7. Stranke su suglasne na odgovarajućim razinama održavati ili uspostaviti zajedničke mehanizme radi praćenja provedbe SGP-ova, rasprave o drugim primjenjivim trgovinskim dogovorima te procjene njihova učinka na razvoj afričkih gospodarstava i na njihove procese regionalne i kontinentalne integracije.

8. Stranke podupiru procese regionalne gospodarske integracije, među ostalim olakšavanjem trgovine i usklađivanjem zakonodavstva, te promiču trgovinu unutar Afrike i integraciju afričkih zemalja u regionalne i globalne lance vrijednosti. Osim toga su suglasne olakšavati i poticati stvaranje i jačanje regionalnih tržišta proizvoda i usluga.

9. Stranke podupiru inicijative usmjerene na smanjenje i uklanjanje nepotrebnih tehničkih prepreka u trgovini u okviru područja primjene Sporazuma WTO-a o tehničkim preprekama u trgovini. Surađuju na poboljšanju sanitarnih i fitosanitarnih propisa i praksi u skladu sa Sporazumom WTO-a o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera. Stranke posebno surađuju na razvoju međunarodnih normi kojima se podupiru relevantni okviri politika stranaka. Surađuju kako bi povećale transparentnost razvoja regulatornih mjera i primjene normi, tehničkih propisa i postupaka ocjenjivanja sukladnosti (ispitivanje, certifikacija, umjeravanje). Među ostalim se bave pitanjima mjeriteljstva i akreditacije laboratorija i drugih tijela za ocjenjivanje sukladnosti u kombinaciji s odgovarajućom infrastrukturom za nadzor tržišta.

10. Stranke surađuju radi olakšavanja trgovine na temelju svojih obveza u okviru Sporazuma WTO-a o olakšavanju trgovine. Donose mjere, uključujući tehničku pomoć, za provedbu Sporazuma WTO-a o tehničkim preprekama u trgovini, Sporazuma WTO-a o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera i Sporazuma WTO-a o olakšavanju trgovine, a izgradnjom odgovarajućih kapaciteta podupiru usklađenost s međunarodnim standardima.

11. Stranke potiču razvoj tržišta stvaranjem infrastrukturnih veza te daju prednost uklanjanju nepotrebnih prepreka i ograničenja za izvoz između Afrike i Europske unije.

12. Stranke se u skladu sa svojim razinama razvoja i prioritetima obvezuju olakšati pristup robe afričkim tržištima i tržištima EU-a kako bi se maksimalno iskoristile prednosti postojećih trgovinskih sporazuma.

Poglavlje 2.

Ključni sektori

Članak 17.

Poljoprivreda

1. Stranke surađuju kako bi povećale održivu i kvalitetnu poljoprivrednu proizvodnju i produktivnost te preradu poljoprivrednih proizvoda radi poboljšanja sigurnosti opskrbe hranom i prehrane, poboljšanja izvora primanja, otvaranja dostojanstvenih radnih mjesta, unapređenja lanaca vrijednosti i povećanja prihoda. Jačaju prakse otporne na klimatske promjene, promiču održivo upravljanje i upotrebu prirodnih resursa i usluga ekosustava, uklanjaju poticaje koji dovode do stvaranja neodrživih obrazaca proizvodnje te upotrebljavaju najodrživije i energetski najučinkovitije tehnologije s niskim razinama emisija ugljika. Osiguravaju prelazak na održive prehrambene sustave, vodeći računa o svim dimenzijama održivosti, te jačaju otpornost svojih poljoprivredno-prehrambenih sustava na klimatske promjene, rizike za okoliš i egzogene šokove.

2. Stranke surađuju u cilju poticanja javnih i privatnih ulaganja, boljeg povezivanja poduzeća iz Afrike i EU-a u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, razmjene najboljih primjera iz prakse i objedinjavanja stručnog znanja iz EU-a i Afrike u području razvoja poljoprivrede. Podupiru provedbu Sveobuhvatnog programa poljoprivednog razvoja Afrike.

3. Stranke potiču ulaganja te uspostavljaju pravila i propise koji pogoduju ulagateljima radi promicanja i uspješnosti odgovornih privatnih ulaganja u poljoprivredno-prehrambenom sektoru. Podupiru razvoj održivih poljoprivredno-prehrambenih lanaca vrijednosti, među ostalim unapređenjem ruralne infrastrukture, poboljšanjem strukovnog osposobljavanja i obrazovanja, poticanjem istraživanja i tehnologija u području poljoprivrede te olakšavanjem pristupa financiranju i tržištima.

4. Stranke surađuju kako bi omogućile poljoprivrednim proizvođačima, prerađivačima i izvoznicima bolji pristup nacionalnim, regionalnim i međunarodnim tržištima. Promiču izgradnju kapaciteta u području sanitarnih i fitosanitarnih standarda, programe pravedne trgovine za preradu poljoprivrednih proizvoda, pristup uslugama, savjetovanje u području poljoprivrede i odgovarajuće tehnologije s posebnim naglaskom na sposobnostima mladih poljoprivrednika, žena, maloposjednika i obiteljskih poljoprivrednika. Izgrađuju kapacitete udruga obiteljskih poljoprivrednika i MMSP-ova u području tehnika proizvodnje i prerade donošenjem politika za osnaživanje, posebno mladih i žena.

5. Stranke surađuju u području upravljanja poljoprivrednim sektorom, osobito donošenjem mjera potpore za sustave informiranja i ranog upozoravanja radi sprječavanja kriza, uključivim oblikovanjem politika te izgradnjom kapaciteta stručnih organizacija na nacionalnoj, regionalnoj i kontinentalnoj razini. Olakšavaju pristup poljoprivrednim zemljištima i nasljednim pravima, među ostalim za obiteljske poljoprivrednike, mlade i žene.

Članak 18.

Stočarstvo i kožarstvo

1. Stranke surađuju kako bi poboljšale održivi uzgoj životinja, stočarstvo i prekogranično sezonsko premještanje životinja, razvile stočarske lance vrijednosti, primjerice jačanjem kapaciteta stručnih organizacija, te poduprle preradu, čuvanje i razvoj životinjskih proizvoda kao što su koža, mlijeko i meso te trgovinu njima, uzimajući u obzir okolišnu održivost, otpornost na klimatske promjene, socioekonomski razvoj i uključivi rast. Surađuju i na modernizaciji infrastrukture za preradu i stavljanje na tržište stoke i stočnih proizvoda u cilju olakšavanja pristupa tržištima i jačanja međuregionalnih tržišta u Africi.

2. Stranke surađuju na razvoju i modernizaciji sektora stočarstva u skladu s ciljevima Sveobuhvatnog programa poljoprivrednog razvoja Afrike, uzimajući u obzir strategiju za razvoj stočarstva u Africi.

3. Stranke surađuju kako bi poboljšale zdravlje životinja, unaprijedile veterinarske usluge i osigurale održivo upravljanje poljoprivredno-stočarskim resursima. Potiču uspostavu odgovarajućih nacionalnih i regionalnih regulatornih okvira i jačanje veterinarskih istraživačkih kapaciteta. Surađuju radi ublažavanja rizika povezanih s prekograničnim bolestima životinja jačanjem mehanizama praćenja i prekogranične epidemiološke suradnje.

Članak 19.

Plavo gospodarstvo i ribarstvo

1. Stranke podupiru plavo gospodarstvo te nastoje uskladiti održivi gospodarski rast i poboljšanje izvora prihoda, socijalnu jednakost, očuvanje morskih i kopnenih ekosustava i njihove bioraznolikosti i otpornosti na klimatske promjene te ojačati sigurnost opskrbe hranom i transparentne, pouzdane i sigurne prehrambene sustave.

2. Stranke su suglasne promicati društveno odgovorna ulaganja u plavo gospodarstvo i podupirati ciljane intervencije za poticanje većih ulaganja privatnog sektora. Promiču integrirano upravljanje riječnim slivovima i prostorno planiranje morskog područja radi usklađivanja višestrukih zahtjeva za upotrebom i zaštite okoliša. Dodatno promiču razvoj i prijenos tehnologije te razmjenu znanja, inovacija, najboljih primjera iz prakse i stečenih iskustava u pogledu održivog plavoga gospodarstva.

3. Stranke promiču održivo morsko i slatkovodno ribarstvo radi otvaranja novih radnih mjesta, stvaranja prihoda, borbe protiv siromaštva te veće sigurnosti opskrbe hranom i poboljšane prehrane. Olakšavaju zajedničke pothvate, promiču dodavanje vrijednosti i rješavaju problem gubitaka nakon berbe primjenom odgovarajućih mjera te potiču bolji pristup tržištima. Povećavaju društvene i gospodarske koristi malog i artizanalnog ribolova izgradnjom održivih vrijednosnih lanaca u ribarstvu te jačanjem ulaganja i lokalnih kapaciteta, pritom vodeći računa o sudjelovanju ranjivih i marginaliziranih osoba.

4. Stranke osiguravaju očuvanje te održivo upravljanje i iskorištavanje morskih i slatkovodnih ribolovnih resursa kako bi se osigurala održivost ribljih stokova, spriječio prelov, poduprla provedba klimatski pametnih politika i smanjili negativni učinci ribolova na prirodni okoliš. Promiču regionalnu suradnju i potiču najbolje primjere iz prakse u području upravljanja ribarstvom, uključujući prikupljanje podataka i statistika o ribarstvu te izvješćivanje o njima.

5. Stranke surađuju kako bi razvile održivu morsku i slatkovodnu akvakulturu djelotvornim prostornim planiranjem, pristupom koji se temelji na ekosustavima, boljim pristupom financiranju i poboljšanjem jednakih uvjeta za ulagatelje, pri čemu osiguravaju da se njome otklone razlozi za zabrinutost lokalnih zajednica.

6. Stranke promiču održivi razvoj obalnog i pomorskog turizma radi stvaranja prihoda i otvaranja novih radnih mjesta, pri čemu se posebna pažnja pridaje okolišnoj i socijalnoj dimenziji.

7. Stranke istražuju potencijal inovativnih, novih i nastajućih održivih pomorskih aktivnosti te energije plime i oseke. Uspostavljaju potrebne regulatorne okvire i okvire politika za budući razvoj te podupiru istraživanja i smanjuju tehnička uska grla kako bi se olakšao pristup ulagateljima i istodobno spriječili rizici za morski okoliš.

8. Stranke podupiru provedbu strategija i akcijskih planova plavoga gospodarstva. Olakšavaju uključivanje privatnog sektora i drugih dionika u razvoj i provedbu održivog plavoga gospodarstva. Posebnu pozornost posvećuju razvoju malih otočnih zemalja u razvoju te prepoznaju njihovu ovisnost o oceanima.

Članak 20.

Ekstraktivne industrije i prerada

1. Stranke promiču sektor ekstraktivnih industrija u cilju postizanja uključivog i održivog rasta i razvoja te preobrazbe afričkih gospodarstava. Stranke potiču ulaganja u ekstraktivne industrije i preradu, vodeći pritom računa o načelu suvereniteta zemalja nad svojim prirodnim resursima. Promiču bolju integraciju među lancima vrijednosti Afrike i EU-a.

2. Stranke promiču pravedan, odgovoran i neometan pristup rudačama uz potpuno poštovanje suvereniteta zemalja nad njihovim prirodnim resursima i potiču održivu trgovinu među subjektima iz Afrike i EU-a te poštovanje prava zahvaćenih zajednica. Podupiru razvoj, usklađivanje i provedbu dosljednih politika te čvrstih regulatornih i pravnih okvira za istraživanje, iskorištavanje, rukovanje, licenciranje, ugovaranje, oporezivanje, preradu i izvoz rudača. Potiču sudjelovanje lokalnih MMSP-ova u sektoru ekstraktivnih industrija olakšavanjem prijenosa vještina i tehnologije kako bi se poboljšala njihova konkurentnost i kako bi postali punopravni sudionici u lancima vrijednosti.

3. Stranke promiču dobro upravljanje u ekstraktivnom sektoru u cilju socioekonomskog razvoja. Jačaju domaće zakonodavstvo kako bi osigurale usklađenost s međunarodno priznatim načelima i smjernicama, uzimajući u obzir regionalne strategije kada je to primjereno. Suzbijaju porezne prijevare i utaju poreza te osiguravaju da svi subjekti plaćaju poreze, naknade i pristojbe zemljama domaćinima. Upotrebljavaju nacionalna, regionalna i međunarodna pravna sredstva za borbu protiv nezakonitog iskorištavanja mineralnih resursa i nezakonite trgovine tim resursima.

4. Stranke podupiru nacionalne, regionalne i međunarodne inicijative za povećanje transparentnosti i odgovornosti u upotrebi rudača i upravljanju rudačama, među ostalim promicanjem Procesa Kimberley i Inicijative za transparentnost ekstraktivnih industrija te drugih relevantnih inicijativa za odgovorno i održivo vađenje i nabavljanje minerala, kao što su Smjernice OECD-a o dužnoj pažnji za odgovorne lance opskrbe mineralima iz sukobima pogođenih i visokorizičnih područja.

5. Stranke podupiru razvoj odgovarajućeg zakonodavstva i mehanizama, pri čemu se uzimaju u obzir potrebe tradicionalnih i malih rudara, lokalnih zajednica i civilnog društva, potičući njihov angažman kako bi osigurale uključivo i održivo iskorištavanje rudača. Promiču okolišnu održivost, klimatski pametne prakse, dostojanstvene radne uvjete, zdravlje i sigurnost lokalnih zajednica te poštovanje ljudskih prava u skladu s međunarodnim obvezama i dužnostima. Surađuju na izgradnji proizvodnih kapaciteta lokalnih poduzetnika u ekstraktivnim lancima vrijednosti i tradicionalnih i malih rudara te potiču socijalna partnerstva među rudarskim poduzećima, lokalnim zajednicama i drugim relevantnim dionicima. Promiču nacionalne i regionalne aktivnosti mapiranja i istraživanja kako bi se poboljšala kvaliteta geoloških podataka i sustava za upravljanje geopodacima u Africi.

Članak 21.

Proizvodnja

1. Stranke surađuju kako bi potaknule održivu proizvodnju u Africi te razvijaju prilagođene strategije osmišljene za smanjenje ovisnosti o jeftinoj primarnoj proizvodnji i stvaranje dodane vrijednosti na lokalnoj i regionalnoj razini.

2. Stranke razvijaju politike za privlačenje više domaćih i izravnih stranih ulaganja u proizvodni sektor. Surađuju kako bi poduprle kapacitete MMSP-ova. Promiču inovacije i napredne proizvodne klastere, mreže i partnerstva.

3. Stranke nastoje povećati udio radno intenzivne proizvodnje. Surađuju radi asimilacije novih tehnologija i tehnologija u nastajanju u cilju preobrazbe lanaca opskrbe i modernizacije proizvodnje.

4. Stranke podupiru rad na povećanju trgovine gotovim proizvodima povezivanjem s tržištima, iolakšavanjem trgovine te poboljšanjem standarda kvalitete i infrastrukture. Jačaju regionalnu integraciju kako bi se oslobodio proizvodni potencijal Afrike i poboljšala njezina konkurentnost na globalnim tržištima.

Članak 22.

Usluge

1. Stranke poduzimaju mjere kojima se podupire razvoj dinamičnog i snažnog sektora usluga kako bi se stvorili uvjeti za povećanu trgovinu uslugama, izvoz i ulaganja te jaču regionalnu integraciju i međuregionalnu suradnju.

2. Stranke razvijaju sektorske politike i mjere za uklanjanje regulatornih prepreka, poboljšanje institucionalnih i regulatornih okvira te jačanje kapaciteta u pružanju usluga. Podupiru provedbu Općeg sporazuma WTO-a o trgovini uslugama (GATS), produbljuju regionalnu suradnju i smanjuju rascjepkanost tržišta usluga u Africi, jačaju stvaranje i analizu podataka o trgovini uslugama te podupiru praćenje integracije usluga i učinka reformi na smanjenje troškova trgovine.

3. Stranke surađuju kako bi u skladu s postojećim međunarodnim sporazumima poboljšale trgovinu uslugama, uključujući kretanje fizičkih osoba u poslovne svrhe između Afrike i EU-a, pogotovo u sektorima koji su ključni za njihov gospodarski rast i razvoj, kao što su IKT, zdravstvo, financijske usluge, distribucija, turizam te građevinarstvo i povezane inženjerske usluge.

4. Stranke surađuju na jačanju kapaciteta za pružanje usluga povezanih s kulturnim i kreativnim industrijama.

Članak 23.

Promet

1. Stranke surađuju na uspostavi modernih, sigurnih, pouzdanih i održivih prometnih sustava kako bi se poboljšala povezanost unutar Afrike te između Afrike i EU-a.

2. Stranke poboljšavaju cjelokupno upravljanje prometnim sektorom te izrađuju i provode učinkovite propise koji omogućuju pošteno tržišno natjecanje unutar pojedinačnih i među različitim vrstama prijevoza. Nastoje smanjiti utjecaj vrsta prijevoza na okoliš tako da promiču čistu energiju poboljšanjem standarda za gorivo i primjenom energetski učinkovitih tehnologija.

3. Stranke potiču ulaganja u daljnji razvoj prometne infrastrukture i mreža (i to cestovnih, zračnih, vodnih, željezničkih), pri čemu posebnu pozornost pridaju infrastrukturi za povezivanje koja nedostaje i njezinu održavanju te uzimaju u obzir Program za razvoj infrastrukture u Africi. Poboljšavaju pristup ruralnih i udaljenih zajednica osnovnoj infrastrukturi kako bi se poboljšao njihov socioekonomski razvoj. Rade na jačanju održive lučke infrastrukture i objekata te istražuju mogućnost stvaranja zelenih luka.

4. Stranke surađuju u sektoru zrakoplovstva, među ostalim podupiranjem uspostave i jačanja jedinstvenog afričkog tržišta zračnog prijevoza. Potiču ulaganja, proširuju i produbljuju regulatornu suradnju te poboljšavaju sigurnost, zaštitu i nadzor zračnog prostora, uključujući sposobnost reagiranja na povezane prijetnje i rizike.

Članak 24.

Održiva energija

1. Stranke nastoje ubrzati pristup održivoj i cjenovno pristupačnoj energiji, razviti otpornu energetsku infrastrukturu, osobito u ruralnim područjima, te promicati razvoj obnovljive energije i energetsku učinkovitost. Promiču upotrebu najučinkovitijih energetskih tehnologija i tehnologija s niskim razinama emisija ugljika u svim sektorima, osobito u poljoprivredi, proizvodnji, ekstraktivnim industrijama i turizmu.

2. Stranke promiču energetsku sigurnost te uspostavljaju i jačaju djelotvornu međupovezanost energetskih mreža unutar Afrike te između Afrike i EU-a kako bi osigurale pouzdanu i cjenovno pristupačnu opskrbu energijom. Nastoje riješiti regulatorne, gospodarske, društvene i druge probleme povezane s razvojem strateških održivih energetskih koridora.

3. Stranke olakšavaju otvorena, transparentna, konkurentna i funkcionalna energetska tržišta donošenjem pravnih i regulatornih okvira kojima se potiču ulaganja u održivu energiju, skladištenje energije i energetsku učinkovitost. Postupno ukidaju subvencije za fosilna goriva koje su štetne za okoliš. Obvezuju se ojačati partnerstvo među privatnim sektorima iz Afrike i EU-a te uključenost njihovih javnih i privatnih sektora kako bi se povećala ulaganja u održivu proizvodnju energije, energetsku učinkovitost i pristup energiji. Mobiliziraju ulaganja u raznoliku i čistu kombinaciju izvora energije za proizvodnju električne energije, pri čemu se prednost daje obnovljivim izvorima. Podupiru provedbu relevantnih nacionalnih i regionalnih energetskih inicijativa u Africi, među ostalim doprinosom ostvarenju ciljeva Afričke inicijative za obnovljivu energiju.

4. Stranke promiču energetsku učinkovitost i štednju energije u svim fazama energetskog lanca, od proizvodnje do potrošnje. Suglasne su raditi na povećanju kapaciteta za proizvodnju i skladištenje održive energije te poboljšati infrastrukturu za prijenos i distribuciju promicanjem sigurnih, održivih, resursno učinkovitih i klimatski pametnih rješenja kojima se djelotvornije doprinosi iskorjenjivanju siromaštva.

5. Jačanjem kapaciteta i promicanjem partnerstava, veza i zajedničkih pothvata gospodarskih subjekata iz Afrike i EU-a stranke podupiru razvoj i prihvaćenost čistih, raznolikih, troškovno učinkovitih i održivih energetskih tehnologija s naglaskom na tehnologijama s niskim razinama emisija za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora te mjerama za energetsku učinkovitost i štednju energije. Promiču zajedničke mreže za istraživanja i inovacije u području obnovljive energije i energetske učinkovitosti.

6. Stranke podupiru sektorske reforme i razvoj odgovarajućih regulatornih okvira i okvira politika kako bi osigurale međupovezanost regija i suradnju u području energetike. Jačaju regionalne energetske saveze kao sredstvo za integraciju prekograničnih energetskih tržišta i trgovine energijom.

Članak 25.

IKT i digitalno gospodarstvo

1. Stranke povećavaju pristup otvorenom, cjenovno pristupačnom i sigurnom IKT-u, među ostalim podupiranjem privatnih i javnih ulaganja. Nastoje uspostaviti potrebne regulatorne institucije za licenciranje pružatelja usluga, promiču konkurentno ponašanje i osiguravaju pravedno postupanje prema potrošačima te zaštitu podataka i potrošača.

2. Stranke poboljšavaju pristup digitalnim tehnologijama i uslugama te uspostavljaju cjenovno pristupačnu digitalnu povezivost, među ostalim unutar povoljnog političkog i regulatornog okvira. Poboljšavaju poslovno okruženje i olakšavaju pristup financiranju i uslugama potpore poslovanju kako bi potaknule poduzetništvo koje se temelji na digitalizaciji i uvođenje digitalizacije u cilju povećanja učinkovitosti i djelotvornosti aktivnosti u svim gospodarskim sektorima te postizanja uključivoga gospodarskog rasta i preobrazbe.

3. Stranke surađuju na stvaranju poticajnog okruženja, osobito uspostavom i prilagodbom odgovarajućih pravnih i institucionalnih okvira, kako bi se oslobodio potencijal digitalnoga gospodarstva, uključujući e-trgovinu, za otvaranje novih radnih mjesta i gospodarski razvoj, pri čemu posebnu pozornost posvećuju ženama i mladima.

4. Stranke podupiru prelazak na gospodarstva utemeljena na znanju.

Članak 26.

Turizam

1. Stranke surađuju na stvaranju poticajnog okruženja za uravnotežen i održiv razvoj turizma kojim se potiče gospodarski razvoj i otvaranje novih radnih mjesta te promiče uključivanje okolišnih, kulturnih i socijalnih aspekata u taj proces, među ostalim rješavanjem specifičnih problema koji se odnose na turizam.

2. Stranke potiču ulaganja u promicanje i razvoj turističkih proizvoda, vodeći računa o konkurentnom položaju MMSP-ova. Jačaju veze između turističkog i drugih relevantnih gospodarskih sektora, kao što su poljoprivreda, šumarstvo, promet, plavo gospodarstvo, kulturne industrije i kulturna baština, kako bi se ostvarila maksimalna socioekonomska korist od turizma.

3. Stranke jačaju zaštitu i promicanje kulturne baštine i prirodnih resursa, pri čemu posebnu pozornost pridaju zaštiti okoliša te divlje faune i flore. Poštuju integritet i interese lokalnih zajednica i povećavaju njihovo sudjelovanje u procesu razvoja turizma, osobito seoskog turizma, turizma na razini zajednice i ekoturizma.

4. Stranke razvijaju inicijative kojima se promiče održivi turizam i poboljšavaju standardi usluga. Promiču osposobljavanje i razmjenu iskustava te dijele informacije i statističke podatke od zajedničkog interesa u turističkom sektoru.

Poglavlje 3.

Znanost, razvoj tehnologija, istraživanja i inovacije

Članak 27.

Znanost i razvoj tehnologija

Stranke jačaju suradnju u područjima znanosti i tehnologije na obostranu korist u cilju promicanja društvenog i gospodarskog razvoja, rješavanja globalnih društvenih izazova i poboljšanja regionalne konkurentnosti.

Članak 28.

Istraživanje i inovacije

1. Stranke su suglasne mobilizirati resurse kojima se potiču istraživačke i inovacijske aktivnosti usmjerene na potporu uključivom gospodarskom rastu i razvoju te prelasku na društva i gospodarstva koja se temelje na znanju.

2. Stranke potiču razvoj istraživačke infrastrukture i istraživačkih objekata. Potiču osnovna i primijenjena istraživanja, među ostalim u područjima inženjerstva i umjetne inteligencije, te otvoren pristup podacima kako bi se postigla obostrano korisna akademska izvrsnost. Promiču istraživanja koja se provode u okviru afričkih sveučilišta, instituta i istraživačkih centara te posvećuju posebnu pozornost izgradnji kapaciteta i prijenosu tehnologija, znanja i iskustva. Jačaju sudjelovanje u globalnim istraživanjima, razvoju i prijenosu tehnologija, inovacijama i stvaranju znanja.

3. Stranke promiču i podupiru inovativne programe mobilnosti i osposobljavanja za studente, akademsku zajednicu i istraživače te jačaju kapacitete visokih učilišta za djelotvorno umrežavanje u području istraživanja i inovacija. Potiču dijalog, razmjenu znanja i suradnju akademske zajednice, istraživača, inovatora i privatnog sektora kako bi se poboljšale produktivnost i konkurentnost te osnažili poduzetnički ekosustavi.

Članak 29.

Svemirska i geoprostorna tehnologija

1. Stranke nastoje iskoristiti potencijalne koristi znanosti o svemiru te svemirskih tehnologija, inovacija i aplikacija u pitanjima od zajedničkog interesa u području civilnih svemirskih aktivnosti, kao što su istraživanje svemira, aplikacije i usluge globalnih navigacijskih satelitskih sustava, razvoj satelitskih sustava proširivanja te promatranje Zemlje i znanost o Zemlji, posebno u pogledu upotrebe sustava ranog upozoravanja i nadzora. Surađuju na razvoju odgovornog i održivog svemirskog tržišta i industrije kojima se promiču i ispunjavaju njihove potrebe.

2. Stranke surađuju u provedbi aktivnosti kojima se iskorištavaju svemirske tehnologije i aplikacije u svrhu održivog razvoja i poboljšanja dobrobiti ljudi i koje su usmjerene na socioekonomske mogućnosti i poteškoće s kojima se susreće Afrika, pritom uzimajući u obzir Afričku svemirsku politiku i strategiju. Poboljšavaju pristup podacima, informacijama, uslugama i proizvodima dobivenima iz svemira.

GLAVA II.

Ljudski i društveni razvoj

Članak 30.

Stranke nastoje iskorijeniti sve oblike siromaštva do 2030., boriti se protiv nejednakosti, postići rodnu ravnopravnost te svima osigurati dostojanstven život i stvoriti uvjete za njihovo sudjelovanje u demokratskom životu i aktivan doprinos održivom gospodarskom rastu. Promiču socijalnu zaštitu kao sredstvo za iskorjenjivanje siromaštva i suzbijanje nejednakosti te stvaranje ciklusa koji sam sebe osnažuje u cilju uključivog, pravednog i održivog razvoja. Ulažu u ljudski kapital kao sastavni dio ljudskog i društvenog razvoja te kako bi se povećala zapošljivost mladih i potaknuli produktivnost i poduzetništvo.

Poglavlje 1.

Ljudski razvoj

Članak 31.

Obrazovanje

1. Stranke nastoje postići univerzalan, uključiv i pravedan pristup kvalitetnom obrazovanju na svim razinama, od predškolskog do visokog obrazovanja, te poboljšati stope upisa i zadržavanja. Poboljšavaju kvalitetu formalnog obrazovanja i neformalnog učenja, surađuju na razvoju kurikuluma te poboljšavaju infrastrukturu i opremu obrazovnih centara. Osobitu pozornost pridaju posebnim potrebama žena i djevojčica te najranjivijim i marginaliziranim skupinama, uključujući osobe s invaliditetom te osobe u hitnim situacijama i nestabilnom položaju.

2. Stranke promiču prošireno podučavanje i primjenu znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM) te umjetnosti za sve. Promiču upotrebu dostupnih i cjenovno pristupačnih digitalnih tehnologija te razvoj digitalnih vještina i pismenosti za sve.

3. Stranke nastoje povećati broj upisa i poboljšati kvalitetu na razini tercijarnog obrazovanja, tehničkog i strukovnog osposobljavanja te učenja kroz rad i obrazovanja odraslih, stvoriti kritičnu masu inovativnih kvalificiranih radnika i visoko obrazovanih osoba te djelotvorno odgovoriti na konkretne gospodarske potrebe.

4. Stranke surađuju kako bi promicale priznavanje i transparentnost kvalifikacija te poboljšale sustave osiguranja kvalitete i relevantnost. Povećavaju potporu posebnim inicijativama za olakšavanje mobilnosti studenata, zaposlenika, akademske zajednice i istraživača između Afrike i EU-a. Potiču partnerstva među ustanovama te promiču razvoj i prijenos znanja.

Članak 32.

Zdravstvo

1. Stranke nastoje postići univerzalno zdravstveno osiguranje i jednak pristup kvalitetnim osnovnim uslugama zdravstvene skrbi, među ostalim jačanjem nacionalnih zdravstvenih sustava i osnivanjem funkcionalnih modernih zdravstvenih ustanova.

2. Stranke surađuju kako bi iskorijenile smrtnost i pobolijevanje majki, djece i novorođenčadi koji se mogu spriječiti. Nastoje osigurati univerzalan pristup uslugama spolne i reproduktivne zdravstvene skrbi. Surađuju na rješavanju problema sve veće učestalosti i opterećenja nezaraznih bolesti.

3. Stranke surađuju kako bi suzbile zarazne bolesti i bolesti koje prenose vektori, uključujući zanemarene tropske bolesti. Surađuju u borbi protiv pandemija kao što su HIV/AIDS, tuberkuloza i malarija te u cilju znatnog smanjivanja stope smrtnih slučajeva povezanih s tim bolestima. Podupiru pristup sigurnim i cjenovno pristupačnim osnovnim lijekovima, cjepivima i dijagnostici, uključujući univerzalan pristup antiretrovirusnim lijekovima za osobe s HIV-om/AIDS-om.

4. Stranke jačaju kapacitete za pripravnost i odgovor na hitne situacije u svrhu otkrivanja, sprječavanja i reakcije na izbijanje bolesti i druge prijetnje zdravlju, kao što je antimikrobna otpornost, primjenom pristupa „jedno zdravlje". Suglasne su povećati potporu nacionalnim i regionalnim sustavima zdravstvene prevencije, nadzora i praćenja.

5. Stranke surađuju radi promicanja lokalnog znanja i reguliranja tradicionalne medicine u djelatnostima javnog zdravstva.

Članak 33.

Vodoopskrba, sanitarne usluge i stanovanje

1. Stranke nastoje osigurati da svi imaju pristup modernim prostorima za stanovanje koji su ugodni za život i imaju kvalitetne osnovne usluge.

2. Stranke promiču opći pristup cjenovno pristupačnom i pristojnom stanovanju u održivim ljudskim naseljima, a pri donošenju politika stanovanja uzimaju u obzir djelotvornost teritorijalnog planiranja i posjeda zemljišta te sustava upotrebe i upravljanja. Nastoje smanjiti udio ljudi koji žive u sirotinjskim naseljima te surađuju na unapređenju takvih sirotinjskih i neformalnih naselja.

3. Stranke promiču univerzalan pristup dostatnoj, sigurnoj, fizički dostupnoj i cjenovno pristupačnoj vodi za osobnu upotrebu i upotrebu u kućanstvu, među ostalim održivim i integriranim upravljanjem vodnim resursima i sustavima te učinkovitijom upotrebom i recikliranjem vode.

4. U svim područjima života stranke promiču opći fizički, cjenovno pristupačan i prihvatljiv pristup sanitarnim uslugama koje su sigurne, higijenske, pouzdane, društveno i kulturno prihvatljive te koje osiguravaju privatnost i jamče dostojanstvo.

5. Stranke povećavaju pristup održivim energetskim uslugama za sve i podupiru učinkovitost potrošnje energije u kućanstvima.

Članak 34.

Sigurnost opskrbe hranom i bolja prehrana

1. Stranke poboljšavaju pristup sigurnoj i hranjivoj hrani kako bi se postigao cilj nulte stope gladi te iskorijenile glad i druge vrste nestašice hrane. Podupiru uspostavu odgovarajućih sustava opskrbe hranom i skladištenja hrane.

2. Stranke se bore protiv svih oblika pothranjenosti, među ostalim poboljšanjem proizvodnje i distribucije hrane te higijenskih i okolišnih uvjeta. Podupiru održivu poljoprivrednu proizvodnju i produktivnost, među ostalim na razini malog ribolova, kako bi se iskoristio njegov puni potencijal kao ključnog izvora za sigurnost opskrbe hranom i prehrane, među ostalim poboljšanjem pristupa financiranju za male proizvođače i razvojem infrastrukture za navodnjavanje, skladištenje i prijevoz u cilju olakšavanja pristupa tržištu i osiguravanja sigurnosti i kvalitete prehrambenih proizvoda.

3. Stranke nastoje poboljšati otpornost najranjivijeg stanovništva na šokove povezane s hranom jačanjem mreža socijalne zaštite. Poboljšavaju koordinaciju razvojnih i humanitarnih aktivnosti radi boljeg predviđanja, sprječavanja i pripravnosti za glad i druge vrste prehrambenih kriza te osiguravanja pravodobnog djelovanja kako bi se hrana stavila na raspolaganje na lokalnoj razini.

Poglavlje 2.

Nejednakost i socijalna kohezija

Članak 35.

Nejednakost i socijalna zaštita

1. Stranke promiču razvoj i provedbu politika i sustavâ socijalne zaštite i sigurnosti kako bi se iskorijenilo siromaštvo, suzbijale nejednakosti i poboljšala socijalna kohezija.

2. Stranke podupiru transformativnu ulogu politika i sustavâ socijalne zaštite, kojima se potiče jednakost, promiču socijalna uključenost i dijalog sa socijalnim partnerima te jača uključiv, pravedan i održiv gospodarski rast. Nastoje postupno izgraditi univerzalne sustave socijalne zaštite u nacionalnom vlasništvu, među ostalim utvrđivanjem minimalnih razina socijalne zaštite i s posebnim naglaskom na osobama u ranjivom položaju.

3. Stranke surađuju kako bi poduprle postizanje i održavanje rasta prihoda najsiromašnijih 40 % stanovništva po stopi višoj od nacionalnog prosjeka.

4. Stranke nastoje osigurati da sve osobe koje rade u formalnom sektoru imaju socijalno osiguranje. Isto tako nastoje povećati broj ljudi u neformalnom sektoru i ruralnom gospodarstvu koji imaju pristup socijalnom osiguranju u cilju postupnog postizanja univerzalnosti.

5. Stranke razvijaju inicijative kojima se podupire prelazak s neformalnog na formalno gospodarstvo, uključujući pristup kreditima i mikrofinanciranju te pojačane mjere socijalne zaštite.

6. Stranke promiču i olakšavaju dijalog među organizacijama poslodavaca i radnika u formalnom i neformalnom gospodarstvu te organizacijama civilnog društva, među ostalim izgradnjom kapaciteta.

Članak 36.

Dostojanstven rad

1. Stranke podupiru razvoj i provedbu makroekonomskih i socijalnih politika te politika zapošljavanja koje su usmjerene na ostvarenje potpune i produktivne zaposlenosti i otvaranje dostojanstvenih radnih mjesta za sve, osobito za mlade i žene te ranjive osobe i skupine.

2. Stranke razvijaju i održavaju uključiva i funkcionalna tržišta rada te donose mjere za rješavanje problema povezanih s neformalnim gospodarstvom i sprječavanje nepoštenih radnih praksi.

3. Stranke podupiru mjere kojima se osiguravaju jednake mogućnosti zapošljavanja i jednaka naknada za rad jednake vrijednosti te jamči primjeren plaćeni roditeljski dopust u javnom i privatnom sektoru. Donose mjere za sprječavanje i zaštitu od svih oblika diskriminacije na radnom mjestu, osiguravaju poštovanje temeljnih prava na radnom mjestu te poboljšavaju zdravstvene i sigurnosne uvjete radnika.

4. Stranke nastoje iskorijeniti dječji rad, a prvenstveno njegove najgore oblike.

Članak 37.

Osobe s invaliditetom

1. Stranke promiču, štite i osiguravaju potpuno i ravnopravno ostvarenje svih ljudskih prava svih osoba s invaliditetom u skladu s djelotvornom provedbom Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

2. Stranke poduzimaju mjere kako bi osigurale potpunu uključenost osoba s invaliditetom u društvo i njihovo sudjelovanje u svim sferama javnog i privatnog života, uključujući demokratska i politička pitanja te procese donošenja odluka. Nastoje spriječiti, suzbiti i ukloniti sve štetne prakse i oblike iskorištavanja, zlostavljanja i diskriminacije osoba s invaliditetom ili nasilja nad njima te štite rodbinu, njegovatelje ili posrednike od diskriminacije na temelju njihove povezanosti s osobama s invaliditetom.

3. Stranke promiču jednak i neometan pristup socijalnim uslugama, prijevozu i drugoj fizičkoj infrastrukturi te rekreacijskim i kulturnim aktivnostima za osobe s invaliditetom i podupiru alternativne načine komunikacije prema potrebi kako bi se omogućila njihova potpuna uključenost u društvo.

4. Stranke promiču jednak pristup tržištima rada te zabranjuju svaku diskriminaciju na temelju invaliditeta u odnosu na sve oblike i uvjete zapošljavanja. Podupiru zapošljavanje osoba s invaliditetom u javnom i privatnom sektoru donošenjem ciljanih politika i poticajnih mjera, među ostalim u području samozapošljavanja i poduzetništva.

Članak 38.

Kultura, sport i međuljudski kontakti

1. Stranke podupiru ulogu kulture kao pokretača održivoga gospodarskog razvoja. Stvaraju poticajno okruženje za kulturne inovacije, raznolikost i razvoj te stvaranje, zaštitu, proizvodnju i distribuciju kulturnih djela. Potiču upotrebu novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija za promicanje svoje kulture.

2. Stranke jačaju zaštitu i promicanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine te raznolikosti kulturnih izričaja u cilju jačanja uzajamnog razumijevanja i poticanja uravnoteženih kulturnih razmjena.

3. Stranke nastoje promicati mobilnost kulturnih djelatnika i optjecaj umjetnina te provoditi zajedničke inicijative u različitim kulturnim i kreativnim sektorima. Potiču međukulturne razmjene i dijalog među organizacijama mladih i civilnim društvom iz Afrike i EU-a.

4. Stranke podupiru razvoj kreativnih industrija. Rade na donošenju mjera potpore u svrhu poticanja umjetničkog stvaralaštva i olakšavanja razmjene umjetničkog izražavanja.

5. Stranke promiču sport kao pokretač održivog razvoja, socijalne uključenosti, nediskriminacije i unapređenja ljudskih prava. Nastoje razviti odgovarajuće objekte i poticati sudjelovanje ljudi u sportskim i drugim aktivnostima tjelesnog odgoja. Podupiru i sport kao sredstvo za međukulturni dijalog i suradnju među narodima, sprečavanje sukoba i nasilja te pomirenje nakon sukoba.

Poglavlje 3.

Stanovništvo i razvoj

Članak 39.

Demografija

1. Stranke prepoznaju potrebu za upravljanjem mogućnostima i poteškoćama povezanima s demografskim promjenama kako bi bolje ostvarile težnje i nade budućih naraštaja iz Afrike i EU-a.

2. Stranke osiguravaju sustavno prikupljanje, analizu, pohranu i širenje statističkih podataka i podataka o stanovništvu u skladu s etičkim standardima i standardima povjerljivosti i privatnosti, a te podatke i trendove uzimaju u obzir pri izradi svojih razvojnih planova.

3. Stranke osnažuju mlade i žene i ulažu u njih, prepoznajući njihovu ključnu ulogu u demografskim procesima. Promiču ljudska prava žena i mladih te im pružaju potrebno obrazovanje i vještine. Mobiliziraju ulaganja i nastoje osloboditi gospodarske mogućnosti kako bi se iskoristio potencijal velikog broja mladih.

Članak 40.

Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena

1. Stranke jačaju suradnju u cilju poboljšanja i širenja ravnopravnog sudjelovanja i mogućnosti za sve u svim područjima političkog, gospodarskog, društvenog i kulturnog života. Osiguravaju sustavno uključivanje rodne perspektive u sve politike i programe.

2. Stranke zajednički promiču ljudski i društveni razvoj žena i djevojčica. Nastoje ukloniti sve prepreke u zdravstvu i obrazovanju kako bi se uklonile razlike između spolova. Rade na omogućivanju univerzalnog i jednakog pristupa formalnom obrazovanju i strukovnom osposobljavanju kako bi se ostvario puni potencijal žena i djevojčica te pomoglo u ostvarivanju njihovih težnji. Osiguravaju rodnu osjetljivost materijala za učenje i metoda podučavanja te potiču žene i djevojčice na pohađanje studija u području STEM-a.

3. Stranke ženama olakšavaju jednak pristup gospodarskim mogućnostima, zapošljavanju te kreditnim i financijskim uslugama, kao i upravljanje zemljištem i drugom produktivnom imovinom te njihovu upotrebu. Podupiru poduzetnice, uklanjaju rodne razlike u plaćama te uklanjaju diskriminirajuće propise i prakse. Poduzimaju djelotvorne mjere za utvrđivanje i djelovanje protiv seksizma te za rješavanje temeljnih uzroka rodne diskriminacije, kao što su negativne društvene norme i rodni stereotipi, među ostalim u masovnim medijima.

4. Stranke osnažuju glasove djevojčica i žena te podupiru njihovo sudjelovanje u političkom životu primjenom mjera za postizanje rodne ravnopravnosti u izbornim, političkim i upravljačkim procesima te na visokim položajima u vladi, uključujući ustavna tijela i poduzeća u državnom vlasništvu, te promiču njihovu aktivnu ulogu u izgradnji mira i pomirenju.

5. Stranke donose i provode zakonodavstvo kojim se žene i djevojčice štite od svih oblika nasilja, uključujući seksualno i rodno uvjetovano nasilje, seksualno iskorištavanje i zlostavljanje te trgovinu ljudima.

6. Stranke se obvezuju na potpunu i djelotvornu provedbu Pekinške deklaracije i platforme za djelovanje, Programa djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju te ishodâ konferencija posvećenih njihovu preispitivanju. Dodatno naglašavaju potrebu za univerzalnim pristupom kvalitetnim i cjenovno pristupačnim sveobuhvatnim informacijama i obrazovanju o spolnom i reproduktivnom zdravlju, uzimajući u obzir međunarodne tehničke smjernice UNESCO-a o spolnom odgoju te potrebu za pružanjem relevantnih usluga zdravstvene skrbi. Promiču i potiču ratifikaciju i djelotvornu provedbu Protokola o pravima žena u Africi uz Afričku povelju o ljudskim pravima i pravima narodâ, sastavljenog u Banjulu 26. lipnja 1981. („Protokol iz Maputa”), te podupiru djelotvornu provedbu Akcijskog plana iz Maputa za razdoblje 2016.–2030. ovisno o tome što je primjenjivo.

Članak 41.

Mladi

1. Stranke podupiru poduzetništvo mladih i obvezuju se osigurati dostojanstvena radna mjesta za mlade, među ostalim podupiranjem mladih u stjecanju vještina relevantnih za tržište rada u okviru obrazovanja, tehničkog i strukovnog osposobljavanja te poboljšanjem pristupa digitalnim tehnologijama, i olakšati im pristup zemljištu i kreditima. Uspostavljaju službe za zapošljavanje usmjerene na mlade kako bi ih se povezalo s mogućnostima zapošljavanja.

2. Stranke surađuju kako bi osnažile mlade i rade na otvaranju prostora za njihovo aktivno uključivanje u postupke donošenja odluka i sudjelovanje u demokratskom i političkom životu te u izgradnji mira i pomirenju. Promiču politike i programe za marginalizirane mlade, uključujući programe za zastupanje interesa mladih, kako bi im ponudile prilike i motivaciju za reintegraciju u društvo.

3. Stranke podupiru inicijative čiji je cilj osiguravanje pristupa kvalitetnim osnovnim uslugama za svu djecu, sprječavanje novačenja i iskorištavanja djece u sukobima te zaustavljanje svih oblika nasilja i štetnih praksi koje uključuju djecu, uključujući brak s djetetom te rane i prisilne brakove, dječji rad, zlostavljanje djece i tjelesno kažnjavanje, posebno vodeći računa o djeci u ranjivom položaju.

Članak 42.

Održiva urbanizacija i ruralni razvoj

1. Stranke jačaju potencijal gradova kao središta održivog i uključivog rasta i inovacija.

2. Stranke promiču održivo planiranje upotrebe zemljišta i pravedno upravljanje tržištima zemljišta, pri čemu posebnu pozornost posvećuju transparentnom i reguliranom stjecanju zemljišta i vlasničkim pravima. Promiču i održivu mobilnost u gradovima te pametne i sigurne gradove u kojima se iskorištavaju mogućnosti digitalizacije i tehnologija. Integriraju rješenja za održivu proizvodnju energije i energetsku učinkovitost, potiču produktivnu upotrebu energije, poboljšavaju gospodarenje otpadom i poduzimaju mjere za uklanjanje svih oblika onečišćenja. Poboljšavaju rješenja za mobilnost u gradovima i osiguravaju da je pružanje usluga i infrastrukture oblikovano na način da je pogodno za klimu i okoliš te da se resursi učinkovito koriste. Nastoje ojačati otpornost gradova na šokove i iskoristiti prilike za uspostavu gospodarstva otpornog na klimatske promjene s niskim razinama emisija.

3. Stranke promiču uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih gospodarstava i zajednica, s posebnim naglaskom na zapošljavanju i stvaranju prihoda. Ubrzavaju ruralnu diversifikaciju dodavanjem vrijednosti lokalnim proizvodima te iskorištavanjem prirodnih i kulturnih resursa. Promiču uključive, uravnotežene i integrirane teritorijalne i urbane politike te koordinaciju na više razina vlasti, pri čemu se aktivno angažiraju lokalna tijela i zajednice te uspostavljaju čvršće veze između ruralnih i urbanih područja.

GLAVA III.

Okoliš, upravljanje prirodnim resursima i klimatske promjene

Članak 43.

Stranke ambiciozno rade na ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi njima, zaštiti i poboljšanju kvalitete okoliša te održivom upravljanju prirodnim resursima kako bi se zaustavile klimatske promjene i uništavanje okoliša i poništio njihov utjecaj te ostvario održivi razvoj. Donose posebne mjere za smanjenje i sprječavanje gubitka bioraznolikosti, održavanje i obnovu ekosustavâ, zaštitu divlje faune i flore i borbu protiv nezakonite trgovine njima, promicanje održivog upravljanja vodama, zemljištem i drugim prirodnim resursima, jačanje upravljanja oceanima, suzbijanje svih oblika onečišćenja, promicanje dobroga gospodarenja otpadom te izgradnju otpornosti na prirodne katastrofe. Surađuju kako bi spriječile da utjecaj klimatskih promjena i uništavanje okoliša i dalje uzrokuju porast prijetnji s ozbiljnim posljedicama za mir i sigurnost. Ubrzavaju prelazak na zelenije razvojne putove u ključnim gospodarskim sektorima, promiču kružna gospodarstva i učinkovitost resursa te podupiru čiste i održive izvore energije i tehnologije s niskim razinama emisija ugljika, čime osiguravaju usklađenost gospodarskog rasta s prelaskom na niske razine emisija i okolišnu održivost. Nastoje stvoriti djelotvorne saveze na međunarodnoj razini u cilju unapređenja globalnog djelovanja. Izgrađuju kapacitete za provedbu multilateralnih sporazuma o zaštiti okoliša koje su potpisale te uključuju okolišnu održivost, ciljeve povezane s klimatskim promjenama i postizanje ekološki održivog rasta u nacionalne i lokalne politike, planove i ulaganja. Promiču konstruktivno sudjelovanje lokalnih vlasti, civilnog društva i privatnog sektora te poštovanje prava svih, uključujući lokalne zajednice i autohtone narode, kako je utvrđeno u Deklaraciji UN-a o pravima autohtonih naroda.

Poglavlje 1.

Okolišna održivost i upravljanje prirodnim resursima

Članak 44.

Bioraznolikost i ekosustavi

1. Stranke surađuju u cilju osiguravanja očuvanja, zaštite i obnove bioraznolikosti i ekosustavâ kako bi bitne gospodarske, društvene i kulturne usluge koje oni pružaju i dalje podupirale dobrobit ljudi i gospodarski rast. Izrađuju i provode nacionalne strategije i akcijske planove za bioraznolikost u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti i njezinim protokolima.

2. Stranke donose zakone i integrirane strategije za uključivanje pitanja bioraznolikosti u sve relevantne sektore. Podupiru inovativne opcije, kao što su prirodna rješenja ili agroekologija, te vrednovanje usluga ekosustavâ kako bi maksimalno povećale uključivanje bioraznolikosti u politike.

3. Stranke primjenjuju uključiv pristup rješavanju problema ključnih pokretača gubitka staništa, kao što su prenamjena zemljišta, širenje samoopskrbne poljoprivrede te razvoj komercijalne poljoprivrede, urbanih područja i energetske infrastrukture. Poduzimaju mjere za kontrolu iskorištavanja šuma, krčenja zemljišta za usjeve, požara, ispaše životinja i invazivnih vrsta. Štite, čuvaju i promiču održivu upotrebu i sanaciju šuma, šumskih područja, pašnjaka, močvarnih područja i drugih područja s vegetacijskim pokrovom. Održavaju i poboljšavaju raznolikost vrsta i genetsku raznolikost kopnene, slatkovodne i morske faune i flore.

4. Radi očuvanja bioraznolikosti stranke jačaju rad na uspostavi zaštićenih područja te djelotvornom upravljanju i poboljšanju gospodarenja tim područjima.

5. Stranke povećavaju uključenost lokalnih zajednica i autohtonih naroda, kako je utvrđeno u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda, u očuvanje ekosustava, među ostalim promicanjem okolišno prihvatljivog i održivog turizma, otvaranjem radnih mjesta i stvaranjem drugih gospodarskih prilika.

Članak 45.

Kružno gospodarstvo

1. Stranke sprječavaju ili smanjuju stvaranje otpada na izvoru. Poboljšavaju mogućnost ponovne upotrebe i recikliranja proizvoda te učinkovitost u iskorištavanju resursa kako bi se proizvodnja i potrošnja prilagodile postizanju kružnoga gospodarstva, među ostalim odgovarajućim uslugama prikupljanja i razvrstavanja otpada te ekološki prihvatljivim inicijativama i postrojenjima za recikliranje. Obvezuju se donijeti politike o kružnom gospodarstvu radi zaštite okoliša i ljudskog zdravlja, povećanja energetske učinkovitosti proizvoda i njihove učinkovitosti u iskorištavanju resursa te širenja izbora za potrošače i poboljšanja gospodarenja otpadom.

2. Stranke uspostavljaju potrebne domaće regulatorne okvire i provedbene mehanizme za ekološki prihvatljivo upravljanje kemikalijama i gospodarenje otpadom te za provedbu odgovarajućih multilateralnih sporazuma. Poduzimaju potrebne mjere za suzbijanje odlaganja opasnog otpada, među ostalim radioaktivnog materijala, kemijskog i organskog otpada, i nezakonite trgovine tim otpadom u skladu s odredbama Baselske konvencije o nadzoru prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju, sastavljene u Baselu 22. ožujka 1989., te uzimajući u obzir odredbe Konvencije iz Bamaka o zabrani uvoza u Afriku te nadzoru prekograničnog prometa i gospodarenju opasnim otpadom u Africi, sastavljene u Bamaku 30. siječnja 1991. Sprječavaju ili smanjuju opasne tvari u ciklusima materijala te upravljaju kemikalijama u proizvodima u njihovu cijelom životnom ciklusu. Podupiru informirano donošenje odluka o odgovarajućim mjerama za zaštitu okoliša i ljudskog zdravlja, među ostalim za zaštitu od onečišćenja koje proizlazi iz neprimjerenoga gospodarenja otpadom i sanaciju povezane štete u okolišu.

3. Stranke djelotvorno rade na suzbijanju svih oblika onečišćenja. Poduzimaju mjere usmjerene na otkrivanje i sprječavanje onečišćenja i izvještavanje o njemu. Intenzivnije rade na sprječavanju onečišćenja plastikom i uklanjanju plastike i mikroplastike iz okoliša. Istražuju mogućnosti za jačanje suradnje u suzbijanju onečišćenja zraka. Ukazuju na rizike onečišćenja za javno zdravlje i okoliš te višestruke koristi poboljšane kvalitete zraka, među ostalim u okviru kampanja za informiranje javnosti.

Članak 46.

Upravljanje oceanima

1. Stranke jačaju upravljanje oceanima u skladu s Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravu mora (UNCLOS) kako bi osigurale sigurne i čiste oceane kojima se održivo upravlja, čime se smanjuje pritisak na oceane i mora, promiče održivi razvoj plavoga gospodarstva i poboljšava znanje o oceanima.

2. Stranke osiguravaju očuvanje te održivo upravljanje i iskorištavanje živih morskih resursa na bilateralnoj, regionalnoj i multilateralnoj razini, posebno u kontekstu sporazumâ o partnerstvu u održivom ribarstvu i regionalnih organizacija za upravljanje ribarstvom.

3. Stranke provode ili donose inicijative za suzbijanje nezakonitog, neprijavljenog i nereguliranog (NNN) ribolova, a prema potrebi provode politike i mjere za isključivanje proizvoda NNN ribolova iz trgovinskih tokova. Promiču i djelotvorno provode i izvršavaju mjere praćenja, kontrole i nadzora, kao što su programi promatrača, sustavi za praćenje plovila, povlastice i odobrenja za ribolov, evidentiranje ulova i izvješćivanje o ulovu, kontrola prekrcaja, inspekcijski pregledi i nadzor države luke te povezane mjere za osiguravanje usklađenosti, što uključuje sankcije iz domaćih propisa usmjerene na očuvanje ribljih stokova i sprječavanje prelova.

4. Stranke su suglasne poduzeti potrebne korake kako bi zabranile određene oblike subvencija za ribarstvo koje doprinose prekomjernom kapacitetu i prelovu, ukinuti subvencije koje doprinose NNN ribolovu te se suzdržati od uvođenja takvih novih subvencija, vodeći računa o tome da bi primjereno i djelotvorno posebno i različito postupanje prema afričkim zemljama u razvoju i najmanje razvijenim zemljama trebalo biti sastavni dio pregovora o subvencijama za ribarstvo u okviru WTO-a.

5. Stranke smanjuju pritisak na oceane zaštitom, očuvanjem i obnovom obalnih i morskih ekosustava, vrednovanjem morskog i obalnog prirodnog kapitala te sprječavanjem onečišćenja mora, što uključuje izlijevanja nafte, uništavanje morskog dna te onečišćenje bukom i morskim otpadom, uključujući plastiku i mikroplastiku iz kopnenih i morskih izvora. Podupiru i nastoje ostvariti regulaciju smanjenja emisija stakleničkih plinova s brodova te aktivno podupiru hitnu provedbu početne Strategije Međunarodne pomorske organizacije za smanjenje emisija stakleničkih plinova s brodova. Proširuju aktivnosti čišćenja oceana i obala, pri čemu posebnu pozornost pridaju akumulacijskim zonama u oceanskim vrtlozima.

6. Stranke poduzimaju mjere povezane s oceanima koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi njima.

7. Stranke razvijaju mjere povezane s očuvanjem i održivom upotrebom morske bioraznolikosti na temelju najboljih dostupnih znanstvenih informacija.

8. Stranke su svjesne opće zabrinutosti u pogledu utjecaja rudarenja morskog dna na morski okoliš i njegovu bioraznolikost. Upotrebljavaju najbolje dostupno stručno znanje, primjenjuju načelo opreznosti i pristup koji se temelji na ekosustavima, promiču istraživanje, a u područjima od zajedničkog interesa razmjenjuju najbolje primjere iz prakse povezane s mineralnim resursima s morskog dna kako bi osigurale ekološki prihvatljivo upravljanje aktivnostima za zaštitu i očuvanje morskog okoliša i njegove bioraznolikosti.

Članak 47.

Upravljanje zemljištem i degradacija zemljišta

1. Stranke surađuju kako bi spriječile degradaciju zemljišta i izradile dugoročne integrirane strategije za očuvanje zemljišta i održivo upravljanje zemljištima.

2. Stranke promiču integrirane pristupe i donose mjere za očuvanje i poboljšanje tla. Bore se protiv erozije i degradacije tla te pogoršanja njegovih fizikalnih, kemijskih i bioloških svojstava. Rade na suzbijanju onečišćenja, posebno onog koji uzrokuju poljoprivredne djelatnosti, uključujući akvakulturu i uzgoj životinja. Osiguravaju održiva i pravedna zemljišna prava i zemljoposjedništvo te održivo upravljanje zemljišnim, vodnim i šumskim resursima i stvaraju održive gospodarske prilike za ruralno stanovništvo. Osiguravaju da nijedan oblik nepoljoprivredne upotrebe zemljišta, uključujući no ne ograničavajući se na javne radove, rudarenje i zbrinjavanje otpada, ne dovede do erozije, onečišćenja ili nekog drugog oblika degradacije zemljišta.

3. Stranke poduzimaju mjere za djelotvorno planiranje upotrebe zemljišta i povezanu infrastrukturu kojima se jača otpornost u zemljama podložnima opasnostima te istodobno poboljšavaju kapaciteti za odgovor na katastrofe. Planiraju i provode mjere za ublažavanje i sanaciju na temelju najboljih primjera iz prakse, znanstvenih saznanja te lokalnog znanja i iskustva u područjima na koje utječe degradacija zemljišta.

Članak 48.

Šume

1. Stranke promiču održivo gospodarenje šumama i upotrebu šumskih resursa. Zaustavljaju krčenje i propadanje šuma te suzbijaju nezakonitu sječu i s njome povezanu trgovinu.

2. Stranke podupiru inicijative za obnovu šumskog krajolika kako bi se poništio utjecaj krčenja šuma, uspostavili šumski rezervati, obnovili degradirani šumski krajolici, prema potrebi proveli programi pošumljavanja te ograničila ispaša u šumama na sezone i intenzitete koji će omogućiti obnovu šuma.

3. Stranke promiču održive lance vrijednosti za poljoprivredne i šumske proizvode, pri čemu prednost daju otvaranju radnih mjesta i stvaranju drugih gospodarskih prilika za očuvanje ekosustavâ.

4. Stranke podupiru provedbu Akcijskog plana EU-a za provedbu zakona, upravljanje i trgovinu u području šuma (FLEGT), među ostalim sklapanjem i provedbom dobrovoljnih sporazuma o partnerstvu. Jačaju povezanost i pozitivne interakcije na razini zemlje između Akcijskog plana FLEGT i Varšavskog okvira za smanjenje emisija povezanih s krčenjem i degradacijom šuma (REDD+).

5. Stranke jačaju uključenost lokalnih vlasti i zajednica u zaštitu šuma. Informiraju javnost o krčenju šuma na svim razinama i potiču potrošnju resursno i energetski učinkovitih proizvoda iz šuma kojima se gospodari na održiv način. Promiču i podupiru upotrebu alternativnog i održivoga goriva za kuhanje među lokalnim stanovništvom.

Članak 49.

Divlja fauna i flora

1. Stranke podupiru *in situ* očuvanje krajolika Afrike ključnih za očuvanje bioraznolikosti, posebno prekograničnih zaštićenih područja koja su staništa važnih vrsta divlje faune i flore i koja osiguravaju odgovarajuću povezanost kako bi se omogućila migracija divlje faune i flore i prilagodba niza vrsta klimatskim promjenama. Jačaju i agencije nadležne za zaštićena područja i promiču uključenost ruralnih zajednica u održivo upravljanje divljom faunom i florom i šumskim područjima.

2. Stranke se obvezuju suzbijati nezakonitu trgovinu divljom faunom i florom podupiranjem izrade i provedbe politika i zakona na temelju kojih se ta trgovina smatra teškim kaznenim djelom, jačanjem mjera za suzbijanje krivolova i poboljšanjem praćenja izvršavanja zakonodavstva te promicanjem međunarodne koordinacije u kontekstu Međunarodnog konzorcija za borbu protiv kriminala povezanog s divljom faunom i florom, uključujući Konvenciju o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES), sastavljenu u Washingtonu 3. ožujka 1973., i ostale primjenjive međunarodne okvire. Obvezuju se informirati javnost obrazovanjem potrošača i utjecanjem na potrošače, uništavanjem zaliha te promicanjem vidljivih diplomatskih aktivnosti i zagovaranja.

3. Stranke podupiru rad na promicanju održive potrošnje mesa divljači i istodobnom razvoju cjenovno pristupačnih alternativnih izvora bjelančevina i održivog načina života.

Članak 50.

Upravljanje vodama i slatkim vodama

1. Stranke upravljaju svojim vodnim resursima na održiv način kako bi ih održale na visokim razinama u smislu količine i kvalitete. Promiču integrirano upravljanje vodnim resursima i provode politike za planiranje, očuvanje, upotrebu i razvoj podzemnih i površinskih voda i upravljanje njima te za prikupljanje i upotrebu kišnice. Štite i obnavljaju izvore vode i vodne ekosustave, sprječavaju onečišćenje voda, prikupljaju i pročišćavaju otpadne vode te omogućuju ekološki prihvatljiv urbani razvoj. Optimiziraju doprinos vodnog sektora radi ublažavanja klimatskih promjena i prilagodbe njima.

2. Stranke promiču suradnju u upravljanju prekograničnim vodnim resursima u cilju postizanja održivosti slatkih voda, sprječavanja degradacije zemljišta i dezertifikacije, izgradnje otpornosti na opasnosti povezane s vodom, na primjer poplave, suše i onečišćenje, među ostalim upotrebom sustava za prikupljanje i skladištenje vode, te sprječavanja rizika od sukoba.

3. Stranke podupiru održivo upravljanje vodama i dobro gospodarenje vodama na svim razinama. Jačaju dijalog i potiču partnerstva među javnim tijelima, privatnim sektorom i civilnim društvom.

4. Stranke promiču održivo iskorištavanje slatkovodnog ribarstva i upravljanje njime u cilju održavanja zdravlja ribljih stokova i smanjenja svih negativnih utjecaja na prirodni okoliš. Suzbijaju NNN ribolov kojim se krši domaće zakonodavstvo. Jačaju kapacitete, promiču regionalnu suradnju i donose mjere za poboljšanje upravljanja i gospodarenja slatkovodnim ribarstvom na nacionalnoj i regionalnoj razini. Uključuju ublažavanje klimatskih promjena i prilagodbu njima u odredbe o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi, promiču obnovu i očuvanje vodnih ekosustava i njihove bioraznolikosti te suzbijaju sve oblike onečišćenja jezera i rijeka.

Poglavlje 2.

Klimatske promjene i prirodne katastrofe

Članak 51.

Djelovanje u području klime

1. Stranke nastoje ostvariti ciljeve i voditi se načelima Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime. Provode sveobuhvatne i uključive domaće klimatske politike i programe kako bi ubrzale provedbu Pariškog sporazuma.

2. Stranke oblikuju, priopćavaju i održavaju uzastopne i ambiciozne nacionalno utvrđene doprinose, prema potrebi izrađuju i provode ambiciozne nacionalne planove prilagodbe, oblikuju dugoročne vizije za razvoj s niskim razinama emisija otporan na klimatske promjene te ulažu u kapacitete za ublažavanje klimatskih promjena i prilagodbu njima. Razvijaju sustave za praćenje, izvješćivanje i verifikaciju te evaluacijske sustave kako bi pratile napredak djelovanja u području klime.

3. Stranke izrađuju dugoročne strategije za smanjenje emisija iz prometnog sektora (cestovni, zračni i pomorski promet). Promiču pametnu mobilnost u gradovima i potiču provedbu pristupa politici i pozitivnih poticaja za smanjenje emisija iz neodrživog upravljanja zemljištem, krčenja šuma i propadanja šuma. Sudjeluju u promicanju obnovljive energije i energetske učinkovitosti te potiču zemlje da se uključe u energetsku tranziciju. Postupno ukidaju neučinkovite subvencije za fosilna goriva kojima se potiče rasipna potrošnja te smanjuju moguće negativne utjecaje na njihov razvoj na način kojim se štite siromašni i zahvaćene zajednice. Jačaju međunarodnu suradnju kako bi očuvale i prema potrebi poboljšale ponore i spremnike stakleničkih plinova.

4. Stranke promiču ambiciozno postupno smanjenje upotrebe fluorougljikovodika u skladu s Montrealskim protokolom o tvarima koje oštećuju ozonski sloj, sastavljenim u Montrealu 16. rujna 1987., suradnjom na podupiranju ratifikacije Kigalijske izmjene tog protokola te rade na osiguravanju njezine brze provedbe radi postizanja ambicioznoga globalnog postupnog smanjenja proizvodnje i potrošnje fluorougljikovodika.

5. Stranke prepoznaju prijetnju koju klimatske promjene i uništavanje okoliša predstavljaju za mir i sigurnost, posebno u slučaju nestabilnih stanja i u najugroženijim zemljama, te djeluju u tom pogledu. Djeluju i surađuju u jačanju mjera za prilagodbu i otpornost kako bi osigurale sprječavanje sukoba primjenom sustavâ ranog upozoravanja, pri čemu uzimaju u obzir prijetnje sigurnosti povezane sa štetnim učincima klimatskih promjena i čimbenicima rizika za okoliš, te jačaju vezu između ranog upozoravanja i ranog djelovanja u svim područjima politike, među ostalim procjenama rizika i učinka.

6. Stranke nastoje svojim domaćim i međunarodnim djelovanjem spriječiti, smanjiti i otkloniti gubitke i štetu povezane sa štetnim učincima klimatskih promjena, uključujući ekstremne vremenske uvjete te spore i postupne meteorološke pojave, te u tom kontekstu uviđaju važnu ulogu održivog razvoja u smanjenju rizika od gubitaka i štete.

7. Stranke poduzimaju mjere za usklađivanje financijskih tokova s planovima za postizanje niske razine emisija stakleničkih plinova i razvoj otporan na klimatske promjene.

8. Stranke nastoje povećati znanje i kapacitete u pogledu opcija i instrumenata politike te najboljih primjera iz prakse za poboljšanje učinkovitosti resursa u cijelom životnom ciklusu prirodnih resursa i proizvoda. Surađuju na jačanju znanstvenih, tehničkih, kadrovskih i institucionalnih kapaciteta za djelovanje u području klime te upravljanje okolišem i njegovo praćenje na svim relevantnim razinama, pri čemu posebnu pozornost pridaju najugroženijim zemljama. Promiču upotrebu svemirskih tehnologija i informacijskih sustava.

9. Stranke jačaju koordinaciju na svim razinama upravljanja kako bi potaknule lokalna tijela i omogućila im da preuzimaju i ispunjavaju ambiciozne klimatske i energetske obveze. Promiču sinergije među javnom upravom, organizacijama civilnog društva i privatnim poduzećima te potiču sudjelovanje privatnog sektora u postizanju gospodarstva s niskim razinama emisija stakleničkih plinova otpornog na klimatske promjene, među ostalim zajedničkim istraživanjima. Promiču postojeće inicijative kao što je Globalni sporazum gradonačelnika za klimu i energiju te podupiru provedbu njihovih akcijskih planova.

Članak 52.

Suša i dezertifikacija

1. Stranke suzbijaju dezertifikaciju poboljšanjima u području upravljanja zemljištem, borbom protiv degradacije zemljišta i održivim upravljanjem zemljištem i vodama. Ubrzavaju napredak u provedbi nacionalnih akcijskih planova i ciljeva u pogledu neutralnosti degradacije zemljišta iz Konvencije UN-a o suzbijanju dezertifikacije, sastavljene u Parizu 17. lipnja 1994. te drugih relevantnih međunarodnih i regionalnih inicijativa, uključujući inicijativu Veliki zeleni zid.

2. Stranke surađuju kako bi se pripremile za izvanredna stanja uzrokovana sušom i odgovorile na njih te rade na povećanju otpornosti na uništavanje okoliša, dezertifikaciju, povezane prijetnje zdravlju i humanitarne krize tako da nastoje otkloniti čimbenike koji uzrokuju osjetljivost.

Članak 53.

Otpornost na prirodne katastrofe

1. Stranke surađuju kako bi izgradile otpornost ljudi, društava i infrastrukture na prirodne katastrofe vodeći računa o učinku klimatskih promjena. U okviru nacionalnih i lokalnih integriranih strategija promiču razmjenu informacija i dobrih primjera iz prakse o provedbi i praćenju Okvira iz Sendaija za smanjenje rizika od katastrofa 2015.–2030.

2. Stranke promiču upravljanje rizicima od katastrofe, uključujući sveobuhvatnu procjenu rizika, provedbu planova za smanjenje rizika na svim razinama, jačanje veze između smanjenja rizika od katastrofa i prilagodbe klimatskim promjenama te prikupljanje i upotrebu statističkih podataka o katastrofama i podataka o gubicima. Promiču razvoj kulture sprječavanja rizika i financijske zaštite, među ostalim s pomoću odgovarajućih i inovativnih alata kao što su mehanizmi za prijenos rizika.

3. Stranke se pripremaju za izvanredna stanja uzrokovana ekstremnim vremenskim uvjetima i prirodnim katastrofama, kao što su poplave i podizanje razine mora, erozija obale i taloženje, te odgovaraju na njih. Surađuju kako bi procijenile i ublažile učinak ekstremnih vremenskih uvjeta i prirodnih katastrofa.

4. Stranke jačaju kapacitete za regionalni odgovor na katastrofe i izvanredna stanja, uključujući mehanizme civilne zaštite, te kapacitete lokalnih zajednica i institucija, s naglaskom na najugroženijim i marginaliziranim kućanstvima i skupinama.

5. Stranke podupiru upotrebu svemirskih tehnologija i informacijskih sustava za poboljšanje mjera sprječavanja, pripravnosti, odgovora i oporavka.

GLAVA IV.

Mir i sigurnost

Članak 54.

Stranke potiču suradnju i koordinaciju na regionalnoj, međuregionalnoj, kontinentalnoj i globalnoj razini u promicanju i održavanju mira i sigurnosti u Africi i Europi. Podupiru zajednička nastojanja i mehanizme za osiguravanje mira, sprečavanje i borbu protiv terorizma i nasilnog ekstremizma, suzbijanje svih oblika organiziranog kriminala i sigurnosnih prijetnji te poboljšanje pomorske sigurnosti, uzimajući u obzir složenost svih tih izazova i potrebu za otklanjanjem njihovih temeljnih uzroka. Surađuju kako bi osigurale održivo financiranje svih mirovnih i sigurnosnih aktivnosti.

Članak 55.

Regionalna i multilateralna suradnja

1. Stranke jačaju dijalog i institucionalnu suradnju kako bi otklonile prijetnje u području mira i sigurnosti. Jačaju potporu učinkovitijoj operacionalizaciji Afričke strukture za mir i sigurnost , kako je predviđeno Programom do 2063. Potiču sinergije između Afričke strukture za mir i sigurnost i Afričke strukture za upravljanje u skladu s programom reformi AU-a.

2. Stranke podupiru nastojanja AU-a i regionalnih gospodarskih zajednica te regionalne mehanizme i druge regionalne dogovore o suradnji u području sigurnosti u postizanju mirnih, uključivih i otpornih društava. Jačaju suradnju između AU-a, EU-a i UN-a te multilateralnu suradnju s drugim relevantnim međunarodnim organizacijama i trećim zemljama kad je to primjereno.

3. Stranke promiču lokalno vlasništvo, uključivost, otpornost i održivost svih mjera, pri čemu surađuju s nacionalnim i lokalnim tijelima, zajednicama i civilnim društvom.

Članak 56.

Sukobi i krize

1. Stranke rade na iznalaženju mirnog rješenja svih međudržavnih i unutardržavnih sukoba u Africi. Provode integriran pristup sukobima i krizama u skladu s međunarodnim pravom o ljudskim pravima i međunarodnim humanitarnim pravom te tako produbljuju svoju stratešku suradnju i jačaju zajedničko djelovanje u svim fazama ciklusa sukoba, od sprečavanja i ranog upozoravanja do izgradnje trajnog mira, i to posredovanjem, upravljanjem krizama te stabilizacijom i reformom sigurnosnog sektora.

2. Stranke podupiru inicijative i mehanizme za sprečavanje sukoba i ugrožavanja mira i sigurnosti. Poduzimaju koordinirane mjere za uklanjanje temeljnih uzroka sukoba i kriza, suočavanje s rizicima od izbijanja i eskalacije nasilnih sukoba te jačanje potpore diplomatskim inicijativama, posredovanju i višestranačkom dijalogu u cilju mirnog rješavanja sporova i sukoba. U tu svrhu podupiru potpunu operacionalizaciju kontinentalnog sustava ranog upozoravanja.

3. Stranke surađuju u području upravljanja krizama i mirnog rješavanja sukoba, među ostalim suradnjom u okviru mirovnih operacija pod afričkim vodstvom, operacija upravljanja krizama pod vodstvom EU-a i mirovnih operacija UN-a ako se takve operacije provode u istoj zoni.

4. Stranke surađuju na stabilizaciji nakon sukoba, konsolidiraju i podupiru provedbu procesâ rješavanja krize, prate ustavne i izborne procese te promiču tranzicijsko pravosuđe, procese pomirenja i mjere za reintegraciju žrtava oružanih sukoba i ratova. Podupiru sanaciju i obnovu područja razorenih ratom.

5. Stranke promiču Program o ženama, miru i sigurnosti i Program za mlade, mir i sigurnost te jačaju aktivnu ulogu žena i mladih u miru i sigurnosti, od ranog upozoravanja, posredovanja i rješavanja sukoba do izgradnje i očuvanja mira u skladu s primjenjivim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a (RVSUN-ovi), posebno RVSUN-ovima 1325 (2000.) i 2250 (2015.), te politikama i odlukama AU-a i EU-a.

Članak 57.

Terorizam, nasilni ekstremizam i radikalizacija

1. Stranke sprječavaju i suzbijaju terorizam u svim njegovim oblicima, pri čemu rade na uklanjanju čimbenika koji mogu stvoriti okruženje pogodno za nasilni ekstremizam i radikalizaciju, među ostalim poticanjem vjerske tolerancije i međuvjerskog dijaloga, te nastoje riješiti probleme koji proizlaze iz veza između terorizma i transnacionalnog organiziranog kriminala uz potpuno poštovanje vladavine prava i međunarodnog prava, uključujući pravo o ljudskim pravima, pravo o izbjeglicama i međunarodno humanitarno pravo.

2. Stranke jačaju suradnju kako bi omogućile pojedincima i zajednicama da spriječe teroristička djela, nasilni ekstremizam i radikalizaciju te povećaju svoju otpornost na njih. Nastoje surađivati sa svim relevantnim dionicima, uključujući mlade, vjerske vođe i civilno društvo, radi promicanja uzajamnog razumijevanja, raznolikosti i međuvjerskog dijaloga, utvrđivanja prilagođenih intervencija te suzbijanja novačenja na internetu i izvan njega, radikalizacije i poticanja na počinjenje terorističkih djela. Surađuju na pojačanoj potpori žrtvama terorizma.

3. Stranke surađuju kako bi se provele sve primjenjive rezolucije Vijeća sigurnosti, uključujući RVSUN-ove 2396 (2017.) i 2462 (2019.), i Opće skupštine UN-a, te provele međunarodne konvencije i instrumenti, među ostalim Globalna strategija UN-a za borbu protiv terorizma i Akcijski plan UN-a za sprečavanje nasilnog ekstremizma.

4. Stranke pojačavaju svoje aktivnosti razmjene informacija i stručnog znanja o terorističkim skupinama i njihovim mrežama potpore, uz potpuno poštovanje vladavine prava i međunarodnog prava o ljudskim pravima. Podupiru inicijative za suradnju u području izvršavanja zakonodavstva i jačaju kapacitete za borbu protiv terorizma na način koji je u skladu s ljudskim pravima, među ostalim osposobljavanjem i profesionalizacijom snaga sigurnosti. Surađuju kako bi suzbile financiranje terorizma utvrđivanjem, otkrivanjem, oduzimanjem i zamrzavanjem ili zapljenom svih sredstava i bilo koje druge imovine koja se upotrebljava ili dodjeljuje u svrhu počinjenja terorističkog djela.

5. Stranke sprječavaju počinitelje terorističkih djela, nasilnog ekstremizma i radikalizacije u nabavi oružja za masovno uništenje.

Članak 58.

Organizirani kriminal

1. Stranke poduzimaju mjere za suzbijanje svih oblika organiziranog kriminala, posebno trgovine ljudima, malim i lakim oružjem, nedopuštenim drogama, opasnim materijalima, kulturnim dobrima i divljom faunom i florom, te kaznenih djela protiv okoliša poboljšanjem upravljanja nadzorom državnih granica, prikupljanjem i razmjenom informacija i podataka te razmjenom stručnog znanja i tehničke pomoći. Donose zakonodavne i druge mjere u skladu s Konvencijom UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i njezinim dopunskim protokolima.

2. Stranke na odgovarajući način rješavaju problem trgovine ljudima u skladu sa standardima Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i njezina Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom. Sprječavaju trgovinu ljudima jačanjem izvršavanja zakonodavstva i pravosudne suradnje kako bi se suzbilo nekažnjavanje svih počinitelja uključenih u lanac trgovine te odvratilo od potražnje za svim oblicima iskorištavanja. Osiguravaju odgovarajuću zaštitu žrtava, uzimajući u obzir rodnu dimenziju kaznenog djela jer su ta djela nerazmjerno usmjerena na žene i djevojčice te većinom u svrhu seksualnog iskorištavanja.

3. Stranke donose zakonodavne i druge mjere za sprječavanje i borbu protiv krijumčarenja migranata jačanjem izvršavanja zakonodavstva i pravosudne suradnje radi istrage i kaznenog progona krijumčarenja migranata i povezanih kaznenih djela u skladu s Konvencijom UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i njezinim dopunskim protokolima, uključujući Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom.

4. Stranke jačaju suradnju u cilju sprječavanja i suzbijanja upotrebe financijskih institucija i određenih nefinancijskih poduzeća i profesija za financiranje terorizma i pranje imovinske koristi pribavljene kriminalnim aktivnostima, uključujući korupciju. Razmjenjuju informacije i provode odgovarajuće mjere za borbu protiv pranja novca i financiranja terorizma kako bi osigurale potpunu i djelotvornu provedbu preporuka Stručne skupine za financijsko djelovanje. Podupiru uspostavu nacionalnog zakonodavstva i tijelâ za povrat imovine, kao i oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom i njezinu upotrebu u svrhu javne koristi, te proširivanje kaznene odgovornosti počinitelja kaznenih djela i pomagača i osiguravanjem prekida nezakonitih financijskih tokova, čime se kriminalcima uskraćuje zarada.

5. Stranke donose zakonodavstvo i izrađuju inicijative za borbu protiv kriminala, uključujući kaznena djela i nasilje u gradovima. Promiču kontrolu vatrenog oružja u cilju sprječavanja i smanjenja negativnih učinaka oružanog nasilja na društvo i ljude te stvaranja sigurnog okruženja za održivi razvoj. Bore se protiv svih oblika nasilja i podupiru žrtve nasilja.

Članak 59.

Malo i lako oružje

1. Stranke promiču djelotvornu provedbu Ugovora o trgovini oružjem i Protokola UN-a protiv nezakonite proizvodnje i trgovanja vatrenim oružjem, njegovim dijelovima i komponentama te streljivom. Podupiru Akcijski plan za provedbu Strategije Afričke unije za kontrolu nezakonitog širenja i optjecaja malog i lakog oružja i trgovanja tim oružjem te Akcijski program UN-a za sprečavanje, suzbijanje i iskorjenjivanje nezakonite trgovine malim i lakim oružjem u svim njegovim aspektima.

2. Stranke surađuju u borbi protiv nezakonitog širenja malog i lakog oružja i trgovine tim oružjem, čime se podupiru oružani sukobi i terorizam te potiče oružani kriminal, kao što su krađa stoke i krivolov, među ostalim poboljšanim upravljanjem zalihama, uništavanjem viška oružja i streljiva, označivanjem, registriranjem i praćenjem oružja te nadzorom izvoza i uvoza.

Članak 60.

Kibersigurnost i kiberkriminalitet

1. Stranke nastoje izrađivati i provoditi zakonodavstvo i mjere za održavanje otvorenog, slobodnog, sigurnog, stabilnog, dostupnog i miroljubivog okruženja informacijskih i komunikacijskih tehnologija. U okviru UN-a rade na promicanju razvoja i provedbe međunarodno prihvaćenih normi odgovornog ponašanja u kiberprostoru, u potpunosti u skladu s međunarodnim obvezama u području ljudskih prava.

2. Stranke surađuju kako bi sprečavale i suzbijale kiberkriminalitet i distribuciju nezakonitog sadržaja na internetu. Razmjenjuju informacije o obrazovanju i osposobljavanju istražitelja kiberkriminaliteta, istragama kiberkriminaliteta i računalnoj forenzici, pri čemu osiguravaju visoku razinu zaštite podataka. Promiču kulturu kibersigurnosti i surađuju kako bi sprečavale i suzbijale kiberkriminalitet nadovezujući se na postojeće međunarodne norme i standarde, uključujući one iz Budimpeštanske konvencije o kibernetičkom kriminalu i Konvencije AU-e o kibersigurnosti i zaštiti osobnih podataka.

Članak 61.

Nedopuštene droge

1. Stranke jačaju uravnotežen i integriran pristup koji se temelji na dokazima u svojim politikama prema drogama. Nastoje spriječiti i suzbiti uzgoj i proizvodnju nedopuštenih droga i psihoaktivnih tvari te trgovinu tim drogama i tvarima, među ostalim donošenjem djelotvornijih mjera za suzbijanje kriminala povezanog s drogama i izvršavanje zakonodavstva u tom području, u skladu s primjenjivim međunarodnim obvezama u području ljudskih prava.

2. Stranke pojačavaju i ubrzavaju svoje djelovanje na strani potražnje, sudjeluju u programima sprječavanja i obrazovanja te poduzimaju mjere potrebne za suzbijanje zdravstvenih i društvenih učinaka droga. Potiču dijalog s relevantnim dionicima, uključujući civilno društvo, znanstvenu zajednicu i akademsku zajednicu radi djelotvornog suzbijanja uporabe nedopuštenih droga.

Članak 62.

Pomorska sigurnost

1. Stranke poduzimaju inicijative na nacionalnoj, regionalnoj i kontinentalnoj razini koje doprinose poboljšanju pomorske sigurnosti, posebno u Crvenom moru, uz Rog Afrike te u Indijskom oceanu i Gvinejskom zaljevu. Potiču suradnju AU-a, EU-a i UN-a te regionalnih i podregionalnih organizacija i potiču komplementarnost aktivnosti.

2. Stranke surađuju u borbi protiv svih vrsta transnacionalnog organiziranog kriminala na moru, uključujući trgovinu ljudima, malim i lakim oružjem, nedopuštenim drogama te divljom faunom i florom i krijumčarenje migranata. Sprječavaju i suzbijaju djela piratstva i oružane pljačke na moru te odvraćaju od takvih dijela, uključujući krađu nafte i plina, kako bi osigurale sigurne i otvorene trgovinske putove.

3. Stranke povećavaju multilateralna nastojanja da se pruži djelotvoran odgovor na kaznena djela počinjena na otvorenom moru. Izrađuju mjere za jačanje kapaciteta za izvršavanje zakonodavstva i vlasništva obalnih država i regionalnih organizacija te promiču regionalnu koordinaciju i razmjenu informacija radi otklanjanja prijetnji na moru i suzbijanja različitih oblika kaznenih djela počinjenih na moru.

4. Stranke razvijaju i jačaju međuregionalne mehanizme za razmjenu informacija i potiču pomorski nadzor i informiranost o stanju u pomorstvu te suradnju među obalnim stražama i mornaricama obalnih država.

5. Stranke promiču i poštuju slobodu otvorenog mora, slobodu plovidbe i druga načela, prava i obveze utvrđene međunarodnim pravom te istodobno promiču univerzalnu primjenu UNCLOS-a i drugih primjenjivih međunarodnih pravnih instrumenata.

Članak 63.

Suradnja tijela za izvršavanje zakonodavstva

1. Stranke jačaju dijalog i suradnju u području izvršavanja zakonodavstva, među ostalim strateškom suradnjom između tijelâ AU-a, kao što je AFRIPOL, i tijelâ EU-a, kao što je EUROPOL, kako bi se olakšali sprječavanje, otkrivanje, istraga i kazneni progon aktivnosti transnacionalnih organiziranih kriminalnih i terorističkih mreža u Africi i EU-u.

2. Stranke surađuju u području traganja i spašavanja i u drugim kriznim situacijama te potiču države da sklapaju bilateralne sporazume u tom kontekstu.

3. Stranke jačaju suradnju u području integriranog upravljanja granicama te poboljšavaju prikupljanje i razmjenu informacija i podataka.

4. Stranke su suglasne raditi na jačanju policijskih kapaciteta, među ostalim ciljanim programima za osposobljavanje policijskih službenika na strateškoj, operativnoj i taktičkoj razini koji su prilagođeni stvarnom stanju u Africi.

GLAVA V.

Ljudska prava, demokracija i upravljanje

Članak 64.

Stranke promiču otporna, održiva i uključiva društva koja se temelje na odgovornim, djelotvornim i transparentnim institucijama i postupcima donošenja odluka na svim razinama te u kojima se poštuju, promiču i ostvaruju ljudska prava, temeljne slobode, vladavina prava i demokratska načela. Rade na ubrzavanju napretka prema rodnoj ravnopravnosti. Osiguravaju otvoren i poticajan prostor za pojedince i civilno društvo u kojemu mogu izraziti svoje težnje i probleme, iznijeti svoja mišljenja i dati svoj doprinos raspravama o svim političkim, gospodarskim, socijalnim i kulturnim pitanjima, čime doprinose povećanju povjerenja u javne institucije.

Članak 65.

Ljudska prava

1. Stranke donose i provode zakonodavstvo kojim se doprinosi zaštiti, promicanju i ostvarivanju ljudskih prava, neovisno o tome je li riječ o civilnim, političkim, gospodarskim, socijalnim ili kulturnim pravima. Podupiru ratifikaciju i provedbu Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima narodâ i instrumenata Afričke strukture za upravljanje te njihovo prenošenje u domaće zakonodavstvo.

2. Stranke u potpunosti primjenjuju načelo zabrane diskriminacije na bilo kojoj osnovi, uključujući spol, etničko ili socijalno podrijetlo, religiju ili uvjerenje, političko ili bilo kakvo drugo mišljenje, invaliditet, dob ili drugi status, pri čemu prednost daju donošenju sveobuhvatnog zakonodavstva o ravnopravnosti i suzbijanju diskriminacije. Poduzimaju korake kako bi žene i djevojčice u potpunosti ostvarile sva ljudska prava i kako bi se ojačao njihov položaj, među ostalim poticanjem potpisivanja, ratifikacije i, ako je to još uvijek potrebno, provedbe Protokola iz Maputa. Intenzivno nastoje promicati i štititi prava djeteta, među ostalim poticanjem potpisivanja, ratifikacije i, ako je još uvijek potrebno, provedbe Afričke povelje o pravima i dobrobiti djeteta. Donose mjere kojima se promiče ostvarivanje svih ljudskih prava pripadnika manjina, osoba s invaliditetom i osoba s albinizmom te autohtonih naroda, kako je utvrđeno u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda (UNDRIP).

3. Stranke se djelotvorno bore protiv nekažnjavanja, čime osiguravaju vladavinu prava te neovisno, nepristrano i djelotvorno funkcioniranje pravosudnog sustava. Jamče pravo žrtava i preživjelih na primjerenu, djelotvornu i brzu odštetu.

4. Stranke podupiru afrički sustav ljudskih prava, posebno Afričku komisiju o ljudskim pravima i pravima narodâ te Afrički sud za ljudska prava i prava narodâ, u usmjeravanju afričkih država da poštuju obveze utvrđene međunarodnim pravom o ljudskim pravima. Poštuju i čuvaju integritet i neovisnost tih tijela te osiguravaju da sve afričke države poštuju presude Afričkog suda za ljudska prava i prava narodâ.

5. Stranke jačaju kapacitete civilnog društva i štite branitelje ljudskih prava koji djeluju na nacionalnoj, regionalnoj i kontinentalnoj razini. Surađuju kako bi senzibilizirale javnost o ljudskim pravima, među ostalim suradnjom s nacionalnim institucijama za ljudska prava, obrazovnim sustavima i medijima.

Članak 66.

Rodna ravnopravnost

1. Stranke osiguravaju jednakost pred zakonom i jednak pristup pravosuđu, zaštiti i koristima na temelju zakona za sve. Poduzimaju mjere čiji je cilj osigurati, poboljšati i proširiti ravnopravno sudjelovanje i mogućnosti u svim područjima političkog, gospodarskog, društvenog i kulturnog života. Osiguravaju sustavno uključivanje rodne perspektive u sve politike i programe.

2. Stranke surađuju kako bi spriječile i uklonile sve oblike seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, diskriminacije i uznemiravanja, kao i nasilja u obitelji, te suzbijaju trgovinu ljudima. Poduzimaju sve potrebne mjere kako bi mobilizirale usklađene inicijative za okončanje praksi braka s djetetom te ranih i prisilnih brakova, sakaćenja i rezanja ženskih spolnih organa te drugih štetnih praksi kojima se diskriminiraju žene i djevojčice. Pružaju potporu žrtvama i osobama koje su preživjele nasilje, neovisno o njegovu obliku. Stranke se obvezuju na potpunu, djelotvornu i nediskriminirajuću provedbu Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, sastavljene u New Yorku 18. prosinca 1979., te njezina fakultativnog protokola.

3. Stranke osiguravaju poštovanje i promicanje socijalnih prava žena i djevojčica, posebno uklanjanjem svih prepreka kvalitetnom obrazovanju i zdravlju te uklanjanjem rodnih razlika. Jačaju ekonomska prava žena i djevojčica.

4. Stranke osiguravaju da se važećim zakonodavstvom priznaje pravo žena i djevojčica na potpuno sudjelovanje u svim područjima javnog života te da se stvore uvjeti i mogućnosti koji bi ženama omogućili pristup jednakim položajima, uključujući političko vodstvo i donošenje odluka. Jačaju ulogu žena i promiču njihovo sudjelovanje na svim razinama u području mira i sigurnosti te u sprječavanju i rješavanju sukoba, nasilja i ekstremizma.

Članak 67.

Demokracija

1. Stranke promiču i jačaju univerzalne vrijednosti i načela demokracije. Štite diobu vlasti, promiču politički pluralizam i jačaju transparentnost, sudjelovanje i povjerenje u demokratske procese te povjerenje između političkih vođa i naroda, među ostalim podupiranjem ratifikacije i provedbe Afričke povelje o demokraciji, izborima i upravljanju.

2. Stranke osiguravaju integritet izbornih postupaka jamčenjem uključivih, transparentnih i vjerodostojnih izbora uz poštovanje izbornih ciklusa i ustavnih odredaba te uz dužno poštovanje suvereniteta. Promiču međunarodne i regionalne standarde i najbolje primjere iz prakse u upravljanju izborima te jačaju neovisna i nepristrana izborna povjerenstva, čime se osiguravaju jednaki uvjeti za sve političke stranke i kandidate. Jačaju suradnju u promatranju izbora, uključujući prema potrebi daljnje postupanje po preporukama donesenima pri promatranju izbora, te jačaju suradnju s AU-om i regionalnim gospodarskim zajednicama. Jačaju nacionalne mehanizme kojima se pravodobno rješavaju sporovi povezani s izborima.

3. Stranke jačaju kapacitete izabranih parlamenata da izvršavaju svoje zakonodavne, proračunske i nadzorne uloge uz poštovanje ovlasti svih njihovih članova.

4. Stranke donose domaće zakone i propise kojima se priznaju različite razine vlasti s mandatom za izvršavanje svojih nadležnosti u skladu s delegiranim ovlastima. Jačaju lokalnu upravu i decentraliziraju vlast prebacivanjem ovlasti na demokratski izabrane lokalne vlasti kako je predviđeno nacionalnim zakonima.

5. Stranke promiču uključiva i pluralistička društva. Uklanjaju sva ograničenja slobode udruživanja, slobode izražavanja i slobode mirnog okupljanja. Čuvaju i šire prostor u kojem civilno društvo može zagovarati i oblikovati politike te osiguravaju slobodu i neovisnost medija kako bi vlade pristale na najvišu razinu transparentnosti i odgovornosti u upravljanju javnim poslovima. Stranke potiču konstruktivne odnose između države i građana te informiraju javnost o demokratskim načelima i ljudskim pravima, među ostalim u okviru obrazovnih sustava i medija.

Članak 68.

Vladavina prava i pravosuđe

1. Stranke surađuju u konsolidaciji vladavine prava i jačanju institucija na svim razinama sudovanja. Poštuju neovisnost pravosuđa i nastoje osigurati neovisno, nepristrano i djelotvorno funkcioniranje pravosudnog sustava te poboljšati djelotvoran i pravedan pristup građana pravosuđu i besplatnoj pravnoj pomoći.

2. Stranke sprječavaju, osuđuju i iskorjenjuju sve oblike mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja koje provode državni i nedržavni akteri u svim kontekstima, među ostalim u kontekstu terorizma, upravljanja krizama i migracija, podupiranjem ratifikacije i djelotvorne provedbe Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, sastavljene u New Yorku 10. prosinca 1984., i njezina fakultativnog protokola.

3. Stranke osiguravaju da se kršenja i zlouporabe međunarodnog prava o ljudskim pravima te kršenja međunarodnog humanitarnog prava, uključujući ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid, kao i novačenje djece vojnika, seksualno i rodno uvjetovano nasilje te nasilje koje se temelji na identitetu, propisno istraže i kazneno gone. Jačaju domaće zakonodavstvo i nacionalne pravosudne sustave, među ostalim djelotvornom međudržavnom suradnjom i uzajamnom pravnom pomoći državama koje žele voditi postupak kaznenog progona najtežih međunarodnih kaznenih djela na nacionalnoj razini.

4. Stranke olakšavaju pravosudne reforme osiguravanjem moderniziranih, transparentnih i učinkovitih sudskih sustava i postupaka, pružanjem odgovarajućeg osposobljavanja i poboljšanjem pristupa zakonodavstvu, sudskoj praksi i drugim pravnim informacijama, modernizacijom zatvorskih sustava i maksimalnim povećanjem njihove rehabilitacijske uloge te suzbijanjem kršenja ljudskih prava koje počine snage sigurnosti.

Članak 69.

Dobro upravljanje

1. Stranke podupiru rad na konsolidaciji dobrog upravljanja promicanjem demokratske kulture i praksi, izgradnjom i jačanjem odgovornih, transparentnih i prilagodljivih upravljačkih institucija na svim razinama te utjecanjem na promjenu stavova u smjeru političkog pluralizma, transparentnosti i tolerancije. Podupiru potpunu provedbu instrumenata Afričke strukture za upravljanje te potiču djelotvornu koordinaciju i usklađivanje politika upravljanja među afričkim državama.

2. Stranke jačaju sposobnost vlada na svim razinama da pružaju kvalitetne javne usluge, osiguraju djelotvorne, transparentne, odgovorne i uključive javne uprave, promiču nepristranost i djelotvornost tijela za izvršavanje zakonodavstva te potiču sudjelovanje građana i njihov pristup javnim informacijama.

3. Stranke podupiru upotrebu digitalnih tehnologija i ubrzavaju uvođenje jednostavnih i pojednostavnjenih rješenja za e-upravljanje kao sredstva za poboljšanje pristupa javnim informacijama i uslugama i njihove dostupnosti te za poboljšanje transparentnosti i odgovornosti uz istodobno sprječavanje zlouporabe te promicanje i zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Članak 70.

Javna uprava te statistički i osobni podaci

1. Stranke izgrađuju kapacitete za oblikovanje i provedbu politika, razvijaju profesionalnu i učinkovitu javnu službu, poboljšavaju zakonodavne i upravljačke mehanizme te jačaju sposobnost vlada za pružanje kvalitetnih javnih usluga.

2. Stranke osiguravaju nepristranost, pravednost, zakonito postupanje i kontinuitet u pružanju javnih usluga, podupiru institucije koje su odgovorne, uključive i transparentne te pružaju djelotvorne i učinkovite javne usluge, među ostalim promicanjem Afričke povelje o vrijednostima i načelima javne službe i uprave.

3. Stranke podupiru izradu, pohranu i širenje statističkih podataka i informacija te upravljanje njima na nacionalnoj, regionalnoj i kontinentalnoj razini, među ostalim promicanjem Afričke povelje o statistici kao okvira politike za razvoj statistike u Africi. Razvijaju robusne, sigurne i uključive sustave identifikacije kako bi se osiguralo da svaki građanin ima pravni identitet, među ostalim jačanjem sustava registracije građana i bitnih statističkih podataka.

4. Stranke osiguravaju visoku razinu zaštite prava svakog pojedinca na privatnost u pogledu obrade osobnih podataka u skladu s postojećim multilateralnim standardima i međunarodnim pravnim instrumentima i praksama. Nastoje održavati pouzdane sustave zaštite podataka i osigurati njihovu djelotvornu provedbu u okviru neovisnih nadzornih tijela.

Članak 71.

Korupcija

1. Stranke uspostavljaju i jačaju zakonodavstvo, institucije i druge mjere za sprječavanje i borbu protiv korupcije u svim njezinim oblicima, prijevare, financijskih korporativnih kaznenih djela te povezanih kaznenih djela u javnom i privatnom sektoru, među ostalim provedbom i promicanjem primjenjivih međunarodnih standarda i instrumenata, posebno Konvencije UN-a protiv korupcije, sastavljene u New Yorku 31. listopada 2003. Donose zakonodavne i druge mjere potrebne za sprječavanje korupcije i osiguravanje djelotvornog izvršavanja zakonodavstva o korupciji, provedbe nepristranih istraga i kaznenog progona te primjene djelotvornih, proporcionalnih i odvraćajućih sankcija za korupciju i kaznena djela povezana s korupcijom. Donose zakonodavne i druge mjere za pružanje djelotvorne zaštite od moguće osvete, među ostalim u radnom okruženju, i od zastrašivanja zviždača koji prijavljuju korupciju i povezana kaznena djela te svjedoka koji svjedoče o takvim kaznenim djelima, uključujući zaštitu njihovih identiteta.

2. Stranke donose zakonodavne mjere kojima se omogućuje zamrzavanje i oduzimanje imovinske koristi i predmeta ili druge imovine čija vrijednost odgovara vrijednosti takve imovinske koristi i predmeta koji su pribavljeni korupcijom i povezanim kaznenim djelima. Surađuju kako bi osigurale povrat te imovinske koristi i predmeta njihovim prijašnjim zakonitim vlasnicima u zemlji podrijetla u skladu s Konvencijom UN-a protiv korupcije. Donose zakonodavne i druge mjere za borbu protiv pranja imovinske koristi pribavljene korupcijom.

3. Stranke osiguravaju transparentnost i odgovornost u upravljanju javnim sredstvima, među ostalim vraćenom imovinom. Potiču aktivnosti kojima se podupiru vrijednosti kulture transparentnosti, integriteta i zakonitosti te promjena stavova ljudi prema koruptivnim praksama. Jačaju kapacitete i stručnost javne uprave u borbi protiv korupcije. Promiču osnivanje specijaliziranih tijela za suzbijanje korupcije.

4. Stranke surađuju u istragama korupcije i povezanih kaznenih djela, među ostalim kada se odnose na međunarodne poslovne transakcije.

Članak 72.

Financijsko upravljanje

1. Stranke promiču dobro upravljanje javnim financijama, uključujući djelotvornu i transparentnu mobilizaciju domaćih prihoda, upravljanje proračunom i upotrebu javnih prihoda u skladu s načelima Porezne inicijative iz Addis Abebe. Promiču održivo upravljanje javnim dugom, održive sustave nabave i potporu nacionalnim nadzornim tijelima.

2. Stranke poboljšavaju upravljanje prirodnim resursima i upravljanje povezanim prihodima te tako zajednicama i društvima omogućuju da ostvare koristi od njihove upotrebe, među ostalim usklađivanjem s Inicijativom za transparentnost ekstraktivnih industrija i Procesom Kimberley.

3. Stranke suzbijaju porezne prijevare, utaju poreza, izbjegavanje plaćanja poreza i nezakonite financijske tokove te jačaju povrat imovine. Rade na osiguravanju učinkovitosti, djelotvornosti, sigurnosti, transparentnosti i pravednosti poreznih sustava.

4. Stranke poduzimaju konkretne mjere, među ostalim donošenjem zakonodavstva, te jačaju relevantne institucije i mehanizme za provedbu načela dobrog poreznog upravljanja.

GLAVA VI.

Migracije i mobilnost

Članak 73.

Stranke donose sveobuhvatan i uravnotežen pristup rješavanju pitanja migracija. Ponovno potvrđuju svoju predanost zaštiti ljudskih prava svih izbjeglica i migranata te rješavaju pitanje migracija u duhu solidarnosti, istinskog partnerstva, zajedničke odgovornosti i u skladu sa svojim nadležnostima te uz potpuno poštovanje međunarodnog prava, uključujući međunarodno pravo o ljudskim pravima. Potvrđuju da su afrički i europski interesi u području migracija neodvojivo povezani i da migracije i mobilnost, pod uvjetom da se njima dobro upravlja, mogu biti izvor prosperiteta, inovacija i održivog razvoja. Sudjeluju u dijalogu i surađuju u svim aspektima povezanima sa zakonitim i nezakonitim migracijama, među ostalim poduzimanjem konkretnih mjera za zakonite migracije, zaustavljanjem nezakonitih migracija i rješavanjem njihovih temeljnih uzroka, sprječavanjem i suzbijanjem krijumčarenja migranata, rješavanjem problema trgovine ljudima, spašavanjem života i osiguravanjem zaštite, jačanjem angažmana i ulaganja dijaspore u području održivog razvoja, maksimalnim povećanjem učinka doznaka, jačanjem suradnje u području vraćanja, ponovnog prihvata i održive reintegracije povratnika te posvećivanjem posebne pozornosti osobama u ranjivom položaju, kao što su žene, djeca i maloljetnici bez pratnje, i njihovim konkretnim potrebama. Stranke su suglasne da će surađivati na provedbi pristupa integriranog upravljanja granicama kako bi se olakšalo zakonito kretanje ljudi preko granica i zaustavile nezakonite migracije. Produbljuju suradnju i dijalog na temelju postojećih inicijativa, posebno daljnjeg postupanja povezanog sa zajedničkim Akcijskim planom iz Vallette te Rabatskim i Khartoumskim procesom, te dijalog AU-a i EU-a o migracijama i mobilnosti između kontinenata. Stranke potiču trostranu suradnju supsaharskih, sredozemnih i europskih zemalja u pitanjima povezanima s migracijama. Stranke potiču dijalog u rješavanju svih migracijskih pitanja i surađuju kako bi potaknule odgovarajuće i relevantne strategije odgovora.

Članak 74.

Zakonite migracije i mobilnost

1. Stranke nastoje povećati prijenos i razmjenu znanja te poboljšati programe mobilnosti koji olakšavaju akademske razmjene studenata, istraživača, akademskih stručnjaka i ustanova.

2. Stranke nastoje olakšati posjete u poslovne i investicijske svrhe.

3. Stranke nastoje u skladu sa svojim nadležnostima razvijati putove za djelotvorno upravljanje migracijama i mobilnošću radne snage, uključujući odgovarajuće mjere socijalne zaštite i borbu protiv svih oblika iskorištavanja.

4. Stranke surađuju kako bi poboljšale transparentnost i usporedivost kvalifikacija radi olakšavanja njihova priznavanja i prihvaćanja na tržištu rada.

5. Kada je to potrebno, stranke vode dijalog o postupcima kojima se uređuje prenosivost mirovinskih prava migranata sa zakonitim boravkom.

6. Stranke surađuju na kampanjama za informiranje o zakonitim migracijama kako bi migranti dobili informacije prije donošenja odluka i kako bi ih se informiralo o mogućnostima povezanima sa sigurnim i zakonitim migracijskim putovima. Usto stavljaju na raspolaganje informacije o mogućnostima promjene statusa u svojim pravnim porecima.

7. Stranke rade na primjeni transparentnih i djelotvornih zahtjeva za prihvat i boravak u svrhu rada, istraživanja, studiranja, osposobljavanja i volonterstva radi olakšavanja kružnih migracija i mobilnosti.

8. Stranke migrantima olakšavaju pristup postupcima za spajanje obitelji, vodeći računa o najboljim interesima djeteta.

9. Stranke surađuju na poboljšanju i modernizaciji nacionalnih sustava za registraciju i izdavanje biometrijskih putnih isprava na temelju specifikacija Međunarodne organizacije civilnog zrakoplovstva, među ostalim u svrhu borbe protiv prijevara povezanih s identitetom i krivotvorenja isprava.

Članak 75.

Mobilnost unutar Afrike

1. Stranke potvrđuju važnost mobilnosti unutar Afrike te njezin potencijal i znatne koristi u pogledu regionalne integracije i održivog razvoja zemalja domaćina i zemalja podrijetla.

2. Stranke se obvezuju dodatno podupirati suradnju unutar Afrike u upravljanju migracijama, uzimajući u obzir Okvir AU-a za migracijsku politiku za Afriku.

Članak 76.

Dijaspora, doznake i održivi razvoj

1. Stranke potiču i podupiru angažman dijaspore u održivom razvoju svojih zemalja podrijetla. Surađuju kako bi promicale i olakšale ulaganja iz dijaspore i osnivanje poduzeća kao sredstva za poticanje lokalnog razvoja i poduzetništva u zemljama podrijetla te za prijenos znanja, iskustva i tehnologije.

2. Stranke nastoje znatno smanjiti transakcijske troškove doznaka na manje od 3 %, posebno za zemlje s niskim i srednjim dohotkom, i ukloniti koridore doznaka s troškovima većima od 5 % u skladu s međunarodno dogovorenim ciljevima, zatim surađivati kako bi povećale pristupne točke za usluge doznačivanja, posebno u ruralnim područjima, promicati financijsku uključenost, među ostalim inovativnim financijskim instrumentima i novim tehnologijama, te poboljšati regulatorne okvire za veću uključenost netradicionalnih dionika.

3. Stranke podupiru rad institucija koje pomažu u provedbi strategija i instrumenata za upotrebu doznaka i ulaganja iz dijaspore u održivi razvoj.

Članak 77.

Nezakonite migracije, krijumčarenje migranata i trgovina ljudima

1. Stranke surađuju kako bi otklonile temeljne uzroke nezakonitih i prisilnih migracija te razvile odgovarajuće odgovore na njih. Surađuju kako bi poduprle zemlje podrijetla odgovarajućim strategijama, među ostalim radi promicanja gospodarskog rasta i održivog razvoja.

2. Stranke se obvezuju zaustaviti nezakonite migracije pojačanom suradnjom u području integriranog upravljanja granicama, poboljšanog prikupljanja i razmjene informacija i podataka te poticanja policijske i pravosudne suradnje, posebno vodeći računa o zemljama podrijetla i tranzitnim zemljama na migracijskim tokovima. Surađuju prema potrebi na razvoju i održavanju komunikacijskih mreža za potporu pomorskom nadzoru i spašavanje života na moru.

3. Stranke uspostavljaju i provode zakonodavstvo, jačaju institucije i pojačavaju zajedničko djelovanje na rješavanju problema trgovine ljudima, uključujući zaštitu žrtava trgovine ljudima i pružanje pomoći žrtvama, te sprječavaju i suzbijaju krijumčarenje migranata u skladu s Konvencijom UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i njezinim dopunskim protokolima, osobito Protokolom protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom te Protokolom za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom.

4. Stranke surađuju kako bi pratile nezakonite migracijske rute, pojačale nacionalno, regionalno i međuregionalno djelovanje te poboljšale zajednički rad na zaustavljanju kriminalnih mreža koje krijumčare migrante i trguju ljudima. Surađuju na razmjeni relevantnih informacija i obavještajnih podataka o rutama za trgovinu i krijumčarenje te kriminalnim mrežama, među ostalim o načinu rada i financijskim transakcijama, kako bi se poboljšalo prikupljanje podataka i ojačale strategije analize i širenja. Osiguravaju djelotvornu provedbu primjenjivog zakonodavstva i mjera protiv pojedinaca koji iskorištavaju nezakonite migrante. Dodatno rade na istragama i kaznenom progonu počinitelja.

5. Stranke podupiru kampanje za informiranje o rizicima povezanima s nezakonitim migracijama upotrebom svih raspoloživih sredstava na regionalnim, nacionalnim i lokalnim razinama u skladu s relevantnim strategijama i programima.

Članak 78.

Vraćanje, ponovni prihvat i reintegracija

1. Stranke ponovno potvrđuju svoje pravo na vraćanje migranata s nezakonitim boravkom i pravnu obvezu svake države članice Europske unije i svake članice OAKPD-a da ponovno prihvate vlastite državljane koji nezakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije bez ikakvih uvjeta i dodatnih formalnosti osim provjere predviđene stavkom 3. U tu svrhu stranke surađuju u području vraćanja i ponovnog prihvata te osiguravaju potpunu zaštitu i poštovanje prava i dostojanstva pojedinaca, među ostalim u svakom postupku pokrenutom radi vraćanja migranata s nezakonitim boravkom u njihove zemlje podrijetla.

2. Svaka država članica Europske unije prihvaća vraćanje i ponovni prihvat svih svojih državljana koji nezakonito borave na državnom području članice OAKPD-a na zahtjev te države bez dodatnih formalnosti osim provjere predviđene stavkom 3. za osobe koje nemaju važeću putnu ispravu.

Svaka članica OAKPD-a prihvaća vraćanje i ponovni prihvat svih svojih državljana koji nezakonito borave na državnom području države članice Europske unije na zahtjev te države članice bez dodatnih formalnosti osim provjere predviđene stavkom 3. za osobe koje nemaju važeću putnu ispravu.

Kad je riječ o Europskoj uniji, obveze utvrđene u ovom stavku primjenjuju se samo u pogledu osoba koje imaju državljanstvo države članice Europske unije. Kad je riječ o članicama OAKPD-a, obveze utvrđene u ovom stavku primjenjuju se samo u pogledu osoba koje se smatraju njihovim državljanima u skladu s njihovim pojedinačnim pravnim sustavima.

3. Države članice Europske unije i članice OAKPD-a obvezuju se brzo odgovarati na međusobne zahtjeve za ponovni prihvat. Provode postupke provjere na temelju najprikladnijih i najučinkovitijih postupaka identifikacije kako bi se utvrdilo državljanstvo dotične osobe i izdale odgovarajuće putne isprave za potrebe vraćanja, kako je utvrđeno u Prilogu I. Ništa u tom prilogu ne sprečava vraćanje osobe u okviru formalnih ili neformalnih dogovora između države kojoj se upućuje zahtjev za ponovni prihvat i države koja se upućuje taj zahtjev.

4. Neovisno o članku 101. stavku 5. općeg dijela ovog Sporazuma, ako stranka smatra da druga stranka ne poštuje rok iz Priloga I. u skladu sa standardom 5.26. poglavlja 5. Priloga 9. Konvenciji o međunarodnom civilnom zrakoplovstvu, o tome obavješćuje tu drugu stranku. Ako druga stranka i dalje ne ispunjava te obveze, stranka koja je dostavila obavijest može početi poduzimati razmjerne mjere nakon isteka 30 dana od obavijesti.

5. Stranke su nadalje suglasne pratiti provedbu tih obveza u okviru redovitog partnerskog dijaloga.

Članak 79.

Zaštita i azil

1. Stranke se obvezuju osigurati visoku razinu zaštite i pomoći za prisilno raseljene osobe, uključujući izbjeglice, tražitelje azila i interno raseljene osobe, u potpunosti u skladu s međunarodnim pravom, međunarodnim pravom o ljudskim pravima i, ako je primjenjivo, međunarodnim pravom o izbjeglicama i međunarodnim humanitarnim pravom, uključujući temeljno načelo zabrane prisilnog udaljenja ili vraćanja.

2. Stranke uviđaju da bi izbjeglički kampovi trebali biti iznimka i u mjeri u kojoj je to moguće privremena mjera kao odgovor na izvanredno stanje te da bi trebalo dati prednost održivoj integraciji izbjeglica. Jačaju suradnju kako bi olakšale održivu integraciju izbjeglica u zajednice domaćine i zemlje azila. Podupiru provedbu sveobuhvatnog okvira UN-a za pomoć izbjeglicama.

3. Stranke se obvezuju omogućiti ostvarivanje ljudskih prava izbjeglica i tražitelja azila sigurnim pristupom osnovnim uslugama u skladu s međunarodnim obvezama.

4. Stranke u svakom trenutku štite najbolje interese djeteta te svoj djeci izbjeglicama omogućuju potpuni pristup obrazovnom sustavu u sigurnim okruženjima za učenje. Primjenjuju rodno osviješten pristup pri rješavanju pitanja ranjivosti djece i osiguravaju da se djecu ne kriminalizira niti podvrgava kaznenim mjerama zbog njihova statusa izbjeglice ili statusa njihovih roditelja.

REGIONALNI PROTOKOL ZA KARIBE

DIO I.

OKVIR ZA SURADNJU

Poglavlje 1.

Priroda i područje primjene

Članak 1.

Istinsko partnerstvo

1. Za potrebe ovog Protokola „stranke” znači relevantne stranke koje obvezuje ovaj Protokol u skladu s člankom 6. općeg dijela ovog Sporazuma.

2. Odnosi između stranaka uređeni su odredbama općeg dijela ovog Sporazuma i ovog Protokola, koje se uzajamno nadopunjuju i jačaju, u skladu s člankom 6. općeg dijela ovog Sporazuma.

3. Stranke su suglasne da se ovaj Protokol, uz komplementarne odgovornosti na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, provodi na temelju načela uzajamnog poštovanja i odgovornosti, jednakosti i zajedničkog vlasništva te uključivanjem svih relevantnih dionika. Stranke provode ovaj Protokol na način koji se temelji na dubokim političkim, gospodarskim i kulturnim vezama stranaka ovog Sporazuma i koji ih unapređuje.

4. Stranke podupiru procese regionalne integracije i suradnje, intenzivnije rade na podupiranju multilateralizma i globalnog poretka utemeljenog na pravilima, razvijaju i provode višedimenzionalne i dosljedne politike i mjere za ostvarivanje svih dimenzija održivog razvoja, uzimajući u obzir svoje okvire politike i primjenjive međunarodne sporazume.

Članak 2.

Strateški prioriteti

1. Stranke ponovno potvrđuju široku i sveobuhvatnu prirodu regionalnog partnerstva s Karibima te su suglasne da su strateški prioriteti ovog Protokola, među ostalim, sljedeći:

(a) jačanje njihova političkog partnerstva, koje podupiru redovit i djelotvoran dijalog i promicanje zajedničkih interesa;

(b) produbljivanje gospodarskih odnosa, promicanje transformacije i diversifikacije te podupiranje uključivog i održivoga gospodarskog rasta i razvoja trgovinom, ulaganjima i razvojem privatnog sektora te održivom industrijalizacijom;

(c) poboljšanje okolišne održivosti i otpornosti na klimatske promjene, održivo upravljanje prirodnim resursima i jačanje upravljanja katastrofama;

(d) izgradnja uključivih, mirnih i sigurnih društava, s posebnim naglaskom na promicanju ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, pravde i upravljanja, uključujući financijsko upravljanje, te sigurnosti građana;

(e) ulaganje u ljudski i društveni razvoj, rješavanje problema siromaštva i sve većih nejednakosti, iskorištavanje migracija, iskorištavanje znanja, poduzetničkih vještina i ulaganja iz dijaspore te osiguravanje da nitko ne bude zapostavljen.

2. Stranke posvećuju posebnu pozornost Haitiju kao jedinoj najmanje razvijenoj zemlji na Karibima kako bi se otklonile njegove strukturne slabosti i istodobno poduprla konsolidacija njegovih institucija, poboljšalo upravljanje te smanjili siromaštvo i društvene nejednakosti.

Članak 3.

Multilateralizam i izgradnja saveza

1. Stranke ponovno potvrđuju svoju predanost multilateralizmu. Jačaju suradnju i prema potrebi utvrđuju zajednička stajališta u okviru Ujedinjenih naroda (UN) i drugih međunarodnih i regionalnih organizacija i foruma.

2. Stranke jačaju dijalog i savjetovanja kako bi izgradile strateške saveze o globalnim pitanjima od zajedničkog interesa, uključujući klimatske promjene, upravljanje oceanima, održivi razvoj, ljudski i društveni razvoj, ljudska prava i pitanja povezana s mirom i sigurnošću te sprječavanjem i rješavanjem sukoba. Surađuju kako bi otklonile slabosti malih otočnih država u razvoju unutar primjenjivih globalnih okvira politike.

3. Stranke se obvezuju, ovisno o tome što je primjenjivo, potpisati ili ratificirati ključne relevantne i primjenjive međunarodne ugovore i konvencije ili im pristupiti, te ih provoditi.

Članak 4.

Regionalna integracija i suradnja

1. Stranke promiču regionalnu integraciju i suradnju u karipskoj regiji kao važno sredstvo za postizanje mira i blagostanja, izgradnju održivih i otpornih gospodarstava i društava te povećanje konkurentnosti na međunarodnim tržištima. Podupiru uspostavu i jačanje komplementarnih domaćih politika i kapaciteta, čime se doprinosi stabilnosti, koheziji i blagostanju u karipskoj regiji.

2. Stranke su suglasne unaprijediti opće priznavanje Kariba kao područja mira. Promiču i održivi razvoj Karipskog mora zbog njegove uloge pokretača regionalne integracije i suradnje u toj regiji.

3. Stranke jačaju suradnju s organizacijama za regionalnu integraciju te zemljama i područjima koji dijele iste vrijednosti i voljni su i sposobni promicati zajedničke ciljeve, čime doprinose gospodarskom, socijalnom i političkom razvoju karipske regije u cjelini. Podupiru prema potrebi razvoj regionalnih pristupa zajedničkim pitanjima, među ostalim sa širom karipskom regijom i Latinskom Amerikom.

Poglavlje 2.

Sudionici i procesi

Članak 5.

Institucionalne odredbe

1. Institucije uspostavljene ovim Protokolom, čiji su sastav i zadaće definirani u općem dijelu ovog Sporazuma, jesu:

(a) Vijeće ministara Karibi – EU;

(b) Zajednički odbor Karibi – EU;

(c) Parlamentarna skupština Karibi – EU.

2. Stranke se mogu odlučiti sastati na razini šefova država ili vlada kako bi partnerstvu Kariba i EU-a pružile strateško vodstvo i nadzor.

Članak 6.

Prekomorske zemlje i područja te najudaljenije regije u karipskoj regiji

1. Stranke jačaju bliske i povijesne gospodarske, kulturne i ljudske veze između karipskih članica OAKPD-a te prekomorskih zemalja i područja (PZP-ovi) pridruženih EU-u i najudaljenijih regija EU-a. Stranke olakšavaju sudjelovanje PZP-ova i najudaljenijih regija u procesima regionalne integracije i suradnje, a prema potrebi i u okviru regionalnih organizacija, posebno u područjima: trgovine, ulaganja i gospodarske suradnje, razvoja privatnog sektora, energetike, povezivosti i digitalizacije, ljudskog i društvenog razvoja te klimatskih promjena, okolišne održivosti, održivog upravljanja prirodnim resursima i turizma.

2. Stranke su suglasne da se PZP-ovima u karipskoj regiji dodijeli uloga promatrača u zajedničkim institucijama uspostavljenim ovim Protokolom.

Članak 7.

Savjetovanje s dionicima

Stranke uspostavljaju i razvijaju mehanizme savjetovanja i dijaloga sa svim relevantnim dionicima, uključujući lokalna tijela te predstavnike civilnog društva i privatnog sektora, radi njihova informiranja, savjetovanja s njima i osiguravanja njihova doprinosa za političke procese i provedbu ovog Protokola. Savjetovanje i dijalog odvijaju se kako bi se osigurao doprinos za sastanke Vijeća ministara Karibi – EU.

Članak 8.

Provedba i praćenje

1. Stranke ispunjavaju svoje obveze na najprikladnijoj razini u skladu sa svojim okvirima politike. Izrađuju i primjenjuju mjere za maksimalno povećanje učinka provedbe ovog Protokola i jačanje sudjelovanja svih zainteresiranih dionika.

2. Stranke prate i preispituju ovaj Protokol kako bi osigurale da njegova provedba bude u potpunosti usklađena s načelom istinskog partnerstva i njegovim strateškim prioritetima. Mogu ga redovito preispitivati i sporazumno proširivati njegovo područje primjene, posebno na nova područja djelovanja, u skladu s postupkom iz članka 99. općeg dijela ovog Sporazuma.

DIO II.

KLJUČNA PODRUČJA SURADNJE

GLAVA I.

Uključiv i održiv gospodarski rast i razvoj

Članak 9.

Stranke promiču održiv i uključiv gospodarski rast i razvoj, koji će se postići gospodarskom preobrazbom i diversifikacijom, pojačanom otpornosti gospodarstva, naprednom regionalnom integracijom i suradnjom, ojačanim gospodarskim i trgovinskim odnosima te poboljšanim prijelazom na punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve. Surađuju kako bi olakšale veće trgovinske i investicijske tokove poboljšanjem makroekonomske i financijske stabilnosti i poslovnog okruženja, promicale digitalnu transformaciju, unaprijedile razvoj privatnog sektora i industrijalizaciju te promicale gospodarstva s niskim razinama emisija otporna na klimatske promjene, čime se osigurava da svi ljudi ostvaruju koristi od oslobođenih poslovnih prilika. Poštuju i štite ljudska prava i temeljne standarde rada, među ostalim socijalnim dijalogom, te promiču okolišnu održivost i potiču zajedničko blagostanje. Suglasne su usmjeriti djelovanje na ključne gospodarske sektore i sektore u nastajanju s multiplikacijskim učinkom na održivi rast, dodavanje vrijednosti, otvaranje novih radnih mjesta i iskorjenjivanje siromaštva.

Poglavlje 1.

Opći gospodarski okvir

Članak 10.

Pokretači gospodarskog razvoja

1. Stranke poboljšavaju makroekonomsku i financijsku stabilnost, jačaju upravljanje javnim financijama i rade na održivosti javnog duga. Podupiru regionalnu gospodarsku integraciju i suradnju karipskih država kako bi se zemljama omogućilo ostvarivanje koristi od snažnije integracije u regionalne i globalne lance vrijednosti. Usklađuju i pojednostavnjuju poslovne propise i postupke, donose dobre politike tržišnog natjecanja, uključujući transparentnost javnih subvencija, te osiguravaju djelotvorne i predvidljive porezne sustave, među ostalim i unutar regije.

2. Stranke stvaraju poticajno pravno okruženje, jačaju učinkovitost javnih uprava i pravosudnih sustava, poboljšavaju poslovno okruženje reformom regulatornih zahtjeva, poboljšavaju pristup financiranju i osiguravaju zaštitu zemljišnih i vlasničkih prava te prava intelektualnog vlasništva.

3. Stranke promiču politike kojima se jačaju relevantnost, učinkovitost i djelotvornost tržišta rada i podupire mobilnost radne snage, uključujući njezinu unutarregionalnu dimenziju. Promiču kvalitetno obrazovanje i razvoj vještina te razvijaju odgovarajuće tehničko i strukovno obrazovanje i osposobljavanje. Osiguravaju prilagodbu unaprjeđenja ljudskog kapitala potrebama i mogućnostima tržišta rada te njegovo poboljšanje uključivanjem privatnog sektora.

4. Stranke podupiru razvoj ključne infrastrukture u područjima kao što su energetika, promet, vodoopskrba i odvodnja te digitalna povezivost. Surađuju kako bi iskoristile prilike koje proizlaze iz tehnološkog napretka i u digitalnom gospodarstvu, među ostalim u području umjetne inteligencije.

5. Stranke surađuju kako bi poboljšale pristup financiranju, posebno za mikropoduzeća te mala i srednja poduzeća (MMSP-ovi), među ostalim s pomoću reguliranih bankarskih i nebankarskih usluga. Razvijaju i jačaju digitalne financijske usluge, među ostalim pojačanom suradnjom na provedbi dogovorenih međunarodnih normi i osiguravanjem učinkovitih i pouzdanih tržišta, zaštite potrošača i poboljšanog pristupa mobilnim financijskim uslugama.

6. Stranke poduzimaju mjere za uklanjanje svih oblika onečišćenja koje proizlazi iz gospodarskih aktivnosti, među ostalim jasnim definiranjem i raspodjelom odgovornosti na industriju i poslovne subjekte u cijelom lancu opskrbe u skladu s načelima proširene odgovornosti proizvođača i „onečišćivač plaća”. Podupiru inicijative za zeleni rast, povećanje učinkovitosti upotrebe resursa te uvođenje čistih i ekološki prihvatljivih tehnologija i industrijskih procesa.

7. Stranke razvijaju kružno gospodarstvo promicanjem održive potrošnje i proizvodnje resursa, među ostalim jačanjem znanstvenih i tehnoloških kapaciteta, standardima, razmjenom najbolje prakse i racionalizacijom neučinkovitih subvencija za fosilna goriva.

8. Stranke promiču registraciju i zaštitu oznaka zemljopisnog podrijetla i poduzimaju mjere za potporu povećanoj upotrebi tehnologije i inovacija kako bi se stvorila veća vrijednost u regionalnim i globalnim lancima vrijednosti.

Članak 11.

Ulaganja

1. Stranke se obvezuju poticati javna i privatna ulaganja, posebno u sektore s dodanom vrijednošću i velikim potencijalom za otvaranje održivih radnih mjesta i visok gospodarski rast.

2. Stranke usklađuju i pojednostavnjuju pravila, postupke i zahtjeve povezane s ulaganjima. S tim ciljem prednost daju posebnim potrebama MMSP-ova. Podupiru razvoj regionalnih investicijskih politika, strategija i alata.

3. Stranke potiču i olakšavaju ulaganja na Karibima, među ostalim jačanjem mjera za olakšavanje poslovanja. Ulaganja podupiru i povećanjem transparentnosti, informiranja i svijesti ulagatelja o poslovnim prilikama te uvjetima i postupcima ulaganja. Olakšavaju jačanje tehničke analize i vještina povezanih s gospodarskim trendovima i upravljanjem rizicima za ulaganja.

4. Stranke strateški upotrebljavaju javno financiranje za jačanje mehanizama i instrumenata ulaganja te za poticanje dodatnih javnih i privatnih ulaganja, među ostalim mješovitim financiranjem, jamstvima i drugim inovativnim financijskim instrumentima, pri čemu se uzima u obzir održivost duga.

Članak 12.

Razvoj privatnog sektora i industrijalizacija

1. Stranke podupiru razvoj privatnog sektora i održivu industrijalizaciju te osmišljavaju politike za jačanje poduzetništva, diversifikacije i produktivnosti. Stranke nadalje podupiru konkurentnost poduzeća, među ostalim jačanjem kapaciteta za usklađivanje s relevantnim međunarodnim normama, jačanjem inovacijskih mjera i poboljšanjem pristupa inovativnom financiranju. Promiču sposobnost institucija da pridonesu donošenju trgovinskih i gospodarskih politika.

2. Stranke daju prednost i razvoju ženskog poduzetništva i poduzetništva mladih, posebno razvojem ciljane poslovne potpore i osposobljavanja te pristupom cjenovno pristupačnoj i pouzdanoj tehnologiji i financiranju.

3. Stranke podupiru rast i konkurentnost MMSP-ova, promiču regionalni razvoj poslovnog sektora te olakšavaju poslovne kontakte među gospodarskim subjektima na Karibima i u EU-u.

4. Stranke posvećuju posebnu pozornost neformalnom sektoru i unapređenju neformalnih gospodarskih aktivnosti u formalne, među ostalim ciljanom potporom razvoju poslovanja.

5. Stranke potiču i olakšavaju osnivanje i jačanje regionalnih trgovinskih i strukovnih tijela privatnog sektora, među ostalim pojačanim tehničkim, istraživačkim i institucionalnim kapacitetima i kapacitetom za zagovaranje politika.

6. Stranke potiču digitalizaciju i promiču istraživačke, razvojne i inovacijske inicijative u ključnim gospodarskim sektorima, uključujući jačanje veza između industrije te istraživačkih i akademskih institucija, u cilju povećanja količine proizvoda visoke vrijednosti, poboljšanja konkurentnosti i razvoja novih tržišta.

7. Stranke promiču povećanje broja javno-privatnih partnerstava kao načina za mobiliziranje domaćeg i stranog kapitala.

8. Stranke podupiru povećanu učinkovitost upotrebe resursa i uvođenje čišćih i ekološki prihvatljivijih tehnologija i industrijskih procesa.

9. Stranke promiču industrijski razvoj u cilju postizanja održivoga gospodarskog rasta. Donose ciljane politike oblikovane za olakšavanje industrijskog rasta i mogućnosti, posebno stvaranjem veza i zahvaljujući aktivnostima s dodanom vrijednošću. Razvijaju i provode održive nacionalne i regionalne industrijske politike kako bi povećale konkurentnost privatnog sektora, posebno u proizvodnji i izvozu srednjih i visokih tehnologija. Potiču i olakšavaju razvoj odgovarajućih tehnologija za unapređenje diversifikacije svojih gospodarstava proizvodnjom industrijskih proizvoda visoke vrijednosti.

10. Stranke potiču širu upotrebu svojih valuta u međunarodnim transakcijama.

Članak 13.

Trgovinska suradnja

1. Stranke promiču procese regionalne integracije i suradnje na Karibima, među ostalim pojačanim olakšavanjem trgovine i usklađivanjem zakonodavstva, kako bi se zemljama i gospodarskim subjektima omogućilo da iskoriste prednosti trgovine sa svojim susjedima te potaknula njihova integracija u ključne regionalne i globalne lance vrijednosti. Poduzimaju konkretne korake za potporu razvoju jedinstvenog tržišta i gospodarstva Karipske zajednice (CARICOM) i ekonomske unije Organizacije istočnokaripskih država (OECS).

2. Stranke podupiru provedbu Sporazuma o gospodarskom partnerstvu između država CARIFORUM-a, s jedne strane, i Europske zajednice i njezinih država članica, s druge strane ("Sporazum o gospodarskom partnerstvu CARIFORUM-EU") radi jačanja njegove djelotvornosti kao alata za promicanje održivog razvoja i osiguravanja njegove komercijalne važnosti. U tu svrhu surađuju kako bi ojačale mehanizme, postupke i institucije, a time i nacionalne i regionalne proizvodne i regulatorne kapacitete. Surađuju i kako bi uspostavile odgovarajuće politike potpore radi olakšavanja većih trgovinskih tokova, među ostalim jačanjem proizvodnje i poduzetništva, kvalitetnom infrastrukturom, poboljšanim okvirima digitalne potpore i povećanim ulaganjima u sektore s dodanom vrijednošću i razvojem djelotvorne e-trgovine.

3. Stranke potiču trgovinu unutar šire karipske regije, uključujući PZP-ove pridružene EU-u i druga područja, kao sredstvo promicanja uključivog i održivog razvoja.

4. Stranke podupiru provedbu Sporazuma o olakšavanju trgovine Svjetske trgovinske organizacije i olakšavaju trgovinu, među ostalim donošenjem mjera potpore za smanjenje troškova trgovine i financijsko-regulatornog opterećenja MMSP-ova.

5. Stranke primjenjuju inovativno posebno i različito postupanje za nove multilateralne ili bilateralne trgovinske sporazume, gdje je primjenjivo, na primjer osiguravanjem da fleksibilne mogućnosti u trgovinskim obvezama odražavaju dokazane potrebe u pogledu sposobnosti provedbe.

Poglavlje 2.

Prioritetni gospodarski sektori

Članak 14.

Usluge

1. Stranke jačaju regulatorne i proizvodne kapacitete ključnih uslužnih podsektora, među ostalim razvojem sektorskih politika, zakonodavnih okvira te nacionalnih i regionalnih regulatornih kapaciteta kako bi se pružateljima usluga omogućilo iskorištavanje tržišnih prilika u okviru Sporazuma o gospodarskom partnerstvu CARIFORUM-EU, jedinstvenog tržišta i gospodarstva CARICOM-a, OECS-a i drugih regionalnih aranžmana unutar Kariba. Posebnu pozornost posvećuju profesionalnim, konferencijskim, rekreacijskim, kulturnim i kreativnim industrijama te industriji obrade podataka, kao i sportskim, obrazovnim, financijskim, komunikacijskim, audiovizualnim, prometnim, okolišnim i turističkim uslugama.

2. Stranke razvijaju strategije i odgovarajuće politike za poboljšanje pristupa financiranju trgovine i financijskim uslugama. Jačaju i kapacitete za prikupljanje, pohranu, širenje i analizu podataka i statistike o trgovini uslugama.

3. Stranke surađuju kako bi promicale i ojačale ulogu usluga u trgovinskoj konkurentnosti i produbile lance vrijednosti, među ostalim poticanjem inovacija u proizvodnji povezanoj s uslugama i jačanjem uloge usluga kao ulaznih materijala u proizvodnji robe.

4. Stranke podupiru poboljšanje sposobnosti regionalnih strukovnih tijela da pridonesu pregovorima i djelotvornoj promidžbi sporazumâ o međusobnom priznavanju.

Članak 15.

Plavo gospodarstvo

1. Stranke promiču razvoj održivih i inovativnih plavih gospodarstava. Pritom nastoje postići ravnotežu između gospodarskog rasta i otvaranja dostojanstvenih radnih mjesta te poboljšane sigurnosti opskrbe hranom i prehrane, boljih životnih uvjeta, socijalne pravednosti i jačanja oceanskih ekosustava s jedne strane, uz istodobno smanjenje rizika za okoliš i negativnih ekoloških učinaka s druge strane. Podupiru primjenu predostrožnog i znanstveno utemeljenog pristupa očuvanju i zaštiti morskih ekosustava i bioraznolikosti te održivu upotrebu prirodnih resursa. Promiču domaća i strana ulaganja te razvijaju potreban regulatorni okvir i infrastrukturu za promicanje aktivnosti plavoga gospodarstva. Promiču i bilateralnu i multilateralnu suradnju kako bi se podržao razvoj održivih i inovativnih plavih gospodarstava.

2. Stranke jačaju održivi razvoj ribarstva promicanjem održivih lanaca vrijednosti ribarstva, izgradnjom lokalnih kapaciteta za preradu proizvoda ribarstva i ispunjavanje regulatornih zahtjeva međunarodnih tržišta, pri čemu uzimaju u obzir potrebe artizanalnog ribolova te osiguravaju sigurne, zdrave i dostojanstvene radne uvjete za ribare i radnike.

3. Stranke surađuju kako bi razvile održivu akvakulturu, uključujući marikulturu, djelotvornim prostornim planiranjem, primjenom pristupa koji se temelji na ekosustavima te poboljšanjem jednakih uvjeta za ulagatelje i osiguravanjem da se otklone razlozi za zabrinutost lokalnih zajednica.

4. Stranke iskorištavaju prilike u području morske biotehnologije, među ostalim podupiranjem istraživanja, poticanjem suradnje akademske zajednice, gospodarskih subjekata i oblikovatelja politika, promicanjem prijenosa tehnologija i smanjenjem tehničkih uskih grla kako bi se ulagateljima olakšao pristup i istodobno spriječili rizici za morski okoliš.

Članak 16.

Poljoprivreda

1. Stranke surađuju kako bi povećale i diversificirale održivu poljoprivrednu proizvodnju i produktivnost u cilju poboljšanja sigurnosti opskrbe hranom i prehrane, poboljšanja izvora prihoda, otvaranja dostojanstvenih novih radnih mjesta i povećanja prihoda zahvaljujući pristupu regionalnim i međunarodnim tržištima. Jačaju poljoprivredne prakse otporne na klimatske promjene, posebno u malim gospodarstvima, promiču održivo upravljanje i učinkovitu upotrebu prirodnih resursa i usluga ekosustava te uklanjaju poticaje kojima se stvara neodrživa proizvodnja.

2. Stranke jačaju istraživanje, osposobljavanje, znanost i inovacije u području pametne poljoprivrede na nacionalnoj i regionalnoj razini.

3. Stranke potiču ulaganja u poljoprivredno-prehrambeni sektor, razvijaju ga te uvode pravila i propise kojima se podupiru veća ulaganja u taj sektor. Surađuju kako bi proizvođačima, prerađivačima i izvoznicima omogućile bolji pristup tržištima i ostvarivanje veće vrijednosti u lokalnim, regionalnim i globalnim lancima vrijednosti, među ostalim promicanjem veće upotrebe tehnologije i inovacija, jačanjem kapaciteta za usklađivanje s necarinskim preprekama, posebno tehničkim preprekama u trgovini te sanitarnim i fitosanitarnim standardima, te promicanjem programa pravedne trgovine i programa ekološke proizvodnje kako bi se stvorila dodana vrijednost u preradi poljoprivrednih proizvoda.

4. Stranke ženama osiguravaju jednaka zemljišna i nasljedna prava te poboljšavaju njihov pristup financiranju, tržištima, uslugama podrške i savjetovanju u području poljoprivrede. Podupiru i poduzetništvo mladih, među ostalim pružanjem ciljanih usluga promocije, tehnologije i financiranja.

Članak 17.

Ekstraktivne industrije

1. Stranke promiču pravedan i nediskriminirajući pristup održivom vađenju minerala i sirovina i trgovini mineralima sirovinama, uz potpuno poštovanje suvereniteta zemalja nad njihovim prirodnim resursima i poštovanje prava zajednica na koje utječu te aktivnosti. Promiču pravednu raspodjelu resursa i suzbijaju nezakonito iskorištavanje mineralnih resursa primjenom nacionalnih, regionalnih i međunarodnih pravnih sredstava.

2. Stranke promiču transparentnost, odgovornost i odgovorno upravljanje ekstraktivnim industrijama u skladu s Inicijativom za transparentnost ekstraktivnih industrija i drugim primjenjivim regionalnim i međunarodnim obvezama.

3. Stranke jačaju društveno odgovorno poslovanje i odgovorno poslovno ponašanje u cijelom lancu vrijednosti, među ostalim razvojem i provedbom primjenjivog zakonodavstva i, ako je to primjenjivo, uzimajući u obzir primjenjive međunarodne norme.

Članak 18.

Održiva energija

1. Stranke surađuju na jačanju energetske sigurnosti, sigurnog pristupa održivoj energiji za sve, među ostalim za najosjetljivije potrošače i ključne gospodarske sektore, te na izgradnji otpornosti energetske infrastrukture kako bi se poboljšale dostupnost, trajnost i cjenovna pristupačnost čiste energije.

2. Stranke olakšavaju otvorena, transparentna i funkcionalna energetska tržišta koja potiču uključiva i održiva ulaganja, posebno u proizvodnju i kogeneraciju, prijenos i distribuciju obnovljive energije te u energetsku učinkovitost. Surađuju na jačanju poduzetništva u tom sektoru.

3. Stranke surađuju kako bi povećale javna i privatna ulaganja u obnovljivu energiju i energetsku učinkovitost, vodeći računa o izradi i provedbi relevantnih nacionalnih i regionalnih energetskih inicijativa te potpornih i kvalitetnih sustava infrastrukture.

4. Stranke promiču energetsku učinkovitost i štednju energije u svim fazama energetskog lanca, od proizvodnje do potrošnje.

5. Stranke surađuju kako bi uspostavile i ojačale djelotvorne međupovezanosti energetskih mreža i promicale energetsku tranziciju karipske regije razvojem i upotrebom čistih, raznolikih, troškovno učinkovitih i održivih energetskih tehnologija, uključujući tehnologije za proizvodnju energije s niskim razinama emisija i iz obnovljivih izvora, promicale prijenos tehnologije te razvile kadrovske i tehničke kapacitete, istraživanja i inovacije.

Članak 19.

Povezivost

1. Stranke jačaju održivu i sveobuhvatnu unutarregionalnu povezanost utemeljenu na pravilima. Surađuju na poboljšanju prometnih veza te informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) i digitalne infrastrukture na otporan i održiv način. Nastoje iskoristiti gospodarske mogućnosti, među ostalim jačanjem tehničkih i ljudskih kapaciteta ključnih dionika.

2. Stranke surađuju na razvoju kvalitetnog i održivog prometa i povezanih infrastrukturnih sustava, čime olakšavaju i poboljšavaju kretanje ljudi, uključujući osobe smanjene pokretljivosti, i robe. Cilj im je osigurati bolji pristup sustavima ruralnog, gradskog, zračnog, pomorskog, željezničkog i cestovnog prometa te prometa unutarnjim plovnim putovima, među ostalim razvojem i promicanjem unutarregionalne suradnje u cijeloj karipskoj regiji.

3. Stranke potiču ulaganja u prometni sektor i poboljšavaju cjelokupno upravljanje tim sektorom, među ostalim uklanjanjem ograničenjâ povezanih s kapacitetima te izradom i provedbom učinkovitih propisa kojima se omogućuje pošteno tržišno natjecanje unutar pojedinačnih i među različitim vrstama prijevoza.

4. Stranke povećavaju pristup otvorenom, cjenovno pristupačnom i sigurnom IKT-u za sve, među ostalim podupiranjem ciljanih ulaganja. Razvijaju potrebne zakonodavne okvire i regulatorne institucije za licenciranje pružatelja usluga, promiču konkurentno ponašanje i osiguravaju pravedno postupanje prema potrošačima te podupiru zaštitu podataka i potrošača.

5. Stranke poboljšavaju pristup otvorenoj, cjenovno pristupačnoj, sigurnoj i pouzdanoj širokopojasnoj povezivosti i razvijaju digitalnu infrastrukturu, među ostalim poboljšanjem podmorskih kabela i drugih modernih tehnologija prijenosa. Razvijaju okvire politike i regulatorne okvire kako bi olakšale djelotvorno licenciranje pružatelja usluga, promicale konkurentno ponašanje i pravedno postupanje prema potrošačima i njihovu zaštitu te osigurale povjerljivost komunikacije i prava osoba u pogledu obrade osobnih podataka.

6. Stranke promiču uspostavu regionalnog digitalnoga gospodarstva radi otvaranja dostojanstvenih radnih mjesta i poticanja gospodarskog razvoja stvaranjem poticajnog regulatornog okvira za promicanje digitalnog poduzetništva, mobilizaciju ulaganja i poticanje digitalizacije u privatnom sektoru. Surađuju kako bi uklonile nepotrebne prepreke, razvile platforme za e-povjerenje i e-potpise kojima se podupire rast trgovine, potaknule pojavu novih proizvoda, promicale razvoj i primjenu relevantnih međunarodnih standarda, otvorenih podataka i napredne zaštite potrošača i osobnih podataka.

Članak 20.

Turizam

1. Stranke surađuju na promicanju uravnoteženog i održivog razvoja turizma kako bi potaknule uključiv gospodarski razvoj. Osiguravaju integraciju okolišnih, kulturnih i društvenih aspekata te održivu uporabu i očuvanje bioraznolikosti i ostalih prirodnih resursa u planiranju i razvoju politike turizma.

2. Stranke jačaju ulaganja u promicanje i razvoj turističkih proizvoda i usluga, a time i otvaranje dostojanstvenih radnih mjesta, sklapanjem inovativnih partnerstava s ključnim gospodarskim subjektima, ulaganjem u razvoj ljudskog kapitala i marketing te olakšavanjem kontakata među poduzećima kojima se potiče konkurentnost i poboljšavaju standardi usluga. U tom pogledu suglasne su posvetiti posebnu pozornost MMSP-ovima.

3. Stranke jačaju veze između turističkog sektora i drugih relevantnih gospodarskih sektora, posebno poljoprivrede, proizvodnje, plavoga gospodarstva i prometa. Mobiliziraju ulaganja u održivu energiju, osnovnu infrastrukturu i usluge, digitalne tehnologije, statistiku i ljudski razvoj kako bi povećale konkurentnost i održivost turističke industrije.

4. Stranke poduzimaju korake kako bi ostvarile što veće socioekonomske koristi od turizma. Jačaju očuvanje i promicanje kulturne baštine i prirodnih resursa te promiču sve inovativne oblike turizma, poštujući pritom integritet i interese autohtonih naroda, kako je utvrđeno u Deklaraciji UN-a o pravima autohtonih naroda, i lokalnih zajednica te maksimalno povećavajući sudjelovanje tih dionika u razvoju turizma.

Članak 21.

Istraživanje, inovacije i tehnologija

1. Stranke surađuju u području znanosti, istraživanja, inovacija i tehnološkog razvoja kako bi poduprle gospodarsku diversifikaciju, promicale društveni i gospodarski razvoj, poboljšale regionalnu konkurentnost i olakšale stvaranje uključivog digitalnoga gospodarstva. Razvijaju međupovezanost i interoperabilnost istraživačkih mreža te infrastrukture i usluga u području računalstva i znanstvenih podataka te promiču taj razvoj u svojem regionalnom kontekstu.

2. Stranke promiču razvoj istraživačkih kapaciteta, infrastrukture i objekata te publikacija i znanstvenih podataka. Promiču i podupiru inovativne programe osposobljavanja i mobilnosti za akademsku zajednicu i istraživače. Jačaju kapacitete visokih učilišta za djelotvornu suradnju u području istraživanja te znanstvenih i tehnoloških inovacija, među ostalim pristupom programima akademske razmjene. Olakšavaju i suradnju među javnim upravama, akademskim ustanovama i poduzećima. Promiču otvorene podatke i inovacije kako bi se postigao gospodarski napredak i ostvarila obostrano korisna znanstvena izvrsnost.

3. Stranke podupiru razvoj gospodarstava utemeljenih na znanju i uključivih digitalnih društava. Promiču očuvanje i upotrebu tradicionalnog znanja, bioraznolikost te održivo upravljanje drugim prirodnim resursima, kao i prijenos tehnologije i stručnog znanja.

4. Stranke surađuju na pitanjima od zajedničkog interesa u području civilnih svemirskih aktivnosti, kao što su istraživanje svemira, aplikacije i usluge globalnih navigacijskih satelitskih sustava, razvoj satelitskih sustava proširivanja te promatranje Zemlje i znanost o Zemlji, posebno u pogledu upotrebe mehanizama ranog upozoravanja i nadzora.

Članak 22.

Kulturne i kreativne industrije

1. Stranke promiču kulturu i kreativne industrije kao pokretače održivog društvenog i gospodarskog razvoja i dostojanstvenih radnih mjesta. Donose mjere, među ostalim za potporu kreativnom razvoju i digitalizaciji umjetničkih izvedbi i produkcija. Razmjenjuju najbolje primjere iz prakse u promicanju kulturnog razvoja i poduzetništva.

2. Stranke promiču održivi razvoj jačanjem kulturnih razmjena, promicanjem koprodukcija i zajedničkih kulturnih i kreativnih inicijativa te povećanjem mobilnosti kulturnih i kreativnih djelatnika i povezanih obrazovnih djelatnika. Podupiru i optjecaj umjetnina uz potpuno poštovanje utvrđenih međunarodnih konvencija.

3. Stranke podupiru međukulturni dijalog mladih, organizacija civilnog društva te pojedinaca iz EU-a i karipske regije.

Članak 23.

Proizvodnja

1. Stranke surađuju na poticanju održive proizvodnje kako bi povećale dodanu vrijednost, posebno pri izvozu visokotehnoloških proizvoda, a time i olakšale veću diversifikaciju i maksimalno iskoristile njezin potencijal za silaznu povezanost s ključnim gospodarskim sektorima kao što su poljoprivreda, plavo gospodarstvo, ekstraktivne industrije i usluge.

2. Stranke razvijaju politike za privlačenje domaćih i izravnih stranih ulaganja u proizvodni sektor. Promiču olakšavanje poslovanja kako bi unaprijedile suradnju među kolegama, produbile trgovinska partnerstva i razvile industrijska središta, ekosustave i mreže.

3. Stranke surađuju na razvoju mjera za povećanje konkurentnosti proizvodnog sektora poboljšanjem proizvodnih kapaciteta i radom na uklanjanju ograničenja kao što su nedostatak kvalificirane radne snage, logistika i infrastrukturni deficiti te ograničen pristup financiranju i analizi tržišta. Podupiru istraživanje i inovacije, promiču razvoj i primjenu ključnih razvojnih tehnologija te jačaju veze među industrijama i istraživačkim i akademskim ustanovama.

4. Stranke podupiru jačanje trgovine gotovim proizvodima, među ostalim poboljšanjem veza s izvoznim tržištima, poboljšanjem kapaciteta za reguliranje trgovine, olakšavanjem trgovine te jačanjem kapaciteta za usklađivanje s relevantnim međunarodnim normama u području rada i zaštite okoliša.

Članak 24.

Međunarodne poslovne i financijske usluge

Stranke rade na tome da se na Karibima razvije sektor međunarodnih poslovnih i financijskih usluga utemeljen na pravilima, među ostalim podupiranjem ciljane suradnje kako bi se ojačali karipski regulatorni okviri u cilju usklađivanja s međunarodno dogovorenim normama, izradile odgovarajuće sektorske politike, poboljšao razvoj vještina te povećale upotreba tehnologija i digitalizacija. Stranke nastoje što više osigurati provedbu i izvršenje međunarodno dogovorenih normi za reguliranje i nadzor u sektoru međunarodnih poslovnih i financijskih usluga na njihovim državnim područjima.

GLAVA II.

Okolišna održivost, klimatske promjene i održivo upravljanje prirodnim resursima

Članak 25.

Stranke prepoznaju egzistencijalnu prijetnju za pogođene zemlje i utjecaj koji na životne uvjete ima dugoročna priroda izazova povezanih s klimatskom i okolišnom održivosti. Poduzimaju ambiciozne mjere za ublažavanje klimatskih promjena i prilagodbu klimatskim promjenama, zaštitu i poboljšanje kvalitete okoliša te promicanje održive uporabe i upravljanja prirodnim resursima s ciljem izgradnje otpornosti na klimatske promjene i poništavanja utjecaja uništavanja okoliša. Donose konkretne mjere za rješavanje problema gubitka bioraznolikosti, održavanje i obnovu ekosustavâ, promicanje upravljanja oceanima, poništavanje utjecaja krčenja šuma te za sprječavanje prirodnih katastrofa i antropogenih opasnosti i odgovor na njih, među ostalim financiranjem borbe protiv klimatskih promjena, promicanjem prijenosa tehnologije i izgradnjom kapaciteta, kada je to potrebno. Ulažu u zeleni rast, promiču kružna gospodarstva i podupiru prelazak na razvoj otporan na klimatske promjene i s niskom razinom emisija, čime osiguravaju gospodarski rast koji u potpunosti nadopunjuje okolišnu održivost. Surađuju na razini šire karipske regije te nastavljaju suradnju jug-jug i trostranu suradnju.

Članak 26.

Djelovanje u području klime

1. Stranke razvijaju sveobuhvatne i uključive domaće klimatske politike i programe te provode konkretne mjere kako bi ubrzale potpunu provedbu Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime i njezina Pariškog sporazuma te podržale multilateralno djelovanje u području klimatskih promjena.

2. Stranke promiču uključivanje klimatskih politika i mjera za ublažavanje klimatskih promjena i prilagodbu njima u nacionalne i regionalne strategije i planove te dijaloge o politikama. Surađuju kako bi promicale mjere prilagodbe, uključujući sprječavanje, smanjenje i otklanjanje gubitka i štete povezanih sa štetnim učincima klimatskih promjena. Razvijaju sustave za praćenje, izvješćivanje i verifikaciju te evaluacijske sustave kako bi pratile napredak djelovanja u području klime.

3. Stranke surađuju kako bi pripremile, priopćile i ažurirale sve ambicioznije nacionalno utvrđene doprinose, provode nacionalne i regionalne mjere potrebne za ublažavanje kako bi postigle ciljeve tih doprinosa i razvijaju dugoročne strategije za razvoj s niskim razinama emisija ugljika otporan na klimatske promjene.

4. Stranke razvijaju i provode nacionalne planove prilagodbe te nacionalne i regionalne strategije. Uključuju mjere prilagodbe u sve ključne osjetljive sektore, uključujući infrastrukturu, te razvijaju djelotvoran sustav upravljanja za provedbu mjera prilagodbe i olakšavanje razmjene znanja i dobrih primjera iz prakse o klimatskim promjenama na nacionalnoj i regionalnoj razini.

5. Stranke djeluju kako bi smanjile emisije stakleničkih plinova, uključujući emisije iz zračnog i pomorskog prometa, u skladu s preuzetim međunarodnim obvezama i dužnostima, uključujući one koje proizlaze iz Pariškog sporazuma.

6. S obzirom na prijetnje koje klimatske promjene predstavljaju za mir i sigurnost te dobrobit ljudi i zajednica stranke surađuju kako bi ojačale kapacitete za prilagodbu i ublažavanje te promicale mjere za izgradnju otpornosti u cilju otklanjanja ranjivosti ljudi i zajednica.

7. Stranke promiču postupno ukidanje proizvodnje i potrošnje fluorougljikovodika u okviru Montrealskog protokola o tvarima koje oštećuju ozonski sloj, sastavljenog u Montrealu 16. rujna 1987., suradnjom na ratifikaciji Kigalijske izmjene tog protokola i osiguravanjem njezine brze provedbe.

8. Stranke racionaliziraju i postupno ukidaju neučinkovite subvencije za fosilna goriva kojima se potiče rasipna potrošnja te smanjuju moguće negativne utjecaje na način kojim se štite siromašni i osjetljive zajednice. Promiču prelazak na obnovljive i čišće izvore energije u skladu s mjerama iz nacionalno utvrđenih doprinosa.

9. Stranke surađuju kako bi unaprijedile niskougljična gospodarstva i otpornost na klimatske promjene jačanjem zelenog rasta u ključnim gospodarskim sektorima i sektorima u nastajanju, među ostalim uvođenjem ekoloških inovacija, promicanjem prijenosa tehnologije, razvojem standardâ i razmjenom najboljih primjera iz prakse.

10. Stranke razvijaju inovativne financijske alate i usklađuju financijske tokove s putom prema razvoju s niskim razinama emisija ugljika otpornom na klimatske promjene, pri čemu su posebno usmjerene na uključivo financiranje borbe protiv klimatskih promjena kojim se od negativnih učinaka klimatskih promjena nastoji zaštititi najsiromašnije i najosjetljivije. Promiču instrumente ekonomske politike kojima se podupiru mjere u području klimatskih promjena, kao što su određivanje cijena ugljika, tržišni instrumenti i porezi na ugljik, ovisno što je potrebno.

11. Stranke promiču pojačanu koordinaciju na svim razinama vlasti radi provedbe ambicioznih klimatskih i energetskih obveza. Potiču i osnažuju lokalne vlasti i podupiru inicijative kao što su Globalni sporazum gradonačelnika za klimu i energiju te Ubrzavanje prelaska na obnovljivu energiju u malim otočnim državama u razvoju.

12. Stranke surađuju na jačanju svojih znanstvenih i tehničkih ljudskih i institucionalnih kapaciteta za djelovanje u području klime i upravljanje okolišem i njegovo praćenje, među ostalim upotrebom svemirskih tehnologija i informacijskih sustava, te za pružanje sveobuhvatnih klimatskih usluga, posebno osjetljivim dionicima.

Članak 27.

Bioraznolikost, ekosustavi i prirodni resursi

1. Stranke podupiru očuvanje, održivu upotrebu i obnovu ekosustavâ, među ostalim kako bi poboljšale životne uvjete autohtonih naroda, kako je utvrđeno u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda, i lokalnih zajednica, poboljšavajući pritom pružanje usluga ekosustava i omogućavajući održivi razvoj svojih zemalja. Štite, obnavljaju i poboljšavaju bioraznolikost te poduzimaju mjere za ubrzanje provedbe Konvencije o biološkoj raznolikosti i Protokola iz Nagoye o pristupu genetskim resursima te poštenoj i pravičnoj podjeli dobiti koja proizlazi iz njihova korištenja uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti, sastavljenog u Nagoyi 29. listopada 2010. Surađuju u multilateralnim pregovorima o očuvanju prirodnih resursa, ekosustavâ i bioraznolikosti. Prepoznaju prisustvo osjetljivih ekosustava i jedinstvene bioraznolikosti u Karipskom moru te stoga surađuju kako bi poduprle njihovu zaštitu. Poduzimaju mjere za izbjegavanje ili smanjenje utjecaja invazivnih stranih vrsta na lokalne vrste, ekosustave i izvore prihoda ljudi.

2. Stranke promiču održive integrirane sustave upravljanja vodama, očuvanje i zaštitu izvora vode i vodnih ekosustava, prikupljanje i pročišćavanje otpadnih voda radi sprječavanja degradacije zemljišta i onečišćenja resursa površinskih i podzemnih voda te rješavanje problema nesigurnosti opskrbe vodom s pomoću sustava za prikupljanje i skladištenje.

3. Stranke surađuju na održivom upravljanju i zaštiti tala u cilju očuvanja njihove ključne uloge, među ostalim u poljoprivredi, stanovanju i infrastrukturi te ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi njihovu utjecaju, kao i njihove uloge kao prirodnih spremnika kišnice.

4. Stranke štite divlju faunu i floru te suzbijaju nezakonitu trgovinu divljom faunom i florom podupiranjem donošenja i izvršavanja politika i propisa prema kojima se takva trgovina smatra teškim kaznenim djelom. Jačaju mjere za suzbijanje krivolova i praćenje izvršavanja zakonodavstva te promiču međunarodnu koordinaciju, među ostalim u kontekstu Međunarodnog konzorcija za borbu protiv kriminala povezanog s divljom faunom i florom, Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES), sastavljene u Washingtonu 3. ožujka 1973., i ostalih primjenjivih međunarodnih okvira. Poduzimaju korake za senzibiliziranje javnosti, informiranje potrošača i utjecanje na potrošače, uništavanje zaliha divlje faune i flore i s njima povezanih proizvoda kojima se nezakonito trguje, jačanje uloge lokalnih zajednica te promicanje vidljivih diplomatskih aktivnosti i zagovaranja potrebe za zaštitom divlje faune i flore.

5. Stranke rade na uspostavi i ažuriranju potrebnih regulatornih okvira i provedbenih mehanizama za poboljšanje gospodarenja svim otpadom i opasnim tvarima. Surađuju na sprječavanju i smanjenju stvaranja otpada na izvoru te na poboljšanju mogućnosti ponovne upotrebe i recikliranja proizvoda te učinkovitosti resursa, među ostalim učinkovitim sustavima prikupljanja i djelotvornim recikliranjem kako bi se proizvodnja i potrošnja prilagodile postizanju kružnoga gospodarstva. Poduzimaju mjere za sprječavanje ili smanjenje opasnih tvari u ciklusima materijala te upravljanje kemikalijama u proizvodima u njihovu cijelom životnom ciklusu. Surađuju kako bi poboljšale pravilno upravljanje opasnim tvarima i nuklearnim zagađivačima te zaustavile nezakoniti prekogranični promet tih tvari i kontaminanata preko Karipskog mora.

6. Stranke poduzimaju mjere za uklanjanje svih oblika onečišćenja i ukazuju na rizike onečišćenja zraka za javno zdravlje i okoliš te na višestruke koristi poboljšane kvalitete zraka, među ostalim u okviru kampanja za informiranje javnosti.

7. Stranke rade na razvoju okvirâ za zaštitu osjetljivih ekosustava i bioraznolikosti, među ostalim podupiranjem mjera za suzbijanje kaznenih djela protiv okoliša. Surađuju u istraživanju, očuvanju i održivoj upotrebi bioraznolikosti, među ostalim uspostavom centara znanja i istraživačkih partnerstava. Promiču primjenu međunarodno priznatih sustava upravljanja okolišem kao sredstva za smanjenje bilo kakvog negativnog utjecaja na okoliš. Povećavaju uključenost autohtonih naroda, kako je utvrđeno u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda, i lokalnih zajednica u očuvanje ekosustavâ, pri čemu se prednost daje otvaranju novih radnih mjesta i stvaranju drugih gospodarskih prilika.

Članak 28.

Šume

1. Stranke promiču održivo gospodarenje šumama i održivu upotrebu šumskih resursa. Surađuju kako bi poništile utjecaj krčenja šuma, poduprle pošumljavanje i zaustavile propadanje šuma te vratile šumama mogućnost da pružaju usluge ekosustava.

2. Stranke promiču održive lance vrijednosti za šumske proizvode, pri čemu prednost daju otvaranju radnih mjesta i iskorištavanju gospodarskih prilika u očuvanju ekosustavâ. Suzbijaju nezakonitu sječu i s njome povezanu trgovinu te promiču odgovorno rudarstvo.

3. Stranke podupiru provedbu mehanizama održivosti, kao što je Akcijski plan EU-a za provedbu zakona, upravljanje i trgovinu u području šuma (FLEGT), među ostalim sklapanjem i/ili provedbom dobrovoljnih sporazuma o partnerstvu. Jačaju povezanost i pozitivne interakcije na razini države između mehanizama održivosti i Varšavskog okvira za smanjenje emisija povezanih s krčenjem i degradacijom šuma (REDD+).

4. Stranke jačaju uključenost lokalnih vlasti i zajednica u održivo gospodarenje šumama. Informiraju javnost o krčenju šuma na svim razinama i potiču proizvodnju i potrošnju resursno i energetski učinkovitih proizvoda iz šuma kojima se gospodari na održiv način.

Članak 29.

Upravljanje oceanima

1. Stranke jačaju upravljanje oceanima u skladu s Konvencijom UN-a o pravu mora (UNCLOS) kako bi osigurale sigurne i čiste oceane kojima se održivo upravlja, smanjile pritisak na oceane i mora i promicale održivi razvoj plavoga gospodarstva. Surađuju kako bi ojačale nacionalne i regionalne kapacitete za odgovorno upravljanje oceanskim i obalnim resursima, razvile mjere za održivu upotrebu, upravljanje i očuvanje morske bioraznolikosti na područjima unutar i izvan nacionalne jurisdikcije, promicale znanje i istraživanje te olakšale prijenos tehnologije u upravljanju oceanima. Poduzimaju mjere povezane s oceanima koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi klimatskim promjenama.

2. Stranke surađuju kako bi osigurale očuvanje te održivo upravljanje i iskorištavanje živih morskih resursa na bilateralnoj, regionalnoj i multilateralnoj razini te na razini regionalnih organizacija za upravljanje ribarstvom.

3. Stranke promiču održivi razvoj i upravljanje ribolovnim resursima, među ostalim donošenjem potrebnih regulatornih okvira, poboljšanjem kapaciteta za upravljanje, usklađivanje i izvršavanje, poboljšanim pristupom financiranju, promicanjem najboljih primjera iz prakse i prijenosom tehnologije. Provode ili donose inicijative za suzbijanje nezakonitog, neprijavljenog i neregulirano (NNN) ribolova, uključujući prema potrebi provedbu sustava sljedivosti i mjera za isključivanje proizvoda NNN ribolova iz trgovinskih tokova. Promiču i djelotvorno provode praćenje, kontrolu i nadzor i povezane provedbene mjere za osiguranje usklađenosti kako bi se očuvali riblji stokovi i spriječio prelov, u skladu s UNCLOS-om.

4. Stranke su suglasne poduzeti potrebne korake kako bi se zabranile određene oblike subvencija za ribarstvo koje doprinose prekomjernom kapacitetu i prelovu, ukinule subvencije koje doprinose NNN ribolovu te spriječilo uvođenje takvih novih subvencija, vodeći računa o tome da bi primjereno i djelotvorno posebno i različito postupanje prema zemljama u razvoju i najmanje razvijenim zemljama trebalo biti sastavni dio pregovora WTO-a o subvencijama za ribarstvo i svih sporazuma koji bi se mogli sklopiti na temelju njih.

5. Stranke surađuju kako bi očuvale i obnovile obalne i morske ekosustave i njihovu bioraznolikost te promicale vrednovanje morskog i obalnog prirodnog kapitala. Razvijaju mjere za sprječavanje i ublažavanje utjecaja zakiseljavanja oceana na morske ekosustave bogate bioraznolikošću, uključujući koraljne grebene, održivost ribarstva i životne uvjete obalnih zajednica koje ovise o morskim resursima.

6. Stranke nastoje riješiti problem onečišćenja mora, uključujući onečišćenje bukom, i smanjiti morski otpad, posebno plastiku i mikroplastiku. Usmjeravaju se na temeljne uzroke nastanka morskog otpada, među ostalim u politikama i mjerama za sprečavanje nastanka otpada. Proširuju aktivnosti čišćenja oceana i obala, pri čemu posebnu pozornost pridaju akumulacijskim zonama u oceanskim vrtlozima.

7. Stranke podupiru regulaciju smanjenja emisija stakleničkih plinova u pomorskoj industriji i aktivno podupiru hitnu provedbu početne Strategije Međunarodne pomorske organizacije za smanjenje emisija stakleničkih plinova s brodova.

8. Stranke razvijaju mjere očuvanja za pojedina područja i upravljačke alate za zaštitu i obnovu obalnih i morskih područja i resursa, uključujući zaštićena morska područja, u skladu s nacionalnim i međunarodnim pravom i na temelju najboljih dostupnih znanstvenih informacija i znanja lokalnih zajednica.

9. Stranke promiču dijalog i suradnju u svim aspektima upravljanja oceanima, uključujući pitanja povezana s podizanjem razine mora i njegovim mogućim učincima i posljedicama.

10. Stranke su svjesne opće zabrinutosti u pogledu utjecaja rudarenja morskog dna na morski okoliš i njegovu bioraznolikost. Upotrebljavaju najbolje dostupno stručno znanje, primjenjuju načelo opreznosti i pristup koji se temelji na ekosustavima, promiču istraživanje, a u područjima od zajedničkog interesa razmjenjuju najbolje primjere iz prakse povezane s mineralnim resursima s morskog dna kako bi osigurale ekološki prihvatljivo upravljanje aktivnostima za zaštitu i očuvanje morskog okoliša i njegove bioraznolikosti.

Članak 30.

Otpornost na prirodne katastrofe i sveobuhvatno upravljanje katastrofama

1. Stranke surađuju kako bi izgradile otpornost ljudi, društava i infrastrukture na prirodne katastrofe te povećale kapacitete za praćenje, rano upozoravanje i procjenu rizika kako bi poboljšale mjere sprječavanja, ublažavanja, pripravnosti, odgovora i oporavka u skladu s Okvirom iz Sendaija za smanjenje rizika od katastrofa 2015.–2030. („Okvir iz Sendaija”).

2. Stranke jačaju otpornost ulaganjem u sprječavanje rizika od katastrofa i pripravnost, uključivanjem aktivnosti smanjenja rizika u mjere oporavka te promicanjem osiguranja financijskih rizika i cjenovno pristupačnih rješenja za prijenos rizika. Promiču prikupljanje i upotrebu statističkih podataka o katastrofama i podataka o gubicima, sveobuhvatnu procjenu rizika i provedbu planova za smanjenje rizika na svim razinama.

3. Stranke donose mjere za jačanje veze između smanjenja rizika od katastrofa i prilagodbe klimatskim promjenama te promiču razmjenu informacija i najboljih primjera iz prakse o provedbi i praćenju Okvira iz Sendaija. Daju prednost otpornosti na klimatske i prirodne opasnosti kao glavnom aspektu svih aktivnosti rekonstrukcije i oporavka, među ostalim provedbom pristupa „bolje ponovne izgradnje”.

4. Stranke surađuju na uklanjanju posljedica prirodnih katastrofa i antropogenih opasnosti pravodobnim i učinkovitim pružanjem humanitarne pomoći i drugih vrsta pomoći.

5. Stranke jačaju uključivo upravljanje rizicima na svim razinama. Povećavaju i kapacitete za praćenje, rano upozoravanje i procjenu rizika te poboljšavaju domaće i regionalne mjere sprječavanja, ublažavanja, pripravnosti, odgovora i oporavka, uključujući mehanizme civilne zaštite radi jačanja kapaciteta nacionalnih i regionalnih centara izvrsnosti za smanjenje rizika od katastrofa i klimatske inovacije. Promiču uključenost pogođenih zajednica, civilnog društva i lokalnih vlasti u osmišljavanju i provedbi odgovora u obliku politika, pri čemu se posebna pozornost posvećuje najugroženijim i marginaliziranim kućanstvima i skupinama.

6. Stranke jačaju otpornost okoliša, među ostalim podupiranjem upotrebe IKT-a i svemirskih tehnologija kako bi se ubrzali procesi sprječavanja, pripravnosti, odgovora i oporavka od katastrofa. Potiču mogućnosti za jačanje istraživanja i širenje najboljih primjera iz prakse u području upravljanja rizicima od katastrofa.

GLAVA III.

Ljudska prava, upravljanje, mir i sigurnost

Članak 31.

Stranke potiču dijalog i suradnju u cilju jačanja sigurnosti u svim njezinim dimenzijama te postizanja mirnih i otpornih društava. Promiču i u potpunosti štite ljudska prava, ljudsko dostojanstvo, temeljne slobode i demokratska načela, izgrađuju odgovorne i transparentne institucije, jačaju sustave upravljanja i pravosudne sustave te jamče odgovarajući i prikladni poticajni prostor u kojemu pojedinci i skupine mogu izraziti svoje težnje i pridonijeti oblikovanju politika. S tim ciljem stranke posvećuju posebnu pozornost promicanju prava mladih, žena i djevojčica, autohtonih naroda, kako je utvrđeno u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda, starijih osoba i osoba s invaliditetom. Dodatno rade na promicanju sigurnosti građana te sprječavanju i borbi protiv organiziranog kriminala, posebno u vezi s drogama, pomorskom sigurnošću, kibersigurnošću, pranjem novca i upravljanjem granicama, korupcijom, svim oblicima nezakonite trgovine te nezakonitom trgovinom malim i lakim oružjem i pripadajućim streljivom.

Poglavlje 1.

Ljudska prava, pravosuđe i upravljanje

Članak 32.

Ljudska prava

1. Stranke doprinose zaštiti, promicanju i ostvarivanju ljudskih prava u skladu s međunarodnim pravom. Promiču i doprinose univerzalnoj ratifikaciji i provedbi međunarodnih instrumenata za ljudska prava, provode instrumente na koje su se obvezale te razmatraju pristupanje instrumentima čije još nisu stranke. U potpunosti primjenjuju načelo nediskriminacije kako je utvrđeno u članku 9. općeg dijela ovog Sporazuma, pri čemu prednost daju donošenju i provedbi sveobuhvatnih zakona o ravnopravnosti i suzbijanju diskriminacije.

2. Stranke surađuju na jačanju pravne zaštite kako bi osigurale preuzimanje odgovornosti za kršenje i zlouporabu ljudskih prava te potaknule pristup pravosuđu i osigurale odgovarajuće i djelotvorne pravne lijekove za žrtve i osobe koje su preživjele nasilje u slučajevima kršenja i zlouporabe.

3. Stranke dodatno rade na postizanju rodne ravnopravnosti te na potpunom ostvarivanju svih ljudskih prava za žene i djevojčice i njihovu osnaživanju.

4. Stranke promiču i štite prava djeteta, bore se protiv dječjeg rada i zlostavljanja djece te suzbijaju sve oblike iskorištavanja djece.

5. Stranke promiču prava osoba s invaliditetom i poduzimaju odlučnije mjere kako bi se osiguralo njihovo potpuno uključenje u društvo.

6. Stranke nastavljaju razvijati i podupirati mehanizme za praćenje ljudskih prava, uključujući obveze izvještavanja o tim pravima. Priznaju i poštuju neovisnost nacionalnih institucija za ljudska prava te potiču sigurno i poticajno okruženje u kojem branitelji ljudskih prava mogu slobodno djelovati i imati pristup regionalnim i međunarodnim mehanizmima, ovisno što je potrebno. Promiču sudjelovanje nacionalnih institucija za ljudska prava i branitelja ljudskih prava u savjetodavnim strukturama i procesima. Osiguravaju potpuno i djelotvorno sudjelovanje autohtonih naroda u svim pitanjima koja se na njih odnose, kako je utvrđeno u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda. Osiguravaju da se u savjetodavnim procesima uzimaju u obzir i uloga tradicionalnog znanja i interes lokalnih zajednica.

7. Stranke surađuju kako bi informirale javnost o ljudskim pravima i demokraciji, među ostalim u okviru obrazovnih sustava i medija.

Članak 33.

Vladavina prava i pravosuđe

1. Stranke surađuju kako bi poboljšale djelotvoran i pravedan pristup pravosuđu za sve te surađuju u konsolidaciji vladavine prava i jačanju institucija na svim razinama u području izvršavanja zakonodavstva i sudovanja. U tu svrhu stranke poboljšavaju pristup osoba u ranjivom položaju pravnim uslugama.

2. Stranke surađuju kako bi osigurale neovisnost, odgovornost i nepristranost pravosuđa. Nastoje stvoriti modernizirane i učinkovite sudske sustave i postupke, među ostalim razmjenom najboljih primjera iz prakse, poboljšavaju kapacitete za brzo i pravedno sudovanje, razvijaju primjenu pravnih mehanizama za alternativno rješavanje sporova, smanjuju broj neriješenih predmeta i prekomjerno zadržavanje u istražnom zatvoru, osiguravaju odgovarajuće osposobljavanje i poboljšavaju pristup pravnih stručnjaka i javnosti zakonodavstvu, sudskoj praksi i drugim pravnim informacijama.

3. Stranke se protive i osuđuju sve oblike mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja. Sprječavaju i rješavaju kršenja koja počine snage sigurnosti te jačaju poštovanje vladavine prava duž sigurnosnih i pravosudnih lanaca, među ostalim edukacijama o etici. Jačaju borbu protiv nekažnjavanja ili uskraćivanja prava žrtava na sudsku i pravnu zaštitu, s posebnim naglaskom na privođenju pravdi počinitelja kršenja ljudskih prava.

4. Stranke surađuju na modernizaciji zatvorskih sustava i povećanju njihove rehabilitacijske uloge, među ostalim poboljšanjem u pogledu poštovanja prava zatvorenika, provedbom programa rehabilitacije i obrazovanja, povećanjem stope socijalne reintegracije zatvorenika, podupiranjem skrbi za zatvorenike, radom na iskorjenjivanju prenapučenosti, poboljšanjem upravljanja zatvorima, administracije i uvjeta u skladu s najboljim primjerima iz međunarodne prakse i međunarodnim normama te osiguranjem alternativnih mjera zatvoru za lakše zločine.

Članak 34.

Upravljanje

1. Stranke poduzimaju konkretne mjere za izgradnju uključivih, odgovornih i transparentnih javnih institucija. Jačaju kapacitete za oblikovanje i provedbu politika, razvijaju odgovornu, učinkovitu, transparentnu i profesionalnu javnu službu, jačaju pružanje kvalitetnih javnih usluga, poboljšavaju zakonodavne i upravljačke mehanizme te promiču nepristranost i djelotvornost tijelâ za izvršavanje zakonodavstva.

2. Stranke jačaju kapacitete parlamenata te lokalnih, općinskih, nacionalnih i regionalnih institucija kako bi osigurale i poboljšale poštovanje demokratskih načela i praksi.

3. Stranke promiču poštovanje slobode izražavanja, neovisnosti medija i pluralizma te čuvaju i šire poticajni prostor za civilno društvo u cilju poboljšanja demokratske odgovornosti.

4. Stranke ubrzavaju širu upotrebu infrastrukture za e-upravljanje i digitalnih usluga kao sredstava za poboljšanje pristupa javnim uslugama i njihove dostupnosti te na taj način podupiru razvoj odgovornih i transparentnih javnih institucija.

5. Stranke razvijaju i jačaju institucije, zakonodavstvo i mehanizme za sprječavanje i borbu protiv korupcije, podmićivanja, prijevare i korporativnih kaznenih djela, uključujući oduzimanje i povrat vraćene imovine. Osiguravaju djelotvornu provedbu zakonodavstva u području borbe protiv korupcije, provedbu nepristranih istraga i kaznenih progona te primjenu djelotvornih i razmjernih sankcija i kazni za korupciju i kaznena djela povezana s korupcijom. Promiču i provode primjenjive međunarodne norme i instrumente, posebno Konvenciju UN-a protiv korupcije, sastavljenu u New Yorku 31. listopada 2003., pri čemu prepoznaju da je korupcija transnacionalno pitanje povezano s drugim oblicima transnacionalnog i gospodarskog kriminala za koje je potreban zajednički i multidisciplinaran odgovor na međunarodnoj razini.

Članak 35.

Javne financije i financijsko upravljanje

1. Stranke promiču dobro upravljanje javnim financijama, uključujući pojačanu i djelotvornu upotrebu javnih prihoda, održivo upravljanje javnim dugom, održive sustave nabave i potporu nacionalnim nadzornim tijelima. Promiču veću odgovornost, transparentnost, pravednost, zakonitost i integritet u upravljanju javnim sredstvima. Podupiru mjere za izgradnju djelotvornih, pravednih i transparentnih sustava javnih rashoda. Surađuju na jačanju mobilizacije domaćih resursa u karipskim malim otočnim državama u razvoju kako bi poduprle njihov održivi razvoj i otpornost gospodarstva.

2. Stranke surađuju kako bi ojačale javne financije, među ostalim jačanjem kapaciteta za usklađivanje s međunarodnim standardima, razvojem okvirâ politike i mjera za povećanje učinkovitosti, djelotvornosti, transparentnosti i pravednosti poreznih sustava te suradnjom u okviru UN-a i drugih relevantnih globalnih tijela javnog financiranja.

3. Stranke poduzimaju mjere za suzbijanje nezakonitih financijskih tokova, poreznih prijevara i utaje poreza te za smanjenje mogućnosti za izbjegavanje plaćanja poreza, među ostalim u okviru bilateralnih i multilateralnih savjetovanja. Stranke primjenjuju načela dobrog upravljanja u području poreza, među ostalim donošenjem zakonodavstva, izradom sveobuhvatnih politika, donošenjem konkretnih mjera te jačanjem relevantnih institucija i mehanizama.

Poglavlje 2.

Kriminal i sigurnost

Članak 36.

Sigurnost ljudi i građana

1. Stranke primjenjuju integrirani pristup usmjeren na sprječavanje i smanjenje rizikâ od kriminala te promicanje inicijativa za pomirenje, rehabilitaciju i reintegraciju.

2. Stranke kazneno gone, suzbijaju i nastoje spriječiti sve oblike nasilja, uključujući seksualno i rodno uvjetovano nasilje te nasilje u obitelji. Nadalje im je cilj poduprijeti osnažiti žrtve i osobe koje su preživjele nasilje te im pomoći i donijeti mjere za suzbijanje marginalizacije, viktimizacije i stigmatizacije.

3. Stranke nastoje riješiti problem nasilja bandi sveobuhvatnim mjerama za smanjenje rizika, sprječavanje i obrazovanje, pružanjem odgovarajućih socijalnih usluga i aktivnosti u zajednici kojima se prekida ciklus nasilja te stvaranjem alternativnih mogućnosti za život za mlade i ranjive osobe. Rješavaju problem pristupačnosti malog i lakog oružja i pripadajućeg streljiva te problem njihove upotrebe kako bi spriječile i smanjile negativne učinke oružanog nasilja na društvo i ljude.

4. Stranke rješavaju socijalne i sigurnosne probleme nastale deportacijom stranih kriminalaca i pojedinaca koji su odslužili svoje kazne te nastoje surađivati na olakšavanju rehabilitacije tih osoba i njihove reintegracije u društvo, kao i na smanjenju stope ponavljanja kaznenih djela. Osiguravaju pravodobnu razmjenu relevantnih informacija o deportaciji putem odgovarajućih kanala u skladu s primjenjivim sporazumima o administrativnoj ili pravosudnoj suradnji te promiču suradnju među tijelima za izvršavanje zakonodavstva kako je utvrđeno u ovom Protokolu.

Članak 37.

Organizirani kriminal

1. Stranke poduzimaju mjere za suzbijanje svih oblika organiziranog kriminala, među ostalim suradnjom na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini te donošenjem zakonodavnih i drugih mjera u skladu s Konvencijom UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i njezinim dopunskim protokolima. Surađuju kako bi povećale svoju sposobnost ispunjavanja međunarodnih zahtjeva u pogledu izvješćivanja. Stranke se bore protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima, nedopuštenim drogama, ugroženim divljim životinjama i biljkama te opasnim tvarima i otpadom. Stranke rješavaju i problem kaznenih djela protiv okoliša, uključujući nezakonitu sječu i s njom povezanu trgovinu. Stranke surađuju i u borbi protiv nezakonite trgovine malim i lakim oružjem i pripadajućim streljivom, drugim konvencionalnim oružjem te robom s dvojnom namjenom. Pritom surađuju, među ostalim kako bi poboljšale otkrivanje nezakonitog malog i lakog oružja i pripadajućeg streljiva te praćenje njihova podrijetla, oduprle njihovo uništavanje, poboljšale kapacitete za djelotvornu istragu i kazneni progon kaznenih djela povezanih s vatrenim oružjem te razmijenile najbolje primjere iz prakse.

2. Stranke jačaju zaštitu žrtava trgovine ljudima, unapređuju istragu i kazneni progon počinitelja, surađuju na sprječavanju i utvrđivanju slučajeva trgovine ljudima te razvijaju djelotvorne mjere za reintegraciju žrtava u svoja društva. Stranke osiguravaju da sve žrtve imaju pristup svojim pravima, vodeći računa o posebnoj ranjivosti žena i djece. Stranke promiču razmjenu informacija, među ostalim kriminalističkih obavještajnih podataka te jačaju kapacitete za izradu politika i provedbu mjera kako bi nastojale riješiti probleme trgovine ljudima i krijumčarenja migranata.

3. Stranke surađuju kako bi spriječile i suzbile upotrebu financijskih institucija i određenih nefinancijskih poduzeća i profesija za financiranje terorizma i pranje imovinske koristi pribavljene kriminalnim aktivnostima. Promiču razmjenu informacija i suradnju, među ostalim na izgradnji kapaciteta i drugim oblicima tehničke pomoći. Provode mjere za borbu protiv pranja novca i financiranja terorizma i za ometanje nezakonitih financijskih tokova, čime se kriminalcima uskraćuje dobit, te osiguravaju djelotvornu i potpunu provedbu preporuka Stručne skupine za financijsko djelovanje. Podupiru uspostavu i jačanje nacionalnog zakonodavstva i tijelâ za povrat imovine, oduzimanje i povrat imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom i njezinu upotrebu u svrhu javne koristi tako što će proširiti kaznenu odgovornost počinitelja kaznenih djela i njihovih pomagača.

4. Stranke jačaju surađuju kako bi spriječile i suzbile visokotehnološki kriminal, kiberkriminalitet i elektronički kriminal te distribuciju nezakonitog sadržaja na internetu. Jačaju kapacitete za suzbijanje kiberkriminaliteta, među ostalim udruživanjem i osposobljavanjem ljudskih resursa te poticanjem suradnje oblikovatelja politika, gospodarskih subjekata i istraživača. Razmjenjuju informacije o obrazovanju i osposobljavanju istražitelja kiberkriminaliteta, istragama kiberkriminaliteta i računalnoj forenzici. Potvrđuju da su Budimpeštanska konvencija o kibernetičkom kriminalu i drugi primjenjivi međunarodni standardi osnova za promicanje međunarodne suradnje te da doprinose razvoju domaćih politika o kiberkriminalitetu.

5. Stranke poduzimaju mjere za jačanje otpornosti pojedinaca i zajednica na terorizam i nasilni ekstremizam. Jačaju rad na razmjeni informacija i stručnog znanja o terorističkim skupinama i njihovim mrežama potpore, uz potpuno poštovanje vladavine prava, ljudskih prava i prava na privatnost. Surađuju kako bi privele pravdi počinitelje kaznenih djela terorizma i donose mjere za olakšavanje rehabilitacije i reintegracije u društvo svih radikaliziranih državljana država članica Europske unije odnosno svih karipskih država stranaka.

Članak 38.

Nedopuštene droge

1. Stranke surađuju kako bi ublažile rizike, među ostalim za sigurnost i zdravlje, koje predstavljaju uzgoj, proizvodnja i konzumacija nedopuštenih droga i psihotropnih tvari te nezakonita trgovina i provoz tih tvari na njihovim državnim područjima. Takva se suradnja, prema potrebi, odvija na bilateralnoj, regionalnoj, multilateralnoj ili trostranoj razini.

2. Stranke surađuju kako bi smanjile ponudu i potražnju za drogama na temelju načela zajedničke i dijeljene odgovornosti te integriranog i uravnoteženog pristupa utemeljenog na dokazima.

3. Stranke surađuju kako bi poboljšale pravosudne kapacitete i kapacitete tijelâ za izvršavanje zakonodavstva, među ostalim za izvješćivanje. Identificiraju, prekidaju i zaustavljaju transnacionalne zločinačke organizacije jačanjem mehanizama za razmjenu informacija i kriminalističkih obavještajnih podataka o drogama, a ujedno promiču zajedničke istrage i operacije, među ostalim sa susjednim zemljama.

4. Stranke se bave čimbenicima rizika povezanima sa zlouporabom droga koji utječu na pojedince, zajednice i društva. Jačaju vladavinu prava te izgrađuju odgovorne, djelotvorne i uključive institucije i javne službe za borbu protiv nasilja povezanog s drogama.

5. Stranke donose mjere za potporu alternativnim razvojnim aktivnostima kojima se zamjenjuju nezakoniti uzgoj i proizvodnja droga u ruralnim i urbanim područjima kako bi se poboljšala gospodarska dobrobit pogođenog ranjivog stanovništva i istodobno potaknula socijalna uključenost na razini zajednice i u širem društvu.

6. Stranke pojačavaju i ubrzavaju rad na smanjenju potražnje i poduzimaju mjere potrebne za suzbijanje zdravstvenih i društvenih učinaka droga. Poduzimaju mjere prilagođene dobi i rodu te posebnim potrebama ranjivih skupina, među ostalim u okviru programa sprečavanja, liječenja, skrbi, rehabilitacije i socijalne reintegracije.

7. Stranke suzbijaju nove i nadolazeće prijetnje povezane s nezakonitom proizvodnjom, uporabom i zlouporabom sintetičkih tvari, uključujući opojne droge, te razvijaju i poboljšavaju programe i unapređuju mehanizme izvješćivanja kako bi suzbile nezakonitu uporabu kemikalija prekursora.

Članak 39.

Suradnja u području izvršavanja zakonodavstva i integrirano upravljanje granicama

1. Stranke potiču dijalog i suradnju u području izvršavanja zakonodavstva te stratešku pravosudnu suradnju. Promiču suradnju među tijelima za izvršavanje zakonodavstva radi pravodobne razmjene informacija i kriminalističkih obavještajnih podataka, poticanja razmjene najboljih primjera iz prakse i razvoja kapaciteta.

2. Stranke podupiru regionalnu suradnju u području sigurnosti jačanjem integriranog upravljanja granicama, razmjenom informacija i obavještajnih podataka te prikupljanjem i analizom podataka, uz poštovanje primjenjivih zakonskih okvira za zaštitu osobnih podataka. Promiču mirno rješavanje graničnih sporova i nesuglasica u skladu s međunarodnim pravom. Podupiru mjere za izgradnju povjerenja i posebne razvojne strategije kako bi prema potrebi povećale povjerenje i smanjile moguće napetosti na granicama.

Članak 40.

Pomorska sigurnost i zaštita te sigurnost i zaštita zračnog prometa

1. Stranke razvijaju suradnju u pomorskim i zračnim pitanjima u cilju poboljšanja sigurnosti i zaštite te među ostalim jačaju usmjeravanje i upravljanje teretom visokog rizika u skladu s međunarodnim pravom i primjenjivim rezolucijama UN-a.

2. Stranke poboljšavaju pomorsku sigurnost u skladu s UNCLOS-om tako što odgovaraju na prijetnje brodovima i ključnim pomorskim objektima i imovini te poboljšavaju praćenje i provedbu primjenjivih zakona i propisa. Poduzimaju mjere protiv piratstva, oružanih pljački i svih oblika organiziranog kriminala na moru, među ostalim upotrebom svemirskih tehnologija.

GLAVA IV.

Ljudski razvoj, socijalna kohezija i mobilnost

Članak 41.

Stranke su odlučne iskorijeniti siromaštvo u svim njegovim oblicima do 2030., djelotvorno se boriti protiv nejednakosti, postići rodnu ravnopravnost te osnažiti žene i mlade kako bi osigurale da svi imaju potrebna sredstva za dostojanstven život. Odlučne su i promicati socijalnu koheziju te stvoriti uvjete za djelotvorno sudjelovanje ljudi u demokratskom životu i njihov aktivan doprinos održivom gospodarskom rastu. Posebnu pozornost posvećuju osobama u ranjivom položaju, među ostalim ženama, djeci, starijim osobama, autohtonim narodima, kako je utvrđeno u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda, i lokalnim zajednicama te osobama s invaliditetom. Poduzimaju konkretne mjere za promicanje socijalne zaštite kao temeljnog uloga za iskorjenjivanje siromaštva i borbu protiv nejednakosti te važnog sredstva za stvaranje ciklusa koji sam sebe osnažuje u cilju uključivog, pravednog i održivog razvoja, a to čine opsežnijim ponovnim ulaganjem gospodarskih koristi u društvo i ljude i povećanjem socijalne otpornosti. Stranke donose sveobuhvatan i uravnotežen pristup migracijama. Bave se migracijama u duhu solidarnosti, partnerstva i zajedničke odgovornosti te u skladu sa svojim nadležnostima. Stranke iskorištavaju prednosti migracija, promiču integraciju migranata, iskorištavaju znanje, poduzetničke vještine i ulaganja iz dijaspore te maksimalno iskorištavaju doznake kao izvor financiranja za uključiv i održiv razvoj. Usto vode otvoreni dijalog o mobilnosti između Europske unije i Kariba te surađuju kako bi smanjile negativan učinak gubitka vještina na razvoj zemalja.

Poglavlje 1.

Socijalne usluge

Članak 42.

Obrazovanje

1. Stranke konsolidiraju i promiču uključiv, cjenovno pristupačan i pravedan pristup obrazovanju te poboljšavaju kvalitetu obrazovanja na svim razinama, među ostalim ojačanim i uključivim nacionalnim obrazovnim sustavima i poboljšanom infrastrukturom i opremom, posebno vodeći računa o osobama s invaliditetom. Podupiru napredak u postizanju rodne ravnopravnosti kako bi razvile poticajno okruženje u kojem djevojčice i dječaci imaju jednake mogućnosti obrazovanja i usporedivo stečeno obrazovanje.

2. Stranke podupiru prošireno podučavanje i primjenu znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike te umjetnosti na svim razinama obrazovnog sustava.

3. Stranke promiču upotrebu dostupnih i cjenovno pristupačnih inovativnih tehnologija u obrazovne svrhe te razvoj digitalnih vještina i pismenosti za sve.

4. Stranke surađuju na povećanju upisa i kvalitete tercijarnog obrazovanja, tehničkog i strukovnog osposobljavanja, neformalnog učenja, učenja kroz rad i cjeloživotnog učenja kako bi se povećao broj visokoobrazovanih osoba i kvalificiranih radnika.

5. Stranke surađuju kako bi ojačale akademski razvoj, promicale uzajamno priznavanje kvalifikacija i olakšale mobilnost studenata, zaposlenika i akademske zajednice između Kariba i Europske unije.

6. Stranke surađuju kako bi promicale akademsko istraživanje, razvoj i inovacije, među ostalim jačanjem suradnje među ključnim institucijama i unapređenjem upotrebe znanstvenog istraživanja i analize u svrhu obostrano korisne akademske izvrsnosti.

Članak 43.

Zdravstvo

1. Stranke promiču univerzalno i cjenovno pristupačno zdravstveno osiguranje i pravedan pristup zdravstvenim uslugama, među ostalim jačanjem nacionalnih zdravstvenih sustava, razvojem održive kvalitetne infrastrukture te pristupom sigurnim i cjenovno pristupačnim osnovnim lijekovima, cjepivima i dijagnostici.

2. Stranke surađuju na rješavanju problema sve veće učestalosti i tereta nezaraznih bolesti poduzimanjem koraka za sprječavanje i kontrolu, među ostalim promicanjem zdrave prehrane i načina života, upotrebe digitalnih alata te obrazovanja o zdravlju.

3. Stranke jačaju nacionalne i regionalne kapacitete za otkrivanje i brzo i djelotvorno reagiranje na izbijanje zaraznih bolesti i druge zdravstvene krize od nacionalnog i međunarodnog značaja primjenom pristupa „jedno zdravlje”, koji obuhvaća zdravlje ljudi, zdravlje životinja, biljke i ekosustave.

4. Stranke surađuju kako bi riješile izvanredna stanja u području javnog zdravlja, među ostalim upotrebom sustava ranog upozoravanja za brzu razmjenu informacija, razvojem usklađenih i višesektorskih planova za poboljšanje kapaciteta zdravstvenih sustava, osiguravanjem osnovnih i cjenovno pristupačnih lijekova, cjepiva i zdravstvene opreme, uključujući opremu za dijagnostiku, te pružanjem humanitarne pomoći i drugih vrsta pomoći. Jačaju međunarodnu suradnju kako bi ublažile učinak globalnih izvanrednih stanja u području javnog zdravlja.

5. Stranke promiču istraživanje i razmjenu znanja, iskustava i najboljih primjera iz prakse u zdravstvenom sektoru.

Članak 44.

Stanovanje, vodoopskrba i sanitarne usluge

1. Stranke podupiru univerzalan pristup pristojnom, sigurnom i pristupačnom stanovanju, posebno za ranjive i marginalizirane osobe, uključujući autohtone narode, kako je utvrđeno u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima autohtonih naroda, i lokalne zajednice, kako bi se ostvario pozitivan učinak na zdravlje ljudi, unaprijedio socioekonomski razvoj njihovih zajednica i otklonile nejednakosti između urbanih i ruralnih kućanstava. Promiču klimatski pametno stanovanje i infrastrukturu, među ostalim izradom i provedbom građevinskih propisa.

2. Stranke poboljšavaju pristup sigurnoj, cjenovno pristupačnoj i održivoj vodoopskrbi, među ostalim razvojem održivog i integriranog upravljanja vodama, gospodarenjem krutim otpadom i promicanjem mjera za recikliranje vode.

3. Stranke promiču primjeren, ravnopravan i cjenovno pristupačan pristup sanitarnim i higijenskim uslugama za sve, posebno vodeći računa o potrebama žena i djevojčica te osoba u ranjivom položaju.

4. Stranke promiču univerzalan i bolji pristup cjenovno pristupačnoj električnoj energiji te povećavaju učinkovitost i održivost upotrebe energije za sve.

Članak 45.

Održiva urbanizacija i ruralni razvoj

1. Stranke promiču poticajno okruženje za održivi ruralni i urbani razvoj. Potiču održivo planiranje uporabe zemljišta, pri čemu posebnu pozornost posvećuju transparentnom i reguliranom stjecanju zemljišta i vlasničkim pravima, održivoj mobilnosti u gradovima te pametnim i sigurnim gradovima.

2. Stranke promiču uravnotežen razvoj ruralnih gospodarstava i zajednica, s posebnim naglaskom na zapošljavanju i stvaranju prihoda. Ubrzavaju ruralnu diversifikaciju dodavanjem vrijednosti lokalnoj proizvodnji te iskorištavaju prirodne i kulturne resurse.

3. Stranke promiču uključive, uravnotežene, integrirane urbane i ruralne politike te koordinaciju više razina vlasti aktivnim angažiranjem lokalnih tijela i zajednica te uspostavljanjem čvršćih veza između ruralnih i urbanih područja.

Članak 46.

Sigurnost opskrbe hranom i bolja prehrana

1. Stranke surađuju kako bi osigurale da svi imaju pristup dostatnoj, cjenovno pristupačnoj, sigurnoj i nutritivno bogatoj hrani u cilju okončanja svih oblika pothranjenosti i sprečavanja nestašica hrane. U tu svrhu posvećuju posebnu pozornost najugroženijim zemljama, uključujući one pogođene katastrofama, i osobama u ranjivom položaju.

2. Svjesne negativnog učinka smanjene poljoprivredne proizvodnje, znatne ovisnosti o uvozu prehrambenih proizvoda i prekomjernog iskorištavanja ribljih stokova na sigurnost opskrbe hranom i prehrane, stranke podupiru održivi razvoj lokalne poljoprivrede, ribarstva i proizvodnje hrane.

3. Kako bi smanjile posljedice nestašice hrane i na vrijeme osigurale dostupnost hrane na lokalnoj razini, stranke surađuju na razvoju intervencija politike i infrastrukture, uključujući ulaganje u sustave prijevoza i skladištenja otporne na klimatske promjene. U tom kontekstu nastoje ispuniti potrebe najugroženijeg stanovništva.

Poglavlje 2.

Socijalna kohezija

Članak 47.

Jednakost, socijalna zaštita i dostojanstven rad

1. Stranke promiču jednakost donošenjem politika kojima se podupire postupno postizanje i održavanje rasta prihoda najsiromašnijih članova stanovništva po stopi višoj od nacionalnog prosjeka.

2. Stranke promiču pravedne i zdrave fiskalne, gospodarske i socijalne politike usmjerene na uključivija društva s poboljšanom raspodjelom dohotka kako bi se smanjila nejednakost i nepravednost.

3. Stranke rade na proširenju opsega socijalne zaštite, posebno za osobe u ranjivom položaju, u cilju postupnog postizanja univerzalnosti u okviru mreža socijalne zaštite te zaštite temeljnog dohotka i prikladnih sustava socijalne zaštite kojima se može pružiti odgovor na šokove. Promiču istraživanje i razmjenu znanja, iskustava i najboljih primjera iz prakse u području socijalne zaštite.

4. Stranke promiču stvaranje uključivih i funkcionalnih tržišta rada i politika zapošljavanja usmjerenih na ispunjavanje međunarodnih standarda za dostojanstven rad za sve te promiču pravedne plaće kojima se osigurava pristojan životni standard, uključujući poboljšanje zdravstvenih i sigurnosnih uvjeta radnika. Suzbijaju sve oblike iskorištavanja, uključujući seksualno iskorištavanje i iskorištavanje na radu, u formalnom i neformalnom sektoru.

5. Stranke rješavaju pitanja povezana s neformalnim gospodarstvom, uključujući inovativan pristup financijskim uslugama, kreditiranju i mikrofinanciranju te poboljšane mjere socijalne zaštite, u cilju lakšeg prijelaza na formalno gospodarstvo.

6. Stranke poduzimaju konkretne mjere za promicanje prava osoba s invaliditetom kako bi se ostvario napredak u djelotvornoj provedbi primjenjivih međunarodnih sporazuma te promicali njihova potpuna uključenost u društvo bez ikakve diskriminacije i jednak pristup socijalnim uslugama i tržištima rada.

7. Stranke promiču socijalnu koheziju, među ostalim, zaštitom i jačanjem materijalne i nematerijalne kulturne baštine te raznolikosti kulturnih izričaja.

Članak 48.

Rodna ravnopravnost te osnaživanje žena i djevojčica

1. Stranke jačaju politike, programe i mehanizme čiji je cilj promicanje rodne ravnopravnosti te osiguravanje i poboljšanje jednakih mogućnosti za sudjelovanje u svim sferama političkog, gospodarskog, društvenog i kulturnog života. Osiguravaju sustavno uključivanje rodne perspektive u sve politike, među ostalim stvaranjem i konsolidacijom pravnih okvira.

2. Stranke osiguravaju fizički i psihološki integritet žena i djevojčica donošenjem zakonodavnih mjera i mjera politike kojima se okončavaju prakse braka s djetetom te ranih i prisilnih brakova te iskorjenjivanjem svih oblika seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, posebno nasilja nad ženama i muškarcima u obitelji, trgovine ljudima, svih oblika seksualnog iskorištavanja i iskorištavanja na radu te svih oblika uznemiravanja u javnoj i privatnoj sferi. Olakšavaju pristup pravosuđu te promiču inicijative i kampanje za sprečavanje i informiranje kako bi se ostvario napredak u promjeni ponašanja, osigurala rodna ravnopravnost i osnažile žene i djevojčice.

3. Stranke podupiru djelotvornu provedbu svih primjenjivih međunarodnih sporazuma, uključujući Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, sastavljenu u New Yorku 18. prosinca 1979., i poticanje ratifikacije njezina fakultativnog protokola.

4. Stranke osiguravaju poštovanje i promicanje prava žena i djevojčica. Jačaju njihova socijalna prava, posebno u području zdravlja i obrazovanja, uključujući pristup uslugama planiranja obitelji. Jačaju gospodarska prava žena, među ostalim olakšavanjem njihova pristupa gospodarskim mogućnostima, financijskim uslugama, razvojnim tehnologijama, zapošljavanju te upravljanju zemljištem i drugom produktivnom imovinom i njihovom upotrebom. Podupiru poduzetnice, smanjuju rodne razlike u plaćama te uklanjaju druge diskriminirajuće propise i prakse.

5. Stranke jačaju sudjelovanje i glas žena i djevojčica u političkom životu, među ostalim poboljšanim pristupom izbornim, političkim i upravljačkim procesima i položajima te radu na izgradnji zajednice.

6. Stranke osnažuju organizacije žena i djevojčica te jačaju kapacitete nacionalnih i regionalnih institucija za odgovor na pitanja povezana s nasiljem nad ženama i djevojčicama, uključujući sprečavanje i zaštitu od svih oblika seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. Razvijaju mehanizme za istraživanje uznemiravanja i utvrđivanje odgovornosti, osiguravaju skrb i potporu žrtvama te promiču uvjete sigurnosti i zaštite za žene i djevojčice.

7. Stranke se obvezuju na potpunu i djelotvornu provedbu Pekinške deklaracije i platforme za djelovanje, Programa djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju te ishodâ konferencija posvećenih njihovu preispitivanju. Dodatno naglašavaju potrebu za univerzalnim pristupom kvalitetnim i cjenovno pristupačnim sveobuhvatnim informacijama i obrazovanju o spolnom i reproduktivnom zdravlju, uzimajući u obzir međunarodne tehničke smjernice UNESCO-a o spolnom odgoju te potrebu za pružanjem relevantnih usluga spolne i reproduktivne zdravstvene skrbi. Prema potrebi rade na djelotvornoj provedbi Konsenzusa o stanovništvu i razvoju iz Montevidea.

Članak 49.

Mladi

1. Stranke razvijaju ciljane politike za promicanje osnaživanja mladih i olakšavanje njihova sudjelovanja u političkom, društvenom, građanskom i gospodarskom životu.

2. Stranke podupiru poduzetništvo mladih i promiču otvaranje održivih radnih mjesta u svim sektorima s dostojanstvenim radnim uvjetima za mlade, među ostalim pružanjem potpore mladima u stjecanju vještina relevantnih za tržište rada u okviru obrazovanja, tehničkog i strukovnog osposobljavanja i poboljšanog pristupa tehnologijama te podupiranjem službi za zapošljavanje kako bi se mlade povezalo s mogućnostima zapošljavanja i pristupom financijskim uslugama i partnerstvima za novoosnovana poduzeća.

3. Stranke uspostavljaju upravljačke strukture za promicanje odgovornog građanstva mladih, povećanje utjecaja mladih u postupcima donošenja odluka i poticanje njihova aktivnog sudjelovanja u političkom životu i radu na izgradnji zajednice. Promiču veće sudjelovanje mladih u aktivnostima zaštite okoliša, posebno u programima praćenja klimatskih promjena i prilagodbe njima.

4. Stranke poduzimaju mjere za poboljšanje pristupa mladih pravosuđu i jačanje sustava za zaštitu djece. Poduzimaju sve odgovarajuće mjere za zaštitu djece od svih oblika fizičkog ili psihološkog nasilja, ozljeda ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupanja, lošeg postupanja i iskorištavanja, uključujući seksualno zlostavljanje.

5. Stranke promiču socijalne i pravosudne programe za sprječavanje maloljetničke delikvencije i integraciju mladih u gospodarski i društveni život. Podupiru ustanove, kao što su škole, društvene i vjerske organizacije i organizacije mladih, koje doprinose izgradnji otpornosti ugroženih skupina mladih i ranjivih zajednica.

Članak 50.

Sport

Stranke promiču sport i tjelesni odgoj kao pokretač održivog razvoja, zdravlja i dobrobiti, socijalne uključenosti, nediskriminacije i unapređenja ljudskih prava. Surađuju na iskorištavanju gospodarske, kulturne i društvene moći sporta, među ostalim izgradnjom odgovarajućih objekata, promicanjem sudjelovanja u sportskim i drugim tjelesnim aktivnostima te razmjenom najboljih primjera iz prakse. Promiču mobilnost sportaša i povezanih stručnjaka kao sredstvo za jačanje međukulturnog dijaloga i suradnje.

Poglavlje 3.

Migracije, mobilnost i razvoj

Članak 51.

Migracije, mobilnost i razvoj

1. Stranke prepoznaju doprinos migranata sa zakonitim boravištem i njihove dijaspore gospodarskom, društvenom, političkom i kulturnom životu svojih zemalja domaćina. Podupiru njihovu integraciju promicanjem, među ostalim, poduzetništva, poslovne potpore i razvoja vještina u skladu sa svojim nadležnostima. Ponovno potvrđuju svoju predanost poštovanju ljudskih prava svih migranata i prisilno raseljenih osoba, uključujući izbjeglice i tražitelje azila, uz potpuno poštovanje međunarodnog prava i s posebnim naglaskom na osobama u ranjivom položaju, pogotovo ženama i djeci.

2. Stranke održavaju otvoreni dijalog radi promicanja mobilnosti i kratkotrajnog boravka kako bi poboljšale razmjenu u područjima kao što su turizam i poslovanje te kako bi poticale uzajamno razumijevanje i promicale zajedničke vrijednosti. U toj razmjeni uzimaju u obzir i posebni položaj PZP-ova pridruženih EU-u i najudaljenijih regija EU-a zbog njihove fizičke blizine te gospodarskih i kulturnih veza i drugih područja suradnje.

3. Stranke razmatraju razvoj programa za kružne migracije te provode i prema potrebi poboljšavaju pravne okvire za olakšavanje postupaka ponovnog ulaska državljana države članice Europske unije ili članice OAKPD-a koji zakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije. Razmatraju aspekte reintegracije državljana države članice Europske unije ili članice OAKPD-a koji zakonito borave na državnim područjima članica OAKPD-a odnosno država članica Europske unije u zemlje podrijetla kako bi se osiguralo da njihovo stečeno iskustvo ili kvalifikacije koriste lokalnom tržištu rada i zajednici.

4. Stranke surađuju kako bi smanjile negativan utjecaj gubitka vještina na razvoj zemalja. Nadalje donose dosljedan pristup za unapređenje osposobljavanja odabranih stručnjaka na Karibima, koji uključuje proširenje programa osposobljavanja i promicanje upisa građana EU-a.

5. Prepoznajući važnost doznaka kao izvora uključivog i održivog razvoja ako se njima pravilno upravlja, stranke nastoje smanjiti transakcijske troškove doznaka na manje od 3 %, ukloniti koridore za doznake s troškovima većima od 5 % do 2030., promicati financijsku uključenost putem inovativnih financijskih instrumenata i novih tehnologija te poboljšati regulatorne okvire za veće sudjelovanje netradicionalnih gospodarskih subjekata. Stranke jačaju doprinos dijaspore održivom razvoju svojih zemalja podrijetla promicanjem i olakšavanjem ulaganja iz dijaspore i osnivanja poduzeća kao sredstava za poticanje lokalnog razvoja i poduzetništva u zemljama podrijetla te za prijenos znanja, iskustva i tehnologije.

6. Stranke razvijaju mjere za iskorištavanje koristi migracija jug-jug i ublažavanje svih negativnih učinaka na temelju načela solidarnosti, zajedničkog blagostanja i odgovornosti.

7. Stranke promiču razmjenu najboljih primjera iz prakse programa mobilnosti karipskih zemalja i EU-a te unutarregionalnih programa mobilnosti, uključujući slobodno kretanje osoba u procesima regionalne integracije.

REGIONALNI PROTOKOL ZA PACIFIK

DIO I.

OKVIR ZA SURADNJU

Poglavlje 1.

Priroda i područje primjene

Članak 1.

Istinsko partnerstvo

1. Za potrebe ovog Protokola „stranke” znači relevantne stranke koje obvezuje ovaj Protokol u skladu s člankom 6. općeg dijela ovog Sporazuma.

2. Odnosi među strankama uređeni su odredbama općeg dijela ovog Sporazuma i posebnim ciljevima utvrđenima u ovom Protokolu, koji se uzajamno nadopunjuju i jačaju, u skladu s člankom 6. općeg dijela ovog Sporazuma.

3. Stranke su suglasne jačati svoje odnose i pojačati suradnju u cilju promicanja zajedničkih vrijednosti, zajedničkih interesa, odgovornosti i obveza. To istinsko partnerstvo provodi se u duhu uzajamnog poštovanja i odgovornosti, jednakosti i zajedničkog vlasništva.

Članak 2.

Multilateralizam

1. Stranke jačaju dijalog i suradnju te dodatno rade na potpori multilateralizmu i globalnom poretku utemeljenom na pravilima.

2. Stranke u okviru odgovarajućeg partnerskog dijaloga iz članka 3. općeg dijela, nastoje izgraditi strateške koalicije u pogledu niza globalnih pitanja, posebno klimatskih promjena, upravljanja oceanima, bioraznolikosti, uključivog i održivog gospodarskog razvoja, ljudskih prava te pitanja povezanih s mirom i sigurnošću. Prema potrebi koordiniraju svoja stajališta u okviru Ujedinjenih naroda (UN) i drugih međunarodnih i regionalnih organizacija i foruma. Poduzimaju konkretne mjere kako bi potpisale ili ratificirale ključne međunarodne ugovore i konvencije ili im pristupile te kako bi ih provodile.

Članak 3.

Ciljevi

Stranke ponovno potvrđuju široku i sveobuhvatnu prirodu ovog Protokola i suglasne su da su njegovi ciljevi, među ostalim, sljedeći:

(a) jačanje njihova političkog partnerstva, koji podupiru redovit dijalog i promicanje zajedničkih interesa;

(b) poboljšanje okolišne otpornosti i otpornosti na klimatske promjene te održivo upravljanje prirodnim resursima;

(c) izgradnja demokratskih i mirnih društava utemeljenih na pravima, koja se temelje na vladavini prava i dobrom upravljanju, te ostvarivanje napretka u području rodne ravnopravnosti i financijskog upravljanja;

(d) podupiranje uključivog i održivoga gospodarskog rasta jačanjem ulaganja i razvojem privatnog sektora, s posebnim naglaskom na plavom gospodarstvu i poboljšanoj povezivosti;

(e) podupiranje konkretnih mjera usmjerenih na jačanje upravljanja oceanima te očuvanje živih morskih resursa i održivo upravljanje njima, uključujući ribarstvo; i

(f) ulaganje u ljudski i društveni razvoj, rješavanje problema nejednakosti te osiguravanje da nitko ne bude zapostavljen, s posebnim naglaskom na promicanju mladih i na gospodarskom, socijalnom i političkom osnaživanju žena i djevojčica.

Članak 4.

Regionalna integracija i suradnja

1. Stranke podupiru proces regionalne integracije i suradnje na Pacifiku kao načina za rješavanje otvorenih pitanja među zemljama i olakšavanje provedbe ovog Protokola kako bi se u potpunosti iskoristile njezine prednosti, uzimajući u obzir primjenjive okvire politike tih zemalja, uključujući Okvir za pacifički regionalizam.

2. Stranke su suglasne pojačati suradnju s regionalnim organizacijama, zemljama i područjima koji dijele iste vrijednosti i voljni su i sposobni promicati i raditi na ispunjavanju zajedničkih ciljeva, čime doprinose političkom, gospodarskom i društvenom razvoju pacifičke regije u cjelini.

3. Stranke promiču i podupiru suradnju jug-jug i trostranu suradnju kao sredstva jačanja regionalne suradnje.

Poglavlje 2.

Sudionici i procesi

Članak 5.

Institucionalne odredbe

1. Zajedničke institucije uspostavljene ovim Protokolom, kako je definirano u općem dijelu ovog Sporazuma, uključujući njihov sastav i zadaće, jesu:

(a) Vijeće ministara Pacifik – EU;

(b) Zajednički odbor Pacifik – EU;

(c) Parlamentarna skupština Pacifik – EU.

2. Stranke se mogu odlučiti sastati na razini šefova država ili vlada, ovisno što je potrebno, na temelju zajednički dogovorenog rasporeda i dnevnog reda.

Članak 6.

Prekomorske zemlje i područja u pacifičkoj regiji

1. Stranke su suglasne jačati veze između prekomorskih zemalja i područja (PZP-ovi) pridruženih EU-u u pacifičkoj regiji i pacifičkih članica OAKPD-a.

2. Stranke nastoje uključiti prekomorske zemlje i područja u regionalnu integraciju, suradnju i organizacije, prema potrebi, posebno u područjima klimatskih promjena, okolišne održivosti, održivog upravljanja prirodnim resursima, povezivosti te trgovine i ulaganja.

3. Stranke su suglasne da se prekomorskim zemljama i područjima u pacifičkoj regiji dodijeli uloga promatrača u okviru zajedničkih institucija uspostavljenih ovim Protokolom.

Članak 7.

Mehanizmi za savjetovanje i suradnju s dionicima

Stranke uspostavljaju mehanizme za savjetovanje i dijalog sa svim relevantnim dionicima, uključujući lokalna tijela, predstavnike civilnog društva i privatni sektor, kako bi ih obavješćivale o djelotvornoj provedbi ovog Protokola te prikupljale doprinose za njegovu djelotvornu provedbu, među ostalim s obzirom na Vijeće ministara Pacifik – EU.

Članak 8.

Provedba, praćenje i ocjenjivanje

1. Pri provedbi mjera za svako područje suradnje stranke u skladu s pravnim okvirom uspostavljenim ovim Sporazumom uzimaju u obzir svoje strateške okvire i okvire politike, uključujući regionalne strategije koje su donijele pacifičke članice OAKPD-a, prema potrebi.

2. Stranke poduzimaju aktivnosti i provode mjere na najprimjerenijoj domaćoj, regionalnoj ili višedržavnoj razini. Nastoje maksimalno povećati učinak na zainteresirane dionike i ojačati njihovo sudjelovanje, među ostalim izgradnjom kapaciteta.

3. Stranke prate provedbu ovog Protokola kako bi osigurale da se aktivnosti i mjere provode djelotvorno i učinkovito, među ostalim primjenom pristupa koji uključuje više dionika. Mogu ga prilagoditi novim okolnostima i proširiti njegovo područje primjene kako bi poboljšale suradnju u postojećim i novim područjima djelovanja u skladu s postupkom utvrđenim u članku 99. stavku 5. općeg dijela ovog Sporazuma.

4. Stranke provode redovito neovisno praćenje i ocjenjivanje aktivnosti predviđenih u ključnim područjima suradnje u skladu s ovim Protokolom.

DIO II.

KLJUČNA PODRUČJA SURADNJE

GLAVA I.

Okolišna održivost i klimatske promjene

Članak 9.

Uvažavajući ozbiljnu prijetnju koju klimatske promjene, podizanje razine mora i uništavanje okoliša predstavljaju za postizanje održivog razvoja i živote ljudi te prepoznajući znatne rizike za male otočne države u razvoju, stranke izgrađuju otpornost na klimatske promjene i poništavaju utjecaj uništavanja okoliša. Poduzimaju ambiciozne mjere kako bi ublažile klimatske promjene i prilagodile im se te spriječile, smanjile i uklonile rizike od gubitka i štete, zaštitile okoliš i poboljšale njegovu kvalitetu te poduprle održivo upravljanje prirodnim resursima. Donose mjere za rješavanje problema gubitka biološke raznolikosti, održavanje i obnovu ekosustava, promicanje upravljanja oceanima te sprječavanje katastrofa i odgovor na njih. Ulažu u zeleni rast, kružna gospodarstva i obnovljivu energiju, osiguravajući pritom usklađenost gospodarskog rasta s okolišnom održivosti.

Članak 10.

Djelovanje u području klime

1. Podsjećajući na ciljeve, načela i odredbe Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime i Pariškog sporazuma i naglašavajući potrebu za intenzivnijim radom na globalnoj razini u borbi protiv klimatskih promjena, u skladu sa zaključcima posebnog izvješća Međuvladinog panela o klimatskim promjenama o učincima globalnog zagrijavanja od 1,5 °C iznad predindustrijskih razina stranke su suglasne doprinijeti smanjenju globalnih emisija prema cilju održavanja porasta prosječne globalne temperature na razini znatno nižoj od 2 °C iznad razine u predindustrijskom razdoblju i nastojanjima da se globalno zagrijavanje ograniči na 1,5 °C. Prepoznaju da je važno što prije postići nultu neto stopu globalnih antropogenih emisija. U tu svrhu obvezuju se na uzastopne nacionalno utvrđene doprinose koji će nadilaziti njihove postojeće nacionalno utvrđene doprinose i odražavati najveću moguću razinu ambicioznosti, uzimajući u obzir različite nacionalne okolnosti, te ponovno potvrditi njihov cilj postizanja klimatske neutralnosti do 2050.

2. Stranke razvijaju sveobuhvatne i uključive domaće klimatske politike i programe, među ostalim zakonodavnim okvirima i okvirima upravljanja, te provode konkretne mjere kako bi proširile provedbu Pariškog sporazuma. Razvijaju sustave za praćenje, izvješćivanje i verifikaciju te evaluacijske sustave kako bi pratile napredak djelovanja u području klime.

3. Stranke ubrzavaju i intenziviraju rad na prilagodbi učincima klimatskih promjena, među ostalim izradom i provedbom ambicioznih nacionalnih planova prilagodbe. Razvijaju i provode politike, strategije i zakonodavne okvire u cilju uključivanja prilagodbe u relevantne socioekonomske sektore i sektor zaštite okoliša.

4. Prepoznajući da sektor energetike i prometa na fosilna goriva znatno doprinosi emisijama ugljika, stranke se obvezuju razvijati rješenja u području energetske učinkovitosti i obnovljive energije i dodatno smanjiti emisije ugljika iz sektora kopnenog, zračnog i pomorskog prometa. Jačaju zajedničko djelovanje u području razvoja i prijenosa tehnologije. Cilj im je i racionalizirati i postupno ukinuti neučinkovite subvencije za fosilna goriva kojima se potiče rasipna potrošnja te smanjiti moguće negativne utjecaje na način kojim se štite siromašni i zahvaćene zajednice.

5. Stranke primjenjuju integrirane, holističke i uravnotežene netržišne pristupe rješavanju problema klimatskih promjena i njihovih učinaka, uzimajući u obzir osjetljivost malih otočnih država u razvoju i vodeći računa o njihovim primjenjivim okvirima politike, među ostalim Okviru za otporni razvoj na Pacifiku (FRDP) i Partnerstvo za otpornost na Pacifiku.

6. Stranke podržavaju mjere za usklađivanje financijskih tokova s planovima za postizanje niske razine emisija stakleničkih plinova i razvoj otporan na klimatske promjene. Surađuju kako bi mobilizirale financiranje borbe protiv klimatskih promjena iz različitih izvora, instrumenata i kanala za potporu razvoju i provedbi nacionalnih planova prilagodbe i nacionalno utvrđenih doprinosa iznad sadašnjih razina u skladu s Pariškim sporazumom.

7. Stranke promiču ambiciozno postupno smanjivanje upotrebe fluorougljikovodika u skladu s Montrealskim protokolom o tvarima koje oštećuju ozonski sloj, sastavljenim u Montrealu 16. rujna 1987., i Kigalijskom izmjenom tog protokola. Potiču sve stranke tog protokola da ratificiraju i osiguraju brzu provedbu te izmjene.

8. Stranke jačaju koordinaciju na svim razinama upravljanja i poduzimaju mjere koje se temelje na najboljim dostupnim znanstvenim spoznajama i, kada je primjenjivo, tradicionalnim, autohtonim i lokalnim sustavima znanja te se njima vode. Potiču i omogućuju lokalnim vlastima da preuzmu i ispune ambiciozne klimatske i energetske obveze. Promiču postojeće inicijative kao što je Globalni sporazum gradonačelnika za klimu i energiju te podupiru provedbu njihovih akcijskih planova.

9. Stranke surađuju na razvoju mreža znanja za prilagodbu klimatskim promjenama i odgovor na njih te jačanju znanstvenih, tehničkih, ljudskih i institucionalnih kapaciteta za djelovanje u području klime te upravljanje okolišem i njegovo praćenje, među ostalim svemirskim tehnologijama i informacijskim sustavima.

Članak 11.

Okoliš i održivo upravljanje prirodnim resursima

1. Stranke podupiru očuvanje, održivu upotrebu i obnovu ekosustava i usluga koje on pruža, povezujući bioraznolikost s izvorima prihoda. Štite, obnavljaju i poboljšavaju bioraznolikost u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti i globalnim okvirom za bioraznolikost nakon 2020. Podupiru izradu dugoročnih strategija usmjerenih na uključivanje bioraznolikosti u nacionalne i regionalne okvire u pacifičkoj regiji, čime se osiguravaju koordinacija i dosljednost među institucijama te dobivaju dokazi potrebni za donošenje informiranih odluka.

2. Stranke promiču integrirani pristup i jačaju provedbene mehanizme za održivo upravljanje prirodnim resursima i okolišem te njihovu upotrebu na svim razinama, uključujući razvoj kružnog i zelenoga gospodarstva, uzimajući u obzir potrebe sadašnjih i budućih generacija te, ako je primjenjivo, domaćih, tradicionalnih i običajnih praksi.

3. Stranke surađuju kako bi osigurale održivo gospodarenje svojim šumskim i drugim drvnim resursima, smanjile i poništile utjecaj krčenja šuma, borile se protiv nezakonite sječe i nezakonite trgovine drvom i proizvodima od drva, ponovno uspostavile funkcije prirodnih šuma, uključujući pružanje usluga ekosustava, te promicale odgovorno rudarenje, uzimajući u obzir zahtjeve povezane s održivim razvojem, uključujući gospodarske, društvene i okolišne potrebe svojeg rastućeg stanovništva.

4. Stranke promiču održive integrirane sustave upravljanja vodama, očuvanje i zaštitu izvora vode i vodnih ekosustava, prikupljanje i pročišćavanje otpadnih voda radi sprječavanja degradacije zemljišta i onečišćenja resursa površinskih i podzemnih voda te nesigurnosti opskrbe vodom s pomoću sustava za prikupljanje i skladištenje vode.

5. Stranke surađuju u borbi protiv prijetnje koju invazivne strane vrste predstavljaju za izumiranje lokalnih vrsta, bioraznolikost, funkcije i usluge ekosustava, izvore prihoda i otpornost ljudi te trgovinu i gospodarski razvoj.

6. Stranke djelotvorno rade na suzbijanju svih oblika onečišćenja. Rade na uspostavi potrebnih regulatornih okvira i provedbenih mehanizama za dobro upravljanje kemikalijama i gospodarenje otpadom. Cilj im je spriječiti i smanjiti stvaranje otpada na izvoru te poboljšati mogućnosti ponovne upotrebe i recikliranja te učinkovitost resursa kako bi se proizvodnja i potrošnja prilagodile postizanju kružnoga gospodarstva. Poduzimaju mjere za sprječavanje ili smanjenje opasnih tvari u ciklusima materijala te upravljanje kemikalijama u proizvodima u njihovu cijelom životnom ciklusu.

Članak 12.

Otpornost na katastrofe

1. Stranke surađuju na izgradnji otpornosti ljudi, društava, institucija i infrastrukture na katastrofe. Uzimaju u obzir blisku povezanost između katastrofa i klimatskih promjena te učinaka katastrofa na ljudski i društveni razvoj, izvore prihoda ljudi, posebno ranjivih skupina i pojedinaca, kulturnu baštinu, okolišni integritet, gospodarski razvoj i ljudsku sigurnost. Nastoje provoditi i pratiti Okvir iz Sendaija 2015. – 2030., među ostalim razmjenom informacija i najboljih primjera iz prakse, uzimajući u obzir svoje relevantne okvire politike, uključujući Okvir za otporni razvoj na Pacifiku.

2. Stranke promiču holistički pristup smanjenju rizika od katastrofa, uključujući uzimanje u obzir Okvira za otporni razvoj na Pacifiku, ulaganje u sprječavanje rizika i pripravnost, uključivanje aktivnosti za smanjenje rizika u mjere oporavka te promicanje osiguranja financijskog rizika. Podupiru i otpornost javnih službi i infrastrukture te sigurnost opskrbe hranom i vodom, vodeći računa o tome da se ulaganja temelje na realističnom sagledavanju budućih rizika i odgovoru na njih. Otpornosti na klimatske promjene postavljaju u središte svih aktivnosti rekonstrukcije i oporavka, među ostalim provedbom pristupa „bolje ponovne izgradnje”.

3. Stranke surađuju kako bi ojačale pristup relevantnim tehnologijama za izgradnju otpornosti, njihov prijenos i sustavnu upotrebu. Ulažu u prikupljanje i upotrebu statističkih podataka o katastrofama i gubicima, sveobuhvatnu procjenu rizika, provedbu planova za smanjenje rizika na svim razinama te jačanje veza između smanjenja rizika od katastrofa i prilagodbe klimatskim promjenama. Podupiru upotrebu svemirskih tehnologija i informacija za poboljšanje mjera sprječavanja, pripravnosti, odgovora i oporavka.

4. Stranke rade na jačanju uključivog upravljanja rizikom na svim razinama, uključujući razvoj kapaciteta za nacionalne i regionalne centre izvrsnosti za smanjenje rizika od katastrofa i klimatske inovacije. Rade na povećanju kapaciteta za praćenje, rano upozoravanje i procjenu rizika, poboljšanju domaćih i regionalnih kapaciteta i sposobnosti za mjere sprječavanja, ublažavanja, pripravnosti, odgovora i oporavka, uključujući mehanizme civilne zaštite, te na poboljšanju kapaciteta lokalnih zajednica i institucija s naglaskom na najugroženijim i marginaliziranim kućanstvima i skupinama.

5. Stranke prate prioritete i ciljeve upravljanja rizicima od katastrofa i klimatskim rizicima te ih ocjenjuju u odnosu na najbolje primjere iz međunarodne prakse.

GLAVA II.

Uključiv i održiv gospodarski razvoj

Članak 13.

1. Stranke provode integrirane strategije i reforme za izgradnju otpornih i diversificiranih gospodarstava, promicanje gospodarskog rasta i preobrazbe, jačanje poslovnih i trgovinskih odnosa te potporu prelasku na puno, kvalitetno zapošljavanje. Obvezuju se stvoriti poslovno okruženje koje pogoduje većim tokovima ulaganja i razvoju privatnog sektora. Jačaju i produbljuju unutarregionalnu gospodarsku suradnju, uključujući mobilnost robe i usluga. Potiču i olakšavaju širu upotrebu svojih valuta u međunarodnim transakcijama.

2. Stranke promiču mjere kojima se podupire transformativna priroda znanosti, tehnologije, inovacija i istraživanja. Rade na postizanju kružnih gospodarstava s niskim razinama emisija koja su otporna na klimatske promjene i osiguravanju da svi ljudi imaju koristi od oslobođenih poslovnih prilika, da se poštuju i primjenjuju temeljni standardi rada, među ostalim primjenom socijalnog dijaloga, te da se promiču socioekonomsko osnaživanje i uključenost ranjivih osoba, žena i mladih, među ostalim primjenom odgovarajućih mjera socijalne zaštite. Suglasne su usmjeriti napore na ključne sektore s multiplikacijskim učinkom na održivi rast, otvaranje novih radnih mjesta i iskorjenjivanje siromaštva, uključujući mogućnost suradnje u novim gospodarskim područjima.

Poglavlje 1.

Gospodarski rast i diversifikacija

Članak 14.

Pokretači gospodarskog razvoja

1. Stranke kao prioritet provode mjere kojima se podupire postizanje viših razina gospodarske produktivnosti diversifikacijom, tehnološkom nadogradnjom i inovacijama te kojima se poboljšavaju makroekonomska stabilnost i stabilnost financijskog sektora, pojednostavnjuju i usklađuju poslovni propisi i postupci, jačaju djelotvornost i predvidljivost poreznih sustava te povećava učinkovitost javne uprave i pravosudnih sustava. Donose dobre politike tržišnog natjecanja i osigurava zaštita zemljišnih i vlasničkih prava te prava intelektualnog vlasništva.

2. Stranke su suglasne promicati dobro zakonodavstvo, propise i politike za olakšavanje poslovanja u cilju smanjenja regulatornih i administrativnih prepreka te povećanja transparentnosti uz istodobno razvijanje poduzetničkih vještina i poslovne kulture kako bi se povećali ulaganja i razvoj privatnog sektora. Promiču i društveno odgovorno poslovanje i odgovorno poslovno ponašanje, među ostalim u vezi sa zaštitom okoliša.

3. Stranke su suglasne poduzeti mjere za razvoj ljudskog kapitala i njegovo jačanje, posebno ulaganjem i potporom stvaranju visokoobrazovane, osposobljene, vješte, kvalificirane i učinkovite radne snage koja može pristupiti dostojanstvenim radnim mjestima, među ostalim u novim sektorima dinamičnog rasta, koja je u skladu sa zahtjevima tržištâ rada i čije prisustvo povećava uključenost privatnog sektora. Poseban naglasak stavljaju na poboljšanje digitalne pismenosti, tehničkog i strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te programa tercijarnog obrazovanja.

4. Stranke promiču politike kojima se jačaju relevantnost, učinkovitost i djelotvornost institucija tržišta rada. Promiču mobilnost radne snage unutar regije kako bi poduprle ispunjenje razvojnih potreba pacifičkih članica OAKPD-a te kako bi pozitivno odgovorile na potrebe privatnog sektora i pridonijele boljoj gospodarskoj integraciji, većim ulaganjima i većoj poslovnoj produktivnosti.

5. Stranke podupiru razvoj ključne infrastrukture u područjima kao što su energetika, promet i vodoopskrba te usluge informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) i digitalna povezivost.

6. Stranke promiču razvoj ruralnih područja i diversifikaciju ruralnoga gospodarstva, među ostalim jačanjem veza otpornih infrastruktura, turizma, poljoprivrede i industrije.

7. Stranke podupiru mjere za poboljšanje kvalitete, dostupnosti i pristupačnosti usluga osiguranja te financijskih i nefinancijskih usluga za privatna poduzeća u formalnom i neformalnom sektoru. Poboljšavaju pristup cjenovno pristupačnom financiranju, među ostalim razvojem održivih bankarskih i nebankarskih sustava te jačanjem digitalnih financijskih usluga kojima se olakšava dodavanje vrijednosti integracijom poduzeća, osobito mikropoduzeća te malih i srednjih poduzeća, u regionalne i globalne lance vrijednosti zahvaljujući poboljšanju proizvodnje, povećanju kapaciteta za reguliranje trgovine, poduzetništvu, naprednom olakšavanju poslovanja, diversifikaciji proizvoda i odredišta izvoza te tehnološkim poboljšanjima i inovacijama, uključujući platforme za e-trgovinu.

Članak 15.

Ulaganja

1. Stranke se obvezuju poticati, stvarati i održavati okruženje kojim se podupiru odgovorna ulaganja na svoju obostranu korist. Pojednostavnjuju i ubrzavaju administrativne postupke i zahtjeve te podupiru mjere kojima se stvara predvidljiva i sigurna ulagačka klima, olakšavaju partnerstva i promiče dijalog javnog i privatnog sektora.

2. Stranke su suglasne privlačiti i zadržati održiva i odgovorna javna i privatna ulaganja, uključujući izravna strana ulaganja, primjenom mješovitog financiranja, jamstava i drugih inovativnih financijskih instrumenata kako bi se povećalo povjerenje ulagatelja. Nastoje pružiti ulagateljima pružiti odgovarajuće i lako dostupne informacije o poslovnim mogućnostima u EU-u i pacifičkim članicama OAKPD-a.

3. Stranke se obvezuju surađivati na olakšavanju ulaganjâ odgovarajućom kombinacijom intervencija i s posebnim naglaskom na mladima i ženama.

Članak 16.

Razvoj privatnog sektora

1. Stranke podupiru razvoj dinamičnog, konkurentnog i odgovornog privatnog sektora, među ostalim donošenjem potrebnih politika te gospodarskih, institucionalnih i zakonodavnih reformi na nacionalnoj ili regionalnoj razini ili objema. Poduzimaju mjere za jačanje i poboljšanje produktivnosti i učinkovitosti privatnog sektora. Posebnu pozornost posvećuju rastu i poboljšanoj konkurentnosti mikropoduzeća te malih i srednjih poduzeća i poduzetničkih inkubatora te razvoju industrije domaće radinosti.

2. Stranke iskorištavaju mogućnosti za tehnološki napredak i razvoj digitalnoga gospodarstva. Nastoje mobilizirati ulaganja kako bi poduprle istraživanja i inovacije te digitalno gospodarstvo, ali i poticati privatni sektor na jačanje digitalizacije, posebno u pogledu ulaganja, inovacija, tržišnog znanja, pristupa i stručnog znanja.

3. Stranke promiču industrijski razvoj u cilju postizanja održivoga gospodarskog rasta. Donose ciljane politike usmjerene na olakšavanje industrijskog rasta i mogućnosti, posebno stvaranjem veza i zahvaljujući aktivnostima s dodanom vrijednošću, uključujući industrije malih razmjera. Potiču razvoj odgovarajućih tehnologija i procesa te diversifikaciju specijaliziranih proizvoda. Razvijaju i provode strategije za izgradnju regionalnih i nacionalnih kapaciteta za konkurentnost u proizvodnji i izvozu srednje i visoke tehnologije.

4. Stranke podupiru povećanu učinkovitost upotrebe resursa i uvođenje čišćih i ekološki prihvatljivijih tehnologija i industrijskih procesa. Djelotvorno suzbijaju sve oblike onečišćenja koje proizlazi iz gospodarskih aktivnosti, među ostalim jasnim definiranjem odgovornosti i njihovom raspodjelom na industriju i poslovne subjekte u cijelom lancu opskrbe u skladu s načelima proširene odgovornosti proizvođača i „onečišćivač plaća”.

Članak 17.

Znanost, tehnologija, inovacije i istraživanja

1. Stranke surađuju u znanstvenom istraživanju, tehnološkom razvoju i inovacijama u cilju promicanja društvenog i gospodarskog razvoja, svladavanja društvenih izazova i poboljšanja regionalne konkurentnosti. Razvijaju međupovezanost i interoperabilnost istraživačkih mreža te infrastrukture i usluga u području računalstva i znanstvenih podataka te promiču takav razvoj u svojem regionalnom kontekstu.

2. Stranke prema potrebi olakšavaju međusobni pristup znanstvenim, tehnološkim i inovacijskim programima, istraživačkim infrastrukturama i objektima, publikacijama i znanstvenim podacima u relevantnim područjima, uključujući u području klimatskih promjena i oceana.

3. Stranke surađuju na pitanjima od zajedničkog interesa u području civilnih svemirskih aktivnosti, kao što su istraživanje svemira, aplikacije i usluge globalnih navigacijskih satelitskih sustava, razvoj satelitskih sustava proširivanja te promatranje Zemlje i znanost o Zemlji, posebno u pogledu upotrebe ranog upozoravanja i nadzora.

Članak 18.

Doznake

Prepoznajući važnost doznaka kao velikog izvora za uključiv i održiv razvoj, stranke nastoje smanjiti transakcijske troškove doznaka na manje od 3 % i ukloniti koridore za doznake s troškovima većima od 5 % do 2030., promicati svijest o financijskoj pismenosti i financijsku uključenost putem inovativnih financijskih instrumenata te poboljšati regulatorne okvire za veće sudjelovanje netradicionalnih gospodarskih subjekata, među ostalim upotrebom novih tehnologija.

Poglavlje 2.

Trgovinska suradnja

Članak 19.

Trgovinska integracija

1. Stranke se obvezuju povećati trgovinske mogućnosti na obostranu korist i sa širom regijom, uključujući PZP-ove. Nastoje potaknuti neometanu i postupnu integraciju pacifičkih članica OAKPD-a u svjetsko gospodarstvo, posebno potpunim iskorištavanjem potencijala regionalne integracije i trgovine s drugim regijama.

2. Stranke podupiru provedbu i funkcioniranje postojećeg Privremenog sporazuma o partnerstvu između Europske zajednice, s jedne strane, i pacifičkih država, s druge strane, potiču zainteresirane zemlje na pristupanje i prema potrebi proširuju područje primjene tog sporazuma.

3. Stranke promiču procese regionalne gospodarske integracije u pacifičkoj regiji, među ostalim olakšavanjem trgovine i usklađivanjem zakonodavstva, kako bi se zemljama omogućilo da iskoriste prednosti trgovine sa svojim susjedima te potaknula njihova integracija u regionalne i globalne lance vrijednosti.

Članak 20.

Trgovinski kapaciteti

1. Stranke surađuju na izgradnji trgovinskih kapaciteta, među ostalim jačanjem proizvodnje i poduzetništva te povećanim ulaganjem u sektore s dodanom vrijednosti. Osiguravaju uspostavu okvirnih uvjeta i odgovarajućih domaćih politika za olakšavanje trgovinskih tokova.

2. Stranke surađuju u području olakšavanja trgovine na temelju svojih obveza u okviru Sporazuma WTO-a o olakšavanju trgovine. U toj suradnji uzimaju se u obzir posebne potrebe pacifičkih članica OAKPD-a, među ostalim one koje se odnose na zemljopisna ograničenja, tehnologiju, financiranje trgovine i povezivost. Stranke nastoje smanjiti troškove trgovine povezane s uvozom, izvozom, provozom i drugim carinskim postupcima koji se odnose na kretanje robe i usluga, uključujući automatizacijom carinskih postupaka.

3. Stranke surađuju kako bi spriječile, utvrdile i uklonile nepotrebne tehničke prepreke u trgovini te nepotrebne necarinske prepreke koje ograničavaju njihov izvoz. Konkretno, surađuju kako bi osigurale usklađenost s međunarodnim normama s pomoću odgovarajuće potpore izgradnji kapaciteta te poboljšanim mehanizmima kontrole kvalitete i laboratorijima za certifikaciju.

4. Stranke surađuju kako bi ojačale sanitarne i fitosanitarne propise i prakse, među ostalim institucionalnim i regulatornim mehanizmima te odgovarajućim informacijskim sustavima i infrastrukturom.

5. Stranke surađuju u provedbi sporazuma o administrativnoj suradnji i mehanizama provjere u svojim trgovinskim odnosima.

6. Prepoznajući doprinos digitalne tehnologije olakšavanju trgovine, stranke su suglasne surađivati kako bi osigurale odgovarajuće pacifičke regionalne digitalne platforme za nacionalnu i prekograničnu trgovinu.

Članak 21.

Usluge

1. Stranke podupiru razvoj snažnog i dinamičnog uslužnog sektora, pri čemu prepoznaju njegovu važnost u smislu njegova doprinosa gospodarskom rastu i otvaranju novih radnih mjesta, osiguravanju ulaznih sredstava za sve gospodarske aktivnosti i olakšavanju transformativnih proizvodnih i izvoznih procesa.

2. Stranke surađuju na jačanju kapaciteta u pružanju usluga. Posebnu pozornost posvećuju uslugama povezanima s kretanjem fizičkih osoba u poslovne svrhe, financijskim i drugim poslovnim uslugama, turizmu, kulturnim i kreativnim industrijama te građevinarstvu i povezanim inženjerskim uslugama.

3. Stranke su suglasne poticati sklapanje sporazuma o međusobnom priznavanju, ako je to primjenjivo, među ostalim kako bi olakšale priznavanje stručnih kvalifikacija. Surađuju na uklanjanju prepreka u trgovini uslugama kako bi potaknule tržišno natjecanje, otvaranje novih radnih mjesta, rast i razvoj te poboljšanje kvalitete svojih uslužnih sektora.

Poglavlje 3.

Ključni sektori

Članak 22.

Plavo gospodarstvo

1. Stranke promiču plavo gospodarstvo kojim se dobro upravlja te koje je održivo i usmjereno na usklađivanje održivoga gospodarskog rasta s otvaranjem novih radnih mjesta, poboljšanjem životnih uvjeta i socijalne jednakosti, pravednim ekonomskim koristima i većom sigurnosti opskrbe hranom, a temelji se na očuvanju morskih ekosustava i bioraznolikosti te održivoj upotrebi resursa.

2. Stranke surađuju kako bi razvile održivu akvakulturu djelotvornim prostornim planiranjem, pristupom koji se temelji na ekosustavima te radom na ravnopravnosti uvjeta za ulagatelje, čime osiguravaju da održiva akvakultura odgovara na potrebe lokalnih zajednica.

3. Stranke jačaju održivi razvoj ribarstva, među ostalim na razini artizanalnog ribolova, tako što promiču održive lance vrijednosti povećanjem ulaganja u produktivnost i lokalne kapacitete za preradu, a pritom osiguravaju održivost ribolovnih resursa i povećavaju sigurnost hrane i opskrbe hranom.

4. Stranke iskorištavaju prilike u području morske biotehnologije podupiranjem istraživanja i smanjenjem tehničkih prepreka kako bi se ulagateljima olakšao pristup i istodobno spriječili rizici za morski okoliš.

5. Stranke promiču istraživanje, inovacije te razmjenu znanja, najboljih primjera iz prakse i stečenih iskustava o plavom gospodarstvu, među ostalim u području jačanja prostornog planiranja i donošenja utemeljenih odluka o ulaganjima.

6. Stranke promiču upotrebu obnovljive energije mora u cilju ubrzanja prelaska na čistu energiju na svim otocima.

Članak 23.

Poljoprivreda

1. Stranke promiču održivu poljoprivredu i podupiru agroekološke prakse i mjere za otpornost poljoprivrede na klimatske promjene te osiguravaju dodavanje vrijednosti i diversifikaciju kako bi se poboljšali životni uvjeti, povećali prihodi i otvarala dostojanstvena radna mjesta.

2. Stranke surađuju kako bi za proizvođače, prerađivače i izvoznike, posebno maloposjednike, povećale mogućnosti pristupa tržištima na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, među ostalim poboljšanjem potpore za poljoprivredne savjetodavne službe, ruralne infrastrukture i pristupa financiranju. Surađuju kako bi osigurale usklađenost s međunarodno prihvaćenim praksama i normama, uzimajući u obzir svoje relevantne okvire politike.

3. Stranke promiču sigurnost opskrbe hranom razvojem uključivih i biološki raznolikih prehrambenih lanaca vrijednosti, među ostalim dodavanjem vrijednosti i lokalnom preradom te povećanjem kapaciteta aktera u lancu vrijednosti. Sudjeluju u registraciji i zaštiti oznaka zemljopisnog podrijetla za poljoprivredne i prehrambene proizvode iz pacifičke regije i Europske unije.

4. Stranke surađuju u borbi protiv štetnih organizama, bolesti i invazivnih vrsta koji utječu na njihovu poljoprivredu.

Članak 24.

Turizam

1. Stranke se obvezuju osigurati uravnotežen i održiv razvoj turizma maksimalnim povećanjem njegova potencijala za gospodarski rast, otvaranje dostojanstvenih radnih mjesta i povećanje državnih prihoda te istodobnim osiguranjem integracije okolišne, kulturne i socijalne dimenzije.

2. Stranke jačaju zaštitu i promicanje kulturne baštine i prirodnih resursa te osnažuju veze između turizma i drugih relevantnih gospodarskih sektora, posebno prometa, poljoprivrede i plavoga gospodarstva.

3. Stranke surađuju kako bi promicale prakse održivog razvoja te im je cilj optimizacija socioekonomskih koristi turizma uz istodobnu zaštitu zemljišta, oceana, ljudi i kultura, poštovanje integriteta i interesa lokalnih zajednica te podupiranje njihova sudjelovanja u procesu razvoja turizma, posebno ruralnog turizma, turizma na razini zajednice i ekoturizma. Potiču ulaganja u nove tehnologije za istraživanja i razvoj statistike, otpornost na klimatske promjene i katastrofe, bioraznolikost, gospodarenje otpadom, obnovljivu energiju i energetsku učinkovitost, sigurnost opskrbe vodom i hranom te životne uvjete i sudjelovanje zajednice.

4. Stranke jačaju ulaganja u promicanje i razvoj turističkih proizvoda i usluga. Promiču razvoj inovativnih partnerstava s relevantnim zračnim prijevoznicima i prijevoznicima za kružna putovanja, ulažu u razvoj ljudskog kapitala, osposobljavanje u području turizma i izgradnju kapaciteta, marketing, uključujući digitalni marketing, te potiču poslovne kontakte i razmjene kvalificiranog osoblja u cilju poticanja konkurentnosti, poboljšanja standarda usluga i daljnjeg razvoja turističkog sektora.

Članak 25.

Održiva energija

1. Stranke prepoznaju važnost energetskog sektora za gospodarsko blagostanje, ljudski i društveni razvoj i sigurnost ljudi te prepoznaju potrebu za lakšim prelaskom na niskougljično gospodarstvo. Nastoje ojačati energetsku sigurnost i otpornost energetskih infrastruktura kako bi se poboljšale dostupnost i cjenovna pristupačnost čiste energije.

2. Stranke su suglasne podupirati energetske reforme u pacifičkoj regiji kojima se doprinosi smanjenju intenziteta emisija CO_2 u razvojnim procesima te regije, povećanju učinkovitosti opskrbe i krajnje potrošnje energije, jačanju otpornosti energetske infrastrukture i smanjenju neto emisija stakleničkih plinova, uzimajući u obzir primjenjive okvire politike, uključujući Okvir za djelovanje u području energetske sigurnosti na Pacifiku i Okvir za program za otporni razvoj.

3. Stranke olakšavaju otvorena, transparentna i funkcionalna energetska tržišta koja potiču uključiva i održiva ulaganja u odgovornu proizvodnju, prijenos i distribuciju te u energetsku učinkovitost.

4. Stranke promiču energetsku učinkovitost i štednju energije u svim fazama energetskog lanca, od proizvodnje do potrošnje, te jačaju, poboljšavaju i transformiraju postrojenja za proizvodnju i distribuciju električne energije, uključujući jačanje i širenje urbanih i ruralnih distribucijskih mreža.

5. Stranke promiču energetsku tranziciju pacifičke regije poticanjem razvoja i upotrebe čistih, raznolikih, troškovno učinkovitih i održivih energetskih tehnologija, uključujući tehnologije za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora i s niskom razinom emisija.

Članak 26.

Povezivost

1. Prepoznajući zemljopisna ograničenja pacifičkih otočnih država, stranke jačaju povezivost u cijeloj pacifičkoj regije te pritom osiguravaju njezinu održivost, sveobuhvatnost i utemeljenost na pravilima te da se njome potiču ulaganja i jednaki uvjeti za poduzeća. Nastoje izgraditi sigurne, zaštićene, otporne i održive zračne, kopnene i pomorske prometne veze te digitalne mreže, od mobilnih do fiksnih, od jezgrene do pristupne internetske mreže, od kabela do satelita. Obvezuju se raditi na energetskoj povezanosti kako bi potaknule primjenu modernih, učinkovitih i čistih rješenja te promicale međuljudske kontakte.

2. Stranke se obvezuju restrukturirati, jačati i poboljšavati prometne i povezane infrastrukturne sustave, čime se olakšava i poboljšava kretanje putnika, uključujući one sa smanjenom pokretljivošću, i robe te osigurava troškovno učinkovit, siguran, zaštićen i održiv pristup pouzdanim i djelotvornim uslugama gradskog, zračnog, pomorskog, željezničkog i cestovnog prijevoza te prijevoza unutarnjim plovnim putovima. Poboljšavaju opće upravljanje u prometnom sektoru razvojem i provedbom učinkovitih propisa kako bi se olakšalo usklađivanje u cijeloj pacifičkoj regiji, omogućili pošteno tržišno natjecanje i interoperabilnost unutar pojedinačnih i između različitih vrsta prijevoza te aktiviralo i promicalo sudjelovanje privatnog sektora u projektima u području prometa, među ostalim u održavanju, uklanjanju ograničenja kapaciteta i izgradnji infrastrukture koja nedostaje.

3. Stranke prepoznaju važnost isplativih i učinkovitih usluga pomorskog prometa kao glavne vrste prijevoza koja olakšava trgovinu. Surađuju u sektoru pomorskog prometa kako bi promicale rad pacifičkih članica OAKPD-a na razvoju konkurentnih luka i lučkih usluga, uključujući navigacijsku infrastrukturu, u cilju poboljšanja kretanja robe i ljudi.

4. Stranke surađuju u zrakoplovnom sektoru, uključujući razmatranje povećanja broja ruta i učestalosti usluga zračnog prijevoza s odredištem u pacifičkoj regiji. Surađuju i kako bi ojačale i poboljšale sigurnost i zaštitu zračnog prometa te nadzor zračnog prostora, uključujući sposobnost reagiranja na povezane prijetnje i rizike. Suglasne su ojačati i poboljšati objekte za pomoć u zračnoj i morskoj plovidbi, uključujući kontrolu zračnog prometa i kartografiju.

5. Stranke nastoje poboljšati pristup otvorenoj, cjenovno pristupačnoj i sigurnoj širokopojasnoj povezivosti i digitalnim infrastrukturama, među ostalim poboljšanjem podmorskih kabela. Poduzimaju mjere za olakšavanje jednostavnog pristupa IKT-u i podupiru odgovarajuću upotrebu umjetne inteligencije i interneta stvari te uvođenje opsežnih jeftinih bežičnih mreža prilagođenih lokalnim okolnostima. Nastoje osnovati potrebne regulatorne institucije za licenciranje pružateljâ usluga, promicati konkurentno ponašanje i osigurati dobrobit i zaštitu potrošača te istodobno jačati regionalnu suradnju, uzimajući u obzir primjenjive okvire politike stranaka, uključujući Pacifički regionalni strateški akcijski plan za IKT.

Članak 27.

Ekstraktivne industrije

1. Prepoznajući doprinos ekstraktivnih industrija gospodarskom razvoju, stranke olakšavaju društveno odgovorno ulaganje razvojem odgovarajućeg zakonodavstva, politika i regulatornih okvira koji su u skladu s najboljim primjerima iz međunarodne prakse. Cilj im je osigurati pravedan i neometan pristup rudačama, uz potpuno poštovanje nacionalnih zakona i suvereniteta zemalja nad njihovim prirodnim resursima te poštovanje prava zahvaćenih lokalnih zajednica.

2. Stranke su suglasne promicati odgovorno upravljanje rudačama, uključujući razvoj zakonodavnih okvira, i pritom razmatrati utjecaj na okoliš. Promiču transparentnost i odgovornost u skladu s načelima utvrđenima u Inicijativi za transparentnost ekstraktivnih industrija.

3. Stranke promiču upotrebu odgovarajućih tehnologija kako bi olakšale održivo i odgovorno istraživanje i iskorištavanje rudača.

Članak 28.

Šumarstvo

1. Stranke promiču održivo gospodarenje šumama i održivu upotrebu šumskih resursa, smanjenje i zaustavljanje krčenja i propadanja šuma, očuvanje šumske bioraznolikosti i ekosustava, borbu protiv nezakonite sječe i povezane trgovine te promicanje resursno i energetski učinkovitih proizvoda iz šuma kojima se gospodari na održiv način.

2. Stranke promiču održive lance vrijednosti za poljoprivredne industrije i šumsku robu i proizvode, pri čemu prednost daju otvaranju radnih mjesta i stvaranju drugih gospodarskih prilika u očuvanju ekosustavâ. Surađuju u održivom gospodarenju šumama, među ostalim u cilju zakonitog i održivog pružanja proizvoda za komercijalnu dobit i održive komercijalizacije šumske faune i flore uz puno poštovanje najboljih primjera iz međunarodne prakse i međunarodnih normi te primjenjivih međunarodnih sporazuma. Surađuju i promiču upotrebu odgovarajućih tehnologija i metoda za utvrđivanje i razvoj začinskog bilja i drugih materijala iz šume koji bi mogli pridonijeti izradi lijekova te istodobno osiguravaju da ne dođe do gubitka bioraznolikosti i neravnoteže u ekosustavu i da se ne ometa pristup lijekovima.

3. Stranke surađuju kako bi poboljšale gospodarenje šumama i njihovu održivost, među ostalim uzimanjem u obzir Akcijskog plana EU-a za provedbu zakona, upravljanje i trgovinu u području šuma (FLEGT) i poticanjem sklapanja dobrovoljnih sporazuma o partnerstvu. Nastoje ojačati usklađenost i pozitivne interakcije na razini zemlje između Akcijskom plana FLEGT i djelovanja u području klime u sektoru šumarstva i upotrebe zemljišta, među ostalim u kontekstu drugih međunarodnih inicijativa, posebno Varšavskog okvira za smanjenje emisija povezanih s krčenjem i propadanjem šuma (REDD+). Sudjeluju u razvoju i preispitivanju politika, zakonodavstva, propisa, strategija i planova za djelovanje u području klime u sektoru šumarstva i upotrebe zemljišta u skladu s nacionalno utvrđenim doprinosima zemalja. Poduzimaju korake za poboljšanje kvalitete inventara emisija i uklanjanja iz sektora šumarstva.

4. Stranke podupiru razvoj strategija i inicijativa za prilagodbu i očuvanje šuma u cilju poboljšanja zdravlja šuma, poništavanja utjecaja krčenja šuma, obnove degradiranih šumskih krajolika, povećanja otpornosti na klimatske promjene i ponovne uspostave šumskog pokrova. Prepoznajući važnost prirodnih i netaknutih šuma u pružanju usluga ekosustava te klimatskih i kulturnih usluga o kojima ovise naša društva, stranke surađuju na razvoju i primjeni odgovarajućih pristupa i pozitivnih poticaja za njihovu prilagodbu i očuvanje.

5. Stranke podupiru jačanje i izgradnju kapaciteta regionalnih, podregionalnih i nacionalnih institucija i agencija odgovornih za održivo gospodarenje šumama. Informiraju javnost o krčenju šuma na svim razinama i potiču potrošnju resursno i energetski učinkovitih proizvoda iz šuma kojima se gospodari na održiv način. Promiču i podupiru upotrebu alternativnog, održivog i čistoga goriva za kuhanje među lokalnim zajednicama. Jačaju uključenost lokalnih vlasti i zajednica u zaštitu šuma.

GLAVA III.

Oceani, mora i ribarstvo

Članak 29.

Stranke potvrđuju ključnu ulogu oceanâ za život na Zemlji, održivi razvoj i izvore prihoda ljudi. Suglasne su pojačati rad na zaštiti oceana i mora od štetnih posljedica i učinaka različitih pritisaka, kao što su klimatske promjene, zakiseljavanje oceana i izbjeljivanje koralja, prekomjerno iskorištavanje, nezakoniti, neprijavljeni i neregulirani (NNN) ribolov te druge destruktivne i neodržive aktivnosti. Obvezuju se promicati održivi razvoj plavoga gospodarstva, štititi morske ekosustave i bioraznolikost, smanjiti sve vrste onečišćenja i provoditi politike ublažavanja klimatskih promjena i prilagodbe njima.

Poglavlje 1.

Upravljanje oceanima

Članak 30.

Održivi oceani

1. Stranke prepoznaju rad drugih stranaka na osiguravanju boljeg i integriranijeg upravljanja oceanima, jačanja regionalnih i podregionalnih mjera očuvanja i upravljanja ribarstvom, praćenja, kontrole i nadzora strategija za ribarstvo, drugih regionalnih strategija te instrumenata za djelotvorno upravljanje oceanima.

2. Stranke poduzimaju potrebne korake za provedbu primjenjivih međunarodnih i regionalnih ugovora, konvencija i sporazuma o upravljanju oceanima koje su potpisale te za očuvanje resursa u njima i upravljanje tim resursima.

3. Stranke jačaju upravljanje oceanima radi njihove održive upotrebe i očuvanja u skladu s Konvencijom UN-a o pravu mora (UNCLOS) i uzimajući u obzir primjenjive regionalne okvire, među ostalim promicanjem pristupa integriranog upravljanja, pri čemu vode računa o društvenoj, gospodarskoj i okolišnoj dimenziji održivog razvoja.

4. Stranke surađuju kako bi ublažile i smanjile pritisak na oceane i njihove resurse za sigurne, zaštićene i čiste oceane kojima se održivo upravlja te kako bi poboljšale znanje o oceanima. Surađuju na zaštiti, očuvanju i obnovi obalnih i morskih ekosustava.

5. Stranke surađuju na sprječavanju i smanjenju onečišćenja mora te na sprječavanju onečišćenja bukom, nastanka morskog otpada, uključujući plastiku i mikroplastiku, izlijevanja nafte i nuklearnih kontaminanata. Podupiru i nastoje ostvariti regulaciju smanjenja emisija stakleničkih plinova s brodova, pri čemu aktivno podupiru hitnu provedbu početne strategije Međunarodne pomorske organizacije za smanjenje emisija stakleničkih plinova s brodova. Donose zakone i propise kojima se uređuje ispuštanje štetnog otpada i smeća, uključujući sankcije za kršenje.

6. Stranke su suglasne svoje odluke temeljiti na najboljem dostupnom stručnom znanju i uzimati u obzir načela pristupa utemeljenog na ekosustavima, načelo opreznosti te važnost tradicionalnog i autohtonog znanja.

7. Stranke jačaju suradnju u području istraživanja, izrade i provedbe mjera očuvanja i upravljanja, pomorskog prostornog planiranja te uspostave zaštićenih morskih područja i morskih rezervata u skladu s međunarodnim pravom i na temelju najboljeg dostupnog stručnog znanja te uzimajući u obzir znanje autohtonih i lokalnih zajednica.

8. Stranke surađuju na izgradnji kapaciteta i stručnog znanja u području upravljanja oceanima, među ostalim na temelju znanstvenog istraživanja mora i prijenosa pomorske tehnologije, u skladu s UNCLOS-om.

9. Stranke promiču dijalog i suradnju u svim aspektima upravljanja oceanima, među ostalim u pitanjima povezanima s klimatskim promjenama, podizanjem razine mora i njegovim mogućim učincima i posljedicama, dubokomorskim rudarstvom, ribarstvom, onečišćenjem mora te istraživanjem i razvojem.

10. Stranke su svjesne opće zabrinutosti u pogledu utjecaja rudarenja morskog dna na morski okoliš i njegovu bioraznolikost. Upotrebljavaju najbolje dostupno stručno znanje, primjenjuju načelo opreznosti i pristup koji se temelji na ekosustavima, promiču istraživanje, a u područjima od zajedničkog interesa razmjenjuju najbolje primjere iz prakse povezane s mineralnim resursima s morskog dna kako bi osigurale ekološki prihvatljivo upravljanje aktivnostima za zaštitu i očuvanje morskog okoliša i njegove bioraznolikosti.

Članak 31.

Bioraznolikost područja izvan nacionalne jurisdikcije

1. Stranke surađuju, među ostalim u okviru nadležnih međunarodnih i regionalnih organizacija i mehanizama, na očuvanju i održivoj upotrebi morske bioraznolikosti na područjima izvan nacionalne jurisdikcije na temelju najboljeg dostupnog stručnog znanja.

2. Stranke promiču izgradnju kapaciteta i prijenos pomorske tehnologije za očuvanje i održivu upotrebu morske bioraznolikosti na područjima izvan nacionalne jurisdikcije, među ostalim međunarodnom suradnjom.

Poglavlje 2.

Ribarstvo

Članak 32.

Održivo očuvanje ribolovnih resursa i upravljanje njima

1. Stranke surađuju kako bi osigurale očuvanje ribolovnih resursa, održivo upravljanje tim resursima te njihovu održivu upotrebu na bilateralnoj, podregionalnoj, regionalnoj i multilateralnoj razini, ovisno o tome što je primjenjivo.

2. Stranke surađuju kako bi osigurale djelotvorno očuvanje ribolovnih resursa i upravljanje tim resursima, održivo izlovljavanje te optimizaciju društvene i gospodarske dobiti.

3. Stranke su suglasne promicati transparentne i znanstveno utemeljene mjere očuvanja i upravljanja u skladu s međunarodnim pravom, posebno pravilima i načelima utvrđenima u UNCLOS-u i Sporazumu UN-a o ribljim stokovima, i uz poštovanje mjera očuvanja i upravljanja koje su donijele regionalne organizacije za upravljanje ribarstvom, ako je primjenjivo.

4. Stranke surađuju kako bi osigurale održivi gospodarski razvoj obalnog ribarstva primjenom djelotvornih politika, zakona i propisa. Promiču pristup lokalnih zajednica i malih i artizanalnih ribara ribolovnim resursima te promiču sigurnost opskrbe hranom i međugeneracijsku i unutargeneracijsku jednakost.

Članak 33.

Nezakoniti, neprijavljeni i neregulirani ribolov

1. U skladu s međunarodnim obvezama stranke provode ili donose inicijative za suzbijanje NNN ribolova u svojim jurisdikcijama, u drugim jurisdikcijama i na otvorenom moru, pri čemu smatraju da su takve aktivnosti ozbiljna prijetnja djelotvornom očuvanju i upravljanju te održivom iskorištavanju ribarstva.

2. Stranke provode politike i mjere za isključivanje proizvoda NNN ribolova iz trgovinskih tokova. Provode i izvršavaju mjere upravljanja, kontrole i nadzora, kao što su programi promatrača, sustavi za praćenje plovila, povlastice i odobrenja za ribolov, evidentiranje ulova i izvješćivanje o ulovu, kontrola prekrcaja, inspekcijski pregledi i nadzor države luke te povezane mjere, kako bi osigurale usklađenost, među ostalim provedbenim mjerama i sankcijama iz domaćih propisa, u cilju očuvanja ribljih stokova, sprječavanja prelova i promicanja održivog ribarstva.

3. U skladu sa svojim obvezama iz postojećih nacionalnih zakona te subregionalnih, regionalnih i međunarodnih instrumenata stranke su suglasne da plovilima stranaka za koja je utvrđeno da se bave NNN ribolovom u drugim jurisdikcijama i na otvorenom moru ili koja su se bavila NNN ribolovom u prošlosti neće odobriti ulazak u svoje luke, da će im uskratiti usluge u svojim lukama ili ih izbaciti iz njih.

4. Stranke nastoje ratificirati primjenjive međunarodne sporazume povezane s NNN ribolovom, posebno Sporazum o mjerama države luke za sprečavanje, suzbijanje i zaustavljanje nezakonitog, neprijavljenog i nereguliranog ribolova, sastavljen u Rimu 22. studenoga 2009., te promiču komplementarnost i dosljednost međunarodnih i regionalnih mjera i strategija za suzbijanje NNN ribolova.

Članak 34.

Štetne subvencije za ribarstvo

Stranke su suglasne poduzeti potrebne korake kako bi zabranile određene oblike subvencija za ribarstvo koje doprinose prekomjernom kapacitetu i prelovu, ukinuti subvencije koje doprinose NNN ribolovu te se suzdržati od uvođenja takvih novih subvencija, vodeći računa o tome da bi primjereno i djelotvorno posebno i različito postupanje prema pacifičkim državama u razvoju i najmanje razvijenim pacifičkim državama trebalo biti sastavni dio pregovora o subvencijama za ribarstvo u okviru WTO-a.

GLAVA IV.

Sigurnost, ljudska prava, demokracija i upravljanje

Članak 35.

Stranke surađuju na postizanju mirnih i otpornih društava, štite, promiču i poštuju ljudska prava te jačaju demokratska načela i dobro upravljanje. Podupiru odgovorne i transparentne institucije na svim razinama i poduzimaju konkretne korake u pogledu dobrog poreznog upravljanja te u borbi protiv korupcije, prijevare i pranja novca. Suzbijaju nove ili rastuće prijetnje sigurnosti, uključujući terorizam, prijetnje kibersigurnosti i sve oblike prekograničnog organiziranog kriminala, posebno u odnosu na pomorsku sigurnost, kiberkriminalitet, sigurnost ljudi i sigurnost okoliša, uz istodobnu zaštitu ljudskih prava, među ostalim regionalnom suradnjom u kojoj uzimaju u obzir svoje relevantne okvire politike, uključujući načela utvrđena u Deklaraciji o regionalnoj sigurnosti iz okruga Boe i primjenjive strategije zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a. Kada je to u skladu s postojećim međunarodnim obvezama, nastoje olakšati funkcioniranje mehanizama za ljudska prava, među ostalim ureda Visokog povjerenika UN-a za ljudska prava, u relevantnim pitanjima.

Poglavlje 1.

Sigurnost

Članak 36.

Mir i sigurnost

1. Stranke surađuju kako bi osigurale mir, sigurnost i pravdu zaštitom, promicanjem i ostvarenjem ljudskih prava, dobrim upravljanjem, povećanjem ljudske sigurnosti i sigurnosti okoliša te sprječavanjem sukoba i izgradnjom mira.

2. Stranke suzbijaju sve oblike nasilja na temelju identiteta, uključujući seksualno i rodno uvjetovano nasilje, nasilje među zajednicama te etničko i vjersko nasilje. Podupiru postupke pomirenja u okviru mehanizama tranzicijskog pravosuđa, uključujući tradicionalne ili običajne prakse, ako i kad one nisu nespojive s međunarodno priznatim ljudskim pravima. Pružaju potporu svim žrtvama nasilja.

3. Stranke surađuju kako bi u skladu s UNCLOS-om i primjenjivim regionalnim okvirima unaprijedile pomorsku sigurnost razmjenom informacija, odgovaranjem na prijetnje brodovima, pomorskim objektima i imovini te provedbom primjenjivih zakona i propisa. Surađuju, među ostalim uz upotrebu svemirskih tehnologija, na rješavanju sigurnosnih pitanja koja proizlaze iz prekograničnog kriminala kao što su nezakonita trgovina drogom, piratstvo i oružana pljačka na moru, prisilni rad, trgovina ljudima i krijumčarenje migranata.

4. Stranke nastoje razviti nove inicijative za sprječavanje i suzbijanje terorizma u svim njegovim oblicima uz potpuno poštovanje vladavine prava i međunarodnog prava, u okviru kojih će raditi na uklanjanju čimbenika koji mogu stvoriti okruženje pogodno za nasilni ekstremizam i radikalizaciju. Izrađuju novo ili poboljšavaju postojeće zakonodavstvo i nacionalne strategije te surađuju u suzbijanju terorizma te financiranja terorizma i s njim povezanih prijetnji, prema potrebi, potpuno u skladu s međunarodnim pravom, ako je primjenjivo. Surađuju u cilju provedbe svih primjenjivih rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a (RVSUN-ovi), uključujući RVSUN-ove 2396 (2017) i 2462 (2019), i Opće skupštine. Suzdržavaju se od pružanja bilo kakvog oblika potpore državnim i nedržavnim akterima koji pokušavaju razviti, nabaviti, proizvesti, posjedovati, prevoziti, prenositi ili upotrebljavati nuklearno, kemijsko, biološko ili bilo kakvo drugo oružje i sredstva njegove isporuke u terorističke svrhe. Jačaju suradnju kako bi omogućile pojedincima i zajednicama da spriječe teroristička djela, nasilni ekstremizam i radikalizaciju te povećaju svoju otpornost na njih.

5. Stranke ponovno potvrđuju da su klimatske promjene egzistencijalna prijetnja za izvore prihoda, sigurnost i dobrobit naroda i zajednica te se obvezuju na postizanje napretka u provedbi Pariškog sporazuma. Promiču globalno prepoznavanje klimatskih promjena kao sigurnosnog rizika i surađuju kako bi spriječile da učinci klimatskih promjena i dalje uzrokuju porast prijetnji, kao što su prijetnje povezane s podizanjem razine mora i ekstremnim vremenskim uvjetima, s ozbiljnim posljedicama za mir i sigurnost. Prepoznaju da klimatske promjene predstavljaju prijetnju za mir i sigurnosti te u tom pogledu djeluju jačanjem mjera prilagodbe i otpornosti te sustavâ ranog upozoravanja.

6. Stranke jačaju suradnju radi promicanja kibersigurnosti te sprečavanja i borbe protiv kiberkriminaliteta i kaznenih djela potpomognutih kibertehnologijama, uključujući krađu intelektualnog vlasništva potpomognutu kibertehnologijama. Surađuju na razmjeni najboljih primjera iz prakse kako bi nacionalnu i regionalnu kritičnu infrastrukturu djelotvornije zaštitile od kibernapada. Promiču upravljanje internetom angažmanom više dionika i rješavaju pitanja povezana s distribucijom nezakonitih ili štetnih materijala na internetu. Razmjenjuju informacije o obrazovanju i osposobljavanju tehničkih stručnjaka za kibersigurnost i istražitelja kiberkriminaliteta, istragama kiberkriminaliteta i računalnoj forenzici. Jačaju međunarodnu suradnju u promicanju sigurnosti i stabilnosti u kiberprostoru. Svjesne su da je kiberkriminalitet globalni problem i uviđaju potrebu za nadogradnjom postojećih međunarodnih normi i standarda, uključujući one iz Budimpeštanske konvencije o kibernetičkom kriminalu.

Članak 37.

Organizirani kriminal

1. Stranke jačaju i provode zakonodavstvo i strategije za borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, uključujući, ali ne ograničavajući se na trgovinu ljudima, nedopuštenim drogama te malim i lakim oružjem, nezakonitu sječu i s njome povezanu trgovinu, nezakonitu trgovinu ugroženim vrstama, uključujući ugrožene morske vrste, divlje životinje i bilje i dobivene proizvode, te na druge nezakonite gospodarske i financijske aktivnosti.

2. Stranke surađuju kako bi održavale koordinirane aktivnosti za sprječavanje i suzbijanje upotrebe njihovih financijskih sustava za financiranje kriminalnih aktivnosti. Razmjenjuju informacije i provode odgovarajuće mjere za borbu protiv pranja novca, financiranja terorizma i nezakonitih financijskih tokova u skladu s primjenjivim međunarodnim normama i okvirima, posebno preporukama Stručne skupine za financijsko djelovanje.

3. Stranke jačaju dijalog i suradnju u području izvršavanja zakonodavstva kako bi suzbile aktivnosti transnacionalnih organiziranih kriminalnih i terorističkih mreža. Poboljšavaju koordinaciju između nacionalnih i regionalnih sigurnosnih mehanizama u okviru otvorenog dijaloga i razmjene strateških informacija kao potpore ranom upozoravanju i suradnji s relevantnim međunarodnim organizacijama, partnerima i dionicima.

Poglavlje 2.

Ljudska prava, demokracija i upravljanje

Članak 38.

Ljudska prava

1. Stranke prepoznaju da su ljudska prava univerzalna, nedjeljiva, međuovisna i međusobno povezana te su suglasne poštovati, štititi, ostvarivati i promicati sva ljudska prava, bez obzira na to jesu li građanska, politička, gospodarska, socijalna ili kulturna. Poduzimaju potrebne korake u skladu s primjenjivim međunarodnim ugovorima kako bi osigurale potpuno i ravnopravno ostvarivanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući slobodu mišljenja i izražavanja, slobodu okupljanja i udruživanja te slobodu misli, vjeroispovijesti i uvjerenja. Bore se protiv svih oblika rasizma, diskriminacije, rodno uvjetovane diskriminacije, među ostalim kad se javljaju u okviru rodno uvjetovanog nasilja, trgovine ljudima, čije su žrtve radi seksualnog iskorištavanja posebno često žene i djevojčice, govora mržnje i zločina iz mržnje te ksenofobije i s njom povezane netolerancije.

2. Stranke intenzivnije rade na postizanju rodne ravnopravnosti te na potpunom ostvarivanju svih ljudskih prava za žene i djevojčice i na njihovu osnaživanju. Promiču, štite i poštuju prava djeteta.

3. Stranke promiču prava pripadnika manjina i autohtonih naroda, kako su utvrđena u Deklaraciji UN-a o pravima autohtonih naroda (UNDRIP).

4. Stranke podupiru mjere za poboljšanje pristupa razvoju utemeljenog na pravima koji obuhvaća sva ljudska prava te poduzimaju potrebne korake kako bi, među ostalim, osigurale opću jednakost i nediskriminaciju u ostvarivanju ljudskih prava, uključujući pristup i upravljanje resursima i uslugama ključnima za ostvarivanje prava na primjeren životni standard. Ta prava obuhvaćaju i prava na obrazovanje, zdravlje, uključujući spolno i reproduktivno zdravlje, hranu, vodu za piće i sanitarne usluge, odgovarajuće stanovanje, rad i pravdu. Koraci koje treba poduzeti kako bi se ta prava ostvarila uključuju osiguravanje dostupnosti usluga kojima se uklanjanju uzroci i negativni učinci klimatskih promjena te promicanje pravedne i ravnopravne raspodjele resursa.

5. Stranke surađuju kako bi osigurale ostvarivanje ljudskih prava u pacifičkoj regiji, među ostalim uspostavom i jačanjem neovisnih nacionalnih i regionalnih mehanizama i institucija za ljudska prava te jačanjem poticajnog i sigurnog okruženja za aktivno sudjelovanje civilnog društva, branitelja ljudskih prava i drugih relevantnih dionika, među ostalim izgradnjom kapaciteta i pristupom regionalnim i međunarodnim mehanizmima za ljudska prava.

Članak 39.

Demokracija i upravljanje

1. Stranke podupiru demokratske procese i institucije u skladu s međunarodno priznatim načelima i nacionalnim pravnim okvirima, uključujući odgovorne vlade izabrane mirnim, uključivim, transparentnim i vjerodostojnim izborima, prihvaćanje izbornih rezultata i posljedičan prijenos vlasti te pravo pojedinaca na sudjelovanje u javnim poslovima društva u kojem žive.

2. Stranke jačaju ulogu parlamenata, promiču neovisnost i pluralizam medija te održavaju i šire poticajan prostor za civilno društvo u cilju poboljšanja demokratske odgovornosti. Jačaju nacionalne, regionalne i decentralizirane kapacitete kako bi osigurale poštovanje demokratskih načela i praksi.

3. Stranke promiču načela dobrog upravljanja. Poduzimaju konkretne mjere za izgradnju uključivih, odgovornih i transparentnih javnih institucija. Podupiru kapacitete za oblikovanje i provedbu politika, razvijaju odgovornu, učinkovitu, transparentnu i profesionalnu javnu službu te poboljšavaju pružanje kvalitetnih javnih usluga.

4. Stranke ubrzavaju uvođenje infrastrukture za usluge e-upravljanja i digitalne usluge kao sredstva za poboljšanje pristupa javnim uslugama i njihove dostupnosti, poboljšanje demokratskih praksi i upravljanja te promicanje, zaštitu i poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda.

5. Stranke uspostavljaju ili jačaju mehanizme i institucije za borbu protiv korupcije, podmićivanja, prijevare i korporativnih financijskih kaznenih djela, među ostalim provedbom i promicanjem primjenjivih međunarodnih normi i instrumenata, posebno Konvencije UN-a protiv korupcije, sastavljene u New Yorku 31. listopada 2003. Promiču transparentno upravljanje javnim resursima i odgovornost, potiču mjere kojima se podupiru vrijednosti kulture transparentnosti, zakonitosti i promjene ponašanja radi iskorjenjivanja korupcije te razvijaju zakonodavstvo za olakšavanje naplate i povrata imovine.

6. Stranke jačaju sustave upravljanja kako bi zaustavile nezakonite migracije te suzbile krijumčarenje migranata i s time povezane kriminalne mreže i trgovinu ljudima, a posebno kako bi zaštitile žrtve.

Članak 40.

Vladavina prava i pravosuđe

1. Stranke promiču poštovanje prava i surađuju kako bi učvrstile vladavinu prava. Cilj im je osigurati neovisno, nepristrano i djelotvorno pravosuđe te ojačati institucije uključene u sudovanje. Poduzimaju potrebne korake kako bi svima omogućile pristup pravosuđu u skladu sa zakonitim postupanjem.

2. Stranke se protive i osuđuju sve oblike mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja koje provode državni i nedržavni akteri u svim kontekstima, među ostalim podupiranjem ratifikacije i djelotvorne provedbe Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, sastavljene u New Yorku 10. prosinca 1984. i njezina fakultativnog protokola.

3. Stranke promiču pravosudne reforme kako bi se osigurali učinkoviti sudski sustavi i postupci te moderni zatvorski sustavi. Surađuju kako bi povećale kapacitete ključnih dionika u pravosuđu i zakonodavnih tijela.

Članak 41.

Financijsko upravljanje

1. Stranke promiču dobro upravljanje javnim financijama, uključujući djelotvornu mobilizaciju i upotrebu javnih prihoda, održivo upravljanje javnim dugom, održive transparentne, konkurentne i predvidljive sustave javne nabave te potporu nacionalnim nadzornim tijelima.

2. Stranke donose zakonodavstvo, poduzimaju konkretne mjere i jačaju relevantne institucije i mehanizme za provedbu načela dobrog poreznog upravljanja.

3. Stranke surađuju u suzbijanju utaje poreza, izbjegavanja plaćanja poreza i nezakonitih financijskih tokova te osiguravaju učinkovitost, djelotvornost, transparentnost i pravednost poreznih sustava.

GLAVA V.

Ljudski i društveni razvoj

Članak 42.

Stranke su odlučne iskorijeniti siromaštvo u svim njegovim oblicima do 2030., poticati ljudski i društveni razvoj uključivim i pravednim pristupom socijalnim uslugama i povećanoj sigurnosti opskrbe hranom, djelotvorno se boriti protiv nejednakosti, promicati rodnu ravnopravnost te osnaživanje žena i mladih, osigurati da svi imaju potrebna sredstva za dostojanstven život te stvoriti uvjete za djelotvorno sudjelovanje ljudi u demokratskom životu i njihov aktivan doprinos održivom gospodarskom rastu. Poduzimaju konkretne mjere za promicanje socijalne kohezije i zaštite kao temeljnih uloga za iskorjenjivanje siromaštva i borbu protiv nejednakosti te kao važnih sredstava za opsežnije ponovno ulaganje gospodarskih koristi u društvo i ljude. Promiču kulturu i sport kao pokretače održivog ljudskog i društvenog razvoja, uključivog gospodarskog rasta te socijalne uključenosti i miroljubivih društava.

Poglavlje 1.

Socijalne usluge

Članak 43.

Obrazovanje

1. Stranke podupiru uključiv i pravedan pristup kvalitetnom primarnom, sekundarnom i tercijarnom obrazovanju, ranom i predškolskom odgoju te tehničkom i strukovnom obrazovanju i osposobljavanju uzimajući u obzir svoje relevantne okvire politike, uključujući Pacifički regionalni okvir za obrazovanje. Promiču razvoj digitalne pismenosti i vještina. Posebnu pozornost posvećuju ženama i djevojčicama te marginaliziranim i ranjivim skupinama, uključujući osobe s invaliditetom.

2. Poduzimaju mjere za poboljšanje kvalitete formalnog i neformalnog učenja te potporu razvoju vještina u okviru tehničkog i strukovnog obrazovanja i osposobljavanja kako bi se povećao broj visokoobrazovanih i kvalificiranih radnika s vještinama koje su usklađene s potrebama i mogućnostima na tržištu rada.

3. Stranke promiču inicijative kojima se potiču i omogućuju razvoj i šira upotreba znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike.

4. Stranke nastoje poboljšati infrastrukturu i opremu centara za obrazovanje. Poboljšavaju kvalitetu obrazovanja politikama koje se temelje na dokazima, razvojem kurikuluma te poboljšanjem kvalitete osposobljavanja i profesionalnog razvoja nastavnika.

Članak 44.

Zdravstvo

1. Stranke nastoje postići univerzalno zdravstveno osiguranje i ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama, među ostalim jačanjem nacionalnih zdravstvenih sustava, modernizacijom objekata i opreme te kvalitetnim i cjenovno pristupačnim osnovnim lijekovima i cjepivima.

2. Stranke poduzimaju mjere za poboljšanje sprječavanja i kontrole nezaraznih bolesti kako bi smanjile njihovu učestalost, među ostalim povećanjem ulaganja u promicanje zdravlja te u primarne i sekundarne strategije sprječavanja. Uzimaju u obzir svoje relevantne okvire politike kojima se promiču sprečavanje i kontrola nezaraznih bolesti. Rješavaju pitanja povezana s mentalnim zdravljem razvojem zdravstvene skrbi i usluga koje se pružaju u zajednici, uključujući pitanja povezana sa psihosocijalnim poremećajima.

3. Stranke jačaju nacionalne i regionalne sustave za nadzor i praćenje kako bi brzo i djelotvorno otkrile i odgovorile na zarazne bolesti i druge zdravstvene krize od nacionalnog, regionalnog i međunarodnog značaja, uključujući infekcije s pandemijskim potencijalom kao što je gripa. Surađuju na provedbi pristupa „jedno zdravlje" za suzbijanje antimikrobne otpornosti i njezinih posljedica za zdravlje ljudi i životinja.

Članak 45.

Vodoopskrba i sanitarne usluge

1. Stranke intenzivnije potiču pristup dostatnoj, sigurnoj i cjenovno pristupačnoj vodi za osobnu upotrebu i upotrebu u kućanstvu, pri čemu posebnu pozornost posvećuju osobama u ranjivom položaju. Promiču djelovanje za poboljšanje sigurnosti opskrbe vodom u kontekstu posljedica rasta stanovništva, promjenjivosti klime i klimatskih promjena, među ostalim poboljšanjem učinkovitosti upotrebe vode, sigurnošću vode za piće, održivim iskorištavanjem vodnih resursa te razvojem nacionalnih sustava za prikupljanje i skladištenje vode.

2. U svim područjima života stranke jačaju opći fizički i cjenovno pristupačan pristup sanitarnim uslugama koje su sigurne, higijenske, zaštićene, društveno i kulturno prihvatljive te koje osiguravaju privatnost i jamče dostojanstvo. Podupiru i poboljšavaju sudjelovanje lokalnih zajednica u uspostavi, upravljanju i održavanju objekata i higijenskih praksi u kućanstvima, školama i zdravstvenim ustanovama, posebno u područjima s teškim poteškoćama, kao što su ruralna i udaljena područja, mali otoci i neformalna urbana naselja.

3. Stranke potvrđuju važnost zajedničkog znanja i tehnologije, među ostalim izgradnje kapaciteta potrebnih za planiranje, postavljanje i održavanje kvalitetnih vodoopskrbnih i sanitarnih sustava i infrastrukture.

Članak 46.

Stanovanje

1. Stranke jačaju rad na osiguravanju pravednog pristupa primjerenom sigurnom i cjenovno pristupačnom stanovanju za sve, uključujući osobe u ranjivom položaju. Rješavaju pitanje nejednakosti između gradskih kućanstava i ruralnih područja te između udaljenih i glavnih otoka. Promiču razmjenu najboljih primjera iz prakse, među ostalim o građevinskim propisima, u cilju poboljšanja otpornosti okoliša i postizanja klimatski pametnog stanovanja.

2. Stranke rade na postizanju univerzalnog pristupa održivim energetskim uslugama za sve poboljšanjem pristupa električnoj energiji te podupiranjem učinkovite potrošnje energije u kućanstvima.

Članak 47.

Sigurnost opskrbe hranom i bolja prehrana

1. Stranke nastoje osigurati pristup dostatnoj, cjenovno pristupačnoj, sigurnoj i nutritivno bogatoj hrani za sve, među ostalim promicanjem lokalne nutritivno bogate hrane i ulaganjem u održive prehrambene sustave, uključujući prijevoz i skladištenje koji su otporni na klimatske promjene. Posebnu pozornost posvećuju osiguravanju dostupnosti odgovarajućih izvora hrane za krizne situacije tijekom oporavka od katastrofa.

2. Stranke surađuju kako bi okončale sve oblike pothranjenosti i uklonile temeljne uzroke nesigurnosti opskrbe hranom i prehrane.

3. Stranke podupiru poljoprivrednu diversifikaciju i lokalnu proizvodnju hrane za samoopskrbu i u komercijalne svrhe. Cilj im je jačanje otpornih i diversificiranih poljoprivrednih sustava i resursno učinkovite poljoprivrede upotrebom otpornih i hranjivih sorti usjeva s visokim prinosom. Nastoje riješiti problem prekomjernog iskorištavanja ribolovnih resursa jer je riba ključan izvor za sigurnost opskrbe hranom i prehrane.

4. Stranke promiču zdravu prehranu, smanjuju oslanjanje na uvezenu hranu niske hranjive vrijednosti, poboljšavaju propise o označivanju hranjive vrijednosti, potiču obrazovanje i programe informiranja javnosti o prehrani i zdravim prehrambenim navikama te promiču proizvodnju i potrošnju lokalne zdrave hrane.

Poglavlje 2.

Nejednakost, socijalna kohezija i socijalna zaštita

Članak 48.

Socijalna zaštita

1. Stranke promiču stvaranje uključivih i funkcionalnih tržišta rada i politika zapošljavanja usmjerenih na osiguravanje dostojanstvenog rada za sve, uključujući poboljšanje zdravstvenih i sigurnosnih uvjeta radnika. Stranke rješavaju pitanja povezana s neformalnim gospodarstvom, uključujući pristup kreditiranju i mikrofinanciranju te poboljšanim mjerama socijalne zaštite, u cilju lakšeg prelaska na formalno gospodarstvo. Suzbijaju sve oblike iskorištavanja radi dobiti, uključujući seksualno iskorištavanje i iskorištavanje na radu, u formalnom i neformalnom sektoru.

2. Stranke rade na proširenju pokrivenosti socijalnom zaštitom, posebno za osobe u ranjivom položaju i marginalizirane skupine te osobe koje su formalno i neformalno zaposlene, u cilju postupnog postizanja univerzalnosti osiguravanjem zaštite temeljnog dohotka te uspostavom prikladnih sustava socijalne zaštite koji pružaju odgovor na šokove.

Članak 49.

Rodna ravnopravnost te osnaživanje žena i djevojčica

1. Stranke jačaju politike, programe i mehanizme čiji je cilj osigurati, poboljšati i proširiti ravnopravno sudjelovanje i jednake mogućnosti za muškarce i žene u svim sferama političkog, gospodarskog, društvenog i kulturnog života. Potiču ratifikaciju i podupiru djelotvornu provedbu Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, sastavljene u New Yorku 18. prosinca 1979. te njezina fakultativnog protokola. Osiguravaju sustavno uključivanje rodne perspektive u sve politike. Uzimaju u obzir svoje relevantne okvire politike, uključujući Pacifičku regionalnu strukturu za rodnu ravnopravnost.

2. Stranke podupiru ekonomsko osnaživanje žena, utvrđuju gospodarske mogućnosti za žene te osiguravaju poštovanje i promicanje njihovih gospodarskih i socijalnih prava. Ženama olakšavaju pristup financijskim uslugama, zapošljavanju, upravljanju i upotrebi zemljišta i druge produktivne imovine. Poduzimaju mjere kako bi podupirale poduzetnice i uklonile rodne razlike u plaćama i druge diskriminirajuće propise i prakse. Rade na izgradnji otpornosti žena na učinke klimatskih promjena i podupiru njihove izvore prihoda u poljoprivredi, ribarstvu i akvakulturi te kulturnim industrijama. Poboljšavaju prikupljanje, sastavljanje, analizu i širenje dostupnih statističkih podataka o ekonomskom osnaživanju žena.

3. Stranke se obvezuju donijeti potrebne zakonodavne mjere i mjere politike za okončanje praksi braka s djetetom te ranih i prisilnih brakova i uklanjanje svih oblika seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, posebno nasilja u obitelji, svih oblika seksualnog iskorištavanja i iskorištavanja na radu te svih oblika uznemiravanja u javnoj i privatnoj sferi, među ostalim u okviru inicijativa za informiranje radi promjene ponašanja.

4. Stranke poduzimaju mjere za jačanje sudjelovanja i glasa žena i djevojčica u javnom i političkom životu, među ostalim u izbornim, političkim, upravljačkim i razvojnim procesima, lokalnoj vlasti, tradicionalnim i običajnim mehanizmima, vodstvu, ustavnim tijelima, poduzećima u državnom vlasništvu te u radu na izgradnji mira i pomirenju.

5. Stranke jačaju nacionalne i regionalne institucije za rješavanje pitanja povezanih sa svim oblicima nasilja nad ženama i djevojčicama, uključujući sprječavanje i zaštitu od svih oblika seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, mehanizme za istraživanje uznemiravanja i mehanizme odgovornosti te skrb za žrtve i potporu žrtvama. Nastoje uskladiti nacionalno zakonodavstvo i propise te regionalne okvire s primjenjivim međunarodnim konvencijama i regionalnim okvirima.

6. Stranke se obvezuju na potpunu i djelotvornu provedbu Pekinške deklaracije i platforme za djelovanje, Programa djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju te ishodâ konferencija posvećenih njihovu preispitivanju. Donose politike i izrađuju programe čiji je cilj postizanje univerzalnog pristupa cjenovno pristupačnim, sveobuhvatnim i integriranim kvalitetnim zdravstvenim uslugama za spolno i reproduktivno zdravlje uz odgovarajuće savjetovanje, informiranje i programe spolnog odgoja, uzimajući u obzir međunarodne tehničke smjernice UNESCO-a o spolnom odgoju, kada je to potrebno, te pružanje zdravstvenih usluga za spolno i reproduktivno zdravlje. Stranke podupiru djelotvornu provedbu Azijske i pacifičke ministarske deklaracije o stanovništvu i razvoju, kada je to primjereno.

Članak 50.

Mladi

1. Stranke uspostavljaju upravljačke strukture kako bi iskoristile prednosti mladih osoba i osnažile ih te povećale njihov utjecaj u postupcima donošenja odluka i njihovo aktivno sudjelovanje u političkom životu, izgradnji mira i radu na pomirenju. Promiču veće sudjelovanje mladih u aktivnostima zaštite okoliša, posebno u programima praćenja klimatskih promjena i prilagodbe njima.

2. Stranke podupiru poduzetništvo mladih i dostojanstvena radna mjesta za mlade, pri čemu posebnu pozornost posvećuju mladima koji su zaposleni, obrazuju se ili osposobljavaju kako bi im pomogle da steknu vještine potrebne za zapošljavanje i relevantne za tržište rada.

3. Stranke potiču socijalne i pravosudne programe za sprječavanje maloljetničke delikvencije i integraciju u gospodarski i društveni život. Podupiru i ustanove kao što su škole, vjerske organizacije i organizacije mladih, koje mogu pridonijeti izgradnji otpornosti u ranjivim zajednicama i među ugroženim skupinama mladih.

4. Stranke poduzimaju mjere za poboljšanje i jačanje sustava za zaštitu djece i povezanih zaštitnih mjera. Podupiru mjere za okončanje praksi dječjeg rada i zlostavljanja djece, ranih i prisilnih brakova te tjelesnog kažnjavanja.

Članak 51.

Osobe s invaliditetom

1. Stranke promiču, štite i poštuju prava osoba s invaliditetom bez ikakve diskriminacije. Poduzimaju konkretne mjere kako bi osigurale potpunu uključenost tih osoba u društvo osiguravanjem jednakog pristupa socijalnim uslugama, uključujući obrazovanje i zdravstvo, te njihovo djelotvorno sudjelovanje na tržištima rada i u drugim gospodarskim prilikama.

2. Stranke potiču ratifikaciju i podupiru djelotvornu provedbu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom uzimajući u obzir svoje primjenjive okvire politike.

Članak 52.

Kultura, sport i međuljudski kontakti

1. Stranke promiču zaštitu i unapređenje materijalne i nematerijalne kulturne baštine te raznolikost kulturnih izričaja u cilju jačanja uzajamnog razumijevanja i poticanja uravnotežene kulturne razmjene. Surađuju i promiču ulaganja kako bi poduprle očuvanje i promicanje tradicionalne umjetnosti i kulture, autohtonog znanja te kulturne raznolikosti.

2. Stranke promiču kreativne i kulturne industrije i kulturni turizam kao pokretače otvaranja radnih mjesta i održivog rasta. Nastoje promicati mobilnost kulturnih i kreativnih djelatnika i optjecaj umjetnina te provoditi zajedničke inicijative u različitim kulturnim i kreativnim područjima. Potiču ekonomsko osnaživanje žena i mladih u okviru kulturnih lanaca vrijednosti jačanjem javno-privatnih partnerstava za kulturnu proizvodnju i uključivanjem kulture u politike, uzimajući u obzir svoje relevantne okvire politike, uključujući Pacifičku regionalnu strategiju za kulturu.

3. Stranke promiču kreativnost i inovacije, razmjenu znanja, međunarodno i regionalno zajedničko stvaranje te mogućnosti pristupa tržištu za kulturna dobra i usluge. Razvijaju sektorske regulatorne okvire i institucionalnu potporu kojima se, među ostalim, štite prava intelektualnog vlasništva za kreativna djela.

4. Stranke promiču razmjene u kulturnom sektoru, uključujući razmjene među institucijama kao što su muzeji i restauratorski zavodi, te potiču međukulturni dijalog među ljudima i relevantnim dionicima. Podupiru mobilnost mladih i osoba koje rade s mladima kao sredstvo za promicanje međukulturnog dijaloga i stjecanje znanja, vještina i kompetencija izvan formalnih obrazovnih sustava. Nastoje provesti relevantne inicijative u području mobilnosti u visokom obrazovanju u cilju promicanja suradnje i modernizacije visokog obrazovanja te poticanja mobilnosti učenika i akademske mobilnosti.

5. Stranke promiču sport kao pokretač održivog razvoja, uključivog gospodarskog rasta, socijalne uključenosti, nediskriminacije i unapređenja ljudskih prava. Nastoje izgraditi kapacitete i odgovarajuće objekte i poticati ljude, a posebno mlade i žene, da više sudjeluju u sportskim i drugim aktivnostima tjelesnog odgoja. Podupiru sport kao sredstvo za međukulturni dijalog i suradnju među narodima, sprečavanje sukoba i nasilja te pomirenje nakon sukoba.

U POTVRDU TOGA, niže potpisani opunomoćenici, propisno ovlašteni u tu svrhu, potpisali su ovaj Sporazum.

Съставено в Апия, Самоа, на петнадесети ноември две хиляди двадесет и трета година.

Hecho en Apia, Samoa, el quince de noviembre de dos mil veintitrés.

Apia, Samoa, dne patnáctého listopadu dva tisíce dvacet tři.

Udfærdiget i Apia, Samoa, den femtende november to tusind og treogtyve.

Geschehen zu Apia, Samoa, am fünfzehnten November zweitausenddreiundzwanzig.

Kahe tuhande kahekümne kolmanda aasta novembri viieteistkümnendal päeval Apias, Samoas.

Έγινε στην Άπια,Σαμόα, στις δεκαπέντε Νοεμβρίου δύο χιλιάδες είκοσι τρία.

Done at Apia, Samoa, on the fifteenth day of November in the year two thousand and twenty three.

Fait à Apia, Samoa, le quinze novembre deux mille vingt-trois.

Arna dhéanamh in Apia, Samó, an cúigiú lá déag de Shamhain sa bhliain dhá mhíle a fiche trí.

Sastavljeno u Apiji, u Samoi, petnaestog studenoga dvije tisuće dvadeset treće.

Fatto ad Apia, Samoa, addì quindici novembre duemilaventitré.

Apijā, Samoa, divtūkstoš divdesmit trešā gada piecpadsmitajā novembrī.

Priimta Apijoje, Samoa, du tūkstančiai dvidešimt trečių metų lapkričio penkioliktą dieną.

Kelt Apiában, Szamoa, a kétezerhuszonharmadik év november havának tizenötödik napján.

Magħmul f'Apia, Samoa fil-ħmistax-il jum ta' Novembru fis-sena elfejn u tlieta u għoxrin.

Gedaan te Apia, Samoa, de vijftiende november tweeduizend drieëntwintig.

Sporządzono w Apii w Samoa dnia piętnastego listopada dwa tysiące dwudziestego trzeciego roku.

Feito em Apia, em Samoa, aos quinze dias do mês de novembro de dois mil e vinte e três.

Întocmit la Apia, Samoa, la cincisprezece noiembrie două mii douăzeci și trei.

V Apii, Samoa, pätnásteho novembra dvetisícdvadsaťtri.

V Apii, Samoa, petnajstega novembra dva tisoč triindvajset.

Tehty Apiassa Samoassa viidentenätoista päivänä marraskuuta vuonna kaksituhattakaksikymmentäkolme.

Som skedde i Apia, Samoa den femtonde november tjugohundratjugotre.

Voor het Koninkrijk België
Pour le Royaume de Belgique
Für das Königreich Belgien

Deze handtekening verbindt eveneens de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Cette signature engage également la Communauté française, la Communauté flamande, la Communauté germanophone, la Région wallonne, la Région flamande et la Région de Bruxelles-Capitale.

Diese Unterschrift bindet zugleich die Deutschsprachige Gemeinschaft, die Flämische Gemeinschaft, die Französische Gemeinschaft, die Wallonische Region, die Flämische Region und die Region Brüssel-Hauptstadt.

За Република България

Za Českou republiku

For Kongeriget Danmark

Für die Bundesrepublik Deutschland

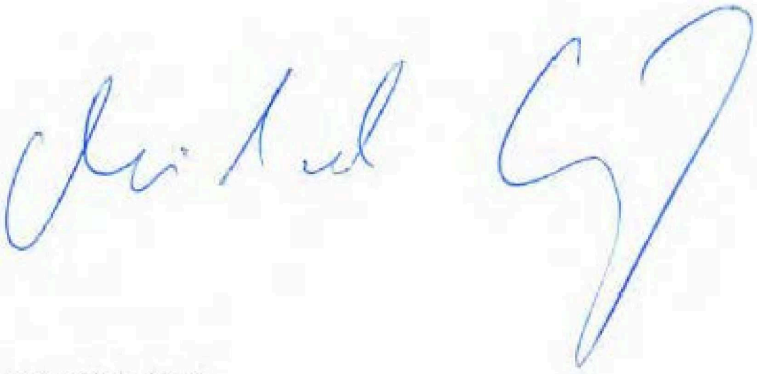

Eesti Vabariigi nimel

Thar ceann na hÉireann
For Ireland

Για την Ελληνική Δημοκρατία

Por el Reino de España

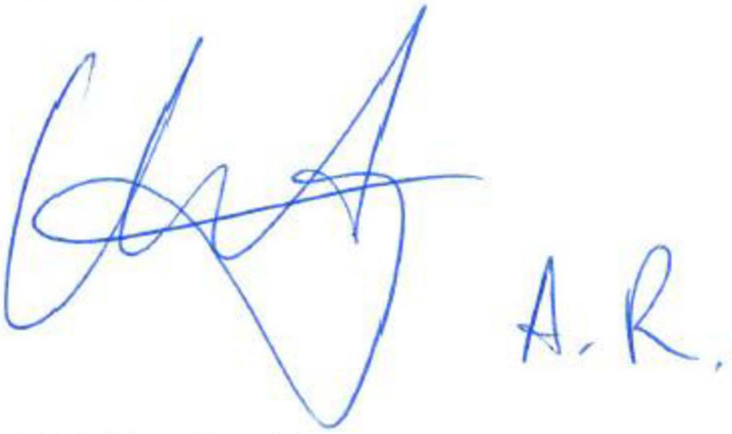

A. R.

Pour la République française

Za Republiku Hrvatsku

Per la Repubblica italiana

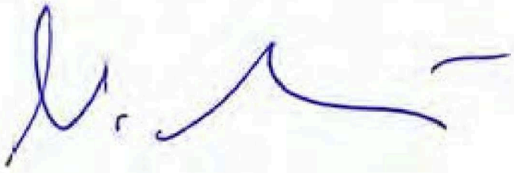

Για την Κυπριακή Δημοκρατία

Latvijas Republikas vārdā –

Lietuvos Respublikos vardu

Pour le Grand-Duché de Luxembourg

Magyarország részéről

Ghar-Repubblika ta' Malta

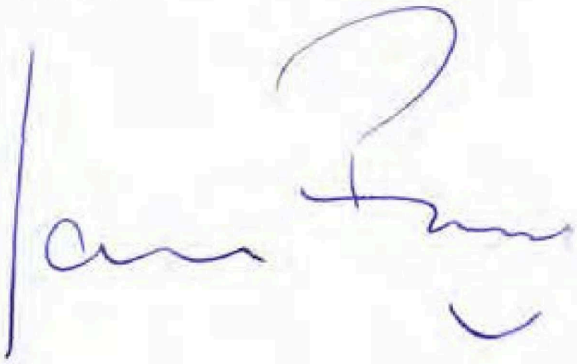

Voor het Koninkrijk der Nederlanden

Für die Republik Österreich

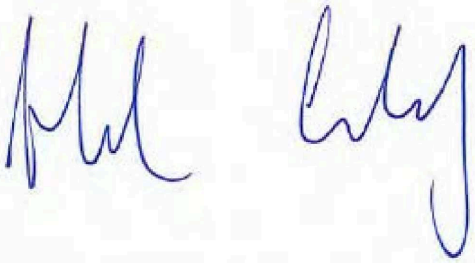

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

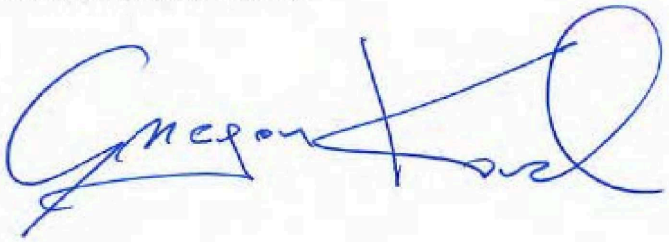

Pela República Portuguesa

Pentru România

Za Republiko Slovenijo

Za Slovenskú republiku

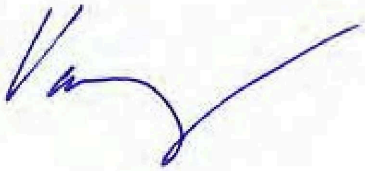

Suomen tasavallan puolesta
För Republiken Finland

För Konungariket Sverige

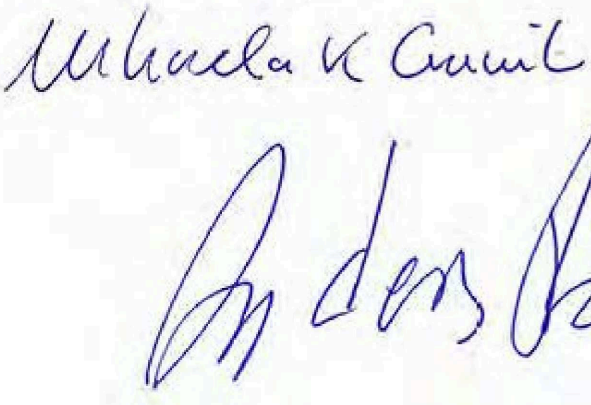

За Европейския съюз
Por la Unión Europea
Za Evropskou unii
For Den Europæiske Union
Für die Europäische Union
Euroopa Liidu nimel
Για την Ευρωπαϊκή Ένωση
For the European Union
Pour l'Union européenne
Thar ceann an Aontais Eorpaigh
Za Europsku uniju
Per l'Unione europea
Eiropas Savienības vārdā –
Europos Sąjungos vardu
Az Európai Unió részéről
Għall-Unjoni Ewropea
Voor de Europese Unie
W imieniu Unii Europejskiej
Pela União Europeia
Pentru Uniunea Europeană
Za Európsku úniu
Za Evropsko unijo
Euroopan unionin puolesta
För Europeiska unionen

For the Republic of Angola

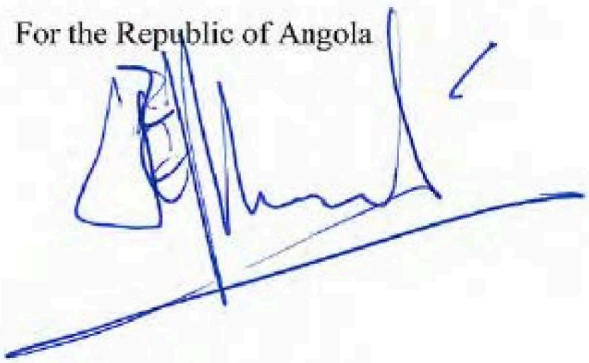

For Antigua and Barbuda

For the Commonwealth of the Bahamas

For Barbados

For Belize

For the Republic of Benin

For the Republic of Botswana

For Burkina Faso

For the Republic of Burundi

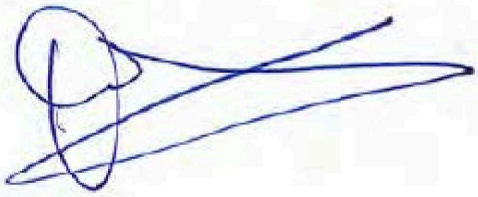

For the Republic of Cabo Verde

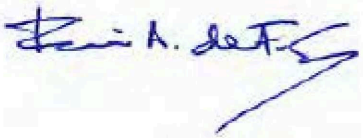

For the Republic of Cameroon

For the Central African Republic

For the Republic of Chad

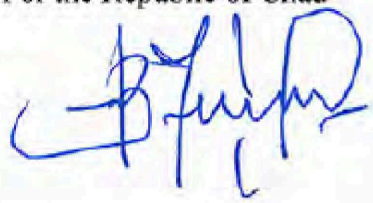

For the Union of the Comoros

For the Republic of the Congo

For the Cook Islands

For the Republic of Côte d'Ivoire

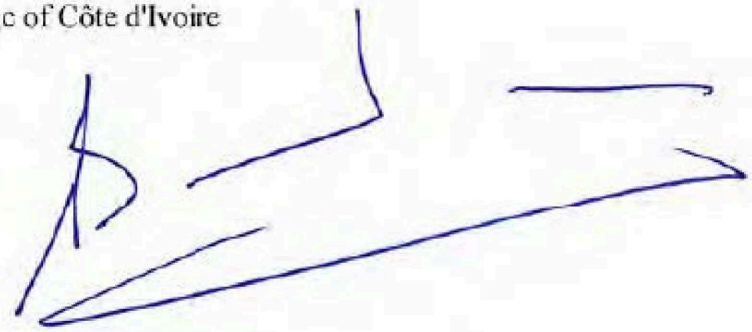

For the Republic of Cuba

For the Democratic Republic of the Congo

For the Republic of Djibouti

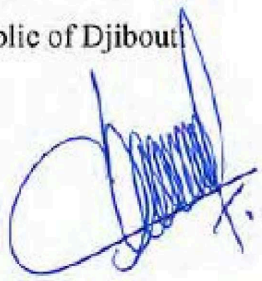

For the Commonwealth of Dominica

For the Dominican Republic

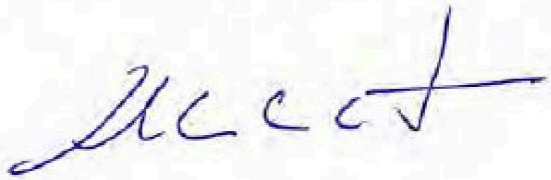

For the Republic of Equatorial Guinea

For the State of Eritrea

For the Kingdom of Eswatini

For the Federal Democratic Republic of Ethiopia

For the Republic of Fiji

For the Gabonese Republic

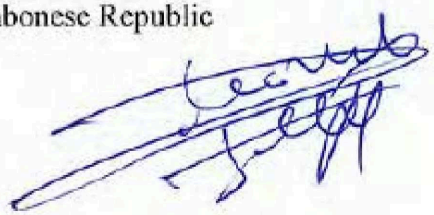

For the Republic of The Gambia

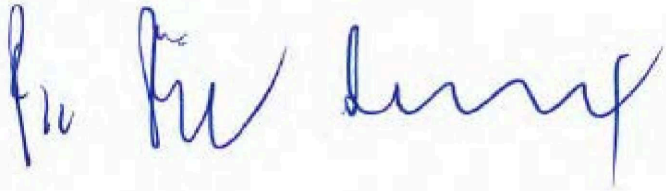

For the Republic of Ghana

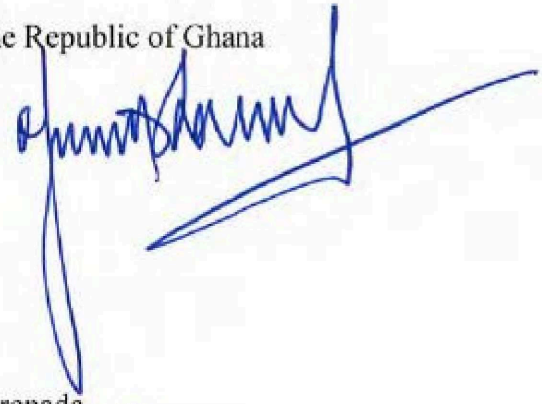

For Grenada

For the Republic of Guinea

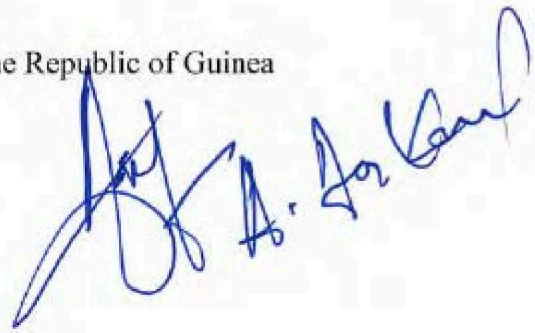

For the Republic of Guinea-Bissau

For the Cooperative Republic of Guyana

For the Republic of Haiti

For Jamaica

For the Republic of Kenya

For the Republic of Kiribati

For the Kingdom of Lesotho

For the Republic of Liberia

For the Republic of Madagascar

For the Republic of Malawi

For the Republic of Maldives

For the Republic of Mali

For the Republic of the Marshall Islands

For the Islamic Republic of Mauritania

For the Republic of Mauritius

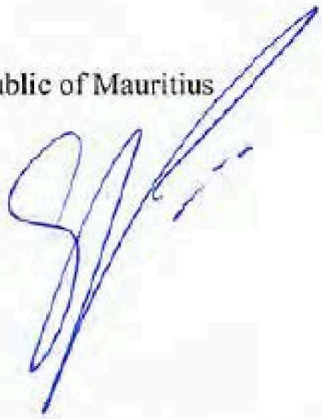

For the Federated States of Micronesia

For the Republic of Mozambique

For the Republic of Namibia

For the Republic of Nauru

The Republic of Niger

For the Federal Republic of Nigeria

For Niue

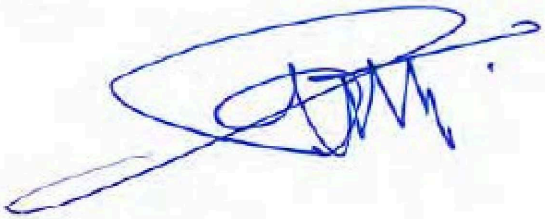

For the Republic of Palau

For the Independent State of Papua New Guinea

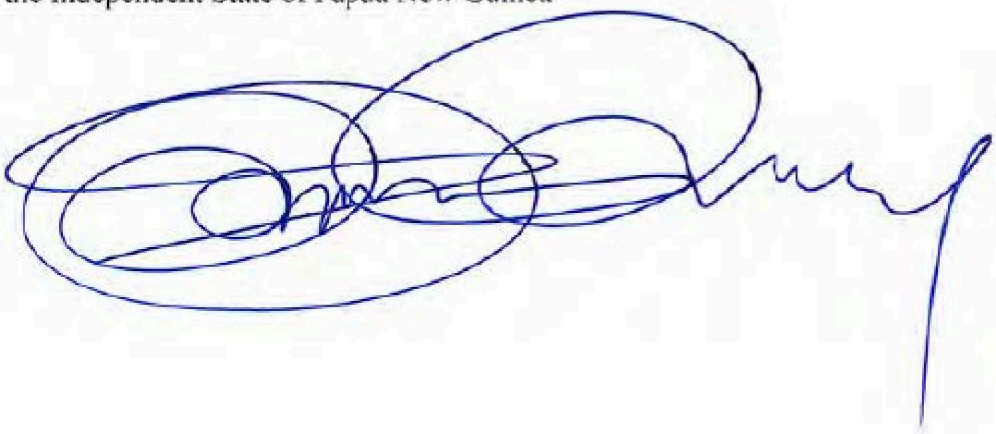

For the Republic of Rwanda

For the Federation of Saint Kitts and Nevis

For Saint Lucia

For Saint Vincent and the Grenadines

For the Independent State of Samoa

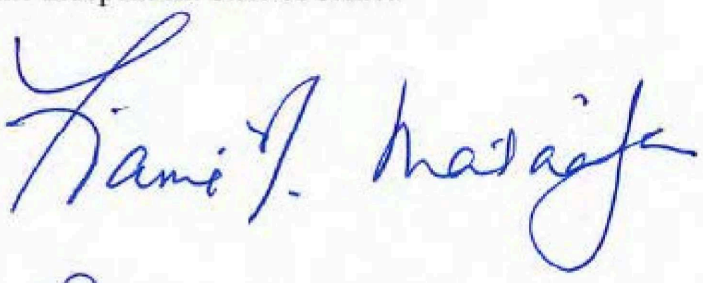

For the Democratic Republic of São Tomé and Príncipe

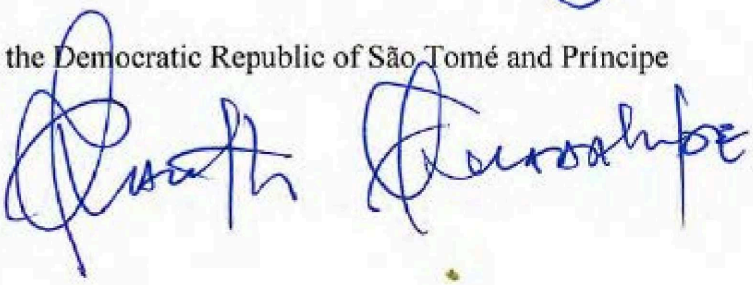

For the Republic of Senegal

For the Republic of Seychelles

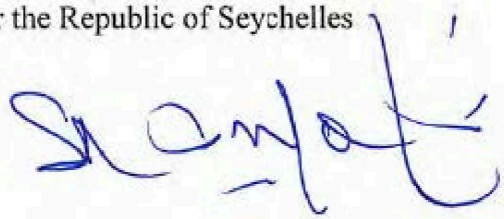

For the Republic of Sierra Leone

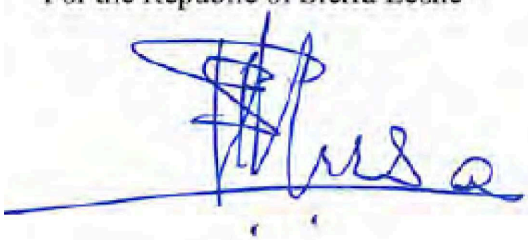

For Solomon Islands

For the Federal Republic of Somalia

For the Republic of the Sudan

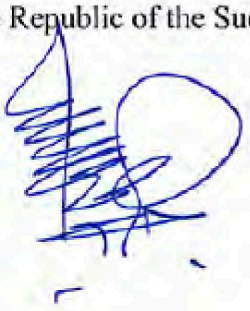

For the Republic of Suriname

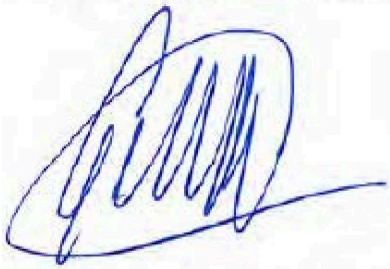

For the United Republic of Tanzania

For the Democratic Republic of Timor-Leste

For the Togolese Republic

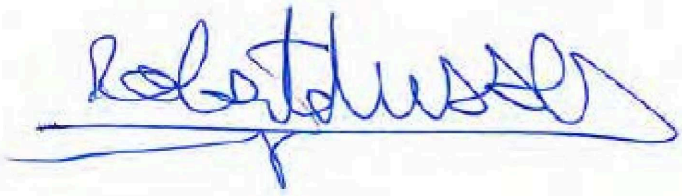

For the Kingdom of Tonga

For the Republic of Trinidad and Tobago

For Tuvalu

For the Republic of Uganda

For the Republic of Vanuatu

For the Republic of Zambia

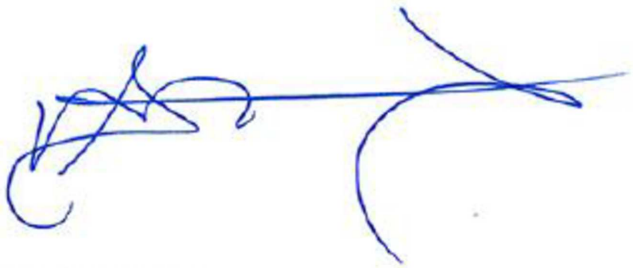

For the Republic of Zimbabwe

PRILOG I.

POSTUPCI VRAĆANJA I PONOVNOG PRIHVATA

1. Definicije

Za potrebe ovog Priloga primjenjuju se sljedeće definicije:

1. „država koja upućuje zahtjev” znači država (jedna od članica OAKPD-a ili jedna od država članica Europske unije) koja podnosi zahtjev za ponovni prihvat u skladu s člankom 74. stavkom 3. općeg dijela ovog Sporazuma,

2. „država kojoj se upućuje zahtjev” znači država (jedna od članica OAKPD-a ili jedna od država članica Europske unije) kojoj se upućuje zahtjev za ponovni prihvat u skladu s člankom 74. stavkom 3. općeg dijela ovog Sporazuma.

2. Vraćanje i ponovni prihvat osoba bez važeće putne isprave

Postupci vraćanja i ponovnog prihvata provode se na sljedeći način:

Ako osoba koja podliježe zahtjevu za ponovni prihvat posjeduje isteklu putovnicu, važeću ili isteklu osobnu iskaznicu ili drugu službenu osobnu ispravu s fotografijom ili ako je identitet osobe potvrđen na odgovarajući način, među ostalim i na temelju pretraživanja u evidenciji zahtjeva za izdavanje viza ili bilo kojoj drugoj službenoj evidenciji države koja upućuje zahtjev, država kojoj se upućuje zahtjev po primitku relevantnih informacija dostavlja važeće putne isprave što prije nakon zahtjeva države koja upućuje zahtjev, osim ako se iznese opravdan razlog za produljenje roka, u kojem slučaju država kojoj se upućuje zahtjev dostavlja putne isprave u najkraćem mogućem roku; ili

U drugim slučajevima, ako je potrebno provjeriti državljanstvo osobe koja podliježe zahtjevu za ponovni prihvat, država kojoj se upućuje zahtjev provodi potrebnu provjeru odmah po primitku zahtjeva države koja upućuje zahtjev primjenom najprikladnijih i najučinkovitijih postupaka identifikacije, uključujući identifikacijski razgovor na zahtjev države koja upućuje zahtjev. Država koja upućuje zahtjev i država kojoj se upućuje zahtjev obvezuju se pregledavati biometrijske registre ako su dostupni.

U svakom slučaju, kada primi zahtjev za ponovni prihvat jednog od svojih državljana, država kojoj se upućuje zahtjev odgovara najkasnije u roku od 30 dana od podnošenja tog zahtjeva u skladu s rokovima predviđenim u standardu 5.26. poglavlja 5. Priloga 9. Konvenciji o međunarodnom civilnom zrakoplovstvu, sastavljenoj u Chicagu 7. prosinca 1944., tako da svojim državljanima dostavi odgovarajuće putne isprave za potrebe vraćanja ili dokaže državi koja upućuje zahtjev da dotična osoba nije njezin državljanin.

3. Prijevozno sredstvo za vraćanje

Vraćanje se izvršava bilo kojim prijevoznim sredstvom u skladu s obvezama iz članka 74. općeg dijela ovog Sporazuma, uz prethodnu obavijest državi kojoj se upućuje zahtjev. Vraćanje zrakoplovom nije ograničeno na redovite letove.

4. Vraćanje maloljetnika bez pratnje

Kako bi se osigurao najbolji interes djeteta, maloljetnika bez pratnje može se vratiti samo članu obitelji, imenovanom skrbniku, drugim tijelima predviđenima nacionalnim zakonima ili odgovarajućim prihvatnim objektima države kojoj se upućuje zahtjev.

5. Bilateralni sporazumi i dogovori

Na zahtjev stranke, a ne dovodeći u pitanje izravnu primjenjivost glave VI. poglavlja 4. općeg dijela ovog Sporazuma i ovog Priloga, stranke sklapaju bilateralne sporazume ili dogovore kojima se uređuju posebne obveze u pogledu vraćanja i ponovnog prihvata državljana dotične države članice Europske unije i dotične članice OAKPD-a. Ti sporazumi ili dogovori obuhvaćaju kraće rokove za identifikaciju i izdavanje putnih isprava kako bi se olakšala provedba ovog Priloga. Takvi bilateralni sporazumi ili dogovori obuhvaćaju, ako bilo koja od stranaka tog sporazuma ili dogovora to smatra potrebnim, dogovore o vraćanju i ponovnom prihvatu osoba koje nisu državljani stranaka, uključujući osobe bez državljanstva, koje imaju uobičajeno boravište na državnom području države kojoj se upućuje zahtjev.

Obveze utvrđene u tim bilateralnim sporazumima ili dogovorima moraju biti usklađene su s odredbama iz ovog Priloga.

PRILOG II.

OPERACIJE EUROPSKE INVESTICIJSKE BANKE

Članak 1.

Pravna osobnost i status

1. Europska investicijska banka („EIB”) i svako njezino društvo kći imaju punu pravnu osobnost na državnom području članica OAKPD-a, uključujući osobito sposobnost sklapanja ugovora, stjecanja pokretne i nepokretne imovine i raspolaganja njome te nastupanja kao stranke u sudskim postupcima.

2. EIB i sva njegova društva kćeri na državnom području svake članice OAKPD-a u pogledu poreznih i carinskih postupaka i statusa uživaju isti tretman odobren međunarodnoj instituciji koja djeluje u članici OAKPD-a koji je najpovlašteniji kada je riječ o takvim aranžmanima i statusu.

Članak 2.

Regulacija bankarstva i financija

EIB i bilo koje njegovo društvo kći mogu kao međunarodna organizacija na državnom području članica OAKPD-a u svrhe predviđene ovim Sporazumom obavljati aktivnosti predviđene statutom EIB-a ili njegova društva kćeri koji može biti izmijenjen, uključujući, ali ne ograničavajući se na financiranje zajmovima, obveznicama, jamstvima, vlasničkim ili kvazivlasničkim kapitalom ili bilo kojim drugim financijskim instrumentima, pružanje ili financiranje tehničke pomoći, ulaganje na tržištima novca, kupnju i prodaju vrijednosnih papira i obavljanje bilo koje druge financijske operacije povezane s bilo kojom od tih aktivnosti te na poslovanje na bankovnim računima u bilo kojoj valuti.

Članak 3.

Strane valute

1. Za sve operacije koje provodi EIB ili bilo koje od njegovih društava kćeri, a koje financira EU kako bi se poduprlo postizanje ciljeva ovog Sporazuma, članice OAKPD-a osiguravaju da:

(a) korisnici i druge ugovorne strane mogu u bilo koju u cijelosti konvertibilnu valutu, po tadašnjem aktualnom tečaju, pretvoriti iznose u nacionalnoj valuti dotične članice OAKPD-a potrebne za pravodobno plaćanje svih iznosa koji se duguju EIB-u ili bilo kojem društvu kćeri EIB-a u vezi s takvim operacijama; i

(b) iznosi iz točke (a) mogu se neometano, odmah i djelotvorno prenijeti unutar ili izvan državnog područja dotične članice OAKPD-a kako bi se korisniku ili drugoj ugovornoj strani iz točke (a) omogućilo ispunjavanje obveza prema EIB-u ili njegovu društvu kćeri.

2. Za sve operacije koje provodi EIB ili bilo koje od njegovih društava kćeri, a koje financira EU kako bi se poduprlo postizanje ciljeva ovog Sporazuma, članice OAKPD-a osiguravaju da: EIB ili takvo društvo kći može:

(a) u bilo koju potpuno konvertibilnu valutu, prema tadašnjem aktualnom tečaju, pretvoriti iznose u nacionalnoj valuti dotične članice OAKPD-a koje primi EIB ili takvo društvo kći;

(b) neometano, odmah i djelotvorno prenijeti iznose preračunate kako je navedeno u stavku (a) izvan državnog područja dotične članice OAKPD-a na bankovne račune koje EIB ili njegovo društvo kći može slobodno odrediti, ili raspolagati tim iznosima na državnom području dotične članice OAKPD-a; i

(c) pretvoriti u nacionalnu valutu dotične članice OAKPD-a po tadašnjem aktualnom tečaju sve iznose u bilo kojoj potpuno konvertibilnoj valuti.

Članak 4.

Priznavanje sudskih odluka

Svaka članica OAKPD-a obvezuje se u pogledu svih sporova koji nastanu između EIB-a ili bilo kojeg njegova društva kćeri i korisnika ili bilo koje treće strane u vezi s aktivnostima EIB-a ili bilo kojeg njegova društva kćeri radi postizanja ciljeva ovog Sporazuma:

(a) osigurati da sudovi članice OAKPD-a imaju ovlast priznati pravomoćnu odluku koju je slijedom zakonitog postupanja donio nadležni sud, uključujući Sud Europske unije ili bilo koji nacionalni sud države članice Europske unije ili bilo koji arbitražni sud u mjeri u kojoj je to dopušteno ustavom te članice OAKPD-a, i

(b) osigurati izvršenje svake takve odluke u skladu sa svojim primjenjivim nacionalnim pravilima i postupcima.